

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Ксенија В. Миловановић

КЊИЖЕВНО ДЕЛО
ПАТРИЈАРХА ДАНИЛА III (БАЊСКОГ)
У РУКОПИСНОЈ ТРАДИЦИЈИ

Докторска дисертација

Београд, 2022.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Ksenija V. Milovanović

LITERARY WORK OF
PATRIARCH DANILO III (BANJSKI)
IN THE MANUSCRIPT TRADITION

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2022

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Ксения В. Милованович

ЛИТЕРАТУРНОЕ ТВОРЧЕСТВО
ПАТРИАРХА ДАНИЛА III (БАНЬСКОГО)
В РУКОПИСНОЙ ТРАДИЦИИ

Докторская диссертация

Белград, 2022.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

МЕНТОР:

др Томислав Јовановић, редовни професор, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

Датум одбране:

Књижевно дело патријарха Данила III (Бањског) у рукописној традицији

Апстракт

Предмет истраживања докторске дисертације тиче се књижевног рада патријарха Данила III, који се у литератури назива још Данило Бањски или Данило Млађи. У питању је даровити писац и поглавар Српске православне цркве из друге половине XIV века, чије књижевно дело до сада није свеобухватно проучено. Његово присуство у српској средњовековној књижевности везује се за неговање култова Светог Симеона (*Пролошко житије Светог Симеона*), Светог Саве (*Пролошко житије Светог Саве*), Светог краља Милутина (*Служба Светом краљу Милутину, Пролошко житије Светог краља Милутина*) и Светог кнеза Лазара (*Слово о Светом кнезу Лазару*).

Од посебног значаја јесте Данилово учешће у преносу моштију кнеза Лазара из Приштине у манастир Раваницу, када је кнез Лазар проглашен светим. Као савременик и учесник у важним историјским догађајима, написао је један од најранијих текстова о кнезу Лазару, чиме се уврстио у творце косовског култа.

Истраживање је обухватило културноисторијски контекст у коме је писац живео и стварао, као и преглед досадашњих проучавања његовог књижевног рада. Како његова књижевна дела нису сачувана у аутографима, приступљено је свеобухватном текстолошком проучавању свих сачуваних преписа. Текстолошким проучавањем остварен је нов и целовитији поглед на стваралаштво овог писца.

Сви сачувани преписи Данилових дела подвргнути су палеографској, ортографској, фонетској, морфолошкој, синтаксичкој, текстолошкој и стилској анализи. Посебна пажња посвећена је књижевноуметничком аспекту, са освртом на жанровске особености и стилска преплитања. Обједињено сагледавање текстова омогућило је детаљну поетичку и стилистичку анализу, која је допринела свеобухватнијем сагледавању књижевноуметничких вредности текстова у контексту средњовековне поезике.

Посебан допринос дисертације представљају приређени текстови свих Данилових дела, донети у оригиналној графици и са текстолошким напоменама у критичком апарату. На овај начин је стваралаштво знаменитог писца из XIV века учињено доступним на једном месту за будућа истраживања.

Кључне речи: патријарх Данило III, Свети Симеон, Свети Сава, Свети краљ Милутин, Свети кнез Лазар, палеографија, текстологија, пролошко житије, служба, слово

Научна област: српска књижевност

Ужа научна област: српска средњовековна књижевност

УДК:

Literary Work of Patriarch Danilo III (Banjski) in the Manuscript Tradition

Abstract

The subject of the research of this doctoral dissertation concerns the literary work of Patriarch Danilo III, who is also called Danilo Banjski or Danilo the Younger in the literature. He was a gifted writer and head of the Serbian Orthodox Church from the second half of the 14th century, whose literary work has not been comprehensively studied so far. His presence in the Serbian medieval literature is associated with tending the cults of Saint Simeon (*Synaxarium of Saint Simeon*), Saint Sava (*Synaxarium of Saint Sava*), Saint King Milutin (*Acolouthia to Saint King Milutin*, *Synaxarium of Saint King Milutin*) and Saint Prince Lazar (*Narration About the Holy Prince Lazar*).

Of special importance is Danilo's participation in the transfer of the relics of Prince Lazar from Priština to the monastery of Ravanica, when Prince Lazar was proclaimed a saint. As a contemporary and participant in important historical events, he wrote one of the earliest texts about Prince Lazar, which made him one of the creators of the Kosovo Cult.

The research included the cultural-historical context in which the writer lived and created, as well as a review of previous studies of his literary work. As his literary works have not been preserved in autographs, a comprehensive textological study of all preserved transcripts has been performed. The textological study has provided a new and more complete view of the work of this writer.

All preserved transcripts of Danilo's works have been a subject of palaeographic, orthographic, phonetic, morphological, syntactic, textological and stylistic analysis. Special attention is paid to the literary and artistic aspect, with a focus on genre features and stylistic intertwining. The unified view of the texts enabled a detailed poetic and stylistic analysis, which contributed to a more comprehensive view of the literary and artistic values of the texts in the context of medieval poetics.

A special contribution of the dissertation is the prepared texts of all Danilo's works, brought in the original graphics and with textual notes in the critical apparatus. In this way, the works of this famous writer from the 14th century are made available in one place for future research.

Keywords: Patriarch Danilo III, Saint Simeon, Saint Sava, Saint King Milutin, Saint Prince Lazar, paleography, textology, synaxarium, acolouthia, narration

Scientific field: Serbian literature

Scientific subfield: Serbian medieval literature

UDC number:

САДРЖАЈ

1. Увод	1
2. Живот патријарха Данила III.....	3
3. Досадашња проучавања књижевног рада Данила III	10
4. Рукописно наслеђе	25
4.1. Пролошко житије Светог Симеона и Пролошко житије Светог Саве	25
4.2. Служба Светом краљу Милутину и Пролошко житије Светог краља Милутина	25
4.3. Слово о Светом кнезу Лазару.....	29
5. Пролошко житије Светог Симеона.....	31
5.1. Поетички аспекти проучавања текста	31
5.2. Палеографске особености	35
5.3. Ортографске особености.....	39
5.4. Језичко-стилски слој текста.....	42
6. Пролошко житије Светог Саве	44
6.1. Поетички аспекти проучавања текста	44
6.2. Палеографске особености.....	48
6.3. Ортографске особености.....	51
6.4. Језичко-стилски слој текста.....	54
7. Служба Светом краљу Милутину.....	56
7.1. Поетички аспекти проучавања текста	56
7.2. Палеографске особености.....	61
7.3. Ортографске особености.....	67
7.4. Језичко-стилски слој текста.....	70
7.5. Текстолошка разматрања преписа	73
8. Пролошко житије Светог краља Милутина.....	77
8.1. Поетички аспекти проучавања текста	77
8.2. Палеографске особености.....	83
8.3. Ортографске особености.....	84
8.4. Језичко-стилски слој текста	86
8.5. Текстолошка разматрања преписа	88
9. Слово о Светом кнезу Лазару	91
9.1. Поетички аспекти проучавања текста	91
9.2. Палеографске особености.....	102
9.3. Ортографске особености.....	106

9.4. Језичко-стилски слој текста.....	109
10. Одлике Данилове поетике	112
11. Језичко-стилске одлике Даниловог стваралаштва.....	115
12. Приређивачка начела	119
13. Закључак.....	120
14. Литература	123
15. Коришћени речници.....	129
16. Прилог 1: Пролошко житије Светог Симеона.....	130
17. Прилог 2: Пролошко житије Светог Саве.....	132
18. Прилог 3: Служба Светом краљу Милутину.....	134
19. Прилог 4: Пролошко житије Светог краља Милутина.....	160
20. Прилог 5: Слово о Светом кнезу Лазару.....	173
21. Прилог 6: Снимци рукописа.....	182
Биографија.....	192

1. УВОД

Предмет научног истраживања докторске дисертације представља књижевни рад патријарха Данила III, који се у литератури назива још Данило Бањски или Данило Млађи. Период његовог живота и културног деловања обухвата другу половину XIV века. И поред тога што представља значајни књижевни допринос српском средњовековљу, стваралаштво овог истакнутог писца до сада није свеобухватно проучено. Његово прегалаштво везује се за неговање култова Светог Симеона (*Пролошко житије Светог Симеона*), Светог Саве (*Пролошко житије Светог Саве*), Светог краља Милутина (*Служба Светом краљу Милутину*, *Пролошко житије Светог краља Милутина*) и Светог кнеза Лазара (*Слово о Светом кнезу Лазару*). Од посебног значаја јесте Данилово учешће у преносу моштију кнеза Лазара из Приштине у манастир Раваницу, када је кнез Лазар проглашен светим. Као савременик и учесник у важним историјским догађајима, написао је један од најранијих текстова о кнезу Лазару, чиме се уврстио у творце косовског култа.

Као и код већине српских средњовековних писаца, и Данилова дела нису сачувана у аутографима, већ у мањем броју преписа. *Пролошко житије Светог Симеона* и *Пролошко житије Светог Саве* познати су према препису из рукописне збирке манастира Свете Тројице код Пљеваља, са сигнатуром 73, из последње четвртине XIV века. Очуваност *Службе Светом краљу Милутину* са *Пролошким житијем* нешто је боља, јер се налази у неколико преписа. Њихов најстарији препис, настао око 1500. године, сачувао се у рукопису збирке манастира Хиландара број 479. Из средине XVI века остао је препис у србљаку Музеја Српске православне цркве у Београду, у збирци Радослава Грујића број 91. С краја XVI или почетка XVII века постоји непотпун препис, са изгубљеним листовима, у Народној библиотеци „Кирил и Методиј” у Софији са сигнатуром 267. У Хиландару се налази један препис црквенословенске редакције, са сигнатуром 287, који је настао после 1761. године, и он представља препис са штампаног Римничког србљака. У рукописној збирци Народне библиотеке Србије налазио се српкословенски препис службе из XVI века, са сигнатуром 21, али је рукопис са целом збирком и фондом Народне библиотеке страдао у немачком бомбардовању Београда 6. априла 1941. године. Служба из тог рукописа позната нам је према издању Владимира Ћоровића.¹ Тридесетих година XIX века знало се за још један српкословенски препис *Службе Светом краљу Милутину*. Био је то препис у Раковачком србљаку из 1714. године, али се том рукопису изгубио даљи траг. *Слово о кнезу Лазару* познато је у препису из XVI века у рукопису Патријаршијске библиотеке број 68.

Када се узму у обзир наведени преписи, који представљају корпус истраживања, уочава се да је неопходан сложен трагачки приступ у сагледавању целовитости пишчевог стваралаштва. Проучавања су заснована на различитим методолошким приступима. Као најзаступљеније, можемо издвојити индуктивно-дедуктивну, компаративну и хеуристичку методу. Коришћењем различитих метода приступали смо грађи са више аспеката, трудећи се да што свеобухватније сагледамо инхерентне и интертекстуалне одлике проучаваних састава. Истраживања су подразумевала палеографску, ортографску, фонетску, морфолошку, лексичку, текстолошку и стилску анализу сачуваних преписа. Посебна пажња посвећена је књижевноуметничком аспекту Данилових дела, са освртом на жанровске особености и стилска преплитања.

¹ Ћоровић, Владимир. *Силуан и Данило II, српски писци XIV–XV века*. У: *Глас СКА*, CXXXVI, Други разред, 72, Сремски Карловци 1929, стр. 13–103.

Истраживање је спроведено према следећем плану рада:

- 1) сагледавање историјских извора о животу патријарха Данила III;
- 2) сагледавање досадашње литературе о књижевном делу патријарха Данила III;
- 3) сакупљање дигиталне грађе путем снимака рукописа;
- 4) увид у рукописну грађу;
- 5) описивање сваког појединачног дела и преписа;
- 6) текстолошка анализа компаративном методом;
- 7) језичко-стилска анализа;
- 8) уочавање иманентне поетике писца;
- 9) приређивање текстова свих Данилових дела.

Циљ истраживања ове докторске дисертације јесте да критичком анализом и представљањем резултата допринесе научном сазнању о књижевној оставштини истакнутог писца и поглавара Српске православне цркве из друге половине XIV века. Посебан допринос огледа се у систематичном прегледу различитих структурних елемената издвојених појединачно за свако књижевно дело. Теоријски аспекти научних дисциплина примењени су на стање затечено у рукописима, па су језичке, текстолошке и књижевне особености сагледане у дијахронијској перспективи.

Дисертација је тематски подељена у тринаест тематских целина. Након уводног дела, налази се поглавље *Живот патријарха Данила III*, у коме се износе малобројни поуздани подаци о животу писца и бројне хипотезе о његовом пореклу, настале као резултат вишевековних историографских истраживања. Посебно важан сегмент поглавља представљају новија археолошка и антрополошка истраживања рушевина Дренче, манастира који су подигли Данило и његов отац. Модерна истраживања XXI века отворила су нове могућности за сагледавање живота нашег писца. Треће поглавље носи назив *Досадашња проучавања књижевног рада Данила III*, у коме смо се трудили да објединимо историографске, књижевноуметничке и језичко-стилске анализе појединих Данилових дела. Највећа пажња посвећена је *Слову о Светом кнезу Лазару*, које је неретко проучавано у контексту целокупног корпуса средњовековних текстова о Косовском боју, док је осталим текстовима посвећена сразмерно мања пажња. Четврто поглавље назива се *Рукописно наслеђе*, и у њему су размотрене појединости о сачуваним преписима, као и описи рукописа. Наредних пет поглавља носи називе по књижевним делима Данила III, а у оквиру свих налазе се иста потпоглавља: *Поетички аспекти проучавања текста*, *Палеографске особености*, *Ортографске особености*, *Језичко-стилски слој текста*. Поглавља посвећена *Служби Светом краљу Милутину* и *Пролошком житију Светог краља Милутина* садрже додатно потпоглавље под називом *Текстолошка разматрања преписа*. Увођење овог одељка условљено је потребом да се сагледају текстолошке разлике у различитим преписима. Сматрамо да је оваква структура, у којој су елементи сваког књижевног дела обрађени посебно, знатно допринела прегледности и систематичности обрађене грађе. Наредна два поглавља, *Одlike Данилове поетике* и *Језичко-стилске одlike Даниловог стваралаштва*, доносе свеобухватан и обједињујући поглед на пишчев рад у целости. Посебну целину представља поглавље *Приређивачка начела*, у коме су приказани основни принципи на основу којих је вршено приређивање текстова. У последњем поглављу изнета су закључна разматрања.

У додатку дисертацији приложени су приређени текстови свих Данилових дела, донети из изворној графици и са текстолошким напоменама у критичком апарату. На овај начин је стваралаштво знаменитог писца из XIV века учињено доступним на једном месту за будућа истраживања.

2. ЖИВОТ ПАТРИЈАРХА ДАНИЛА III

Данилов живот обавијен је велом тајни, што је честа појава када су српски средњовековни писци у питању. О њему није сачувано много поузданих података. Претпоставља се да је рођен око 1350. године. Замонашио се у манастиру Бањска 1380. године, где је написао пролошко житије и службу краљу Милутину, ктитору тог манастира. Сматра се да је тада написао и пролошка житија Светог Симеона и Светог Саве. Заједно са оцем, монахом Доротејем, подигао је 1382. године манастир Дренчу и постао његов први игуман. Након Косовског боја, највероватније 1390. године, изабран је за петог српског патријарха. Назива се Данилом Трећим јер је трећи архијереј на престолу Светог Саве који је носио то име. У науци је познат и као Данило Бањски, према светињи у којој се замонашио, али и као Данило Млађи, јер је живео и стварао након Данила Другог или Пећког. Убрзо по његовом доласку на патријаршијски престо организован је пренос моштију кнеза Лазара из Приштине у Раваницу. Крајем 1392. или почетком 1393. године написао је *Слово о Светом кнезу Лазару* и постао један од главних утемељивача кнежевог култа. Забележен је датум његове смрти, али не и година, па знамо да је умро 7. априла између 1396. и 1400.

Срећну околност представља чињеница да је оснивачка повеља манастира Дренче сачувана у аутографу, захваљујући томе што је склоњена на Свету Гору пред најездом Турака. Пратећи њене трагове, али и трагове скорашњих археолошких и антрополошких истраживања у комплексу манастира, може се наслутити више о Даниловом пореклу и животу. Повеља се чува у руском манастиру Светог Пантелејмона на Светој Гори, са сигнатуром 56. Написана је на пергаменту димензија 530 x 330 мм, брзописним типом писма.² Издата је у Жичи 2. марта 1382. године, и као прворазредни историјски извор говори о оснивању и духовном утемељењу манастира. Повељу је први објавио архимандрит Леонид у *Гласнику Српског ученог друштва* 1868. године у оригиналној графици.³ Неколико година касније објављена је и у Кијеву.⁴ Почетком XX века њене одломке издао је Стојан Новаковић.⁵

Након уводног дела повеље, наводи се ко су ктитори манастира посвећеног Ваведењу Пресвете Богородице: „азъ благочѣстивыи и христілюбивыи въ иноцѣхъ дороѣи, и съ прѣвѣзлюбленнѣиимъ сыномъ своимъ даниломъ изволеннѣиимъ божиимъ и прѣчистѣе юго матере и поданиемъ господина ни самодрѣжавнаго кнеза всѣмъ сръблемъ лазара. цркъвъ създасмо въ мѣстѣ рекомѣмъ дрѣнча”.⁶ Данило се именује као први игуман: „и сего рад(н) чѣстнааго въ свѣщенноиноцѣхъ кврѣ данила начельствовати вѣолихѣомъ прѣвѣе тако вѣти семъ добромъ събраннѣи братѣе, изображенѣе и одвѣшвенно законположенѣе”.⁷ Истиче се да је повеља издата „повелѣннѣиимъ прѣввисокаго самодрѣжца господина кнеза лазара и благословеннѣиимъ вѣскветѣншаго патријарха кврѣ спиридоном”.⁸ Сматра се да су уз повељу постојала и документа кнеза Лазара и патријарха Спиридона која нису сачувана. Из повеље сазнајемо да се Дренча сврстава у ред ставропигијских манастира, коме ктитори прилажу бројне поседе у Расини и Браничеву. Даровани поседи обухватају тридесетак села, области уз неколико река, један трг (пазарно место), манастир Наупару и 50 литара сребра годишње из Новог Брда. Прилози манастиру недвосмислено указују на ктитора високог друштвеног положаја. У

² Младеновић, Александар. *Повеље кнеза Лазара. Текст, коментари, снимци*. Београд: Чигоја штампа, 2003, стр. 180–181.

³ Архимандрит Леонид. *Стара српска писма. Из руског манастира Св. Пантелејмона у Светој Гори*. У: *Гласник Српског ученог друштва*, 24. Београд, 1868, стр. 260–265.

⁴ *Акты русскаго на святомъ Авоиѣ монастыря св. великомученика и цѣлителя Пантелеимона*. Кијевъ, 1873, стр. 382–388.

⁵ Новаковић, Стојан. *Законски споменици српских држава средњег века*. Београд: Српска краљевска академија, 1912, стр. 761–764.

⁶ Младеновић, Александар. *Повеље кнеза Лазара*, стр. 180.

⁷ Исто.

⁸ Исто, стр. 181.

повељи је на два места остављен празан простор, у делу текста где се набрајају прилози манастиру, што може указивати на интенцију да се касније додају нови поседи.⁹ Из повеље се може закључити да је манастир био у рангу царског или краљевског манастира, самосталан, својевласан и самоуправан, имајући за пример оснивачке повеље првих Немањића манастиру Хиландару.

Поседи манастира Дренче били су неретко предмет интересовања истраживача српске средњовековне прошлости. Топономастички материјал и теренска истраживања довели су до прецизне убијације дарованих насеља.¹⁰ Истраживања показују да је властелинство манастира Дренче једно од пространијих манастирских властелинстава из времена Моравске Србије. Не заостаје за властелинством Раванице, задужбине кнеза Лазара, а умногоме надмашује остала манастирска властелинства. *Дренчанска повеља* доноси значајне податке који указују на то да је земља око Крушевца била баштина неког другог моћног властелина, а не кнеза Лазара. Практично цела територија јужно од Западне Мораве, па до Јастрепца и Копаоника на југу и Јужне Мораве на западу, била је баштина монаха Доротеја. Изузетак је долина Кожегинске реке, која је припадала манастиру Студеници, и посед Велуће, углавном у долини реке Сребрнице.¹¹

Манастирски живот у Дренчи кратко је трајао. Средином XV века манастир је похаран и порушен од стране Османлија и вековима након тога није обнављан. Током археолошких истраживања нису откривени остаци фресака, па се не може поуздано тврдити да ли је црква живописана. Мало је вероватно да би задужбина попут Дренче остала без зидног украса, посебно ако се има у виду да су фрагменти фресака пронађени у рушевинама манастирске трпезарије. Тешко је претпоставити да је прво дошло до осликавања манастирске трпезарије, друге по рангу у комплексу.¹² У тексту *Извешће одсеку уметничком Српског ученог друштва* из 1877. наводи се: „Сви сводови на цркви већ су давно попадали, те тим олакшали приступ киши и снегу у унутрашњост цркве. Услед тога је морала сва олепа од малтера са зидова попадати тако, као да је никад није ни било. Са тим опалим малтером по свој прилици пропао је живопис, а такође и записи ако их је кад год било на зиду.”¹³ Претпостављамо да је ктиторска фреска постојала, али пошто није сачувана, немогуће је данас оживети Доротејев и Данилов лик.

Манастир је у народном предању познат под именом Душманица. Милан Ђ. Милићевић забележио је легенду по којој је манастир добио име због реченице која се преноси с колена на колена: „Градњу цркве почесмо и тек што је довршисмо, а душмани не дадоше.”¹⁴ Чувени путописац Феликс Каниц забележио је средином XIX века легенду да је манастир био „душманима вере кост у грлу, те су га зато и разорили”.¹⁵ У *Српским илустрованим новинама* 1882. године објављен је чланак о Дренчи у коме се о етимологији овог имена наводи: „Предање у народу о њему казује да се звао Душманица, а то стога, што му душмани не дадоше

⁹ Исто, стр. 178.

¹⁰ Ђокић, Небојша, Миломир Стевић. *Поседи манастира Дренче у околини Крушевца. У: Заглата у историји српског народа. Тематски зборник*. Крушевац: Историјски архив Крушевац, 2017, стр. 37–50; Крстић, Александар. *Поседи манастира Дренче и Ждрела у Браничеву из времена кнеза Лазара. У: Историски часопис*, књига LIII, Београд, 2006, стр. 123–144.

¹¹ Јањић, Драгана, Небојша Ђокић. *Повеља манастира Дренче. У: Косово и Метохија у контексту балканских народа и држава*. Тематски зборник од водећег националног значаја, књига 2. Лепосавић, 2016, стр. 26.

¹² Гаврић, Гордана, Мирко Ковачевић. *Манастир Дренча, од рушевине до храма*. Краљево: Завод за заштиту споменика културе Краљево, 2015, стр. 34.

¹³ Валтровић, Михаило, Драгутин Милутиновић. *Документи II, теренска грађа 1872–1907*. Београд: Историјски музеј Србије, 2007, стр. 24.

¹⁴ Милићевић, Милан Ђ. *Кнежевина Србија*. Београд: Државна штампарија, 1876, стр. 719.

¹⁵ Каниц, Феликс. *Србија. Земља и становништво. Књига 2*. Београд: Српска књижевна задруга, 1985, стр. 80.

да дуже од седам година поје. Предање овим тачно износи време које је протекло од оснивања манастира до Косовске битке, време од 1382. до 1389.”¹⁶

Велику пажњу истраживача заокупљала је световна личност ктитора Дренче. Даровани поседе из оснивачке повеље указују на његов висок друштвени положај. Незаобилазно полазиште за истраживаче представљао је један запис из *Берлинског јеванђеља*.¹⁷ У запису се помиње српски депот који је носио малосхимничко име Доротеј, а великосхимничко име Јован Каливит. У питању је пергаментно јеванђеље српске редакције XIV века које се налази у бившој Краљевској библиотеци у Берлину.¹⁸ У јеванђељу постоји запис о дану и месецу смрти српског деспота са два монашка имена. Међутим, није поменуто деспотово световно име нити година смрти, па је његов идентитет у науци био предмет разматрања. Из записа се сазнаје да је Јован Каливит „великий деспотъ всѣхъ земельъ сръбскихъ, бывъ крѣпкий и славънъ”¹⁹. Након примања мале схимне добио је име Доротеј и „яко изабранъ богоугоднынъ христовъ воинъ вѣнчати се вѣнцемъ славы великааго образа мнишьскааго иночѣства иже възыска и приобрѣтъ и приетъ”²⁰. Као великосхимник је добио име Јован Каливит. Убрзо после тога је преминуо, а као датум смрти наводи се 20. јануар. Према атрибутима који се у посмртном запису приписују бившем деспоту, као и на основу других познатих историјских података, Радослав Грујић проналази везу са деспотом Јованом Оливером, једним од најугледнијих Душанових војсковођа.²¹

Владимир Петковић је у студији *Ко је био оснивач манастира Дренче*²² одбацио могућност идентификације са деспотом Јованом Оливером. Његова аргументација заснива се првенствено на запису у рукописном минеју Народне библиотеке у Београду, према коме је деспот Оливер преминуо 6. септембра²³, али и на податку да се ниједан Оливеров син није замонашио.²⁴ Петковић је сматрао да се монах Доротеј може поистоветити са деспотом Иванишем. Његово име је забележено у *Светоарханђеловској хрисовуљи*, пошто је даровао село Тудорче манастиру Светих арханђела код Призрена. Поводом тога, цар Душан у хрисовуљи исказује: „съ мнлостию и хотѣниемъ царства мн приложи и родителъ царства мн деспотъ иванишь село оу топлицѣ выше роудорѣ съ всѣмн заселки и с мегалди”²⁵. Пажњу истраживача посебно је привлачила синтагма *родителъ царства ми*, којом цар Душан описује Иваниша. Јанко Шафарик и Стојан Новаковић сматрали су да такво именовање најпре може указивати на таста, док су каснија истраживања то оповргла, пре свега због поузданости податка да је Душанов таст био бугарски деспот Страцимир.²⁶ Радослав Грујић је мислио да се та титулација може односити на очуха, износећи претпоставку да се Душанова мајка Теодора преудала за деспота Иваниша. У драгоцепој студији *Краљица Теодора, мати цара Душана*, Грујић осветљава недовољно познати живот српске краљице Теодоре Смилец. Компаративним тумачењем бројних историјских докумената, доказује да се Стефан Дечански није оженио Маријом Палеолог након Теодорине смрти, као што се раније сматрало. Напротив, износи разматрања

¹⁶ Валтровић, Михаило, Драгутин Милутиновић. *Документи II, теренска грађа 1872–1907*, стр. 24.

¹⁷ Стојановић, Љубомир. *Стари српски записи и натписи*. Књига II. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1903, стр. 466.

¹⁸ Грујић, Радослав. *Који је српски деспот умро као великосхимник Јован Каливит? У: Гласник Скопског научног друштва*, 11, Скопље, 1932, стр. 233.

¹⁹ Стојановић, Љубомир. *Стари српски записи и натписи*. Књига II, стр. 466.

²⁰ Исто.

²¹ Грујић, Радослав. *Који је српски деспот умро као великосхимник Јован Каливит*, стр. 235.

²² Петковић, Владимир. *Ко је био оснивач манастира Дренче? У: Старице Српског археолошког друштва*, Београд, 1951, стр. 57–58.

²³ Стојановић, Љубомир. *Стари српски записи и натписи*. Књига III. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1905, стр. 74.

²⁴ Петковић, Владимир. *Ко је био оснивач манастира Дренче*, стр. 58.

²⁵ Мишић, Сениша, Татјана Суботин Голубовић. *Светоарханђеловска хрисовуља*. Београд: Историјски институт, 2003, стр. 108.

²⁶ Грујић, Радослав. *Краљица Теодора, мати цара Душана*. У: *Гласник Скопског научног друштва*, књига 1, свеска 2, Скопље, 1925, стр. 323.

о споразумној растави брака и склапању моћног савеза са Палеолозима, да би се одржао на престолу како Стефан, тако и његов син Душан. Сматра да се и краљица Теодора поново удала, као и да је њен нови супруг добио титулу деспота од краља Стефана. Проучавањем једног надгробног натписа, за који утврђује да се односио на краљицу Теодору, Грујић сматра да је живела деценијама дуже него што се до тада мислило.²⁷

Владимир Петковић се слаже са Грујићевом претпоставком да се краљица Теодора након брака са Стефаном Дечанским удала за деспота Иваниша. Како се даровано село Тудорче, поменуто у *Светоарханђеловској хрисовуљи*, налази у области Топлице, Петковић сматра да је то област која је деспоту Иванишу била на располагању. Та област није много удаљена од области Расине и Крушевца, у којима се налазе села дарована манастиру Дренчи. У монаху Доротеју свакако је требало тражити угледног деспота. Радослав Грујић је уочио подударности са Јованом Оливером, компаративним проучавањима искључујући друге деспоте из XIV века, али не узимајући у обзир Иваниша. Владимир Петковић је утврдио да Јован Оливер не долази у обзир и закључио да се иза загонетног монашког лика крије световни лик деспота Иваниша: „Према томе, сама по себи намеће се претпоставка, да би се у деспоту Иванишу и у монаху Доротеју, који је као световњак могао бити деспот, могла гледати једна иста личност.”²⁸

Петковићева студија је драгоцену за одгонетање мирске личности патријарха Данила, јер он први, и колико нам је познато једини, износи две хипотезе – о мајци патријарха Данила и о његовом световном имену: „Ако је мајка Душанова Теодора била доиста доцније удата за деспота Иваниша, онда би у прилог овој претпоставци могла говорити још једна интересантна околност. Дренчу народ зове Душманица. Овај назив потиче несумњиво од имена Душман. Ово необично име могао је носити као световњак син монаха Доротеја Данил, који би био као свештеноинк први игуман у Дренчи. Ово необично име упућује нас већ на краљицу Теодору која је са краљем Стефаном Дечанским имала синове Душана и Душмана, које је краљ Милутин заједно са њиховим оцем био послао у Цариград, где је Душман умро. За успомену на овога Душмана, сина Теодорина, могао је добити исто име и син Теодорин у браку њеном са деспотом Иванишем. Имена новорођене деце обично су се давала по имену неке истакнуте личности, па је вероватно, да се једна личност са овим необичним именом Душман налазила већ у породици Теодориној. Кад се овај Душман замонашио, добио је име Данил.”²⁹

Ове хипотезе донеле би нам могућност за нова сагледавања Даниловог живота. Уколико се иза монашког имена крије полубрат цара Душана, открива се његов значај и као световне личности феудалног доба, али и интересовање за краља Милутина, коме је посветио два своја књижевна састава. Петковићева мишљење могла би потврдити можда и једна појединост из оснивачке повеље манастира Дренче: „и да не погребљатъ се вънѣтръ цркве или вънѣтръ монаѣѣрѣ никако жена кромѣ царице или ктѣторѣце”³⁰. Помињање ктиторице недвосмислено указује на супругу монаха Доротеја, али треба размотрити и следећу могућност. Шта ако исказ царице или ктиторице не представља титуле у раставном напоредном односу, већ могућност да се на два начина именује иста особа? Овај сегмент могао би указати на везу између ктиторице и царице, која би се тако могла називати у односу на титулу њеног сина, цара Душана. То су, наравно, закључци које доносимо веома слободно након увида у различите историографске изворе.

Ђорђе Стричевић прихвата Петковићеву идентификацију Доротеја са деспотом Иванишем, откривајући његове сродничке везе и са Лазаревићима.³¹ На сродство са

²⁷ Исто, стр. 309–328.

²⁸ Петковић, Владимир. *Ко је био оснивач манастира Дренче*, стр. 57.

²⁹ Исто, стр. 57–58.

³⁰ Младеновић, Александар. *Повеље кнеза Лазара*, стр. 181.

³¹ Стричевић, Ђорђе. *Хронологија раних споменика моравске школе. У: Старица Српског археолошког друштва*, 1954–1955, V–VI, Београд 1955, стр. 123.

Лазаревићима указује и Раде Михаљчић.³² Поред одгонетања мирске личности монаха Доротеја, поједини проучаваоци су разматрали и његов ранији монашки живот, сматрајући га некадашњим хиландарским монахом. Бранислав Вуловић је у публикованој докторској дисертацији архитектуру Дренче довео у везу са Доротејевим монашвом на Светој Гори: „Поред Исаије и Сисоја, Доротеј би био трећи хиландарски игуман из редова угледних светогорских монаха који је приспео у Србију у време настајања нових архитектонских схватања. На остацима његове цркве, поред светогорског утицаја у распореду унутрашњег простора, осећају се у појединим елементима фасада и утицаји солунског начина грађења.”³³ Изражен утицај светогорске архитектуре на план и просторну организацију храма у Дренчи навео је још неке истраживаче да у Доротеју виде хиландарског игумана.³⁴

Марко Шуица сматра да покушаји одгонетања Доротејеве личности у модерној историографији нису дали коначне резултате. Закључује да у случају монаха Доротеја не би требало прибегавати идентификацији са познатима, већ „тражити у њему неког, нама до данас непознатог велможу-деспота”.³⁵

Први археолошки радови на рушевинама манастира Дренча изведени су 1952. године. Након низа покушаја обнове манастирског комплекса у другој половини XX века, 2002. године започета је реализација конзерваторско-рестаураторског пројекта, током ког је откривен ктиторски гроб. Он је пронађен у југозападном делу наоса, на месту које је у складу са сепулкралним обичајима средњег века установљеним у доба Стефана Немање. Познато је да је положај његовог гроба у Богородичиној цркви у Студеници постао узор каснијим ктиторским гробовима у средњовековној Србији.³⁶ Гроб је, у складу са монашким начелима сахрањивања, био без прилога, који би могли бити релевантни за датирање.³⁷

Уз саму ктиторску гробницу пронађен је још један гроб. С обзиром на значај сахране покојника уз ктиторски гроб, сматра се да је реч о угледној личности блиској Доротеју, вероватно његовом сину Данилу. Стога су у лабораторији Биолошког факултета у Београду рађене ДНК анализе двају скелета, са интенцијом да се утврде њихови сроднички односи. Нажалост, анализу није било могуће успешно извршити јер су скелетни остаци покојника били контаминирани бактеријама које нису дозволиле окончање поступка.³⁸

Премда је у науци као највероватнија прихваћена идентификација монаха Доротеја са деспотом Иванишем, антрополошком анализом скелета откривено је да је ктитор преминуо у старосној доби од 60 година. То значи да би пред крај живота цара Душана могао имати око 30 година, па је мало вероватно да би га у *Светоарханђеловској хрисовуљи* Душан назвао својим родитељем. Постоји могућност да би цар користио наведену врсту ословљавања која проистиче из родбинских веза и поштовања без обзира на године свог властелина.³⁹ Међутим, поједини проучаваоци упозоравају на то да резултат ове антрополошке анализе морамо прихватити са резервом: „Чак и најискуснији антрополог код старих људи може само

³² Михаљчић, Раде. *Кнез Лазар и обнова Српске државе*. У: *О кнезу Лазару*. Београд, Филозофски факултет. Одељење за историју уметности, 1975, стр. 2.

³³ Вуловић, Бранислав. *Раваница – њено место и улога у сакралној архитектури Поморавља*. Београд: Републички завод за заштиту споменика, 1966, стр. 16.

³⁴ Тошић, Гордана, Дејан Булић. *Прилог проучавању манастира Дренча*. У: *Гласник Друштва конзерватора Србије*, 27, Београд, 2003, стр. 74.

³⁵ Шуица, Марко. *Немирно доба српског средњег века. Властела српских обласних господара*. Београд: Службени лист СРЈ, 2000, стр. 94.

³⁶ Поповић, Даница. *Српски владарски гроб у средњем веку*. Београд: Филозофски факултет у Београду, Институт за историју уметности, 1992, стр. 176, 177.

³⁷ Гаврић, Гордана, Мирко Ковачевић. *Манастир Дренча, од рушевине до храма*, стр. 35.

³⁸ Исто, стр. 36, 37.

³⁹ Исто, стр. 22.

отприлике да одреди старост преминуле особе на основу костију. Врло је тешко и готово немогуће утврдити да ли су то остаци особе старе 60, 70, 80 или 90 година.”⁴⁰

Интересовање за Доротејев световни лик, као и подаци сачувани у *Дренчанској повељи* указују на то да је Данило рођен у угледној и богатој, највероватније деспотској, породици. Његовим избором за патријарха додатно је потврђен однос уважавања између породица монаха Доротеја и кнеза Лазара. Стога не чуди да је Данило однегован у духовној и културној традицији која му је пружила широко образовање и припремила га за ступање на патријаршијски престо. Тренутак у коме се прихватио тако важне дужности био је и преломни тренутак за Србију, па се о избору патријарха и околностима у којима је спроведен, зна знатно више него о појединостима ранијег Даниловог живота.

Непосредно после Косовске битке, 11. августа 1389. године, умро је патријарх Спиридон. У тако тешком историјском тренутку није се могло мислити на избор новог патријарха. Било је немогуће сазвати и одржати сабор у нестабилним политичким приликама. За цркву је била срећна околност што је бивши патријарх Јефрем још био у животу. Због старости и немоћи повукао се са патријаршијског престола 1379. године и настанио се у манастиру Светих арханђела код Призрена. На молбу кнегиње Милице пристао је да привремено управља црквом. Тада је имао седамдесет седам година и дужности патријарха су му представљале велики напор. У време државних неприлика било је потребно да се на челу цркве нађе неко млађи и енергичнији.

Сабор је вероватно одржан 1390. године у манастиру Жичи, који је био на заклоњенијем месту од Пећи. Сматра се да је Данило остао у Жичи и одатле обављао дужности патријарха. За пећког епископа је постављен Марко, писац биографије патријарха Јефрема. То је, вероватно, учињено како се Данилу не би замерало што под својом непосредном влашћу има две епископије, што се, изгледа, замерало патријарху Спиридону.⁴¹

У *Животу патријарха Јефрема* епископ Марко наводи да „помоцию божнию млади стефанъ кнезь съборъ съвькоуплакетъ и поставляють кирь данила патриарха”. У поменутом извору се о сабору даје само кратко обавештење. Ђорђе Сп. Радојичић разматра зашто је сабор сазвао само кнез Стефан, без учешћа других обласних господара.⁴² Сабор је вероватно сазвала кнегиња Милица у име малолетног кнеза. Како је Данило био чест гост на крушевачком двору, као син монаха Доротеја и игуман оближњег манастира, очекивано је да се Милица, када је преузела управу над земљом, ослањала на људе који су били блиски двору.⁴³

Убрзо након доласка Данила на патријаршијски престо организован је пренос тела кнеза Лазара из Приштине у Раваницу. Кнез је вероватно тада проглашен за светитеља, одлуком патријарха Данила и сабора Српске цркве.⁴⁴ У вези са годином преноса Лазаревих моштију било је у науци различитих мишљења. Ђорђе Сп. Радојичић сматрао је да се пренос догодио 1390/1391. године, и то вероватно у јесен 1390.⁴⁵ По претпоставци Реље Новаковића, пренос је обављен почетком 1392. године.⁴⁶ Радослав Грујић закључује да су Лазареве мошти пренете у Раваницу неколико година након Косовског боја⁴⁷, а Владимир Петковић да се то

⁴⁰ Ђокић, Небојша, Миломир Стевић. *Поседи манастира Дренче у околини Крушевца*, стр. 46.

⁴¹ Радојичић, Ђорђе Сп. *Избор патријарха Данила III и канонизација кнеза Лазара*. У: *Гласник Скопског научног друштва*, XXI, Одељење друштвених наука, 12, Скопље, 1940, стр. 78.

⁴² Исто, стр. 68–74.

⁴³ Исто, стр. 77.

⁴⁴ Исто, стр. 80.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ Новаковић, Реља. *Да ли је Данило изабран за патријарха 1390. године?* У: *Прилози за књижевност, језик и фолклор*, XXVI, Београд, 1960, стр. 80.

⁴⁷ Грујић, Радослав. *Свети кнез Лазар*. У: *Црква. Календар српске православне патријаршије за просту 1939. годину*, стр. 50.

десило око 1397⁴⁸. У такозваном *Пећком летопису* забележена је 1391. година⁴⁹, коју је, према аргументованом мишљењу Ђорђа Трифуновића, прихватила већина писаца.⁵⁰

Слична неслагања присутна су и поводом године избора патријарха. У науци се као најутемељеније узима мишљење Ђорђа Сп. Радојића да је Данило изабран за патријарха 1390. године, што смо напред навели. Реља Новаковић закључује да стање у Србији није могло бити нормализовано до 1390. да би се одржао избор за патријарха. Такође, сматра да Данило у време преноса Лазаревог тела није био патријарх, али да је несумњиво учествовао у поворци као угледнији члан високог свештенства или можда познати кандидат за положај патријарха.⁵¹ До избора патријарха, према Новаковићевом мишљењу, дошло је убрзо након преноса моштију, највероватније током 1392. године.⁵² Ђоко Слијепчевић сматра да је Данило за патријарха изабран крајем 1392. или почетком 1393. године.⁵³

Данило се као патријарх помиње у два документа. Први помен је 1392. године у даровној повељи деспота Стефана манастиру Хиландару. Том приликом се манастиру дарује једна црква са неколико села на Ибру. Наводи се да је у питању баштина Обрада Драгојајлића, која му се одузима због невере. Стефан посебно истиче чињеницу да одлуку није донео самовољно, већ да се поводом ње посаветовао са мајком и патријархом: „и зговори се съ господоу и мнкоу мн, кнегннѡмъ мнлицѡмъ и съ господиноу мн прѣосвештеннѡмъ патриархоу курь данилоу”.⁵⁴ Други документ представља Данилову потврду даровне повеље коју кнегиња Милица са синовима упућује манастиру Пантелејмону 1395. године. На крају потврде стоји потпис: „данѡмъ по мнлости вожики прѣосвештены патриархъ всѣмъ сръблемъ и поморню.”⁵⁵ Данило се као патријарх помиње и у недатираном запису о даровању четири пролога еклесијарха Варлаама манастиру Високи Дечани.⁵⁶

Није познато када је Данило преминуо. Сигуран је само датум његове смрти, 7. април.⁵⁷ Иларион Зеремски указује да се то морало десити пре 1400. године, када се као патријарх помиње Сава V.⁵⁸ Миодраг Пурковић без објашњења наводи 1396. годину.⁵⁹ Томислав Јовановић као годину смрти наводи 1399/1400.⁶⁰ Не постоје историјски подаци који би омогућили поуздано датирање, међутим, може се сматрати да је Данило преминуо између 1396. и 1400. године.

⁴⁸ Петковић, Владимир. *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*. Београд: Научна књига, 1950, стр. 271.

⁴⁹ Стојановић, Љубомир. *Стари српски родослови и летописи*. У: *Зборник за историју, језик и књижевност српског народа*. Прво одељење, XVI, Београд, 1927, стр. 98.

⁵⁰ Трифуновић, Ђорђе. *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и Косовском боју*. Крушевац: Багдала, 1968, стр. 54.

⁵¹ Новаковић, Реља. *Да ли је Данило изабран за патријарха 1390. године*, стр. 77.

⁵² Исто, стр. 80.

⁵³ Слијепчевић, Ђоко. *Историја српске православне цркве. Прва књига. Од покрштавања Срба до краја XVIII века*. Београд: БИГЗ, 1991, стр. 179.

⁵⁴ Новаковић, Стојан. *Законски споменици српских држава средњег века*, стр. 458.

⁵⁵ Исто, стр. 521.

⁵⁶ Стојановић, Љубомир. *Стари српски записи и натписи*. Књига I. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1902, стр. 65–66.

⁵⁷ Стојановић, Љубомир. *Стари српски записи и натписи*. Књига III, стр. 73.

⁵⁸ Зеремски, Иларион. *Из историје Пећке патријаршије*. Сремски Карловци, 1931, стр. 65, 66.

⁵⁹ Пурковић, Миодраг. *Српски патријарси средњег века*. У: *Гласник Скопског научног друштва*, књига XV–XVI, Скопље, 1936, стр. 312.

⁶⁰ Јовановић, Томислав. *Данило II*. У: *Српска енциклопедија, том III, књига I*. Нови Сад: Матица српска; Београд: Српска академија наука и уметности, Завод за уџбенике, 2018, стр. 792.

3. ДОСАДАШЊА ПРОУЧАВАЊА КЊИЖЕВНОГ РАДА ДАНИЛА III

Патријарха Данила III као писца открио је Владимир Ђоровић у својој познатој студији *Силуан и Данило II*.⁶¹ Идући трагом непознатог писца Силуана, чије се име појављује у стиховима посвећеним Светом Сави, Ђоровић је пронашао корпус тематски и стилски сродних текстова, које приписује патријарху Данилу. Он га назива Данилом II да би га разликовао од архиепископа Данила. Како је архиепископ Данило у науци познат као Данило II, устаљено је да се патријарх назива Данилом III.

Ђоровићеву пажњу првенствено привлаче стихови посвећени Светом Сави из требника манастира Свете Тројице код Пљеваља, у чијој се завршници открива податак о ауторству: *Слова слави савѣ сьплетеє силоуанъ*. Они су исписани испред пролошког житија Светог Саве. У истом требнику налази се и стишно пролошко житије Светог Симеона. Упоредјујући стихове ових житија, Ђоровић испитује њихове сродности и разлике у погледу метрике, версификације, риме, стилских средстава и уметничке вештине. Закључује да су стихови који иду уз пролошко житије Светог Симеона „многа слабији”⁶² и да „не показују ону лакоћу какву видимо у стиховима Светом Сави”, као и да су „мање вешто направљени”⁶³. Трагајући за песником, Ђоровић проналази помен о два Силуана, монаха из средине XIV века и митрополита који је у XV веку пренео мошти краља Милутина у Софију. На другом скреће пажњу, према Ђоровићевим речима, *Похвала краљу Милутину*, односно његово пролошко житије. У том тексту налазе се стихови слични стиховима посвећеним Светом Симеону и Светом Сави. Компаративним приступом пролошким житијима и стиховима, у раду се износе следећи закључци: сви стихови имају исти манир алитерације и игре речима, сви су претежно испевани у византијском дванаестерцу и у свима се показује мало склоности за слик. Износи се претпоставка да је пролошка житија писао исти аутор, као и стихове пред њима: 1) зато што се помен житија и траг о њима не јавља нигде пре стихова, 2) зато што се житија не јављају без тих стихова и 3) зато што између житија, стихова и једне службе краљу Милутину постоји доста сродности у тематско-мотивском и стилском погледу. Као изузетак Ђоровић истиче стихове посвећене Светом Сави, за које наводи да се јављају и независно од житија и да су у уметничком смислу успелији. По свој прилици, њиховим аутором се сматра хваљени монах Силуан из прве половине XIV века.

Ђоровић открива да је аутор напред поменутог корпуса текстова написао и једну службу краљу Милутину, у оквиру које се налази и пролошко житије. Утврђује сродност поменутих текстова, која се огледа у специфичним стилским поступцима, необичним језичким облицима, понављању истих реченица и ослањању на Теодосијеве саставе. Служба и пролошко житије посвећени краљу Милутину показују да се аутор није ослањао на архиепископа Данила, што се потврђује најпре датумом прослављања светог и другим неподударностима. При датирању текстова посвећених краљу Милутину, Ђоровић указује на исказани страх од Агарена, што показује да су писани после Маричке или Косовске битке. Помињање кнеза указује на Лазара или Стефана Лазаревића, а у опису манастира Бањска не помиње се пожар 1419. године. На основу тога, Ђоровић износи закључак: „Наш је писац, према томе, човек чији рад пада на крај XIV и прелази, можда, у почетак XV века.”⁶⁴

Служба Светом краљу Милутину доноси одгонетку ауторства – у крајегранесију јавља се пишчево име – Данил. Претходно датирање текстова изузима архиепископа Данила и као

⁶¹ Ђоровић, Владимир. *Силуан и Данило II, српски писци XIV–XV века*. У: *Глас СКА*, СХХХVI, Други разред, 72, Сремски Карловци 1929, стр. 13–103.

⁶² Исто, стр. 16.

⁶³ Исто, стр. 17.

⁶⁴ Исто, стр. 30.

аутора открива патријарха Данила, књижевно образованог човека, чији се живот и деловање хронолошки поклапају са настанком текстова. Ове закључке посебно потврђује један спис о кнезу Лазару који је објавио Иларион Руварац, а који садржи низ сродности са напред наведеним текстовима – карактеристичне језичке конструкције, сличне описе, стилске поступке и ослањање на Теодосијев писарски манир. Аутор се показује као добар познавалац савремених прилика и појединости из Лазаревог живота, чија је историјска тачност потврђена. Ћоровић сматра да је патријарх Данило аутор и овог списка, истичући да је у њему достигао пуну стваралачку зрелост и слободу. Овом драгоценом студијом, Ћоровић је поставио темељ за даља проучавања књижевног рада патријарха Данила III. У оквиру студије дати су и приређени текстови свих познатих дела овог писца, који је великим трудом и пажњом откривен као један од најзначајнијих стваралаца друге половине XIV века.

Једно питање у Ћоровићевој студији посебно је привукло пажњу проучавалаца, будући да се тек његовим разрешењем ауторство без сумње могло приписати Данилу III. Наиме, Ћоровић је анализом историјске грађе утврдио да је *Слово о Светом кнезу Лазару* настало око 1403–1404. године, док је патријарх Данило као писац могао доћи у обзир само до 1395. године⁶⁵. Посебну тешкоћу при датирању представљао је сегмент о Мусићима и њиховој мајци Теодосији, за које се у тексту наводи да су почивали у Новој Павлици, својој задужбини близу Брвеника, када је Лазарево тело преношено из Приштине у Раваницу. Ову нејасноћу отклонио је Ђорђе Сп. Радојичић, доносећи прецизније датирање рукописа и уклањајући могући анахронизам при претпоставци Даниловог ауторства.⁶⁶ Драгутин Костић је изнео претпоставку да је текст написан пре 1402, а можда и пре 1398. године, али није аргументовао своје наводе.⁶⁷ Радојичић сматра да Костић греша што „без иједне речи прелази преко Ћоровићевих разлагања” и наводи да би се та хронологија могла одржати ако се доведу у склад натпис из Нове Павлице, дубровачке вести из 1403. године о Стефану Мусићу и његовој мајци Јелени и тврдње из *Слова* да су у време преноса Стефан и Лазар Мусић почивали у Павлици поред мајке Теодосије.⁶⁸ Утврђујући да је црква живописана тек после Косовског боја, те да је фреска на којој су Лазар и Стефан Мусић настала после њихове смрти, као и да Стефан Мусић из дубровачких извора није син челника Мусе, Радојичић закључује да су у време преноса моштију у Новој Павлици поред монахиње Теодосије почивали и њени синови. Како је пренос био, по свој прилици, у јесен 1390. године, утврђује се да је *Слово* написано крајем 1392. или почетком 1393. године, јер се кнегиња Милица назива својим световним именом. Своја разматрања Радојичић закључује речима: „Не треба заборавити да је на патријарха Данила III мислио и Ћоровић, и то у првом реду. Од те идентификације Ћоровић је одустао само због тога што је постанак *Похвале кнезу Лазару* морао да стави после смрти патријархове. Ћоровић је то с правом називао незгодом. Сада је та незгода отклоњена и ништа више не смета да се у патријарху Данилу III види писац слова Св. Симеону и Св. Сави, стихова Св. Симеону и краљу Милутину, службе и похвале краљу Милутину, и похвале кнезу Лазару.”⁶⁹

Од свих Данилових састава, *Слову о Светом кнезу Лазару* посвећена је највећа научна пажња. Текст је доступан јавности још од 1875. године, када га је на српскословенском језику објавио Иларион Руварац.⁷⁰ Издање је припремљено према једином потпуном препису из XVI

⁶⁵ Исто, стр. 35.

⁶⁶ Радојичић, Ђорђе Сп. *Избор патријарха Данила III и канонизација кнеза Лазара*. У: *Гласник Скопског научног друштва*, XXI, Одељење друштвених наука, 12, Скопље, 1940, стр. 33–81.

⁶⁷ Костић, Драгутин. *Старост народног епског песништва нашег*. У: *Јужнословенски филолог*, XII, Београд, 1933, стр. 27.

⁶⁸ Радојичић, Ђорђе Сп. *Избор патријарха Данила III*, стр. 53.

⁶⁹ Радојичић, Ђорђе Сп. *Стари српски књижевници (XIV–XVII века)*. Београд: Југоисток, 1942, стр. 74–75.

⁷⁰ Руварац, Иларион. *Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту Стефану Бранковићу и кнезу Стефану Штиљановићу*. У: *Летопис Матице српске*, 117, Нови Сад, 1874 (1875), стр. 108–116.

века, који се тада налазио у Сремским Карловцима, а данас се чува у Патријаршијској библиотеци у Београду. Руварац није издао текст у целини. Приступајући му као историчар, изоставио је сегменте који би у историографским разматрањима били занемарљиви. Љубомир Стојановић је у петроградској Публичној библиотеци пронашао седам листова *Слова о Светом кнезу Лазару*. Пратећи Руварчево издање, објавио је само сегменте који су у њему изостављени.⁷¹ Испоставиће се да је изостављени почетак Руварчевог издања препис одломака из *Слова о Светом кнезу Лазару* и *Житија Светог кнеза Лазара* непознатих писаца.⁷² Користећи се Руварчевим издањем, текст је на савремени језик превео Стојан Новаковић.⁷³ Новаковић је изостављао и парафразирао поједине сегменте, а приметна су и одређена лична проширивања текста, па се превод не може сматрати поузданим. Унете су поједине речи које не припадају оригиналу, а нису отклоњене Руварчеве издавачке погрешке. Новаковић је, на основу појединости у опису преноса Лазаревог тела извео закључак да је писац био очевидац догађаја.⁷⁴

Веома рано су песнички елементи *Слова о Светом кнезу Лазару* постали предмет проучавања. На њих је први скренуо пажњу Драгутин Костић, проучавајући однос између писане и усмене књижевности током средњег века.⁷⁵ Ранији проучаваоци су сматрали да је њихов развој текао независно, осим у случајевима када је усмена попримала утицаје писмене, преузимајући одређене мотиве, пре свега апокрифне. Костић у свом опсежном раду износи аргументоване закључке да је између усмене и старе писане књижевности у форми епског песништва увек било узајамних веза и утицаја, и то не само од писане ка усменој, него и обрнуто. Аутор обрађује појаве обрнутом хронолошком методом, понирући све дубље у старину. У косовским списима проналази одјеке усмене књижевности, анализирајући том приликом и *Слово о Светом кнезу Лазару*, које не назива Даниловим, већ Руварчевим. Костић истиче да се примери стихованог слога највише примећују у деловима које је Руварац изостављао, сматрајући их безначајним. Анализирајући ритам и силабичке особености, Костић уочава стихове веома блиске усменој традицији. Посебно издваја Миличине речи приликом дочекивања Лазаревог тела, уочавајући у њима елементе народних тужбалица. Поред фолклорних елемената у Миличином плачу Костић уочава и библијске утицаје – сродност са *Плачем пророка Јеремије*, и утицаје црквене поезије, пре свега кроз песму *Плач Богородичин*. У одређеним сегментима *Слова* истиче се ритмичност, стихованост, па чак и сликовност. Уочавају се десетерачки и бугарштички стихови инкорпорирани у наративну структуру. Костић закључује да десетерци и стихови блиске мере представљају трагове народног епског певања у средњем веку, које је преведено са народног језика на српскословенски.

Светозар Матић посвећује две студије оповргавању Костићевих претпоставки.⁷⁶ Првенствено истиче однос цркве према народном певању кроз цео средњи век и наводи: „народно песништво, презрено у средњем веку нашем, није могло оставити никаквог трага у писаним делима наше старе књижевности”⁷⁷ Сматра да трагови епског певања у писаној књижевности могу потицати само од феудалне дворске књижевности, која је била отмена и певана на српскословенском језику. Такође наводи да је црквена поезија могла утицати на

⁷¹ Стојановић, Љубомир. *Похвала кнезу Лазару*. У: *Споменик САНУ*, III, 1890, стр. 88–90.

⁷² Трифуновић, Ђорђе. *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и Косовском боју*, стр. 41.

⁷³ Новаковић, Стојан. *Косовски мученик I*. У: *Хришћански весник*, I, Београд, 1879, стр. 388–395.

⁷⁴ Новаковић, Стојан. *Срби и Турци XIV и XV века*. Београд: Српска књижевна задруга, 1960, стр. 263.

⁷⁵ Костић, Драгутин. *Старост народног епског песништва нашег*, стр. 1–72.

⁷⁶ Матић, Светозар. *Два прилога о Даниловом Слову о кнезу Лазару*. У: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, XV, 1, Нови Сад, 1967, стр. 5–15; Матић, Светозар. *Трећи прилог о Даниловом Слову*. У: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, XVI, 1, Нови Сад, 1968, стр. 5–14.

⁷⁷ Матић, Светозар. *Два прилога о Даниловом Слову о кнезу Лазару*, стр. 8.

писану, због чега се слаже са Костићем да се у Миличином плачу уочавају трагови црквене песме *Плач Богородичин*. Као песнички интониране одломке *Слова* Матић истиче Лазарев говор ратницима пре боја, њихов одговор и причу о преносу Лазаревих моштију из Приштине у Раваницу. Према његовом мишљењу, у тим одломцима виде се трагови певања на дворовима тадашњих велможа и војвода, као и на двору деспота Стефана. Поводом Лазаревог говора ратницима и њиховог одговора Матић истиче: „само текстови једног и другог говора дају снажан утисак оригиналних, верно записаних комада од веће песме о Косову, коју је Данило, као песму која се често певала, можда знао и напамет, или је имао записану, па је потребне му комаде из ње унео верно у своје слово”⁷⁸. У овим одломцима Матић истиче општа места у епском певању средњег века: оправдавање смрти добрима која је ратник уживао за живота, као и ратничко оправдавање смрти без хришћанских примеса. За одломак о преносу Лазаревих моштију Матић сматра да је неуједначен, стога што су два сегмента песнички интонирана (Миличин плач и Лазарев одговор), док је остатак одломка написан у прози. Неуједначеност наводи на помисао да се Данило само делимично послужио песмом и унео је прерађену у *Слово*. Бавећи се овим одломком, Матић указује на мотив разговора живих и мртвих. Тај мотив се у старој књижевности пре Данила јавља само делимично, као говор мртвог живима, на пример у обреду сахрањивања монаха или у обраћању живог мртвоме, као у гробном натпису Стефана Хреље. То су ипак само елементи неразвијеног мотива који је код Данила уобличен у потпуности. После Данила тај се мотив јавља и у тужбалици над деспотом Ђурђем. С обзиром на то да се овај мотив јавља унутар поетски интонираног сегмента, Матић износи претпоставку о његовом пореклу из усменог епског певања.

Матић сматра да се Данилу, као писцу и историчару, могу упутити крупније замерке: „У поређењу са својим претходником, непознатим писцем Вукомановићеве похвале, на кога се угледао, а на једном месту га просто преписао, Данило је дао врло мало новог о Лазару и Косову. (...) Непознати претходник о Лазару, о Косову, о мукама наших људи после Косова писао је и више и топлије, а Данило је углавном само регистровао догађаје или се пуштао у хришћанску реторику, на пример она опширна размишљања о значају молитве.”⁷⁹ Замера му што је преписивао раније написане похвале кнезу Лазару, Теодосија, „па и самог себе”⁸⁰. Матић закључује да је Данило имао збирку лепих мисли разних хришћанских писаца, која му је служила као својеврсни књижевни материјал. Повод за овако оштру оцену представља претпоставка да је писац припојио свом тексту елементе других списа о кнезу Лазару, а не да су они унети редактуром каснијег преписивача. Стиче се утисак да Матић предимензионирано говори о Даниловим књижевним позајмицама, што из писаних извора, што из феудалне епске поезије настале на дворовима властеле. У том духу, веома оштро, Матић и закључује своју студију: „Анализа Даниловог *Слова* показала је да најлепша места у њему нису Данилова (што је већ Д. Костић добро осетио), него да су то аутентични одломци епских песама с краја четрнаестог века, четири одломка двеју песама о Косову и о кнезу Лазару.”⁸¹

Целокупни косовски циклус историчари су помно проучавали, тражећи елементе аутентичних догађаја. Реља Новаковић је узимао Данилово *Слово* за најверодостојнији документ о избору патријарха после смрти Спиридона. Сматрао је да се политичке прилике након Косовског боја могу истраживати на основу два савремена списа: једног српског, чији је аутор патријарх Данило, и другог турског, чији је аутор Ашик-паша Заде. За Ашик-пашина излагања проналази потврде у наведеном домаћем извору, што додатно указује на његову

⁷⁸ Исто, стр. 9.

⁷⁹ Исто, стр. 7.

⁸⁰ Исто.

⁸¹ Исто, стр. 14.

историјску утемељеност.⁸² Раде Михаљчић је такође испитивао историографску веродостојност списа посвећених кнезу Лазару.⁸³ Сматрао је да су култни текстови издашан извор за изучавање владарске и државне идеологије, историје културе и етничке посебности. Посебно се похвално изразио о *Слову* патријарха Данила, за које наводи да је „најисторичније култно дело о косовском мученику”⁸⁴. Михаљчић истиче да *Слово* садржи мање библијских навода и општих места од других култних списа, као и да биографски део није у сенци изразито култних делова текста. Историографску вредност *Слова* увећава тачност већине података о феудалним породицама које је Данило навео. У родбинском повезивању Лазаревића и Бранковића са Немањићима Михаљчић види потребу стварања владарског континуитета и одржања државничке идеологије. Сматра да садржај Лазареве беседе не може бити историјски аутентичан, већ да је настао са интенцијом да се посткосовско расположење и светитељски идеали транспонују на преломни историјски тренутак и да се на тај начин појача уметнички и драмски ефекат текста. Иако се кнежеве речи не могу сматрати аутентичним, Михаљчић истиче њихову важност за сагледавање политичког и идеолошког стања једног историјског тренутка.

Ђорђе Сп. Радојичић је у *Антологију српске књижевности* уврстио преведене одломке из *Слова о кнезу Лазару* који садрже говоре кнеза Лазара и његове војске уочи Косовске битке и опис Миличиног дочека Лазаревих моштију. Одломке је насловио: *Боље је нама у подвигу смрт, него ли са стидом живот и Плач и ридање неутешимо*. Скренуо је пажњу на њихов драмски карактер, наводећи да би то могли бити почеци драмског рада који се није развио у старој српској књижевности.⁸⁵ На још једном месту Ђорђе Сп. Радојичић подвлачи значај тобожњег разговора између кнегиње Милице и мртвог кнеза Лазара, истичући да се то може сматрати почетком драмског рада у старој српској књижевности.⁸⁶

Иако је у науци прихваћено мишљење, које је прво истакао Владимир Ђоровић, да се Данило III није ослањао на Данила II нити на његовог ученика, Ђорђе Сп. Радојичић уочио је везу између патријарха Данила и Даниловог ученика. Оба писца везује једна реченица, мудра изрека, дата у веома лепом облику. У *Животима краљева и архиепископа српских* она гласи: *болѣзни во раждають славу и твѣды ходатанстввють вѣчни покон*. У *Слову о Светом кнезу Лазару* јавља се у готово истом облику: *болѣзни раждають славу. и твѣды исходатанстввють покон*. Радојичић се питао да ли је Данило Млађи преузео ову реченицу од Даниловог ученика или су је обојица пронашли у неком извору. Истиче како је стари текст *Александриде* пун таквих изрека, али да се ова реченица тамо не налази, као ни у зборницима мудрих изрека Ватрослава Јагића нити у *Светом писму*. На помисао да је у питању цитат из неке веће целине указују и венци који се код оба писца јављају у тексту који непосредно претходи овој реченици.⁸⁷

Словом о Светом кнезу Лазару најтемељније се бавио Ђорђе Трифуновић, изучавајући га у контексту целокупног корпуса косовских списа.⁸⁸ Бавећи се дотадашњом, углавном историографском обрадом, пружио је свеобухватни приказ њихових књижевноисторијских и естетских елемената. Анализом специфичне симболике, тематско-мотивске структуре и

⁸² Новаковић, Реља. *Да ли је Данило изабран за патријарха 1390. године? У: Прилози за књижевност, језик и фолклор*, XXVI, Београд, 1960, стр. 71–81.

⁸³ Михаљчић, Раде. *Изворна вредност култних списа о кнезу Лазару*. У: *Књижевна историја*, XI, 44, Београд, 1979, стр. 581–591.

⁸⁴ Исто, стр. 586.

⁸⁵ *Антологија старе српске књижевности (XI–XVIII века)*. Избор, превод и објашњења Ђорђа Сп. Радојичића. Београд: Нолит, 1960, стр. 110–113, 327.

⁸⁶ Радојичић, Ђорђе Сп. *Развојни лук старе српске књижевности*. Нови Сад: Матица српска, 1962, стр. 147.

⁸⁷ Радојичић, Ђорђе Сп. *Данилов ученик и Данило Млађи*. У: *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, XXV, Београд, 1954, стр. 80–81.

⁸⁸ Трифуновић, Ђорђе. *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и Косовском боју*. Крушевац: Багдала, 1968.

инкорпорираних микрожанрова, истакао је естетске чиниоце које косовски списи уносе у прекосовска уметничка тражења. Даниловом *Слову* посвећена је посебна студија унутар књиге. У њој аутор испитује композицију текста и уметничко-стилска средства. Указује на интертекстуалне везе са *Старим* и *Новим заветом*, на библијска имена, стихове и сентенце којима се постиже додатна упечатљивост приповедања. Посебно се истиче историографска утемељеност догађаја, података и описа, који директно показују извесну Данилову блискост кнежевом двору. Наглашава се да за писца битка нема стратегијско, већ духовно значење и да је „без заноса и романтичарског претеривања забележио главне обресе битке и њену позадину”⁸⁹. Трифуновић се осврће и на дотадашња разматрања о времену канонизације патријарха Данила и настанка текста, посебно истичући хронолошке тешкоће које су проистекле из навода да је Лазарево тело преноћило у цркви Нова Павлица поред упокојене сестре Драгане, у манастиру Теодосије, и њених синова Лазара и Стефана Мусића. Трифуновић сматра образложење Ђорђа Сп. Радојичића, о коме је напред било речи, најутемељенијим. Осветљавајући Данилову личност као монаха, игумана манастира Дренче, српског патријарха и човека блиског кнежевој породици, Трифуновић осветљава и културноисторијски контекст настанка дела.

У студији *Косовско страдање и небеско царство*⁹⁰ Трифуновић преиспитује на који се начин идеја достизања небеског царства транспонује у прекосовским и посткосовским списима. Јеванђељска замисао небеског царства, чији се духовни и уметнички узор проналази у Христовом страдању, у старој српској књижевности достиже свој врхунац чином мученичке смрти кнеза Лазара. Парадоксална тема мучења и победе отвара након Косовске битке нови духовни и уметнички круг у чијем се центру налази подвиг смрти. Посебна пажња је посвећена Лазаревој беседи и хорском одговору ратника, у којима се тема смрти узноси до подвига кроз који се стиче вечни живот. У другој студији Трифуновић истиче да мотив о презрењу земаљског царства и освајању духовног простора има своје основе још у Лазаревом животу: „Ако се пажљиво проуче аренге Лазаревих повеља, то јест, духовно-литерарни уводи у повеље које је издавао кнез, где се казује аутобиографски у првом лицу једине, видећемо да је десетак година пре Косовског боја кнез Лазар доста заокупљен идејом небеског царства. Он је човек и владар који тежи небеском царству. И да није мученик, Лазар би био свети праведник због својег добродетелног живота.”⁹¹ Трифуновић се пита да ли би се кнез Лазар славио као свети да је умро природном смрћу, закључујући да списи о Косовском боју поуздано сведоче да је због добродетелног живота узрастао у лик праведника, те да би се после смрти могао штовати као свети праведник.⁹² Проучавајући мотив смрти у текстовима насталим након Косовског боја, Трифуновић испитује морално-естетски спој у коме су умирање и лепота доведени у блиску везу. Смрт кроз љубав, пре свега према Богу, повезује етички и естетички аспект чина страдања, посведочен још у византијској филозофији. Античко схватање да доброта и душевна лепота човека налазе израз у његовом спољашњем изразу може се открити у Даниловом књижевном стваралаштву. Сагласност духовне и телесне лепоте нашао је пун израз у опису косовских ратника, чиме је истакнута античка етичко-естетичка идеја калокагатије.⁹³ Говорећи о хеленском наслеђу у стваралаштву српских писаца, Трифуновић истиче Данилове слике Александрових и Ксерксових освајања чији је циљ да дочарају незаустављиву силу Муратовог напредовања. Поређења са Хеладом и Атињанима, као и тематско-мотивске сродности са

⁸⁹ Исто, стр. 51.

⁹⁰ Трифуновић, Ђорђе. *Косовско страдање и небеско царство*. У: *О кнезу Лазару*. Београд: Филозофски факултет. Одељење за историју уметности, 1975, стр. 255–263.

⁹¹ Трифуновић, Ђорђе. *Косовски бој у српској средњовековној књижевности*. У: *Рашка*, XIX, 25, 1989, стр. 23.

⁹² Трифуновић, Ђорђе. *О почецима штовања светога кнеза Лазара*. У: *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 19/1, Београд, 1991, стр. 130.

⁹³ Трифуновић, Ђорђе. *Смрт и лепота у српским средњовековним списима о кнезу Лазару и Косовском боју*. У: *Манастир Раваница, Споменица о шестој стогодишњици*. Београд: Издање манастира Раванице, 1981, 135–142.

византијском књижевношћу, показују образованост писца али и његову потребу да сопствену мисао постави у контекст византијских етичко-естетичких начела.⁹⁴

Вредан помена је уметнички приступ Ђорђа Трифуновића приликом приређивања одломка *Слова* за сценско извођење.⁹⁵ Трифуновић истиче како је разговор између кнегиње Милице и покојног Лазара Данило обрадио скоро као драмски писац. Како наводи, преведена тзв. *Питања и одговори*, *Разговори тројице светаца* и овај Данилов покушај чине семе драме која се никада није развила у старој српској књижевности. Приликом драматизације, Трифуновић је углавном следио Данилов распоред, уводећи и њега као драмско лице. Од Данилове описне најаве Лазаревих речи па до краја текст *Слова* наведен је у изворном облику, како би се што целисходније стекао утисак о старој српској драмској обради. Драматизација представља маестрално остварење преплитања старе књижевности, ликовне уметности и музике. Као драмска лица наводе се: Данило Млађи, тело кнеза Лазара, кнегиња Милица, анђео, глас кнеза Лазара, Стефан Лазаревић, Вук Лазаревић, духовници и властела. Посебној драмској упечатљивости доприноси Лазарева распопућеност на тело и на глас, док се у једној сцени јавља и Лазарева душа у рукама анђела. Трифуновић истиче да је за време рада пред очима имао сопоћанску фреску на којој је приказана смрт краљице Ане, па је тако настала идеја да мизансцен драматизације представља оживљавање те фреске. Данило је замишљен као Давид са минијатуре *Минхенског псалтира*, како седи на столици са псалтиром на крилу. Мелодија коју он свира вековима се преносила с колена на колена у српском народном црквеном појању. Богато остварен синкретизам најбоље ће приказати следећи одломак:

„Код ових речи светлост се претвори у таму (Данило седи на своме месту). На десној страни сцена се нагло осветли и открије један непомичан фреско-мизансцен: На одру лежи мртав кнез Лазар (са главом ближе Данилу Млађем). Крај ногу стоји кнегиња Милица; мало се приклонила према одру и тужбалички уздигла руке у висину рамена. Десно од ње, покрај Лазареве главе, стоји анђео са крилима и нимбом око главе; у рукама држи душу покојног кнеза. Иза Милице, уз њену леву руку, налазе се Стефан и Вук Лазаревић, а иза њих помешани духовници са властелом. Један духовник држи у левој руци затворено оковано *Еванђеље*. Остали су, уздржавајући сузе, приклонили лицу или рубац или празну шаку. Данило само једном превуче преко жица и фреска одмах оживи. (Између последњих Данилових речи и оживљавања фреске не сме да протекне дужа пауза највише – трен или два.)”⁹⁶

На изузетне књижевне квалитете *Слова* указао је и Милан Кашанин.⁹⁷ Данила оцењује као биографа који је у излагању чињеница врло конкретан, али у портретисању историјских личности „пун ласкања и идеалисања”⁹⁸. Истиче да је он наш први писац који пише похвале и војводама, и њиховим војницима, а не само владару самодршцу. Сматра да је дело по историографским и наративним цртама у основи животопис, који у себи обједињује витешки карактер, ратничку атмосферу и драматизовање главних сцена. Оцењује да спис има колико наративни толико драмски карактер, што може указивати на елемент црквеног позоришта. Указује и на мане Даниловог састава, које се превасходно огледају у „нарушавању пропорција списа”⁹⁹. Сажетом и кратком приповедању супротстављени су дуги дијалози и описи, више него о самој бици говори се о душевном расположењу кнеза и његове војске, опширније се говори о преносу моштију него о боју. Кашанин истиче да за Данила, као богослова и поглавара цркве, није ништа важније од духовног живота и моралних рефлексија. Његов

⁹⁴ Трифуновић, Ђорђе, *Стара српска књижевност. Основе*. Београд: Филип Вишњић, 1994, стр. 308, 320.

⁹⁵ Трифуновић, Ђорђе, *Данило Млађи, За Лазаром скрбљење. Драмско фреско-виденије*. У: *Видици*, 56, Београд, 1960.

⁹⁶ Исто.

⁹⁷ Кашанин, Милан. *Српска књижевност у средњем веку*. Београд: Просвета, 1975, стр. 312–322.

⁹⁸ Исто, стр. 317.

⁹⁹ Исто, стр. 320.

књижевнички портрет најлепше је представљен у поређењу са непознатим Раваничанином: „Раваничанин је претежно у догађајима, патријарх Данило III је претежно у идејама. Дескриптиван, први је мајстор у опису битке; други контемплативан, у цртању душевних расположења. Раваничанин је поетичнији и нежнији, патријарх Данило III снажнији и драматичнији; један је песник, а други мудрац.”¹⁰⁰

Димитрије Богдановић се бавио идеолошким тумачењима косовских мариријума, сагледавајући косовски циклус старе српске књижевности.¹⁰¹ Патријарха Данила III сматрао је главним творцем косовског култа, приписујући му четири текста: *Похвално слово*, *Службу*, *Пролошко житије (Синаксар)* и *Повесно слово*.¹⁰² Не наводећи чврсте аргументе који би на то указивали, истиче само да су сва четири текста обједињена интерпретацијом Лазаревог косовског подвига као мученичке победе и да чине један потпуни круг, којим је књижевно обликован и постављен култ кнеза Лазара. Овакво мишљење у науци није прихваћено услед недовољно елемената који би преостала три текста довела у везу са Даниловим *Словом о Светом кнезу Лазару*. Данилов текст Богдановић назива *Повесним словом*, истичући да је у питању својеврсно житије, драматуршки начињена повест која умногоме подсећа на руске „војинске повести”. Посебно истиче идеолошки моменат текста, којим се постиже и његова универзалност.

Језичко-стилским и књижевнотеоријским аспектима *Слова* бавила се Ирена Грицкат, посматрајући га у контексту седам косовских списа.¹⁰³ Највише пажње посветила је механизмима померања лексичког значења и фигуративном изражавању које из тога проистиче. Трагајући за необичним стилским захватима, потом симболима, метафорама и поређењима, тумачила је језичку технику настанка таквих места. Поставља се питање да ли је данас могуће семантички егзактно одредити нешто што је некада исказано трансцедентно у својој метафизичности и металогичности. Иако се за одређена лексичка поигравања узорци могу пронаћи још у *Светом писму*, па и код наших старијих писаца, Грицкат сматра да су писци косовског круга достигли сасвим посебну димензију сликовитог казивања, стваралачки подешавајући словенски језик прослављеним узорима и уткивајући у њега сопствена надахнућа.

Данилову улогу у стварању државничке идеологије истиче Франк Кемпфер.¹⁰⁴ Према његовим речима, списи Лазаревог култа представљају интелектуалну инвентуру српског друштва после Косова и одраз друштвених и историјских прилика. Ауторе тих списа Кемпфер сматра интелектуалцима који размишљају о путу свог народа након распадања моћне државе и чији је циљ да приказивањем позитивне концепције српске историје утичу на колективну свест. Притом, истиче да су од изузетног значаја генеалогске конструкције које Лазаревиће доводе у везу са Немањићима, стварајући утисак о политичком и духовном континуитету. Спис патријарха Данила Кемпфер сматра једним од најважнијих текстова Лазаревог комплекса. Истиче да се легитимизација Лазара као владара постиже на два начина: довођењем у везу са Немањићима и библијском паралелом са Исусом Навином, у чему се огледа Божија провенијенција. Кемпфер сматра да су ствараоци култа као интелектуалци осетили проблеме свог времена, пољуљаност основа културе и традиције, те су ради успостављања идеје светле будућности, у прошлости тражили доказе Божијег благослова.

¹⁰⁰ Исто.

¹⁰¹ Богдановић, Димитрије. *Стара српска књижевност*. Београд: Научна књига, 1991, стр. 168–183.

¹⁰² Исто, стр. 170; Богдановић, Димитрије. *Књига о Косову*. Београд: Српска књижевна задруга, 2006, стр. 94.

¹⁰³ Грицкат, Ирена. *О неким стилским фигурама у похвалама кнезу Лазару*. У: *О кнезу Лазару*. Београд, Филозофски факултет, Одељење за историју уметности, 1975, стр. 271–276.

¹⁰⁴ Кемпфер, Франк. *Почетак култа кнеза Лазара*. У: *О кнезу Лазару*. Београд, Филозофски факултет, Одељење за историју уметности, 1975, стр. 265–269.

Сличне ставове износи и Бошко Бојовић, истичући да рани косовски списи имају значај историјског извора првог реда за изучавање идејно-политичких последица догађаја који је трајно обележио историјску свест Срба. Закључује да по идејном садржају, мартиролошко-херојској интонацији, али и по драмско-песничком надахнућу *Слово* патријарха Данила представља најизразитији пример настанка косовске идеологије већ у првим годинама након Косовског боја. Сматра да овај хагиографски спис садржи и елементе својствене херојској реторици, до тада непознате у српским династичко-култним списима, и због сразмерно високог степена историчности представља једно од најважнијих дела посткосовског књижевног циклуса за познавање историје идеја српског средњег века.¹⁰⁵

У обимној монографији *Косовски бој у српској књижевности*, Војислав Ђурић проучава писане и усмене токове српске књижевности о Косовском боју у трајању од XIV века до савременог доба.¹⁰⁶ Истиче да су усмени песници могли бити под јаким утицајем етике косовских списа, посебно из *Слова о Светом кнезу Лазару* патријарха Данила III, али су преузете идеје обликовали према својим схватањима и начелима поетике народне књижевности. Проучавајући списе настале у првим деценијама након битке, Ђурић испитује на који начин се у свим текстовима транспонују косовско опредељење, косовски завет, косовска мисао и косовска етика, што је као идеал остало непромењено шест векова.

Нада Милошевић Ђорђевић је у косовским списима трагала за епским идејама и епским техникама казивања, узимајући у обзир чињеницу да нема оновремених записа песама. Посебну пажњу посветила је Лазаревој беседи и одговору ратника у *Слову* Данила III и непознатог Раваничанина, као и у *Житију Светог кнеза Лазара*. Истиче да речи упућене ратницима као подршка храбрости јачој од страха и смрти представљају опште место у веома старим остварењима попут Хомерових спева.¹⁰⁷ Према њеним речима, мисао о царству небеском је одговарала религиозној књижевности, али сама идеја о постизању вечног живота кроз херојску смрт на ратишту представља епску идеју старију и од хришћанства.¹⁰⁸

Љиљана Јухас Георгиевска указује на изузетан литерарни значај и висок степен аутентичности Даниловог *Слова о Светом кнезу Лазару*.¹⁰⁹ Њена проучавања обухватају стилске особености, присуство микроформи, композицију дела и, нарочито, обликовање књижевног лика кнеза Лазара. У жанровском погледу, сматра да спис има знатне житијне одлике, те га проучава у контексту традиције овог жанра. Посебна пажња је посвећена сродним местима у житијима Светог Саве, Стефана Првовенчаног, Доментијана, Теодосија и Данила II.

Јелка Ређеп проучава на који начин је конституисана косовска легенда у колективној свести српског народа.¹¹⁰ Посебно истражује други тематски круг текстова о кнезу Лазару и

¹⁰⁵ Бојовић, Бошко. *Генеа косовске идеје у првим посткосовским хагиографско-историографским списима. Оглед из историје идеја српског средњег века*. У: *Косовска битка 1389. и њене последице*. Дизелдорф, Београд, 1991, стр. 215–230.

¹⁰⁶ Ђурић, Војислав. *Косовски бој у српској књижевности. Косовска споменица 1389–1989*. Београд: Српска књижевна задруга; Нови Сад: Матица српска; Приштина: Јединство, 1990.

¹⁰⁷ Милошевић Ђорђевић, Нада. *Лик кнеза Лазара и културно-историјска предања*. У: *Свети кнез Лазар. Споменица о шестој стогодишњици Косовског боја 1389–1989*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1989, стр. 324.

¹⁰⁸ Милошевић Ђорђевић, Нада. *Косовска легенда и српски средњовековни списи*. У: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, XLVIII, 1, 2000, стр. 20.

¹⁰⁹ Јухас Георгиевска, Љиљана. *Повесно слово о кнезу Лазару*. У: *Даница, српски народни илустровани календар за годину 2000*, VII, Вукова задужбина, Београд, 1999, стр. 165–183.

¹¹⁰ Ређеп, Јелка. *Издаја и слобода: мотив издаје на Косову*. У: *Косово у усменој и средњовековној књижевности*. Зборник радова. Нови Сад: Агора; Крушевац: Народна библиотека, 2009, стр. 71–77.

Косовском боју, настао у XVIII веку, који је у науци познат као *Житије Светог кнеза Лазара* или *Прича о боју косовском*. Намеће се преиспитивање сродности односно разнородности списа који припадају првом и другом циклусу текстова посвећених овој теми.¹¹¹ Ређеп истиче да се у *Слову* Данила III уочава један од најранијих елемената легенде, Лазарево свесно опредељење за небеско царство, што ће касније, у предању, бити један од важнијих разлога, поред мотива издаје, што су Срби изгубили битку, па и земаљско царство.¹¹²

Томислав Јовановић приказује смењивање наративних и реторских токова казивања увидом у композицију, садржај и стилске одлике *Слова*.¹¹³ Одређене тематско-мотивске целине објашњава у кључу средњовековног погледа на свет, стварајући тако шири семиотички и културноисторијски контекст. Тумачењем општехришћанске симболике доноси универзална начела због којих дело поприма ванвременски карактер. Јовановић је објавио и први превод целокупног текста *Слова Светом о кнезу Лазару*, са концизном књижевноисторијском локализацијом и прегледом релевантне литературе.¹¹⁴

Словом о *Светом кнезу Лазару* у оквиру ширих разматрања бавила се и Ирена Плаовић у два наврата. Најпре на одабраним примерима, који укључују и Данилово *Слово*, приказана је реторичност српских средњовековних дела.¹¹⁵ Дат је преглед основних реторских поступака у појединим сегментима текстова, са посебним освртом на византијско и античко реторичко наслеђе. У оквиру друге студије¹¹⁶ приказано је како су књижевно обликовани говори кнегиње Милице приликом преноса Лазаревих моштију у словима Непознатог Раваничанина, Данила III и Андонија Рафаила. Посебно је истакнуто на који начин се кроз женски принцип и говорни жанр тужбалице потврђује идентитет хероја. Указано је на поједине топове и аргументе познате из античке реторичке традиције.

Служби Светом краљу Милутину посвећена је знатна научна пажња. Први пут се појавила у рукописном Србљаку насталом 1714. године у Раковцу. Том приликом је јеромонах Максим, по жељи игумана Тофана, окупио у једној књизи службе српским светитељима. О Раковачком србљаку сазнајемо из описа Павела Јозефа Шафарика, пошто му се касније изгубио сваки траг.¹¹⁷ Арадски владика Синесије Живановић вероватно је према овом рукопису приредио рускословенско издање Србљака у Римнику 1761. године.¹¹⁸ Издање је објављено с благословом бившег карловачког архиепископа митрополита српског и румунског народа, Павла Ненадовића. Четири године касније, Живановићево издање је прештампано у Венецији у штампарији Димитрија Теодосија.¹¹⁹ Опис ова два издања дао је Георгије Михаиловић.¹²⁰ Након једног века појавило се ново издање Србљака, такође у рускословенској

¹¹¹ Ређеп, Јелка. *Косовска легенда*. Нови Сад: Прометеј, 2007.

¹¹² Ређеп, Јелка. *Издаја и слобода: мотив издаје на Косову*, стр. 71.

¹¹³ Данило II, Данилов ученик, Григорије Цамблак, Јефимија, Данило III, Стефан Лазаревић, Андоније Рафаил, Константин Филозоф, Јелена Балшић, Никон Јерусалимац. Приредио Томислав Јовановић. Антологијска едиција *Десет векова српске књижевности*, књига 3. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2015.

¹¹⁴ *Хрестоматија средњовековне књижевности. Том 2. Српска књижевност*. Приредио и на савремени језик пренео Томислав Јовановић. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2012, стр. 98–118.

¹¹⁵ Плаовић, Ирена. *Српска средњовековна слова и похвале и њихово реторичко наслеђе*. У: *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*, XII, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017, стр. 233–244.

¹¹⁶ Плаовић, Ирена. *Милица жали: реторика тужења кнегиње Милице у средњовековним списима о кнезу Лазару*. У: *Књижевна историја*, 50, бр. 164, Београд, 2018, стр. 219–222.

¹¹⁷ Šafarik, Pavel Jozef. *Uebericht der vorzüglichsten schriftlichen Denkmäler älterer Zeiten bei den Serben und anderen Südslawen*. Jahrbuch der Literatur, LIII, Wien, 1831.

¹¹⁸ *Правила молебнаѧ свѧтыхъ сербскихъ просвѧтителей*. Римник, 1761.

¹¹⁹ *Правила молебнаѧ свѧтыхъ сербскихъ просвѧтителей*. Венеција, 1765.

¹²⁰ Михаиловић, Георгије. *Српска библиографија XVIII века*. Београд: Народна библиотека Србије, 1964, стр. 55–57, 78–79.

редакцији.¹²¹ Приредио га је београдски митрополит Михаило, преносећи целокупни Римнички србљак и уносећи десет нових служби. У прошлом веку *Служба Светом краљу Милутину* објављена је у три издања. Владимир Ћоровић ју је објавио на српкословенском језику, у оквиру своје опсежне студије, о којој је већ било речи.¹²² Потом је служба према Ћоровићевом издању објављена у тротомном Србљаку. Издање је настало у оквиру *Капиталних дела српске културе*, са циљем да се у целини изда стара српска црквена поезија. Текстовете је приредио и донео према фонетској транскрипцији Ђорђе Трифуновић, а превео Димитрије Богдановић.¹²³ Објављене су песме и строфе које изворно припадају старим српским песницима, а изостављени су делови који су према литургијским и поетичким захтевима морали бити инкорпорирани, као што су псалми, ирмоси, прокимени, канони Богородици, због чега у овом издању није дат превод интегралног дела. Потом је служба поново објављена у рускословенској редакцији, према издању митрополита Михаила, у Србљаку Синода српске православне цркве.¹²⁴

Тротомни Србљак прати четврта књига, која је настала у циљу расветљавања многих научних и културноисторијских питања.¹²⁵ Она садржи књижевноисторијске, литургијске, музиколошке и иконографске студије на основу којих се дела наше црквене поезије могу сагледати у поетичком и културноисторијском контексту. Посебно је важно поменути студију Ђорђа Трифуновића у којој се показује како се у старој српској књижевности развијала црквена поезија као вид лирског духовног казивања.¹²⁶ Испитујући везе између словенске и византијске црквене поезије, аутор указује на чврсто постављене топове, песничке слике и метафоре из византијске књижевности, али скреће пажњу и на иновативне словенске аспекте. Компаративном методом наводи и повезује елементе свих уврштених служби, бавећи се законитостима жанра, стилским поступцима, песничким сликама, симболима и мелодијским и ритамским особеностима. Пажљиво одабрани примери из *Службе краљу Милутину* омогућавају нам не само јасније сагледавање тог песничког дела, већ и његово шире разумевање у контексту византијске и словенске поетике црквене поезије. У истој књизи објављена је драгоцену студија Димитрија Богдановића.¹²⁷ Према његовим речима, службама је у књижевноисторијским разматрањима посвећено мало пажње због њихове литургијске употребе. Богдановић ствара јаснију слику о односу између византијског и старог српског духовног песништва, осветљавајући службу и као колективни ритуал и као сложен књижевни облик.

Другом приликом Богдановић истиче да се *Служба Светом краљу Милутину* одликује веома сложеном структуром појединих песама, са посебно изграђеним, реторски интонираним стихирама. Особеност службе проналази у неколико веома важних елемената. Упоредо са Милутином прослављен је и Драгутин, па се *Служба* може сматрати својеврсним културним текстом налик Теодосијевој служби и канону Симеону и Сави. Истиче да је веома упечатљиво приказана идеја легитимног континуитета светородне династије, „у којој светост израста из светог корена, а сва се лоза корени у првој светој двојници”.¹²⁸ Ђорђе Сп. Радојичић је у

¹²¹ *Србљакъ*. Београд, 1861.

¹²² Ћоровић, Владимир. *Силуан и Данило II*, стр. 13–103.

¹²³ *Србљак, Службе, канони, акаристи, II*. Приредио Ђорђе Трифуновић, превео Димитрије Богдановић. Београд: Српска књижевна задруга, 1970, стр. 77–121.

¹²⁴ *Србљак*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1986.

¹²⁵ *О Србљаку. Студије*. Београд: Српска књижевна задруга, 1970.

¹²⁶ Трифуновић, Ђорђе. *Стара српска црквена поезија. У: О Србљаку. Студије*. Београд: Српска књижевна задруга, 1970, стр. 7–93.

¹²⁷ Богдановић, Димитрије. *Византијски књижевни канон у српским службама средњег века. У: О Србљаку. Студије*. Београд: Српска књижевна задруга, 1970, стр. 97–125.

¹²⁸ Богдановић, Димитрије. *Стара српска књижевност*, стр. 170.

Антологију српске књижевности уврстио преведен одломак из *Службе краљу Милутину* под насловом *Лоза благодостија*, у коме се говори о славном пореклу светитеља и наглашава његова крвна и духовна сродност са славним прецима – Светим Симеоном Мироточивим и Светим Савом.¹²⁹

Трифунуовић наводи да се са новим ликом светитеља јављају и нови чиниоци за канонизацију. Истиче да Данило Бањски први у црквену поезију уноси слике награђних венаца: „Нѣко прѣсвѣтъль и прѣоудобрень, добродѣтел'ми твонци. въсѣмъ показалъ еси стефане вѣнчаносте. тѣмъ и многосугъбенне вѣнче на н(е)в(е)сѣхъ. ѿт[ѣ] х(рист)а вѣнцодателя пріель еси”. Такође показује да у песничком виђењу Данила Бањског краљ Милутин достиже небеско царство путем љубави: „Любовию свръшен'нымъ милованиемъ. тако порѣѣрою ѿдѣав'шен се. въселит' се еси въ вышнѣиѣ ц(а)р(ѣ)ствѣна”.¹³⁰ Милан Кашанин истиче да су песничке особине патријарха Данила дошле до пуног изражаја у *Служби Светом краљу Милутину*. Сматра да оригиналност и важност дела није у његовој концепцији и форми, с обзиром на византијске узор и угледање на Теодосија, већ у креативном проналажењу симбола и варирању стилских ефеката. Кашанин наводи да у монотоним химничким глорификованим личностима, Данило исказује запањујуће богатство симболичког и метафоричког израза.¹³¹

Драгиша Бојовић истражује на који начин је стваран Милутинов култ, али и зашто данас није уобичајно називати га бањским краљем, што је било сасвим природно код писаца XIV и XV века.¹³² Посебну пажњу посвећује анализи елемената на којима израста култ бањског краља, као што су: подизање цркве Светог Стефана у Бањској, представљење и пренос моштију, чуда на гробу и мироточење. Анализирајући житије и службу овог светитеља, Бојовић уочава остварено свештено јединство светог ктитора и светог храма. На примерима допуњавања два жанра, житија и службе, и два писца, Данила II и Данила III, показују се елементи стварања култа и остваривања његове бањске димензије.

Александар Наумов проучава теолошке и поетичке аспекте службе. Аналитички приступа псаламским стиховима и начину на који се њихови мотиви обрађују и транспонују. Истиче библијске песничке слике, симболе, метафоре и мисли, али указује и на одређене сегменте који се могу тумачити у контексту исихастичког утицаја. Светлост и светост наводе се као мотиви који имају преображавајућу моћ богочовечанске синергије. У закључку износи мисао да Данило III није само искусан химнограф, већ и образован богослов, који је ујединио лепоту књижевног израза са дубином православне теологије.¹³³

Посебно је важно поменути открића Ане Рашковић. Она је, истражујући рукописне фондове у Москви, Санкт Петербургу, Нижњем Новгороду, као и фонд Кирило-белозерског манастира, пронашла до сада непознате преписе *Службе краљу Милутину* на рускословенском језику.¹³⁴ У Руској православној цркви краљ Милутин придружен је лику светих, што је потврђено његовим сврставањем у нове чудотворце на Макаријевским саборима. Стога не

¹²⁹ *Антологија старе српске књижевности (XI–XVIII века)*, стр. 109.

¹³⁰ Трифунуовић, Ђорђе. *Косовско страдање и небеско царство*, стр. 258, 259.

¹³¹ Кашанин, Милан. *Српска књижевност у средњем веку*, стр. 315.

¹³² Бојовић, Драгиша. *Два Данила и бањски краљ Милутин*. У: *Манастир Бањска и доба краља Милутина*. Ниш: Центар за црквене студије; Косовска Митровица: Филозофски факултет; Манастир Бањска, 2007, стр. 211–217.

¹³³ Наумов, Александар. *Служба Светом Милутину, краљу бањском – проблеми теологије и поетике*. У: *Манастир Бањска и доба краља Милутина*. Ниш: Центар за црквене студије; Косовска Митровица: Филозофски факултет; Манастир Бањска, 2007, стр. 229–237.

¹³⁴ Рашковић, Ана. *Службе Светом Сави, Арсенију, Милутину и Лазару у новооткривеним руским знаменитим рукописима XVI–XIX века*. У: *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 48, Нови Сад, 2013; Рашковић, Ана. *Песме српским светима у руској црквенопојачкој уметности XVI–XIX века*. *Зборник транскрипција*. Београд: Јасен, 2010.

чуди постојање ове службе у руској богослужбеној традицији. Ауторка сматра да у бројним руским скрипторијумима може постојати још неоткривених, музичких и немудичких преписа. У студији и у књизи дати су описи откривених рукописа. С обзиром на њихову припадност нотираним зборницима, учињен је посебан осврт на врсту нотације и друге музичке елементе.

Најпотпуније текстолошко и поетичко сагледавање *Службе Светом краљу Милутину* донео је Томислав Јовановић.¹³⁵ *Служба* је проучена на основу сагледавања шест преписа и штампаних србљака. Анализом су обухваћени сви сачувани српски преписи, као и неки од бројних, али непотпуних руских преписа. На основу текстолошког увида у све преписе *Службе* увиђа се њихово раслојавање на три карактеристичне групе. Прате се одступања у поретку тропара и канона, оствареност акростиha и посебна лексичка решења. Указује се на једну грану предложака у којима је дошло до губљења три тропара девете песме. Истиче се интерполација настала премештањем моштију краља Милутина из Србије у Софију, приметна у два преписа. Уз студију је дат и приређен текст службе према најстаријем сачуваном препису, а текстолошка запажања су унета према осталим преписима.

Прошлоком житију Светог краља Милутина није посвећена велика научна пажња. Сматра се да је заједно са службом уврштено у Раковачки србљак 1714. године. Пошто се рукопису изгубио сваки траг, једина сазнања која имамо потичу из описа Павела Јозефа Шафарика.¹³⁶ Потом је штампано заједно са службом у Римничком србљаку, 1761. године, у рускословенској редакцији.¹³⁷ Након четири године објављено је у Венецији, на истом језику.¹³⁸ Описе римничког и венецијанског издања дао је Георгије Михаиловић.¹³⁹ После једног века појавило се ново издање Србљака, заслугом београдског митрополита Михаила, у коме су житије и служба објављени у рускословенској редакцији.¹⁴⁰ Пантелија Срећковић је на основу српског преписа XVII века сачинио издање на српскословенском језику. Потом су житије и служба објављени у издању Владимира Ђоровића на српскословенском језику, уз раније помињању студију.¹⁴¹ У оквиру *Антологије српске књижевности* појавио се кратак одломак из прошлог житија на савременом језику, под насловом *Њој равне нигде*. У одломку је истакнута лепота цркве коју је Милутин подигао поред мора, на пристаништу манастира Хиландара.¹⁴²

Исцрпну текстолошку и поетску анализу дао је Томислав Јовановић у првој студији посвећеној овом тексту.¹⁴³ Најстарији познат препис из рукописне збирке манастира Хиландара текстолошки је упоређен са четири преписа и три издања. Увидом у све преписе, указује се на одређена текстолошка приближавања и удаљавања, као и на непотпуност појединих преписа. Студију прати приређен текст житија, са унетим текстолошким запажањима у критичком апарату. Књижевна анализа обухватила је композицију дела, топосе, стилске особености, интертекстуалне везе и историјску заснованост описаних догађаја. Уводни стихови се посебно проматрају и доводе у везу са Силуановим и Теодосијевим

¹³⁵ Јовановић, Томислав. *Служба светом краљу Милутину Данила Бањског*. У: *Косовско-метохијски зборник*, 6, Београд, 2015, стр. 97–134.

¹³⁶ Šafarik, Pavel Jozef. *Uebericht der verzüglichen schriftlichen Denkmaler älterer Zeiten bei den Serben und anderen Südslawen*. Jahrbuch der Literatur, LIII, Wien, 1831.

¹³⁷ *Правила молебнаа сватыхъ сербскихъ просвѣтителей*. Римник, 1761.

¹³⁸ *Правила молебнаа сватыхъ сербскихъ просвѣтителей*. Венеција, 1765.

¹³⁹ Михаиловић, Георгије. *Српска библиографија XVIII века*, стр. 78–79.

¹⁴⁰ *Серблакъ*. Београд, 1861.

¹⁴¹ Ђоровић, Владимир. *Силуан и Данило II*, стр. 13–103.

¹⁴² *Антологија старе српске књижевности (XI–XVIII века)*, стр. 109, 110.

¹⁴³ Јовановић, Томислав. *Синаксарско житије светог краља Милутина патријарха Данила Бањског*. У: *Манастир Студеница – 700 година Краљеве цркве*. Српска академија наука и уметности, Научни скупови, Књига CLIX, Одељење историјских наука, Књига 39, Београд, 2016, 215–236.

стиховима. Испитују се наративни поступци којима је представљен живот краља Милутина, који указују на недоследно спроведен родословни модел. Аутор се веома похвално односи према житију, наводећи да се стилским решењима „убраја у успелија дела настала у оквиру жанра синаксарских житија посвећених српским светитељима”¹⁴⁴.

Састави које је Данило III посветио Светом Симеону и Светом Сави најмање су проучавани. Интересовање за њих првенствено је било повезано са анализом уводних стихова у трагању за тајанственим песником Силуаном. Како истиче Димитрије Богдановић¹⁴⁵, прве теоријске анализе старог српског песништва изведене су на грађи коју пружају Силуанови стихови.¹⁴⁶ Владимир Ћоровић је управо у потрази за Силуаном открио Данила III као значајног писца друге половине XIV века. Пролошка житија Светог Симеона и Саве које је написао Данило III први је издао Владимир Ћоровић, уз пратећу студију.¹⁴⁷ Након тога, проучавана су углавном у контексту целокупног корпуса синаксарских житија посвећених овим светитељима.

Пролошка житија срећу се у бројним варијантама старих рукописа у минејима, пролозима или другим зборницима. Преглед и основне особености пролошких житија посвећених Светом Сави приказао је Владимир Ћоровић.¹⁴⁸ Димитрије Богдановић, проучавајући пролошка житија посвећена Светом Симеону, издваја њихове три редакције.¹⁴⁹ Данилово житије сматра другом редакцијом, односно старијим стиховним прологом, с обзиром на то да нема сачуваних ранијих преписа друге стиховне редакције. Радмила Ковачевић се подробније бави варијантама пролошких житија Светог Саве у српској рукописној традицији, при чему издваја шест редакција.¹⁵⁰ Данилово житије сматра петом редакцијом, за коју наводи да је млађа стиховна редакција. Истиче постојање Силуанових стихова који се јављају у дужој верзији, са последњим стихом у коме се открива ауторство. Запажа да се у истом зборнику налази житије посвећено Светом Симеону које је сродно Савином по структури и развијености текста. Милка Радуловић је дала детаљан преглед стишних житија посвећених Светом Симеону и Сави и њихових редакција.¹⁵¹ За Данилова пролошка житија истиче да су опширнија од других редакција. Закључује да странице на којима се налазе ова житија нису преузете из стиховног пролога, првенствено зато што је завршетак Симеоновог житија исписан као да је у питању крај целине. Други показатељ је навођење месеца пре дана помена, иако су у питању 13. и 14. дан у месецу. Значајна су и запажања о ауторству уводних стихова, по којима закључује да су најпознатији Савини и Симеонови стихови настали у одређеном временском размаку.

¹⁴⁴ Исто, стр. 221.

¹⁴⁵ *Шест писаца XIV века*. Избор, данашња језичка верзија и редакција Димитрије Богдановић. Београд: Просвета, Српска књижевна задруга, 1986, стр. 16.

¹⁴⁶ Јакобскон, Роман. *Структура двеју српскохрватских песама*. У: *Огледи из поетике*. Београд: Просвета, 1978, стр. 218–230; Јакобскон, Роман. *Силуанов славоспев Симеону*. У: *Огледи из поетике*. Београд: Просвета, 1978, стр. 231–240; Ћоровић, Владимир. *Силуан и Данило II*, стр. 13–103; Радојичић, Ћорђе Сп. *Силуанови стихови (из почетка XV века)*. У: *Зборник радова института за проучавање књижевности САН*, 1, Београд, 1959, стр. 45–57.

¹⁴⁷ Ћоровић, Владимир. *Силуан и Данило II*, стр. 13–103.

¹⁴⁸ Ћоровић, Владимир. *Пролошко житије Св. Саве*. У: *Светосавски зборник 2. Извори*. Београд: Српска краљевска академија, 1938, стр. 79–87.

¹⁴⁹ Богдановић, Димитрије. *Пролошко житије Светог Симеона*. У: *Прилози за језик, књижевност и фолклор*, 42, Београд, 1976, стр. 9–19.

¹⁵⁰ Ковачевић, Радмила. *Прилог проучавању пролошког житија св. Саве*. У: *Проучавање средњовековних јужнословенских рукописа*. Зборник радова. Београд: САНУ, 1995, стр. 167–175

¹⁵¹ Радуловић, Милка. *Пролошка житија Св. Саве и Св. Симеона и њихови стихови*. У: *Црквене студије*, 16, Ниш, 2019, стр. 477–490.

О поетичким одликама ових текстова није се углавном много писало. Ћоровић наводи да је Савино житије у основи прост извод из Теодосијевог списка, из кога су преузете све чињенице и главне фразе. За Симеоново житије сматра да је настало угледањем на Теодосија, од кога су позајмљиване целе реченице, али и на Стефана Првовенчаног или Доментијана.¹⁵² Кашанин истиче да су ови састави скромни како по обиму, тако и по књижевним особинама. Сматра да је излагање без теолошких, песничких и филозофских амбиција, конципирано као нужан инструмент црквене службе. Наводи да Данило „нема жеље да блиста речником и стилем, и изражава се једноставно, без многих метафора и поређења, скоро пословно”.¹⁵³

Наведене студије представљају драгоцену грађу за разумевање Данилових житија Светог Симеона и Светог Саве у контексту средњовековне синаксарске традиције. Ипак, изостају истраживања у потпуности посвећена њиховим поетичким, језичко-стилским и текстолошким особеностима, што би било неопходно за разумевање иманентне поетике овог писца.

¹⁵² Ћоровић, Владимир. *Силуан и Данило II*, стр. 22–23.

¹⁵³ Кашанин, Милан. *Српска књижевност у средњем веку*, стр. 313.

4. РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ

До данас је сачуван невелик број рукописа са Даниловим делима. Осим тога, она су неједнако присутна у преписима. Док су *Пролошко житије Светог Симеона*, *Пролошко житије Светог Саве* и *Слово о Светом кнезу Лазару* познати само у по једном препису, *Служба Светом краљу Милутину* и *Пролошко житије Светог краља Милутина* постоје у пет преписа.

4.1. Пролошко житије Светог Симеона и Пролошко житије Светог Саве

Српскословенски преписи налазе се у рукопису манастира Свете Тројице код Пљеваља, са сигнатуром 73, из последње четвртине XIV века. Према опису Владимира Мошина¹⁵⁴ рукопис је постојао под називом *Требник*. Он га је ближе одредио као „Синодик православља, слово на Благовештење и житија светаца” и истакао да се у њему налазе три посебна рукописа увезана у један. *Пролошко житије Светог Саве* налази се на страницама 74б–78а, а *Пролошко житије Светог Симеона* на страницама 78б–81б.

4.2. Служба Светом краљу Милутину и Пролошко житије Светог краља Милутина

Пошто се *Служба* и *Житије* налазе у истим рукописима, њихови преписи сагледаће се обједињено.

1. Српскословенски преписи исписани у Србљаку манастира Хиландара са сигнатуром 479. Рукопис је састављен од хартије настајале у различитим периодима. Део у коме се налазе *Служба* и *Житије* према најновијем датирању потиче око 1500. године.¹⁵⁵

Садржај:

1а–26б, М(ѣ)с(е)ца окто́м[в]рѣа ,л, нже вѣ с(вѣ)тыхъ, и вѣ бл(а)гоу́стѣн вѣ(ли)каго, б(о)гоноснаго стефана. скѹпѣфѣтри правѣца краљѣвѣства срѣбскаго.

14б–23а, М(ѣ)с(е)ца окто́м[в]рѣа ,л, нже вѣ с(вѣ)т(н)хъ, и вѣ бл(а)гоу́стѣн великы. и вѣ м(н)л(о)сти изѣщнѣи, б(о)гоноснаго стефана, правѣцаго скѹфѣтри и краљѣвѣства вѣсею срѣбьскыи землѣ, и поморьскыи.

27а–48б, М(ѣ)с(е)ца ноевѣрѣа ѡт, слѣжба с(вѣ)томоу нже вѣ ц(а)рѣхъ(ь) великом(оу)ч(енн)кѣ кр[а]лю стефанову нже вѣ дѣчанѣхъ[ь].

49а–72б, М(ѣ)с(е)ца тѣго .ѡт. с(вѣ)т(а)го с(вѣ)щенно́м(оу)ч(е)ника власѣа еп(н)скопа севасти́скаго. и с(вѣ)т(а)го м(оу)ч(е)ника георѣга новааго, нже вѣ сардакы.

73а–88а, М(ѣ)с(е)ца изнѣа ,кѣ, памѣт(ь) прѣп(о)добнаго и б(о)гоноснаго о(т)ца нашего петра коришкѣа.

¹⁵⁴ Мошин, Владимир. *Турилски рукописи манастира Свете Тројице код Пљеваља*. У: *Историски записи*, година XI, књига XIV. Цетиње: Орган Историског института Народне Републике Црне Горе, 1958, стр. 253–254.

¹⁵⁵ Станковић, Радоман. *Водени знаци хиландарских српских рукописа XIV–XV века*. Београд: Народна библиотека Србије, 2007, стр. 359.

чега је Владимир Ђоровић закључио да је рукопис „писан негде око Софије”,¹⁵⁹ или „у Сарандапору”.¹⁶⁰ Оба дела објавио је Владимир Ђоровић. Рукопис су описали Јанко Шафарик¹⁶¹ и Љубомир Стојановић.¹⁶² Садржај се доноси према опису Јанка Шафарика јер је потпунији:

- „1) на листу 1–16 службу св. Стефана Дечанског, одъ кое нема у почетку неколико листова.
- 2) на листу 17–24 месеца того ѿ паметь светаго великомученика въ царехъ стефана сръбьскаго иже въ дѣтахъ. Напечатано е у Србляку, али е онде руско-славенске рецензије, а овде чисто србске.
- 3) на листу 25–80: месеца неомврѣа ·ѿ· житіе и жител’ство светаго великомученика въ царехъ стефана сръбьскаго иже въ дѣтахъ, то есть кое овде печатамо. На листу 80-томъ написанъ е свршетакъ овогъ житія тако ситнимъ словима, да се збогъ побледившегъ мастила едва прочитати може...
- 4) на листу 81–93, слоужба млоутины краљу банскому. месеца октемврѣа ·ѿ· иже въ светыхъ и въ благочѣстїи великааго богоноснаго Стефана скѣптри правеща кралев’ства сръб’скаго.
- 5) на листу 93 страни другой до листа 96. споменъ светителя коїи падаю на истый данъ, месеца того ѿ зиновїа и зиновїе. маркіана епископа сѣракоуѣскаго. мученице евтропїе. клеопы, Іосифа патрїарха, естерїа, клавдіа, несона. и несонныа. въ тѣжде днь паметь светыхъ апостоль от ѿ. терентїа, марка ноуста и артемъ. светый апостоль аристовоуль.
- 6) на листу 97–107 въ тѣжде днь паметь иже въ светыхъ и въ благочѣстїи великааго и въ млости ижезнаго. богоноснаго Стефана. правещаго скѣптри кралев’ства въсе сръб’ские земле и подор’ские, то есть Милутина. Найпре е животь до листа 103, а после иду ирмоси до 107 листа, кои е сасвимъ ново писанъ и доцнїе илеплѣнь. Ово е већ печатано и руско-славенскимъ начиномъ, а овде е србуля.
- 7) на листу 108 свршетакъ живота св. Панагїота. На чистой задной страни овогъ листа стои старимъ писмомъ забележено ово: лѣта жѣз мѣа декемврѣа ѿ днь оу понеделникъ догїе паша оу софїю.
- 8) на листу 109–128 Житїе и жизнь благочѣстиваго краля Стефана сръб’скаго, монаха Феоктїста, то есть Драгутина. Починѣ: но еже добрѣ оубо и богооудно житїе прѣпроводившоу въ земльнѣмъ семь и маловрѣменнѣмъ начелствѣ и т. д. а свршуе се: бысть же прѣставленїе сего блаженнаго месеца мартїа въ кѣ днь, и т. д. На задной страни овогъ 128 листа како се обрне горе стои старомъ рукомъ и истимъ мастиломъ ово: саписанно послезде георгиемъ граматникомъ. благословн ѿче.
- 9) на листу 129–156 житїе богооудно и жизнь непорочнаа благочѣстивые и хрїстолюбивые госпожде наше блаженые монахїе елены. Починѣ: понеже божьствныи поутъ оубо жестокоу ксть и остроу идѣе тѣскна и притранна шьствїа и т. д. а свршуе се: сконча же се житїе богооудно о господи блаженные и хрїстолюбивые монахїе елены и т. д. Ово е животь Србске краљице Елене, жене краля Стефана Уроша I великогъ, рођене французске принцезе, по Цароставнику Архїепископа Данила, кои іошъ ние нигда печатанъ.¹⁶³
- 10) на листу 157 едно писмо или кратка беседа ситно скорописнимъ али старинскимъ словима писано, аскетичногъ садржая, починѣ: оублажаю вашъ жизнь ѿ дрвзїи тако благодрьзновенна ксть, и плачу се моеъ жизни, тако непотребна ксть и т. д. а свршуе се: аще же и азъ нечїсть нарчїю се, нь нравъ свѣтъ сьтворити вѣмъ.

¹⁵⁹ Ђоровић, Владимир. *Силуан и Данило II*, стр. 18.

¹⁶⁰ Исто, 33.

¹⁶¹ Шафарикъ, Јанко. *Животь краля Стефана Дечанскогъ*. Гласникъ Друштва србске словесности, XI, Београд, 1859, стр. 40.

¹⁶² Стојановић, Љубомир. *Каталог Народне библиотеке у Београду*, стр. 103–104.

¹⁶³ Шафарик у напoмени: „Я самъ га верно преписао и за печатанѣ приуготовио, но валя га іошъ сравнити съ рукописомъ Даниловогъ Цароставника, кои се чува у Патрїаршеско-Митрополитской библиотеци у Карловцима.”, стр. 40.

11) на листу 158–198 житіє и жизнь прѣподобнаго ѿца наешго їван'на рилскааго. въ немже и како прѣнесенъ бысть въ тръновъ. съписано ѿ патриархомъ тръновскимъ. на конци же слова и ѿ обновленіе светіе обытъли его иже въ рылѣ. и како пакы прѣнесенъ бысть ѿ трънова. въ тѣжде славній монастырь рылскый. На страни до овогъ написано е врло ситно црвенимъ мастиломъ ово: съписано послѣднимъ въ діацѣхъ владиславомъ граматиномъ. благослови ѿче. Житіе св. Іована Рилскогъ са службомъ нѣговомъ већъ е напечатано по рукописима бугарске рецензіе, наодећимъ се у Рилскомъ монастыру, а за печатню урећенимъ одъ Еромонаха рилски Неофита и Иоасафа, у Београду 1837 године у 4.

12) на листу 199–222 и последнѣгъ. житіе и жизнь прѣподобнаго ѿца наешго їоакима сарандапорскааго.”

4. Српскословенски преписи налазе се у Народној библиотеци „Кирил и Методиј” у Софији са сигнатуром 267. Рукопис потиче с краја XVI или с почетка XVII века.¹⁶⁴ *Служба* је исписана на страницама 1а–29б, а *Житије* на страницама 14б–24а. Преписи оба дела су непотпуни пошто им недостају поједини листови.

Садржај:

1а–29б, *Служба Светом краљу Милутину*, недостаје неколико листова на почетку. Почетак је од следећих речи: ...и оумъ ѿзараемъ.

30а–30б, *Ѹаломъ избрани (ве)томоу*.

31а–63а, *Житіе и жизнь бл(а)гоучьстиваго краля Стефана Срѣмскаго, монаха Фескѣтста*.

63б–105а, *Житіе б(о)гоугодно и жизнь непорочнаа бл(а)гоучьстивые и х(ри)стѿлюбивые госпожде наше бл(а)женые монахѣ елены*.

105б–119б, *Род[о]словіе с(ве)тых(ь) сръбских[ь] господ[ь] и хиторъ вык'шиихъ*.

120а–124б, *Сіе обрѣтохом(ь) съписано въ свитцѣ с(ве)т(а)го краля. сръбскаго Стефана оуроша. иже кс(тъ) пети по с(ве)т(о)моу сімеоноу неманіе. банскын. краљу Стефану драгоутиноу брат(ь). милоутинь краљъ зрощъ*.

5. Црквенословенски преписи исписани у Србљаку Библиотеке манастира Хиландара са сигнатуром 287. Препис је настао на основу штапаног Римничког србљака после 1761. године.

Садржај:

1а–18а, *М(ѣ)с(а)ца септемврїа, кѣд'го ден[ь]. Памать преподобнаго Ф(тъ)ца н(а)шего Симона, бывшаго краля первовѣнчаннаго Серблемъ*.

19а–37б, *М(ѣ)с(а)ца октоврїа, в' д'и' день, Памать С(ва)таго и праведнаго Кназѣ Стефана Шилановича*.

38а–55а, *М(ѣ)с(а)ца октоврїа, въ ѣ д(е)нь, с(ва)таго, и пр[а]в[е]днаго Стефана новаго, бывшаго деспота Серблем[ь]*.

69а–87б, *М(ѣ)с(а)ца октоврїа, в' ѣтый день. Памать С(ва)таго и бл(а)гочестиваго, великаго и б(о)гоноснаго Стефана Милитина, скиптры правившаго Кралевства Сербскаго*.

79а–85а, *М(ѣ)с(а)ца октоврїа, в' ѣ день, иже во с(ва)тых(ь) бл(а)гочестивых(ь) великихъ, и в' м(н)л(о)сти из'ашниихъ, б(о)гоноснаго Стефана Милитина: Правившаго скиптры кралевства всеѣ Сербскїа, и поморскїа земли*.

88а–100б, *М(ѣ)с(а)ца ноемврїа в' аї, д(е)нь, Памат[ь] с(ва)таго великом(оу)ч(е)ника во ц(а)рѣхъ, Стефана Сербскаго, иже в' детанѣхъ*.

¹⁶⁴ Цоневъ, Беньо. *Опись на ркописитѣ и старопечатнитѣ книги на Народната библиотека въ София*. София, 1910, бр. 267, стр. 170–172.

101а–110б, М(ѣ)с(а)ца декемвриа, во второй д(е)нь, Паматъ иже во с(ва)тыхъ бл(а)женнаго, младаго ц(а)ра оуроша и м(о)ч(е)н(и)ка.

111а–130а, М(ѣ)с(а)ца декемвриа ѿго. Правило с(ва)тому Іоанну деспотъ.

130б–150б, М(ѣ)с(а)ца январіа, въ дї, д(е)нь, Паматъ. Иже во с(ва)тыхъ о(т)ца нашего саввы, перваго Архїеп(и)ск(о)па и оучителя сербскаго.

151а–170а, М(ѣ)с(а)ца январіа во нї, д(е)нь. Паматъ с(ва)тыхъ(ь) трехъ с(ва)ти(е)лей: двоихъ патрїарховъ александрїнскихъ(ь), афанасїа, и крїла, и иже во с(ва)тыхъ(ь) о(т)ца нашего Архїеп(и)ск(о)па, Мазсїма новаго, бывшаго деспота серблемъ.

170б–188б, М(ѣ)с(а)ца февруарїа, въ гї, д(е)нь, Памат[ь]. иже во с(ва)тыхъ о(т)ца нашего Сумсона, сербскаго оучителя, и мротоца новаго.

189а–207а, М(ѣ)с(а)ца іюніа въ єї д(е)нь, Паматъ с(ва)таго и бл(а)женнаго великом(о)ч(е)нника, иже во ц(а)рѣхъ кнѣзѣ лазара, бывшаго самодержца сербскїа землн.

207б–219б, М(ѣ)с(а)ца іюліа въ ї. д(е)нь, Паматъ пр[ѣ]п[о]д[о]бныхъ М(а)т(е)ре н(а)шеѣ ангелїны, деспотицы сербскїа.

221а–225б, М(ѣ)с(а)ца септемвриа в' кд. д(е)нь, Паматъ пр[ѣ]п[о]д[о]бнаго о(т)ца нашего сімона, монаха, иже Чыстыъ первоукианнн краль Стефанъ сербскїй.

226а–234б, М(ѣ)с(а)ца октוברїа в' д, д(е)нь, слово повѣстное, о житїи, и обрѣтенїи с(ва)таго и праведнаго кн(а)зѣ Стефана новаго, нареченнаго порекломъ цнлановича.

234б–241б, В' тойже д(е)нь, слово похвалное, с(ва)тому и пр[а]в[е]дному Стефану цнлановичу.

242а–248а, М(ѣ)с(а)ца октוברїа в' ї д(е)нь. Житїе с(ва)таго преvisoкаго краля сербскаго, Стефана млытина, б[г]о. оуроша: иже есть ,є по с(ва)тому сумсонѣ немани, нарицаемый банскїи.

248а–248б, М(ѣ)с(а)ца декемвриа, во б д[е]нь паматъ пр[ѣ]п[о]д[о]бнаго о(т)ца, н(а)шего іоаннскїа дѣвическаго.

4.3. Слово о Светом кнезу Лазару

Српскословенски препис налази се у Панагирику XVI века Патријаршијске библиотеке у Београду са сигнатуром 68.¹⁶⁵ Уз слова Григорија Ниског и Јована Златоустог, *Слово* је исписано на страницама 292б–309б: О бл(а)женѣм(ь) и пр(и)снопоминнаѣмъ кнезѣ лазаре. и иже съ ним[ь] избєиных[ь] православыных[ь], оут[ь] нечъстивых[ь] агарень. и оут[ь] чести житїа ево въспоменѣтїе. и о стр[а]дани ево. и о прѣнесени моци, слово.

Рукопис је раније био део колекције Патријаршијске библиотеке у Сремским Карловцима, са сигнатуром 79.¹⁶⁶ Иларион Руварац, који је донео прво, иако непотпуно издање *Слова*, забележио је следеће: „Повест о животу, страдању и преносу тела св. кнеза Лазара исписана је из порушеног и доста оштећеног рукописа карловачке патријаршијске библиотеке, у ком су разна слова св. оца и познијих црквених писаца, као: Григорија митрополита русїйскаго (Григорија Цамблака, који је као игуман дечанског манастира описао живот основатеља истог манастира) похвалное светымъ великомоученикомъ четрдесетимъ – св. прьвомоученикоу и архїдиаконоу Стефаноу – и св. Антонию и оцель прѣподобнымъ. Четрдесето и последње слово ово је о кнезу Лазару.

¹⁶⁵ *Инвентар рукописа Библиотеке Српске патријаршије*. Београд: Библиотека Српске патријаршије, ЈП Службени гласник, 2012, стр. 18.

¹⁶⁶ Ђоровић, Владимир. *Силуан и Данило II*, стр. 35.

У рукопису нема никаквог записа или белешке, из које би се што о преписивачу или времену његову дознати могло; но мислим да рукопис неће бити старији од XVI века.”¹⁶⁷

¹⁶⁷ Руварац, Иларион. *Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту Стефану Бранковићу и кнезу Стефану Штиљановићу*. У: *Летопис Матице српске*, 117, Нови Сад, 1874 (1875), стр. 108.

5. ПРОЛОШКО ЖИТИЈЕ СВЕТОГ СИМЕОНА

5.1. Поетички аспекти проучавања текста

Данило III је написао три пролошка житија, посвећена Светом Симеону, Светом Сави и Светом краљу Милутину. Од њих се само последње налази у оквиру службе, после шесте песме канона, као што је уобичајено у средњовековној богослужбеној традицији. Пролошка житија посвећена Светом Симеону и Светом Сави написана су самостално, без службе са којом би сачињавала целину. Сматра се да црквена поезија настаје на темељу житија и да је светитељев лик за писца већ уобличен епископски када почиње да пише службу. Стога је вероватно прво писано краће житије које се накнадно уграђује у канон, а служба у целини је стварана касније.¹⁶⁸ Пролошко (синаксарско) житије је краће од пространог житија и намењено је читању током богослужења на дан слављења светитеља, док се пространо житије чита у манастирској трпезарији. Зато се у пролошком житију наводе основне појединости, без развијених епизода. Њихов циљ је да окупљене на богослужењу укратко подсети на живот светитеља.

Сва три Данилова пролошка житија су стишна, што значи да наративној структури житија претходе стихови испевани у славу светитеља. О овим стиховима доста се писало, и можемо рећи да су управо они заслужни за откривање патријарха Данила III као писца. Досадашња бављења Даниловим синаксарским житијима углавном су се тицала ауторства стихова који претходе овим делима. У литератури је показано да су стихови испред Савиног житија Силуанови, а испред Симеоновог и Милутиновог житија вероватно Данилови.¹⁶⁹

Стихови испред житија представљају поетски увод у животопис јунака и његов књижевни лик уобличавају у лирском тону. Алитерацијама је постигнута језичка експресивност и својеврсна ритмичност поетског израза:

С(ты)х(ь). Сидеон(ь) слави сана прѣзрѣвъ, слави б(о)ж(ь)ствъныѣ съ агг(е)ли на н(е)б(е)сѣхъ полоути.

С(ты)х(ь). Жезлъ себѣ роди многих(ь) пораждает, и пошти. наставаляет въ пороуду ведн.

Въ ,гї. сїмеонъ житиѣ остави живи образъ даѣ мѣроточениѣ.

Наративни сегмент састоји се од више композиционих целина. Уводни део садржи најаву онога о чему ће се говорити – о животу великог жупана Симеона Немање, који је самодржавно владао свим српским и поморским земљама. Након набрајања његових хришћанских врлина и војничких способности, наводи се како није могуће исказати све чиме се истакао и прочуо у свом предивном животу. Немогућност да се искажу све врлине светитеља представља опште место у житијној књижевности. На тај начин се код слушалаца/читалаца ствара утисак о недостижности и непоновљивости живота књижевног јунака. Посебно је истакнута његова хришћанска милосрдност и усмереност ка Богу, што се огледа и у подизању многих храмова: и ѿ сих(ь) много бл(а)годарѣствъныѣ хвалы б(о)г(у) възсилаѣ. любви къ любви прилагаѣ насытитель желаниѣм(ь) и ревностию. храмы б(о)ж(ь)ствъныѣ по вс[оу]доу въздвизаѣ. м(н)л(о)стиниѣю и щедротами всѣх(ь) оудивляѣ. Шири поглед на Симеонове хришћанске врлине доноси помињање његових синова и кћери, који су однеговани тако да живе добродетелним животом: роднише се кмоу с(ы)ны и дщери ихъже б(о)ж(ь)ствъным(ь) крщениѣмъ просвѣтивша. ничимъже остающа сего добродѣтелнымъ изредным(ь) житиѣм(ь) живоуща.

У краћим цртама писац се осврнуо на Симеонов живот пре достизања старости. Много су развијенији сегменти који говоре о његовом животу након жеље за стицањем монашког чина. Покренут љубављу према сину Сави, који је годинама раније отишао на Свету Гору,

¹⁶⁸ Трифуновић, Ђорђе. *Стара српска црквена поезија*, стр. 37.

¹⁶⁹ Ђоровић, Владимир. *Силуан и Данило II*, стр. 15–22; Богдановић, Димитрије. *Пролошко житије Светог Симеона*, стр. 10; Радуловић, Милка. *Пролошка житија Св. Саве и Св. Симеона и њихови стихови*, стр. 480.

Симеон је примио монашки чин у манастиру Студеници, који је претходно саградио. Посебно се истиче велелепност Студенице: и власи главн своје остригъ, въ храмоу прѣч(и)стнѣ и въсепѣтнѣ б(о)гоматере въ мѣстѣ рекомѣмъ студеница, иже и ѿт[ъ] него създанънын манастирь. иже бѣ троудолюбнѣмъ(ъ) свонмъ(ъ) прѣкрасноу цр(ъ)к(ъ)въ ѿт[ъ] основаннѣ ч(ъ)стнѣмъ мраморнѣмъ до троула въздвижъ. Далѣ се наводи како је сина Стефана поставио за владара и отишао у манастир Ватопед на Светој Гори где му је син Сава боравио. Посебно су сликовити описи његовог даривања Ватопеда и других атонских манастира: вѣѿпед' же мн(о)гоцѣн'ныи съсоуди златыи же и сребрънии. и мн(о)гоч(ъ)стныи потрѣбамъ, завѣсы же, икони и мѣскы одаривъ, и ,ѣ. къб'ла насипавъ сребра дастъ. по всѣх' же прочихъ(ъ) манастирохъ(ъ) велицѣхъ(ъ) же и малихъ(ъ) богат'но оубо'зи и одари. не тѣчию въ единон с(в)тви горѣ, нь и повс[оу]доу сихъ(ъ) прослоутнѣ протиче, обил'но подаваннѣ и неоскоудно вѣмъ поз'наваше се. Његов боравак на Светој Гори крунисан је подизањем манастира Хиландара, посвећеног Ваведѣу Пресвете Богородице.

Посебан композициони сегмент представља Симеонова смрт праћена чудима и мироточењем. Божијом вољом, праведност и изузетност Симеоновог живота исказана је мироточењем не само из гроба светитеља, него и из малтера на зиду на коме је свети живописан. У наредном делу описује се пренос светих моштију из Хиландара у Студеницу. На челу поворке био је Сава, заједно са збором свештеноинока. Ново чудо представља мироточење које се понавља и у Студеници, како из гроба, тако са зида на коме је ктиторска фреска. Житије се завршава молитвеним сегментом, у коме се изражава нада да ће светитељ бити посредник између Христа и верника, приликом спашавања душа њихових.

Писац обогаћује Симеонов лик низом атрибута и описа: въ бл(а)гочѣсти велики, жоупанъ велики, б(о)гокоз'ннѣ с'и и ницелюбивъ много, моужьствомъ(ъ) прѣдивленъ, без'злюбнѣм' же и прав'доу прѣоубрашаемъ, вѣмъ добрии дѣтел'и снѣе, въ вонскыи' же и коеводьскыхъ(ъ) много искоусьнѣ, непобѣдимъ, твр[ъ]дъ и непоколѣбимъ въз'бран'никъ и окрѣмитель, богати и обил'ни бл(а)годаиатель, крѣпкъ въз'разитель. Овако разноврсни описи указују на потребу да се књижевни јунак прикаже у свеобухватности својих врлина, као успешан владар и ратник, али и узоран хришћанин.

Нераскидива је нит која повезује два књижевна јунака, Симеона и Саву, чије је заједничко помињање увек прожето истицањем љубави и божанствене ревности. Мотив љубави има истакнуто место у структури житија, као динамички, покретачки мотив. Љубав према сину наводи старца Симеона да се замонаши у Студеници: бл(а)гочѣстивъ же сѣмьонъ немана, въ мѣроу съвршен'ноу възраста старости доспѣв'ша. раждет' се рьвениемъ б(о)ж(ъ)ствьныи. и побѣдив' се любови въселиубьз'наго с(ы)на своег(о) савы. иже и прѣжде сего на лѣта ошьаьствоуе бѣ въ с(в)тви аѿона горѣ. славоу же и ц(а)р(ъ)ство и вса краснаа мира тако нич'тоже вѣмѣннѣ. и власи главн своје остригъ, въ храмоу прѣч(и)стнѣ и въсепѣтнѣ б(о)гоматере въ мѣстѣ рекомѣмъ студеница. Пре монашења, подигао је многе Божије храмове покренут љубављу: любн къ любн прилагае несытнѣ желаниемъ(ъ) и рев'ностию. храмы б(о)ж(ъ)ств'ныи по вс[оу]доу въздвижае. Боравећи на Светој Гори, с љубављу је походио манастире и оне који живе усамљенички по горама и каменим раселинама: вьсе же манастире, и ѿт[ъ]ходно живоушихъ(ъ) въ горахъ и въ камен'ныхъ расѣдан'ныхъ(ъ) несыт'ною любовию ѿв'ходе. У хришћанском маниру, истиче се да је, ипак, од свих највише заволео Господа: по сихъ(ъ) мало пожнвъ прѣп[о]добныи ѿт[ъ]цъ нашъ, къ г(оспод)оу ѿт[ъ]ходить югоже пате всѣхъ въз'любилъ бѣ. память доброу житни ѿстав'ль хотещимъ сп(а)сти се. У хришћанској семиотици, љубав је свеобухватна врлина која треба да заузме централно место у духовним стремљењима. Још је апостол Павле у *Првој посланици Коринћанима* истакао њену ненадмашну вредност у односу на друге врлине.¹⁷⁰

Уз мотив љубави јављају се мотиви милости и милосрђа, који доприносе додатној емоционалној експресивности наративног тока: м(и)л(о)стиннѣю и щедротамъ всѣхъ(ъ) оудивляе; и сихъ(ъ) м(и)л(о)стиннѣю и бл(а)годаианнѣмъ(ъ) оущедрѣе; по сихъ(ъ) же хоте прѣслав'наа, и прѣдив'на показати чюд[е]са. иже многы въ щедротахъ б(о)гъ на оубо'д'ницѣ своимъ. Милост и милосрђе представљају значајне

¹⁷⁰ Библија. Свето писмо Старог и Новог завета. Стари завет по преводу Ђуре Даничића, Нови завет по преводу Вука Караџића, са исправкама и преводима Светог владике Николаја. Београд: Глас цркве, 2008, стр. 1091.

хришћанске вредности у контексту усмерености према другима и надилажења усмерености према сопству. Управо ове врлине, које покрећу саосећање, утеху и подршку, уз врлину љубави, доводе до стварања чуда након светитељеве смрти. Мотив чуда уско је повезан са мироточењем, које доноси божанску потврду светитељевог праведног и ненадмашног живота у хришћанским врлинама: гробъ идѣже лежитъ тѣло с(в)т(а)го. обил'нымъ мѣронз'литнѣмъ сего прослав'ляеть. не тѣню ѡт[ъ] гроба с(в)т(а)го, нь идѣже въображаемъ бѣ с(в)ты на стѣнѣ, обил'нымъ мѣромъ брѣннѣмъ чюд[о] чюд[е]сы прѣпослае. по сих' же прѣносит' се с(в)тые и муроточникѣ моши с(в)т(а)го, въсет[ъ]стѣнымъ и б(о)гонос'нымъ савомъ с(ы)номъ его, и съ изб'ран'нымъ ликомъ с(в)щен'нонокъ. въ зем'лю ѡт[ъ]чѣства его. и ч(ъ)стнѣ полагают' се въ монастыри своѣмъ. иже бѣ ѡт[ъ] основанна самъ въздвиг'ль, прѣкрас'ноюю цр(ъ)к(ъ)въ. въ иле пр(ѣ)ч(и)стыѣ и въсепѣтнѣ б(о)гом(а)т(е)ре, иже и празд[ъ]нство оуспения не славит' се. нь и здѣ прѣслав'ннѣ въ чюдесехъ б(о)гъ, не оставаляеть еже непрославленоу быти оугод'никоу своѣмоу въ земли ѡт[ъ]чѣства его. нь обил'нымъ муронз'литнѣмъ сего прослави. иакоже и прѣвѣ въ с(в)т(о)и горѣ, не тѣню ѡт[ъ] гроба идѣже бѣ тѣло с(в)т(а)го, нь и ѡт[ъ] вара идѣже живописан'ли въображаемъ бѣ с(в)тын. источ'ници мур истнцахоу. и лице в'сон цр(ъ)кви оумищахоу. Мотив мироточења има важну улогу у неговању светитељског култа, а посебно треба нагласити да се мироточење наставља и након преноса моштију из Хиландара у Студеницу, где се понавља истицање мира из малтера на месту светитељеве фреске.

Праћењем наративног тока житија, могу се успоставити одређене интертекстуалне везе, на које ћемо указати компаративном методом. Приметан је знатан број подударности између Теодосијевог *Житија Светог Саве* и Даниловог *Пролошког житија Светог Симеона*.

Табела 1. *Интертекстуалне везе између Теодосијевог Житија Светог Саве и Даниловог Пролошког житија Светог Симеона*

Теодосијево <i>Житије Светог Саве</i>	Данилово <i>Пролошко житије Светог Симеона</i>
<p>къ западоу же рымьсцѣи области прилежещи.¹⁷¹</p> <p>тъ оубо вышереченныи моужь, благочѣстивъ сын и боговоазнивъ, ништелюбивъ, много моужьства же воководствомъ сѣа аште кто ннѣ.¹⁷²</p>	<p>вещьшим' же честемъ къ западоу иако ѡ мнозѣ прилежещоу.</p> <p>съ оубо вышер(е)чен'ныи моужь. б(о)говоаз'никъ сѣи и нищелюбивъ много. моужьством(ъ) прѣдвляень. без'зловнѣм' же и прав'доу прѣоукрашаемъ. и в'сѣмѣи добримѣи дѣтел'мѣи снѣае.</p>

Могу се уочити и подударности између Доментијановог *Житија Светог Саве* и Даниловог *Пролошког житија Светог Симеона*.

¹⁷¹ *Живот светого Саве*. Написао Доментијан [Теодосије]. На свијет издало Друштво србске словесности трудом Ђ. Даничића, Београд, 1860, стр. 3.

¹⁷² Исто, стр. 3.

Табела 2. *Интертекстуалне везе између Доментијановог Житија Светог Саве и Даниловог Пролошког житија Светог Симеона*

Доментијаново <i>Житије Светог Саве</i>	Данилово <i>Пролошко житије Светог Симеона</i>
<p>славоу земельню ни въ чтоже вымѣнивъ. и ц(а)р(ь)ство земельное прѣзрѣвъ.¹⁷³</p> <p>Прѣбыв же неколико тоу оу домъ с(ве)тые б(огороди)це стоуденичскые. въ роукотворен'нѣмъ емоу монастыри. съ с(ве)тыми братіями.¹⁷⁴</p> <p>И прїиде въ с(ве)тоую гороу. къ с(ве)тѣй б(огороди)ци ватопед'скон. обрѣте любимое свое агне х(рн)с(т)омъ навѣлежено. и видѣв'ша се оба б(о)гносна соупроуга. съврѣстника свѣтоносных[ь]агг(е)ль.¹⁷⁵</p> <p>Оу дом' же с(ве)тые б(огороди)це ватопед'скые. братство свое приложиста .ѣ. къбла соуха злата и сребра. роуха бесчисльна. кони и мьскы бесчисльнїи. и лакидїе кон'скые. всего бесчисльно испльниста домъ с(ве)тые б(огороди)це.¹⁷⁶</p>	<p>славоу же и ц(а)р(ь)ство и вса краснаа мнра тако нич'тоже вымѣнивъ.</p> <p>въ храмоу пр(ѣ)ч(и)стие и всепѣтне б(о)гоматере въ м(ѣ)стѣ рекомѣмъ стоуденица, иже и от[ь] него създа'нын монастырь. иже бѣ троудолюбием(ь) сконм(ь) прѣкрасною цр(ь)к(ь)въ от[ь] основанна ч(ь)стнимъ мраморнїемъ до троугла въздвигль. и тоу мало врѣме прѣбывъ.</p> <p>и с(ве)тые горы а-фона достигъ, и въ монастырь па-фопедъ приш[ь]дъ. идѣже прѣлюбьз'ни с(ы)нь яго сава витае бѣше, агг(е)л'ское и пост'нич(ь)ское житие проваждае бѣ.</p> <p>ва-фопед' же мн(о)гоцѣн'нымъ соуди златыми же и сребрьнымъ. и мн(о)гоч(ь)стнымъ потрѣбамъ, завѣсы же, и кони и мьскы одаривъ, и ,ѣ. къбла насипавъ сребра дасть.</p>

Наведене подударности указују на Данилове стваралачке поступке, који унеколико почивају на трагању за успешним и сликовитим казивањем у књижевној традицији. Ова понирања у књижевну прошлост откривају и образованог писца, који је кадар да на темелу ранијих сагледавања створи нова књижевна дела, издвајајући важне појединости и уклапајући их у форму синаксарског житија.

¹⁷³ Доментијан. *Житије светог Саве*. Предговор, превод дела и коментари Љильана Јухас Георгиевска. Издање на српскословенском Томислав Јовановић. Београд: Српска књижевна задруга, Коло ХСIII, књ. 614–615, 2001, стр. 64.

¹⁷⁴ Исто, стр. 68.

¹⁷⁵ Исто.

¹⁷⁶ Исто, стр. 70.

5.2. Палеографске особености

Једини сачувани препис *Пролошког житија Светог Симеона* налази се у рукописној збирци манастира Свете Тројице код Пљеваља са сигнатуром 73, на страницама 786–816. Препис потиче из последње четвртине XIV века. Исписан је на папиру димензија 140 x 210 мм. Рукопис је сачуван у целости. На основу водених знакова *волошка глава* МТ 1418 и *јелен пропети* МТ 2308 рукопис је датиран.¹⁷⁷

Препис је исписан српскословенском редакцијом, уставним писмом са елементима брзописа. Нема орнаментике, постоји један украсни иницијал, посебно стилизовано слово *с*. Иницијал се налази на почетку пролошког житија, после стихова. Рукопис нема видљивих оштећења. Према опису Владимира Мошина, текст је исписан у 21 реду.¹⁷⁸ Међутим, то важи само за почетну страницу (786), док је на свим осталим страницама текст исписан у 20 редова. На основу помних палеографских испитивања, закључује се да је рукопис дело једног писара.

Завршни сегмент текста одликује особен графички распоред – речи су распоређене тако да сачињавају крст. Замисао писара при оваквом обликовању може бити вишеструка. Пре свега, може се указати на семантички значај датог одељка, који представља молитву. Графичким обликовањем може се успоставити и веза са жанром књижевног текста који првенствено има богослужбену функцију. Са друге стране, може се претпоставити и намера писара да текст распореди у 20 редова, као што је било и на претходним страницама, због чега је било важно указати на омашку Владимира Мошина у палеографском опису.

Уочљива су исписивања текста на маргинама, написана брзописом и додата накнадно другом руком:

786↑–79a↑: Краља Симеон[а] Србскаго

786←: Закон[ъ] писанъ по средѣ църкве

796↑–80a↑: Царя Симеон[а] Србскаго

806↑–81a↑: монахъ вивши царъ stefanъ ... Симеонъ

806←: сирѣчь Симѣонъ

816↓: Јовъ орловиѣ

...ганоуаръ

Насловни сегмент исписан је истим типом писма као и остатак текста. Није коришћен тзв. насловни тип писма, који карактеришу доследно интерлинеарни словни облици, другачије стилизовани у односу на основни текст. Словни облици извођени су некалиграфски. Приликом повлачења пера, писар није водио рачуна о разликовању танких и дебелих линија. Потези словних облика су изузетно дебели, те се претпоставља да су перо, или можда трска, били тако удешени. Општи изглед написаног текста свакако зависи и од облика који има врх пера/трске приликом писања. На непажљивост писара или неадекватност прибора за писање указују и крупне мрље од мастила, које прекривају поједине графеме или се налазе у међулинијском простору, односно на маргинама.

Писмо је у основи дволинијско, графеме се исписују између двеју паралелних линија. Међутим, облици појединих слова настају пробијањем дволинијског система, те писмо у

¹⁷⁷ Мошин, Владимир. *Кирилски рукописи манастира Свете Тројице код Пљеваља*. У: *Историски записи*, година XI, књига XIV. Цетиње: Орган Историског института Народне Републике Црне Горе, 1958, стр. 253.

¹⁷⁸ Исто.

неким деловима поприма четворолинијски карактер. Приметна је типолошка и геометријска неуједначеност словних облика.

Као резултат палеографских испитивања, у наставку ће бити дат преглед морфолошких особина ћирилице у рукопису. Знатан број словних облика одликује се архаичном стилизацијом, на шта ће бити посебно указано. Биће истакнути и брзописни, углавном алтернативни облици појединих графема и указаће се на графијску слободу писара, која се огледа пре свега у варијабилности појединих облика.

Приликом писања слова *a*, приметна је архаична стилизација. Ова морфолошка варијанта јавља се и у најстаријим споменицима, са стаблом нагнутом улево и угластом петљицом која чини троугао са делом стабла на који се ослања. Слово *b* је уставног типа и доследно је интерлинеарно. Петљица је угласта и њен положај је устаљен – редовно се налази на доњој замишљеној линији реда. Стабло је благо нагнуто удесно, а водоравна линија која полази од врха стабла по правилу прелази ширину петљице и завршава се кратком квачицом. Слово *v* је интерлинеарно, уставног типа. Приметна је асиметричност у хоризонталном пресеку. Доња петљица додирује стабло близу врха, па је горња петљица, троугластог облика, несразмерно мања. Слово *z* је једно од слова са најсведенијим потезима у ћирилици, и од стилизације слова *b* се разликује утолико што нема петљицу, док су остали потези истоветни. Слово *d* излази из дволинијског система и прелази у доњи међупростор, што је приметно већ у текстовима XI века, и то не само у рукописима, него и у натписима.¹⁷⁹ Састоји се од пет правих потеза, са изразитом вертикалном симетријом. Другачије се обликује само у случају натписивања над основним текстом, када због скучености простора постаје развучено и тропотезно – са редукованим квачицама. У рукопису је приметан морфолошки дублет слова *e*, са уском и широком варијантом. Оба облика су заобљена и двопотезна. Основну дистинкцију представља водоравна линија која је код уске варијанте увек равна, а код широке варијанте може бити и извијена на крају. По традицији се широко *e* писало углавном на почетку речи, међутим, то није начело којим се писар руководио при писању овог текста.

У рукопису се налазе морфолошки дублети слова *ж* – тропотезни и петопотезни облик. У оба случаја приметна је асиметричност у хоризонталном пресеку, при чему доњи део заузима знатно више простора. Од XIII века у рукописној традицији приметна је тенденција померања одређених потеза ка горњој линији реда, што се очитује и у стилизацији овог слова. Од тог периода веома је распрострањен диспропорционални облик слова *ж* са скраћеном горњом половином.¹⁸⁰ Слово *з* одликује већа слобода потеза него у најранијим споменицима. Извијени лук редовно заузима цео доњи међупростор, док је горњи део слова интерлинеаран и угласт. Писар користи осмерично и десетерично *и*, без неког посебног правила. Десетерично *и* изнад стабла у неким случајевима има натписане две тачке. Ово слово доследно се користи у оквиру диграма *јери*, при чему је у неким случајевима приметан и посебан начин стилизације – украсна попречна цртица повучена је по средини словне фигуре десетеричног *и*. Осмерично *и* пише се углавном на традиционалан начин, са унутрашњом хоризонталном линијом која спаја два паралелна, усправна стабла. Среће се, међутим, иако ређе, и облик са благо искошеном унутрашњом линијом, који се приближава данашњем облику тог слова.

У стилизацији слова *к* приметне су архаичне графијске одлике – стабло стоји одвојено од десног дела који има облик слова *z* нагнутог улево. Наилази се, међутим, и на облик са спојеним деловима слова. Вредно је пренети напомену Петра Ђорђевића „да се и бољем писару омакне целовито *к*“.¹⁸¹ Слово *л* пише се према традиционалном уставном облику – две праве линије једнаке дужине се врховима додирују чинећи оштар угао. Карактеристично је писање слова *м*. Оно се пише у облику који се у српскословенској писмености среће од XIII века – са

¹⁷⁹ Ђорђевић, Петар. *Историја српске ћирилице*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1990, стр. 50.

¹⁸⁰ Исто, стр. 90.

¹⁸¹ Исто, стр. 52.

трбухом продуженим у доњи међупростор. Овакав облик чешће се среће у пословном писму, брзопису. Карактеришу га стабла која нису паралелна већ искошена и врх спојнице унутрашњих линија који је угласт и заузима готово цео доњи међупростор. Издужена фигура није била погодна за натписивање, па је у том случају графема попримала развучени облик, са једнаком дужином стабала и унутрашњих линија. Слово *n* стилизује се на традиционалан начин – унутрашња коса линија спаја врх левог стабла са средином десног.

За обележавање гласа *o* користе се традиционално преузета два знака из грчког писма – омикрон и омега. При писању знака омикрон приметни су морфолошки дублети – уско и широко *o*. Уско *o* редовно има овални облик са заобљеним врхом, док широко *o* има округао или елипсаст облик и не налази се увек на почетку речи. Омега се састоји од двају једнаких делова који су настали од два слова *o*. Средња усправна линија допире до горње линије реда. Слово *n* нема устаљени уставни облик – стабла су често извијена и мање или више искошена, а хоризонтална линија се изводи слободнијим потезом пера, чиме постаје заобљена или кривудава. На тај начин слово губи карактеристичну пропорционалност и симетричност у вертикалном пресеку. Слово *p* је једнопотезно, састоји се од обле главице која испуњава целу ширину реда и стабла које прелази у доњи међупростор, а може бити окомито или извијено. Приликом исписивања ове графеме приметно је упрошћавање традиционалних потеза.

Слово *c* је елипсастог облика и има исту графичку основу као слова *e* и *o*. Слово *t* има архаичну стилизацију, доследно је интерлинеарно, са квачицама на крајевима водоравне линије. У рукопису се не може посведочити позициона варијанта слова *t* – високо *t*, нити троног *t*, иако се оба ова облика срећу у рукописној традицији пре XIV века, када је овај препис настао. Слово је другачије стилизовано приликом натписивања, најчешће изнад слова омега, када се пише као хоризонтална линија са квачицама на средини и крајевима, од којих је средња квачица најдужа. Глас *u* бележи се помоћу диграма *ou* без изузетка, лигатура *u* не јавља се у тексту. Диграм *ou* састоји се од већ описаног грчког знака омикрон и грчког знака ипсилон, чији облик прелази дволинијску схему и спушта се у доњи међупростор са благо извијеним стаблом.

Слово *φ* обликује се у четворолинијском систему и у овом рукопису је карактеристично као једино слово које истовремено прелази и у горњи и у доњи међупростор. Састоји се од дуге усправне линије која пресеца овални интерлинеарни сегмент. Слово *x* одликује асиметричност у хоризонталном и вертикалном пресеку. Лева линија је краћа и права, док је десна дужа и извијена, а завршава се кукицом на врху. Укрштене линије слова секу се близу доње линије реда, што облик приближава брзописном типу. Приликом натписивања, коришћена је скраћена варијанта графеме, коју одликује поприлична пропорционалност и подједнака дужина линија.

Највећа морфолошка неустаљеност приметна је код слова *ц*. Слово се обликује на четири начина, а у свим случајевима прелази дволинијску схему. Варијабилни део представља десна линија која прелази у доњи међупростор. Она може бити равна и удесно окренута, равна, окомита и извијена, а притом може чинити продужетак горње десне линије или се писати самостално. Стога се разликује тропотезни и четворопотезни облик. Слово *ч* је угластог типа и представља новију упрошћену варијанту која се проширила током XIV века. Облик је интерлинеарни и састоји се од двају потеза. Десна линија је искошена удесно, а на њу се, у горњој половини реда, наслања лева коса линија, која је знатно краћа. Слово *ш* представља један од најстабилнијих облика у српском уставном писму, па се развојем устава није много мењало, а није добило ни посебан облик у брзопису.¹⁸² И у овом рукопису састоји се од четири карактеристична потеза, три паралелне усправне линије једнаке дужине, спојене доњом водоравном линијом.

¹⁸² Исто, стр. 124.

За обележавање некадашњих полугласника у рукопису се користи искључиво танко јер, које има исте граfiјске особености као слова *б* и *в*, само што се испишује без стабла, односно петљице. Као и поменута слова, и танко јер је угластог типа. Слово јат има стабло издужено у горњи међупростор, са хоризонталном линијом која се пише на горњој линији дволинијске схеме, са кратким квачицама на оба краја. То је облик који се у XII веку јавља као морфолошки дублет основног облика, који је интерлинеаран. Грчко слово тита обликује се тако што хоризонтална линија са обостраним квачицама пресеца фигуру овалног облика, сличну слову *о*. Разлика у односу на слово *о* огледа се у позиционираниости – словни облик редовно нарушава дволинијску схему и прелази у доњи међупростор. Још једно слово које представља одлику грчког гласовног система, ижица, у овом тексту пише се слично као грчки знак ипсилон, у својој издуженој и асиметричној варијанти, односно истоветно као други део већ описаног диграма *оу*. Приметни су морфолошки дублети овог слова – без надредног знака или са две улево искошене надредне цртице, без доследне правописне дистинкције.

У рукопису се примећују лигатуре карактеристичне за традиционалну граfiју, као што су *ѡ*, *ѣ*, *ѥ*, *Ѧ*, али и одређене специфичне лигатуре, које указују на манир писара. Прејотовано слово *ѡ* обликовано је на традиционални начин, са стаблом које означава прејотацију и спојницом која се налази изнад средине реда. Ваља напоменути да је стабло чија је функција обележавање прејотације у оквиру све три лигатуре углавном искошено удесно. Спојница се налази на средини реда само код лигатуре *ѣ*, чинећи исту целину са водоравном средишњом линијом. И код лигатуре *ѥ* спојница се пише близу горње линије реда, а специфичност представља и положај слова *о*, које је благо нагнуто улево, што са косом линијом за прејотацију твори троугласти облик. Лигатура *Ѧ* обликује се на уобичајен начин, са средишњом вертикалном линијом која залази у доњи међупростор. На једном месту у тексту ова лигатура је необично стилизована – на врху средишње линије написан је кружић. Да ли је то словни облик с намером тако украшен или је посреди писарска омашка, може се само нагађати. С обзиром на велику фреквентност ове лигатуре, и на једно појављивање описане морфолошке упечатљивости, не може се говорити о писарском маниру. Од нестандартних лигатура у тексту су приметни спојеви *тѡ* и *рѡ*.

Може се закључити да је при обликовању појединих словних облика присутна архаична стилизација, као када су у питању слова: *а*, *б*, *в*, *г*, *и*, *ї*, *к*, *л*, *н*, *о*, *ѡ*, *т*, *ѡ*. Интерлинеарни словни облици су: *а*, *б*, *в*, *г*, *ѡ*, *ж*, *и*, *ї*, *к*, *л*, *н*, *о*, *ѡ*, *п*, *т*, *ѡ*, *ѡ*, *ѡ*, *ѡ*. Приметни су многи словни облици који прелазе у доњи међупростор: *д*, *з*, *ѡ*, *ѡ*, *ѡ*, *ѡ*, *ѡ*, *ѡ*, *ѡ*. У горњи међупростор прелази слово *ѡ*, а и у доњи и у горњи међупростор слово *ѡ*. Извијена стабла имају слова *ѡ*, *ѡ*, *ѡ*, док слово *ѡ* одликује извијен лук.

Дебље изведене линије некад доводе до појаве да се два сегмента слова споје, па да словни облик не буде јасно распознатљив или да упућује на неку другу словну фигуру. Неретко се у граfiји овог писара примећује слово *а* које подсећа на слово *л*, јер се средишња коса линија спојила са левом, или слово *в* које се пише истоветно као *б*, услед тога што се горња петљица изгубила у дебљини линије. Поменута појава посебно се истиче када се ови словни облици нађу у непосредној близини. У примеру *хилан'дарь* (80б), уочавају се три истоветно обликована слова, од којих два представљају слово *а*, а једно слово *л*. Приликом бележења слова тита, елипса је у неким случајевима у потпуности испуњена црним мастилом, без необојеног простора између ивица словног облика. Исти се случај јавља понекад приликом писања слова *о*, када се оно бележи уз помоћ омикрона. Ови елементи стварају утисак помало неуредне граfiје, са непрецизним и недовољно устаљеним словним облицима. Са друге стране, приметна је тенденција да се очува архаична граfiја многих словних облика, и у оним случајевима када су првобитне облике увелико потискивали новији облици уставног и посебно брзописног писма.

5.3. Ортографске особености

По угледу на грчки правопис, и у српскословенским рукописима користе се одређени надредни знаци, чија се функција и вредност не могу поуздано утврдити, и који су временом постали одлика писарског манира. У *Пролошком житију Светог Симеона* нису бележени акценти и спирити, који се по узору на грчку традицију често сусрећу у словенским текстовима. Од надредних знакова у рукопису се јавља титла, за обележавање скраћеница и бројне вредности, као и пајерак, који се пише изнад сугласника. Осим иницијала, све речи су писане малим словима, у складу са тадашњом писарском традицијом. Средњовековно начело писања речи у низу делимично је спроведено. Спојено се пишу енклитике и проклитике са суседним речима, акценатске целине, предлошко-падежне конструкције, синтагме и неке семантичке целине.

Мноштво је примера у којима се проклитике пишу састављено са речима које се налазе иза њих: *въ (вѣ)тыхъ, до троула, и лице, и множьство, къ западоу, на лѣта, по коемоуждо, ѿ мнозѣ.* Рефлексивни глаголи пишу се спојено без изузетка: *полагаетъ се, прѣносетъ се, раждегъ се, славитъ се, сп(а)сти се, яви се.* Речца *же* пише се спојено са речју испред: *безъзлочиѣмъ же, бл(а)гоуствѣи же, ваѿопедъ же, вѣщъшиѣ же.* У многим примерима спојено се пишу и синтагме: *братна кѣ(о), главн своѣ, и своѣи землн, моци (вѣ)т(а)го, паметь доброу, (с)ынь яго сава, тѣло (вѣ)т(а)го, ч(ь)ст(ь)ноую ѿбѣтѣль.* Такође, спојено се пишу и одређене семантичке целине: *въѿбражаѣмъ бѣ (вѣ)тын, и ѿкрѣдѣтель яви се, иже на землю яго, родише се кѣмоу, славоу же и ц(а)р(ь)ство.* Насупрот томе, сложенице се у многим случајевима пишу одвојено: *агг(е)лоп(о)добно, вышер(е)ченны, многоразличныи, мн(о)гоцѣнныи, мн(о)гоч(ь)стныи, (вѣ)щенноинокъ.* У једном примеру, сложеница се преноси и на другу страницу: *мѣро||изъантиѣмъ.* Интерпункцијски знаци који се користе у рукопису јесу тачка, која стоји на дну реда, и запета. До средине XIV века у употреби је била само тачка, а записивала се између двеју линија реда. Када се почела употребљавати запета, која је по правилу пресекала доњу линију реда, и тачка се спустила на ту линију.¹⁸³ Интерпункцијским знаковима нису одвајане реченице у правом смислу, већ одређене семантичке и синтаксичке целине. У складу са писарском традицијом, првенствено ради уштеде простора, одређене речи писане су скраћено, са натписаном титлом. Скраћивање је вршено на двојак начин, посредством контракције, када је изостављана средина речи, и посредством суспензије, када је изостављан крај речи. Знатно фреквентнији начин скраћивања је помоћу контракције: *в(о)гъ, в(о)гоу, г(а)голати, г(о)подоу, д(о)ше, м(о)литвы, М(ѣ)с(е)ца, (вѣ)ты, (вѣ)тага, (с)ынь, х(ри)с(то)ви, цр(ь)кве, док су помоћу суспензије скраћене само две речи: *вс(тъ), кс(тъ).* Изнад скраћеница је доследно записивана титла. У одређеним случајевима скраћенице су записиване са надметнутим словом. У том случају титла изнад надметнутог слова је у облику лука и зато је њен назив покретије. У ортографском погледу, уочава се једна другачија појава – када се изнад речи натписује слово *д*, доследно се изоставља титла: *вл[а]д[ы]чьѣѿвоавъшоу, вл[а]д[ы]ч[и]це, вс[о]удоу, повс[о]удоу, ср[ь]д[ь]це, чюд[е]са, чюд[е]сы, чюд[о], чюд[о]дѣнствѣи.* Титла се користи и за означавање бројне вредности у два примера: *.лї, .ѣ.* Уочава се да бројеви нису забележени на исти начин. У првом примеру коришћене су тачке испред и иза броја, док су у другом примеру коришћене запета и тачка. У броју *.лї* уобичајено је прво исписана јединица па десетица, у складу са писарском традицијом и првобитним називом броја – три на десет.*

Надредни знак пајерак стоји изнад сугласничких слова. Често се налази на крају речи, на месту некадашњег полугласника у слабом положају, као у примерима: *ваѿопедъ, вѣщъшиѣ, погрѣбаѣтъ се, прѣносетъ се, раждегъ се, славитъ се.* Понекад су исте речи записане без пајерка и са пајерком – *вса : в'са, въздвигль : въздвиг'ль, прѣкрасноую : прѣкрас'ноую, док су неке речи исписане са јером и са пајерком – повѣднвь : повѣдик', снхъ : снх'.*

¹⁸³ Ђорђевић, Петар. *Историја српске ћирилице*, стр. 183.

краснаа, прѣслав'наа). Гласовна група *je* бележи се углавном помоћу лигатуре *ѣ* (брѣниѣмь, вьсепѣтнѣ, коѣмоуждо, троудолюбнѣмь), оудивлаѣ, ѣго). Изузетак представља пет примера у којима је ова гласовна група забележена помоћу широког *e* (кръщеніемь, пост'нич'ьскоѣ, прѣвѣѣ, прѣоукрашаемь, с(вѣ)тыѣ). Широко *e* јавља се искључиво у обележавању гласовне групе *je* и нити у једном примеру нема гласовну вредност *e*, што је у складу са правописном традицијом. Гласовна група *ju* доследно се обележава лигатуром *ю* (м(и)л(о)стинію, несѣт'ною, рѣк'ностию, тѣчию, остающа). Глас *j* обележава се писањем осмеричног *и* (в'сон, своѣи, ѣдинои).

Глас *љ* обележава се писањем групе *лъ* (вл(а)годатѣль, вьз'разитѣль, охрѣдитѣль) или прејотованим вокалом након графеме *л* (вьсѣлюбьз'наго, зем'лю, непрославленюу, любови, оудивлаѣ). У случају када се иза гласа *љ* нађе *и*, умекшаност се не обележава (земли). Знак палаталности се не употребљава у рукопису. На исти начин обележава се и глас *њ* (немана, неманѣ, нѣго, нѣмь). Вокално *р* пише се додавањем јера (прѣваго, прѣвѣѣ, сребр'ници, сръб'скимѣ). У рукопису нема лексема које садрже вокално *л*. У одређеном броју примера прејотовани вокали пишу се иза слова чији су гласови некада били меки, указујући на њихову првобитну палаталност – чюдесехъ, чюд[ѣ]са, чюд[ѣ]сы, чюд[о], чюд[о]дѣиствїи.

5.4. Језичко-стилски слој текста

Проучавање фонетских одлика рукописа резултирало је одређеним запажањима. Вокалски систем састоји се од гласова а, е, и, о, оу, ђ, ы, њ, као и р у вокалској функцији. Слово јат писано је тамо где му је по етимологији место: вѣрѣникѣ, вѣ, вѣше, вѣме, вѣхъ, вѣсѣтѣне, горѣ, добродѣтели, доспѣвѣша, дѣла, закѣсы, здѣ, крѣпѣкъ, лѣта, мѣроу, мѣс(то), непевѣдимѣ, ѡвѣтѣль, повѣдимѣ, прѣдикѣна, прѣжде, стѣнѣ, тѣло. У једном примеру уочава се промена у којој је уместо јата написано е – секе : сеѣѣ.

Словом јери означава се некадашњи заједнички словенски дуги самогласник, висок, средњег реда и без лабијализације. У овом саставу јери има прилично правилну дистрибуцију, што се уочава у следећим примерима: быти, вышер(е)ченны, възыде, добродѣтелины, златыи, иноплеменины, многы, монастырь, м(о)литвы, насытѣ, обилны, прѣс(в)тыне, сръбскыи, с(в)ты. У неколико примера примећује се колебање, па се исте речи испisuју помоћу вокала ы и и – велики : велики, обилны : обилны, прѣ(ѣ)т(и)стѣне : прѣ(ѣ)т(и)стыне.

Старословенски назали нису посведочени у тексту. Та појава је очекивана, јер је у народном језику већ у X и XI веку извршен процес деназализације, када су се назални вокали заменили оралним. Носни вокал предњег реда (а) изједначио се са вокалом предњег реда – е. Носни вокал задњег реда (ж) није само изгубио назалну компоненту, већ је дошло и до затварања артикулације, те се изједначио са вокалом у. Примери деназализације вокала а могу се уочити у речима вѣме, име, память, док се примери деназализације вокала ж уочавају у речима въздвигоути, вѣноутрѣ, моужѣ. У рукопису није посведочен ниједан пример вокализације полугласника у јаком положају.

Иницијална група вѣ доследно је сачувана и нити у једном примеру није замењена вокалом у, што би према стању у народном језику било очекивано: вѣ, вѣноутрѣ, вѣсѣтѣне, вѣхода, вѣображѣмѣ, въздвигоути, възвигоше, възраста, възлюбѣль. Ова гласовна појава била је условљена начином артикулације сонанта в, који је тада био билабијалан, а не лабиоденталан као у савременом језику. Разлика између билабијалног в и лабијализованог вокала у није била велика, па је уместо гласовне групе вѣ на почетку речи у народном језику изговаран вокал у, што се није одразило на исписивање речи у овом саставу. Безвучни фрикатив ф јавља се у речима преузетим из грчког језика – фѣфроуарѣа, стѣф[а]на, при чему је приметно да се у првом примеру слово погрешно бележи уместо консонанта б. Слово тита јавља се у непреведеним грчким речима, као што су аѣона и ваѣопѣд'.

У одређеним примерима уочавају се резултати палатализације – велицѣх(ь), источѣници, оугодѣницѣ, лице или једначења сугласника по звучности – истицахоу, расѣданѣных(ь). Приметни су и удвојени сугласници (геминате) на споју префикса са речју – безѣзобѣиѣм', расѣданѣных(ь). У поменутих примерима не долази до упрошћавања сугласничких група, како је приликом изговора уобичајено. Сонант л писан је на крају речи, док је у народном језику замењен вокалом о – въздвигѣль, ѡставѣль.

Између предлога и падежних облика анафорске заменице јавља се епентентско н, што је посведочено у следећим примерима: ѡт[ь] ѣго, вѣ ѣмѣ. У случајевима када се анафорска заменица не јавља у свези са предлогом, она се пише у свом основном облику: земѣлю ѣго, сѣлоу ѣго, с(ы)нѣ ѣго, родише се ѣмоу, тѣло ѣго.

Поред корпуса речи словенског порекла, јавља се знатан број грецизама: агг(е)лскоу, аѣона, ваѣопѣд', монастырь, мѣроу, стѣф[а]на, хиландарѣ. Из грчког језика преузета је и именица латинског порекла – мраморѣмѣ, као и имена изворно хебрејског порекла – д(а)в(н)дѣ, сава, сѣмѣонѣ. На богатство лексике указује и мноштво сложеница изведених углавном по грчком узору, као што су: агг(е)лоп(о)добѣно, бл(а)годарѣствѣныѣ, бл(а)годѣиѣнѣм(ь), бл(а)годѣиѣтель, бл(аго)сл(о)венѣ, б(о)гобогѣзѣнѣмѣ, б(о)гомѣтере, б(о)гоносѣныѣ, вышер(е)ченны, вѣсѣлюбѣзѣнаго, иноплеменины, многоразѣличѣниѣ,

мн(о)гоцѣн'ными, мн(о)гоч(ь)стными, мѣронзлити, мѣронз'лтиѣмъ, мѣроточиваго, мѣроточивіе, нищелюбивъ, самодрѣжав'но, самодрѣж'ца, с(вѣ)щен'ноиннокъ, троудолубиѣм(ь).

Приповедање је остварено углавном употребом аориста – въздвигоше, яви се, послѣдова, ѿдари, разори, родише се, оугоб'зи. Овај глаголски облик је у тексту употребљен у релативном значењу, што доприноси посебној стилској компоненти. Приповедачки аорист посредује живост радње и самог казивања, чиме утиче на динамику наративног тока. Одабрани начин приповедања за читаоце је веома упечатљив, јер ствара утисак да се радња одиграла у непосредној прошлости, која је блиска тренутку приповедања. Честа је употреба и партиципа претерита актива, што се огледа у примерима: dospѣв'ша, достигъ, насипавъ, ѿстав'ль, ѿстригъ, подавъ, поживъ, прѣбывъ. Функција овог глаголског облика је да укаже на смењивање и динамичност прошлих радњи, живописно и верно предочених читаоцима. У стилском погледу, наративни ток се обогаћује и употребом глагола у имперфекту, који указују на посебно важне семантичке аспекте приповедања: истицахоу, поз'наваше се, оумашахоу. Такође се јављају и ређи облици презента: д'вижоут' се, ѿставляѣтъ, ошьльствоуѣ, познаваѣт се. Њихово присуство у излагању даје тон смиривања и смештања у историјску садашњост. У молитвеном обраћању Христу на крају житија сасвим очекивано коришћен је облик императива: сп(а)си д(оу)ше наше. Оваквом разноврсношћу употребе глаголских времена остварена је посебна динамичност казивања.

6. ПРОЛОШКО ЖИТИЈЕ СВЕТОГ САВЕ

6.1. Поетички аспекти проучавања текста

Већ смо у неколико наврата поменули да је *Пролошко житије Светог Саве* Данило започео Силуановим стиховима. Књижевне позајмице нису ретка појава у средњовековној традицији. Редовно се преузимају библијски мотиви, сентенце и параболе, значајне мисли других писаца, као и стилски поступци који би могли допринети ефектности и сликовитости књижевног израза. Претпоставља се да је Данило ове стихове препознао као изузетне и припојио их свом наративном сегменту. Та два дела нису механички повезана у жељи да се житије учини стишним. Напротив, лирски и епски сегмент се дубоко прожимају, комплементарно обликујући лик Светог Саве. Стихови житију дају свечанији тон, најављујући славу и посебност јунака о коме ће се у наставку говорити:

С(ты)х(ь). Славн ѿт[ь]вѣг'ноуѣвъ славоу ѿбрѣте саво, тамо ѿт[ь]юдоу слава явн се родоу;
С(ты)х(ь). Рода свѣтлостъ вѣры свѣтлостъ прѣз'рѣ, тѣм'же родоу свѣтло явн се всемоу;
С(ты)х(ь). Оума высата (Sic!) сана высотоу сѣврже, тѣмъ оубо оума выше добротоу стиже.
Слова славн савѣ сп'лете слоуань.

Житије је остварено у више композиционих целина, доносећи кратак осврт на светитељев живот, у складу са синаксарском традицијом. И поред сажетости, заступљене су све важне етапе наративног тока присутне и у пространом житију светитеља. Већ на почетку, указује се на Савино славно порекло, уз посебно истицање врлина његовог прослављеног оца. У игри речима, Данило открива етимологију Савиног световног имена: ѿт[ь] сего же намъ из'расте м(о)л(н)твѣныхъ плодъ. Глаголом *израсти* указује се на име Растко, а сличан језичко-стилски поступак Данило ће применити и у Милутиновом житију указујући на етимологију његовог имена.

Већ је Савино детињство донело представу о изузетности књижевног јунака, који је напредовао у учењу, често читајући књиге: съ б(о)гоноснѣи и в'сес(в)ещен'ныхъ сава. из дѣтска поз'наваше се домъ (св)етые троне и ѿбитѣлице прѣс(в)ет(а)го д(о)уха. и прѣспѣваше въ оученѣи и разоумѣ. и б(о)ж(ь)ствѣныхъ книгъ често п(р)очитаетъ. Посебно је емоционално и сугестивно приказана божанска љубав која се пробудила у јунаку. Жарка љубав према Христу и хришћанству приказана је веома успелом метафоричном представом у којој јунак огањ на огањ прилаже у незаситој жељи да љубав родитеља и све красоте света замени монашењем: и въсприемаше се б(о)ж(ь)ствѣные люб'ве д(ь)нь ѿт[ь] д(ь)не огнь къ огню прилагаетъ, несѣт'нымъ желанием(ь). любн родитель, и соузъ кс(т)ства нерѣшимо м(н)л(о)стно брат'нѣ. и вса краснаа мира јако оумети въмѣнивъ. и кр(ь)сть х(р)и(с)товъ на рамо възьмъ в'сед(о)шнѣ того въз'любн и томоу оуср[ь]д[ь]нѣ послѣдова. Та жеља га је одвела на Свету Гору, где је примио монашки образ. Данило је посебну пажњу посветио његовој монашкој преданости, уз истицање да је у подвижништву и врлинама постао сличан анђелима: агг(е)ло бо п[о]добно житне въз'любн добримъ рев'ноује добри рек'нитель въдас(т)ъ себе ннотьскомоу и пос(т)нич(ь)скомоу натрѣж'ннению, и в'сакомоу нерасоуд'номоу послушанню, и без'мѣр'нымъ трудоу. јако м'ногымъ того бесп'лътна м'нѣти. Данило наводи да се због таквог живота Сава многима чинио као бестелесан, што сликовито приказује низањем његових подвига: невоукен'нами ногами ѿб'ходе в'се монастыре, и иже б(о)га рад[н] оустран'шихъ се. въ поустыняхъ(ь) и горахъ(ь) и камен'ныхъ(ь) рас'сѣдан'ныхъ. и къ ногамъ пр(ѣ)п(о)добныхъ(ь) прип[а]дае м(о)л(н)твоу же и б(лаго)сл(о)веннѣ ѿт[ь] нихъ прием'аетъ. стрѣлоу рѣвеннѣ всегда въ ср[ь]д[ь]ци носе. симъ быкаеть съобщ'никъ и състр[а]дае. долоуѣгани же и м'ножьствомъ к'лананѣи, х'лѣба и воды поск[о]у]доу вькоушае и тако из'ноураше юност'ни ц'вѣть.

У наредној композиционој целини поново се успоставља веза са оцем Симеоном, који је покренут љубављу према Богу и према сину, дошао у манастир Ватопед. Овај сегмент је готово у потпуности преузет из Даниловог житија Светог Симеона, што ћемо изложити у

наставку. Симеонов долазак, даривање манастира, обилажење пустињака, градња Хиландара и Симеонова смрт истоветно су приказана у оба житија, али су у потоњем дата у краћим цртама. Овај сегмент Савиног житија представља својеврсни извод из Симеоновог пролошког житија које је Данило претходно написао. Као што видимо, Данило није позајмљивао само од других, позајмљивао је елементе и сопствених текстова када су представљали погодну књижевну грађу.

Савин живот након очеве смрти представљен је низањем изузетно динамичних елемената наративног тока. Епизоде се смењују брзо, без посебних описа или дигресија. Данило се овде указује као хроничар који фактографски износи појединости из Савиног живота. Нема лирских узлета и заноса у дочаравању његовог психолошког портрета и унутрашњих стања, као у првом делу житија. Брзо се смењују догађаји: тиховање у Кареји, долазак у Солун, стицање чина архимандрита и протосинђела. Низањем градова и земаља које је походио указује се на његов поклонички однос према светим местима: неситною любовию и нељбностнѣма ногама обьш[ь]дѣ. костантиновѣ же градѣ, и вѣсоу палестиню и сирю, и персидоу вѣ вавѣлонѣ же и егѣпть. асию и тракию. и прочеи страни сл(н)н(ь)ца образомѣ. или како крилатих(ь) кс(ть)ством(ь) оу(ь)дѣством(ь) обьш[ь]дѣ. не љдиницею и дѣваци идѣже г(оспод)ѣ нашѣ походи нѣ и третицею. троици бо истинни покѣлонникѣ яви се. желание бо мѣного имѣаше. идѣже аще с(вѣ)т(о)моу или с(вѣ)т(н)мѣ мѣстоу покѣлонити се. и от[ь] д(о)уховных(ь) моужѣ в(ла)г(о)сл(о)вити се. тѣмѣ како користѣ мѣногоцѣнноюю плѣннѣ. ч(ь)стнаѣ дрѣва и с(вѣ)тых(ь) моши вѣ своѣ си тѣцаше се от[ь]поустити.

Посебну композициону целину чини опис Савине смрти у Трнову и погреб у Храму светих четрдесет мученика: и вѣ ц(а)р(ь)ствоующи град[ь] трьновѣ приш[ь]дѣ. и тоу мало д(ь)ни проводивѣ ч(а)стною д(о)ушоу свою г(о)с(поде)ви вѣ роуцѣ прѣдасть. ема же и мн(о)гожелателно бѣше вѣ тоужде странствих(ь) коньцѣ житиѣ приети. ч(ь)стною же тѣло ю(г)о ч(ь)стнѣ скоутавше, вѣ храмоу с(вѣ)тых(ь) мѣте. иже бѣ ц(а)рь асень от[ь] основанни самѣ въздвиглѣ. и прѣсвѣтлѣ гробѣ ю(г)о оукраси. Као опште место житијне књижевности помињу се и чуда на гробу, иако се не залази у њихово описивање. Сажето се говори о преносу моштију у Милешеву старањем Савиног синовца, краља Владислава. Завршни сегмент поприма молитвени тон – Данило се у име целог српског рода обраћа Христу, уз наду да ће Сава подржати њихове молитве за спасење душе.

Уз Савин лик јавља се невелик број епитета и атрибута: в(о)гноснѣн, вѣсѣс(вѣ)щеннѣн, великѣ чюд[о]творѣцѣ, прѣславнѣн. За карактеризацију важнији су симболи, који откривају његов живот као доброверан и благородан у кључу хришћанске семиотике. Симболи плода, лозе и грозда чести су у хришћанству, а у Савином житију представљају неку врсту божанске предодређености за такав животни пут: от[ь] сего же намѣ изростѣ м(о)л(н)твѣннѣн плодѣ, от[ь] обѣтованни бо от[ь] в(о)г(а) данѣ в(о)гоу и нар(ѣ)четѣ се. от[ь] лози бо гроздѣ яви се. Његова љубав према Богу и борба против јереси представљени су симболима трња и лозе: и еже истинны добрѣ исправивѣ сл(о)во. искоренивѣ злоч(ь)стниѣ трьннѣ, и вьсади лозоу бл(а)говѣрнѣ. и вѣсе кѣ покаяннѣн привѣдѣ.

Данило се у неким од својих дела ослањао на ранија дела српских писаца, пре свих на Теодосијево *Житије Светог Саве*. Поједине делове из Теодосијевог *Житија Светог Саве* Данило је користио као изворе излажући на свој начин. Као што смо већ приказали, извесне делове преузимао је такође из Доментијановог *Житија Светог Саве*. Осим тога, Данило се ослањао и на своја дела.

Табела 3. *Интертекстуалне везе између Даниловог Пролошког житија Светог Симеона и Даниловог Пролошког житија Светог Саве*

Данилово <i>Пролошко житије Светог Симеона</i>	Данилово <i>Пролошко житије Светог Саве</i>
Сѣ иже вѣ с(вѣ)тых(ь) и вѣ бл(а)гочѣсти велики, сѣмѣонѣ немани. быс(ть) жоупанѣ великы, иже и	Сѣ иже вѣ с(вѣ)тых(ь) от(ь)цѣ нашѣ сава. с(ь)нѣ бѣ жоупана великаго немани бл[а]д[ь]кы срѣбьскаго. иже

<p>самодрѣжавно вл[а]д[ы]чьстѣвовав'шоу всѣмн срьб'скимн и помор(ь)скимн зем'лями.</p> <p>Съ оубо вышер(е)ченны моужь. б(о)гобогыз'нивъ сїи и нищелюбивъ много.</p> <p>все же монастыре, и от[ь]ходно живоущих(ь) въ горахъ и въ камен'ныхъ рассѣдан'ных(ь) несыт'ною любовию об'ходе. и снх(ь) м(н)л(о)стинюю и бл(а)годаианїем(ь) оущедрае. и от[ь] них(ь) бл(аго)сл(о)веннє же и м(о)литвы приєм'ляе.</p> <p>ва-фопед' же мн(о)гоцѣн'ными съсоуди златыми же и сребр'ными. и мн(о)гоч(ь)стными потрѣбами, завѣсы же, икони и мьскы одаривъ, и ,ѣ. къб'ла насипавъ сребра дастъ. по всѣх' же прочнх(ь) монастырох(ь) велицѣх(ь) же и малнх(ь) богат'но оубог'зи и одарн.</p> <p>нь и б(о)ж(ь)ств'ноє посѣщениє възыде на ср[ь]д[ь]це их(ь), монастыре себѣ въдвигноути. тако да и по снх(ь) въ род[ь] и род[ь] ихъ по д(а)в(н)дѣ въсхваляетъ дѣла божна и силоу яго въз'вѣстеть. и въдвигоше ч(ь)ст(ь)ноую обитѣль въ нме прѣч(н)стыє и въсепѣтнє вл[а]д[ы]ч[и]це б(о)гом(а)т(е)ре въхода ює, въ с(вє)тага с(вє)тых(ь), нарицаемїи хилан'дарь.</p>	<p>и самодрѣжавно вл[а]д[ы]чьстѣвовав'шоу всѣмн срьбьскимн зем'лями и помор(ь)скимн.</p> <p>Тъ оубо вышер(е)ченнын моужь, бл(а)гоч(ь)стивъ сын, б(о)гобогыз'нивъ и нищелюбивъ м'ного.</p> <p>несобоувен'нами ногами об'ходе все монастыре, и иже б(о)га рад[н] оустран'ших' се. въ поустынях(ь) и горах(ь) и камен'ных(ь) рассѣдан'ныхъ. и къ ногамъ пр(ѣ)п(о)добных(ь) прип[а]дає м(о)л(н)твоу же и бл(аго)сл(о)веннє от[ь] нихъ приєм'ляе.</p> <p>и богат'нѣ сего одарише и оубог'знше, м'ногоцѣн'ными и раз'лч'ными потрѣбами. нь и прочнм(ь) всѣмъ монастыроуь малымъ же и великымъ.</p> <p>нь и б(о)ж(ь)ств'нымъ настав'лением(ь) сътворнста себѣ монастырь нарицаемїи хилан'дарь. въ нме въсепѣтнє б(о)гом(а)т(е)ре въходає, въ с(вє)тага с(вє)т(н)хъ. тако да вѣдет(ь) и по снх(ь) въ род[ь] и род[ь] ихъ въ в'сєгдаш'нє б(о)г(о)у словословнє.</p>
--	--

Приметне су и подударности између Теодосијевог *Житија Светог Саве* и Даниловог *Пролошког житија Светог Саве*.

Табела 4. *Интертекстуалне везе између Теодосијевог Житија Светог Саве и Даниловог Пролошког житија Светог Саве*

Теодосијево <i>Житије Светог Саве</i>	Данилово <i>Пролошко житије Светог Саве</i>
<p>Съ сынъ бѣ жоупана великаго Неманїе, владыкы срьбскаго, иже самодрѣжавно владычѣствовавшоу всѣмн срьбьскимн зем'лями...¹⁸⁴ тъ оубо вышереченнын моужь, благочѣстивъ сын и богобогыз'нивъ, нищелюбивъ...¹⁸⁵ и молитвы плодъ ѣстьстволь родивъ се, отъ бога дань, богу и наречеть се...¹⁸⁶ от[ь] корѣне от[ь]расль... от[ь] лозы гроздь...¹⁸⁷</p>	<p>Съ иже въ с(вє)тых(ь) от(ь)ць нашъ сава. с(ы)нь бѣ жоупана великаго неманїе вл[а]д[ы]кы срьбскаго. иже и самодрѣжавно вл[а]д[ы]чьстѣвовав'шоу всѣмн срьбьскимн зем'лями и помор(ь)скимн. Тъ оубо вышер(е)ченнын моужь, бл(а)гоч(ь)стивъ сын, б(о)гобогыз'нивъ и нищелюбивъ м'ного. от[ь] сего же намъ из'расте м(о)л(н)тв'нын плодъ, от[ь] обѣтованнїа бо от[ь] б(о)га дань б(о)г(о)у и нар(е)чет' се. от[ь] лози бо гроздь ѣви се.</p>

¹⁸⁴ *Живот светоза Саве*. Написао Доментијан [Теодосије]. На свијет издало Друштво срьбске словесности трудом Ђ. Даничића, Београд, 1860, стр. 3.

¹⁸⁵ Исто.

¹⁸⁶ Исто, стр. 4.

¹⁸⁷ Исто, стр. 3.

<p>юноша же въ вькоуць пришьдь разоумѣ светыхъ книгъ, паче честѣе сихъ почитааше, и оть соудоу оубо зачело прѣмоудрости прїимаше божїи страхъ, и съвьспрїимаше се божьствныѣ любве днь оть днь, огнь къ огню прилагае желанїемъ насытнѣмъ...¹⁸⁸</p>	<p>бъ б(о)гоноснїи и в'сеос(вє)щен'нын сава. из дѣт'ска поз'наваше се домъ с(вє)тые тронце и обит'ѣлице прѣс(вє)т(а)го д(оу)ха. и прѣспѣваше въ оученїи и разоумѣ. и б(о)ж(ь)ствных(ь) книгъ често пр(р)очитае. от[ь] с[оу]доу бо зачело прѣмоудрости страхъ б(о)жїи прїимаше. и въспрїемаше се б(о)ж(ь)ствныѣ люб'ве д(ь)нь от[ь] д(ь)не ог'нь къ ог'ню прилагае, насыт'ниѣ желаннїем(ь).</p>
<p>просить оу нгоумена молитвы, аште отпоуштень боудеть поклонити се и сыгледати монастыре. и оть сихъ же врьха ѡфона постигнути, и отьходно живоуштихъ видѣти и благословити се... прїемлемъ оть сихъ, идеже поклонив се и оть въсѣхъ молитвы прїемъ, оть поутнаго троуда босѣма нсогама покон давь.¹⁸⁹</p>	<p>неоубвен'нади ногади об'ходе в'се монастыре, и иже б(о)га рад[н] оустран'ших' се. въ поустыниах(ь) и горах(ь) и камен'ных(ь) рас'сѣдан'ных(ь). и къ ногамъ пр(ѣ)п(о)добных(ь) прип[а]дае м(о)л(н)твоу же и б(ла)г(о)сл(о)вение от[ь] ннхъ прїем'ле.</p>
<p>долѣлѣганїе же и множество клананїа, илиже оумрьштвлявае плать, кто скажетъ! хлѣба и воды поскудно вькоушае, юностнын изноурааше цвѣтъ.¹⁹⁰</p>	<p>долоулѣгани же и м'ножьствомъ к'лананїи, х'лѣба и воды поск[оу]доу вькоушае и тако из'ноурааше юност'ни ц'вѣтъ.</p>
<p>въ монастырь Ватопедь зовомы вьнидоше...¹⁹¹</p>	<p>съ любьз'ниѣ с(ы)номъ коуп'но бывають въ монастыроу ва-ѡпедоу.</p>
<p>паче инѣхъ монастырен великыѣ дары же и почьсты принесша... прихождахоу же оть поустыниѣ мнсозы видѣти прѣподобныѣ.¹⁹²</p>	<p>и прочим(ь) всѣмъ монастыромъ малым' же и великымъ. и от[ь]ход'но, живоущих(ь), сама об'хождаста.</p>
<p>въ солоуни градѣ митрополитомъ ї епископїи архїмандрнтъ поставленъ бысть.¹⁹³</p>	<p>въ словоушим(ь) градѣ солоунѣ поставляе' се не м(о)лнть нь м(о)лимъ архиман'дрнтъ и протоснг'гель.</p>

Богатство интертекстуалних веза додатно доприноси уједињењу култа два светитеља, чији су световни и монашки животи неразднојно повезани. Отуда не чуди мноштво заједничких елемента у представљању њихових живота. Наративни ток Савиног житија омеђен је поетским сегментом, којим се успоставља повезаност између епског и лирског сликања јунака, и молитвеним сегментом, којим се успоставља вертикала између земаљског и божанског света. Стога ово житије, иако у сажетој форми, доноси пуноћу књижевног лика који је и поетизован и објективно описан, приказујући како се, негујући највише људске вредности, уздигао до божанских висина.

¹⁸⁸ Исто, стр. 5.

¹⁸⁹ Исто, стр. 22.

¹⁹⁰ Исто, стр. 26.

¹⁹¹ Исто, стр. 40.

¹⁹² Исто, стр. 43.

¹⁹³ Исто, стр. 96.

6.2. Палеографске особености

Једини сачувани препис *Пролошког житија Светог Саве* налази се у рукописној збирци манастира Свете Тројице код Пљеваља са сигнатуром 73, на страницама 74б–78а. За њега важе исте особине као и за *Пролошко житије Светог Симеона*. Препис потиче из последње четвртине XIV века. Исписан је на папиру димензија 140 x 210 мм. Рукопис је сачуван у целости. На основу водених знакова воловска глава МТ 1418 и јелен пропети МТ 2308 рукопис је датиран.¹⁹⁴

Рукопис је написан српскословенском редакцијом, уставним писмом са елементима брзописа. Не садржи орнаментику. Приметан је један украсни иницијал, скромно стилизовано слово *с* на почетку пролошког житија, после Силуанових стихова. Уочљив је исти писарски манир као и у *Пролошком житију Светог Симеона*, уз исписивање једног иницијала на истој позицији у рукопису, у тексту у коме нема посебног украшавања. Сви словни облици су распознатљиви, нема видљивих оштећења. Текст је исписан у 20 редова, осим на првој страни, где исписивање почиње по завршетку претходног текста, и на последњој, где се текст завршава у 16. реду. За разлику од Симеоновог житија, завршни сегмент не одликује другачији графички распоред, иако је такође у питању молитва.

Постоје записи на маргинама, написани брзописним типом писма и додати накнадно другом руком:

- 74б↑: дѡха с(вѣ)тагѡ
- 74б←: сѣ лѣто љ и дї м(ѣсе)ца јанвара
- 74б↓: Бъ лето љ и дї м(ѣсе)ц(ъ) јануарь дї д(ъ)нь
- 75а↑: Житне архнепископа
- 75б↑: Житне сави
- 76а↑: архнеп(н)ск(о)па
- 76б↑: Житне сави
- 77а↑: архнеп(н)ск(о)па
- 77б↑: Житне сави
- 78а↑: архнеп(н)ск(о)па ѡрбскагѡ

При писању основног текста коришћено је црно мастило, док су насловни сегмент и иницијал исписани црвеним мастилом. На основу проучавања палеографских и правописних особености, закључује се да је рукопис дело једног писара, и то писара који је записао и *Пролошко житије Светог Симеона* у истој рукописној збирци.

Насловни сегмент исписан је истим типом писма као и основни текст. Није коришћен тзв. насловни тип писма, са доследно интерлинеарним облицима исписаним калиграфски. Писарски манир је истоветан као и у Симеоновом житију. Не прави се разлика између дебелих и танких линија, потези пера су дебљи, а хартија је на одређеним местима прекривена мрљама од мастила. У основи граfiје су архаични интерлинеарни облици, са карактеристичним брзописним облицима који се исписују у четворолинијском систему. Словне облике одликује типолошка и геометријска неуједначеност. На постојање заједничког писара указује и слагање оба рукописа у погледу симетричности и асиметричности словних облика.

Писарски манир у погледу граfiје описан је у одељку у коме су разматране палеографске особености Симеоновог житија. На упадљиву палеографску сродност два рукописа указује карактеристично обликовање слова *м* и *п*. Слово *м* карактеришу искошена стабла и врх спојнице унутрашњих линија који је угласт и заузима готово цео доњи међупростор. Стабла слова *п* често су извијена и искошена, а хоризонтална линија се изводи

¹⁹⁴ Мошин, Владимир. *Ђирилски рукописи манастира Свете Тројице код Пљеваља*, стр. 253.

слободнијим потезом пера, чиме постаје заобљена или кривудава. Приметна је и морфолошка неустаљеност слова *ц*, описана у претходном рукопису. Јављају се тропотезни и четворопотезни облици слова у тексту, обликовани на неколико начина. Слово *т* је доследно интерлинеарно, јавља се у свом првобитном, архаичном облику. Приметан је велики број интерлинеарних словних облика, исписаних у дволинијској схеми. Слова *о* и *е* записују се у уској и широкој варијанти. Исти облик као и у Симеоновом житију имају слова при натписивању, од којих су најфреквентнија *д*, *х*, *т*, *м*, *с*, што такође указује на палеографску сродност са поменутим рукописом. Јављају се и две лигатуре које указују на исти писарски манир – *тк* и *рѣ*.

Графију одликује исписивање дебelih потеза при сачињавању словних облика. Уско *о* налази се у више примера у потпуности испуњено мастилом, без унутрашње белине. Слово *а* каткад је обликовано тако да наликује слову *л*, услед дебљине потеза, што је описано приликом палеографских разматрања претходног рукописа.

Иако граfiјске одлике писма без дилеме указују на истог писара Савиног и Симеоновог житија, приметне су типолошке промене код одређених слова, али и морфолошке промене у појединим потезима. Истиче се неколицина дистинкција, које иду у корист брзописног типа писма.

Поред уставног облика слова *а* који се доследно употребљава у претходном рукопису, јавља се, иако ретко, и брзописна варијанта. Одликује је стабло продужено у оба међупростора, са троугластом петљицом која се налази на средишњем делу стабла. Приметна је и лигатура *а* написана на брзописни начин – стабло слова *а* је продужено у горњи и доњи међупростор, троугласта пречкица се наслања на средишњи део стабла, а стабло које означава прејотовани део слова искошено је удесно и хоризонталном линијом спојено са врхом петљице.

Поред основног облика слова *ѣ*, који се налази и у Симеоновом житију, јавља се позициона варијанта овог слова – високо јат. Одликује га стабло које испуњава цео горњи међупростор и извијена пречкица која пресеца стабло изнад горње линије реда. Широко *о* се јавља и са украсним тачкама на средини горњег и доњег сегмента – *о*. У Симеоновом житију за обележавање гласа у доследно се користи диграм *оу*, док се у Савином житију јавља и лигатура, обликована на два начина – *ѡ*, *ѡ*. Основни облик лигатуре јавља се углавном на крају реда, због чега се стиче утисак да му је писар прибегавао само ради економичног искоришћавања простора, у нужним приликама. Јавља се и тропотезна варијанта лигатуре карактеристична за брзопис, у којој се на доњи овални део словне фигуре додају две косе дивергентне линије. Стиче се утисак да је писар првобитно заборавио да напише други део диграма, па га је додао у горњу линију реда, опазивши своју омашку.

Поред нових типолошких и морфолошких варијаната слова, јавља се и једно слово које није забележено у Симеоновом житију. То је *кси*, употребљено при записивању грчког имена Алексије (*αλεξιου*). Горњи, интерлинеарни део обликован је као слово *ч* у овом рукопису, са угластом раклицом окренутом нагоре. Део слова који прелази у доњи међупростор састоји се од три истосмерна лука окренута улево.

Иако састави представљају дело истог писара, примећује се да граfiја није у свему истоветна. Граfiјске одлике највећег броја словних облика указују на морфолошку сродност. Дистинктивне графеме исписују се у највећем броју случајева исто у оба рукописа, осим што се у Савином житију јављају поједини морфолошки дублети пореклом из брзописа. Закључује се да је писар, свакако, познавао и уставни и брзописни тип писма. На основу свега описаног може се тврдити да је његова интенција била да текст бележи уставним писмом, али су му се нехотице поткрадали одређени брзописни облици.

Табела 5. *Компаративна анализа палеографских особености Пролошког житија Светог Симеона и Пролошког житија Светог Саве*

Словни облик	<i>Пролошко житије Светог Симеона</i>	<i>Пролошко житије Светог Саве</i>
а	а (уставни облик)	а (уставни и брзописни облик)
ѡ	ѡ (уставни облик)	ѡ (уставни и брзописни облик)
оу	оу	оу, ѡ, ѡ
ѣ	ѣ	ѣ, ѣ
о	о, о	о, о, о
ѣ	/	ѣ

6.3. Ортографске особености

У ортографском погледу *Пролошко житије Светог Саве* веома је сродно *Пролошком житију Светог Симеона*, с обзиром на то да сачувани преписи припадају истом рукописном зборнику, и да су, као што је већ установљено палеографским испитивањима, дело једног писара. У сваком случају, уочавају се и одређене неподударности, на које ће посебно бити указано.

Употреба надредних знакова је ограничена, у складу са рашком писарском традицијом. У рукопису се од надредних знакова налазе само титла и пајерак. Титла има двојаку функцију, да укаже на бројну вредност, као у примерима .дї. и .дїте. или да сигнализира да је реч у тексту записана скраћено. Поред титле, на бројну вредност указује писање тачака, односно тачке и запете испред и иза графема у бројној функцији. Мноштво речи исписано је скраћено. У питању су најчешће речи сакралног карактера или речи са великом фреквенцијом. У рукопису наилазимо на следеће речи скраћене посредством контракције: агг(ε)ло, б(ла)го(сл)о(в)еннїе, б(ог)а, б(ог)оу, б(о)жїи, в'сеωс(вє)щен'ннїи, г(оспод)а, г(оспод)ь, г(оспод)оу, г(о)с(подє)ви, д(оу)ха, д(оу)шею, кр(ь)стонос'но, кр(ь)сть, м(и)л(о)стикь, м(о)лнтъ, с(вє)ти, с(вє)тыє, с(ы)нь, х(ри)с(то)вь, х(ри)с(т)а, х(ри)с(т)є, цр(ь)к(ь)вє, ц(а)рь. Скраћивање посредством суспензије знатно је ређе и јавља се у примерима: вьдас(тъ), ис(оу)са, м'с(тъ), пр'ѣбы(тъ). Приликом натписивања слова ђ, титла се не бележи. Постоји знатан број примера који илуструју ову појаву: вл[а]д[ы]кы, вл[а]д[ы]тъст'вовав'шоу, в[ь]с[оу]доу, пов[ь]с[оу]доу, под[ь]логъ, пок[оу]доу, прип[а]дає, ср[ь]д[ь]ци, пр[ѣ]п[о]доб'ни, пр[ѣ]п[о]доб'ни, рад[и], сп[о]добнше се, сп[о]доблаєт' се, с[оу]доу, чюд[е]са, чюд[о]твор'ць, ѿбьш[ь]дъ.

Уочљиво је да се у неким случајевима титла пише када недостаје само крајњи полугласник: бѣдет(ь), горах(ь), желаниєм(ь), затвараєт(ь), настаєленнїем(ь), прочим(ь), поустыниах(ь), сїх(ь). У неким примерима изостављање крајњег полугласника не бележи се јер се реч скраћује и тиме подразумева да он ту треба да постоји (град[ь], рѡд[ь]), док се у неким јавља пајерак: быкаєт', вав'лон', костан'тинов', сєм'. Постоје напоредни примери са појавом пајерка и његовим изостављањем у средини речи: вьдвигль : вьдвиг'ль, землї : зем'ли, многаа : м'ногаа, основаниа : ос'нованиа, ѿт(ь)чства : ѿт(ь)чст'ва. Када се полугласник пише помоћу јера, доследно се употребљава танко јер.

Од правописних знакова у тексту се користе запета и тачка која се пише на дну реда. Правописним знацима издвојене су семантичке целине, а некада и уже синтаксичке јединице од реченице. На крају текста се јављају четири тачке са извијеном линијом (:~). Осим иницијала, све речи су писане малим словима, у складу са традицијом. Начело писања речи у низу углавном није поштовано. Речи се најчешће пишу одвојено, уз изузетке који се јављају у одређеним категоријама. Приликом писања, писар се руководио прозодијским одликама текста, па су фонетске речи писане спојено. Та појава се огледа у мноштву проклитика које су написане без одвајања од речи испред којих стоје, као у примерима: вь монастырь, вь с(вє)тыных(ь), и кь ногамь, и нищєлюбивь, и по сєм(ь), и ѿт[ь] д(оу)хѡв'ных(ь), и за єже, на рамо, на рев'ность, не м(о)лнтъ, сь любьз'нимь, ѿт[ь] д(ь)нє. Рефлексивни глаголи по правилу се пишу састављено: и нар(є)чєт' се, пов'днк' се, пок(а)за се, пок'лонити се, поз'наваше се, приноуждаєт' се, сп[о]доблаєт' се, гави се, оустран'ших' се, сп[о]добнше се.

Речца *же* такође се пише спојено са речју иза које стоји: долоу'л'гани же, костан'тинов' же, малым' же, пачє же, пр[ѣ]п[о]доб'ни же, с(вє)ты же. Запажају се и примери у којима су уз реч спојено написане и проклитика и енклитика: вь вав'лон' же, нь и родитєлєм' же. У неким случајевима су синтагме писане спојено: б(о)ж(ь)ствьннїє люб'вє, д(оу)ше н(а)ше, и весєлоу д(оу)шею, и кр(ь)сть х(ри)с(то)вь, моци єго, м(и)л(о)стно брат'нїє, пр'ѣс(вє)т(а)го д(оу)ха, т'ѣло єг(о), ѿт(ь)ць нашъ сава, ѿт(ь)ць єго, оу гроба с(вє)т(а)го, оу'красити зем'лю. Одређене семантичке целине писане су у континуитету, што се огледа у примерима: вь рѡд[ь] и рѡд[ь] нхъ, живоу'ща же х(ри)с(т)а, и нже б(ог)а рад[и], нд'ѣже аще с(вє)т(о)моу, нд'ѣже г(оспод)ь нашъ, кь г(оспод)оу ѿт'ходитъ, любїи родитєль, пок'лон'никъ гави се, јакѡ да бѣдет(ь) и по сїх(ь), ѿт[ь]

в(ог)а дань, ѡт[ъ] сего же намъ. У једном примеру сложеница је написана одвојено – м'ногоцѣн'ними. Посебно су вредни напомене примери у којима је први део сложенице спојен са претходном речју, а други написан одвојено – в(ог)оу славословнѣ, и мн(о)гожелател'но.

Вокал *и* бележен је помоћу осмеричног и десетеричног *и*. У иницијалним позицијама се доследно користи осмерично *и*, док се десетерично *и* пише у медијалним позицијама испред самогласничких слова, као у примерима: архіе(и)скоп(ь)ст'ва, архіепископа, в(о)гноснїи, в(о)жїи, дарованїи, кїелїи, к'ланїанїи, пат'рїар'хоу, прїицаше, оу'ченїи. Само у једном примеру десетерично *и* написано је испред сугласника – натрїж'нїенїю. За обележавање гласа *и* користи се и ижица, као у примерима: вав'лон', егвп'ть, ск'п'три. Без обзира на то да ли се пише са надредним косим цртицама или без њих, ижица има гласовну вредност *и*. Ни у једном примеру у рукопису није забележена ижица са гласовном вредношћу *в*.

За бележење вокала *о* коришћена су четири словна облика: омега, омикрон, широко *о* и широко *о* са тачкама на горњем и доњем сегменту. Важно је напоменути да се у иницијалној позицији у речи користи омега (ѡбит'ѣнше, ѡбразомъ, ѡбьш[ъ]дъ, ѡб'раза, ѡб'ходе, ѡб'хождаста, ѡдароваста, ѡт(ь)ць, ѡт(ь)чст'ва, ѡт[ъ], ѡт[ъ]поустити) или широко *о* (образъ, об'тованнїа, ог'нь, ог'ню, одарише, основаннїа, отрокоу). Широко *о* са тачкама на горњем и доњем сегменту јавља се у једном примеру – неѡбоу'вен'нїа. Понекад се за писање исте речи користе и омикрон и омега – монастырь : монастырь.

Слово у бележено је готово доследно диграмом оу: вькоушае, градоу, долоу'ѣгнїи, живоу'ца, жоупана, нноч'скомоу, лозоу, монастыроу, нек'томоу, пер'сидоу, поути, оубо, оу'красити, храмоу. Забележена су и три одступања од тог правила, при чему је слово *у* обележавано лигатуром са двојаким стилизацијом: бѣдет(ь), емз, прослатнѣ.

Речи са удвојеним самогласницима веома су ретке. Налазе се у примерима одређеног вида придева – краснаа, пр'слав'наа. Када су у питању сугласници, уочава се удвајање сугласника *г*, *н* и *с*. Сугласничка група *гг* означава спој задњонепчаног *н* и *г*, и то у грчким, непреведеним речима. Јавља се у примерима: агг(е)ло, агг(е)льскаго, док је у примеру протосн'г'гель ова правописна група одвојена пајерком, што представља одступање од устаљене правописне традиције. Пајерак се доследно исписује приликом удвајања слова *н*: ан'ноуарь, в(о)гоав'лен'нѣ, вьшер(е)чен'нїи, истин'нїи, камен'ных(ь), м'ногоцѣн'нїи, м'ногоцѣн'ноую, пок'лон'никъ, оур(е)чен'нок. У једном примеру јавља се и удвојено *с* са пајерком између: рас'сѣдан'ныхъ.

Бележење прејотованих вокала помоћу лигатура није доследно спроведено. Гласовна група *ја* обележава се двојаким. Знатно је чешће обележавање помоћу лигатуре *ѣ* (възн(е)сениа, идѣшше, карма, об'тованнїа, ѣвнше е), док се у одређеним случајевима користи слово *а* (ан'ноуарь, краснаа, пат'рїар'хоу, пр'слав'наа). У одређеном виду придева *преславна* уочавамо различита решења – пр'слав'наа : пр'слав'наа. Одређени вид придева знатно чешће се обележава помоћу лигатуре: многаѣ, с(вѣ)таѣ, цр(ь)ков'наѣ, ч(ь)стнаѣ.

Гласовна група *је* обележава се помоћу лигатуре *ѣ*, што је чешћи случај (вькоушае, желаннѣ, жннїе, затварае(ь), нарицаеи, понав'лае(ь), своего, ѣдиннїею) или помоћу широког *е* (въходае, в'сѣгдаш'нїе, емз, имѣ, приноу'ждае(ь) е, с(вѣ)тые). Широко *е* у неколико случајева има гласовну вредност *е* – архіе(и)скоп(ь)ст'ва, архіепископа, егвп'ть.

Гласовна група *ју* доследно се бележи лигатуром *ю* (весею, д(оу)шею, м'ногоцѣн'ноую, показаннїю, свою, снрїю, тракнїю). Глас *ј* обележава се писањем осмеричног *и*, као у примерима в'сон, ср'б'скон. Прејотовани вокали пишу се и иза гласова који су некад били меки: чюд[е]са, чюд[о]творнѣаго, чюд[о]твор'ць. Уочава се и погрешна употреба прејотованих вокала, као у примеру палестиннїю.

За означавање гласа *ћ* писар је користио комбинацију слова *к* и прејотованог вокала – кїелїи. Гласови *љ* и *њ* обележавају се писањем група *љ* и *њ*, што се може видети у примерима: краљ, роднїтель, рѣк'нїтель, ог'нь. Знак за мекоћу није употребљен нити у једном примеру. Када се

иза ових меких сонаната нају вокали, умекшаност се обележава писањем прејотованих вокала: вѣз'люби, краљѣдѣ, любовню, настав'лѣннѣм(ѣ), приѣм'лѣ, родитѣлѣм', зем'лѣмн, понав'лаѣт(ѣ), к'ланнѣннѣ, натрѣж'нѣннѣ, неманѣ, ог'ню, поустынях(ѣ).

Вокалност гласова *р* и *л* обележавана је на неколико начина. У неким случајевима иза слова *р* и *л* стоји јер, што је уобичајено у писарској традицији: крѣмнѣ, срѣбьскыи, срѣб'скѣи, мѣчанинѣ. Мноштво је примера у којима је писар изоставио јер, али је натписао титлу, чиме се указује да на изостављеном месту треба да стоји ово слово: кр(ѣ)стѣ, кр(ѣ)стонос'но, помор(ѣ)скыи, цр(ѣ)ков'наѣ, сл(ѣ)н(ѣ)ца. У једном примеру вокалност је обележена пајерком – ср'бьскаго.

Може се закључити да су ортографска решења у пролошким житијима Светог Симеона и Светог Саве углавном проистекла из рашке правописне школе. Употреба надредних знакова је ограничена и своди се на титлу и пајерак, спроводи се једнојеров систем, при чему се јавља само танко јер. Ђерв се не употребљава, а користе се лигатуре за обележавање прејотованих вокала, мада недоследно.

6.4. Језичко-стилски слој текста

Разматрања фонетског аспекта рукописа указују на чување одређених архаичних одлика језика. Вокалски систем састоји се од гласова *а, е, и, о, оу, ђ, ы, њ*. Јављају се и сонанти *р* и *л* у вокалској функцији. Дистрибуција слова *јат* је правилна у односу на старословенско стање, што је посведочено многим примерима: *вѣз'мѣр'нымъ, вл(а)говѣриа, вѣше, вѣме, довродѣтели, дрѣва, дѣтска, идѣже, мѣсто, м'нѣти, нерѣшимо, обѣтованиа, обитѣлице, покѣднѣ се, прѣмоудрости, прѣслав'наа, роуцѣ, стрѣлоу, тѣло, тѣмъ, х'лѣва, ц'вѣтъ*. Одступање се уочава у бележењу личне заменице за свако лице, која се у три примера исписује употребом слова *е* (*се*), док се у два примера јавља у изворном облику (*се*).

Састав се одликује и исправним бележењем слова *јери* у односу на етимологију, што се запажа у примерима: *вѣваютъ, вѣваго, быти, воды, вышер(е)чен'ныи, горы, малыи, монастырь, м'ногомъ, пакы, прѣбыс(тъ), с(вѣ)тыѣ, троуды*. Постоји неколико изузетака, у којима се варира исписивање слова *јери* и слова *и* – истини : истин'ни, несит'ною : несит'ною, с(вѣ)ти : с(вѣ)ты.

Приметно је да је деназализација у потпуности спроведена и њени резултати могу се запазити у примеру *зачело*, где се назал *а* изједначио са вокалом *е*, и у примерима *роуцѣ, поути* где се назал *ж* изједначио са вокалом *у*. Присутно је *вокално л* – *весп'лтна, мльчаниа*. Нису посведочени примери у којима се вокално *л* замењује вокалом *у*, иако је тај гласовни процес вршен у народном језику од XIV века. На чување архаичних слојева језика указује и доследно бележење полугласника у јаком положају, без иједног примера вокализације.

Проучавања консонантског система довела су до одређених релевантних запажања. Поред графема које служе за означавање словенских гласова, у рукопису се употребљавају и графеме које су одлика грчког гласовног система и јављају се у непреведеним речима грчког порекла. Слово *кси* користи се при бележењу грчког имена – *мезнио*, док се *тита* користи при бележењу грчког топонима и имена манастира – *афона, влофедоу*. Иницијална група *вѣ* доследно се бележи, без примера који би указивали на утицај народног језика – *вѣ, вѣдас(тъ), вѣкоушаѣ, вѣмѣнивѣ, вѣноутрь, вѣсади, вѣсприѣмаше се, вѣстав'лаѣ, вѣходаѣ, вѣдвигль, вѣзн(е)сениа, вѣзьмъ, вѣз'люби*.

Када су у питању гласовне алтернације, приметни су резултати палатализације (*иночьскодоу, роуцѣ*) и једначења сугласника по звучности (*весп'лтна, вѣсприѣмаше се, искоренивѣ, исправивѣ, рас'сѣдан'ныхъ*). Са друге стране, губљење сугласника се не врши где је то уобичајено у изговору – *рас'сѣдан'ныхъ*. И поред тога што је сонант *л* на крају слога или речи приликом изговарања прелазио у *о*, речи су се бележиле у првобитном облику – *вѣдвигль, вѣдвиг'ль*, чиме се показује стабилност српскословенског језичког устројства.

Посебан случај представљају предлози односно префикси *вѣз-*, *вѣз-*, *из-*. Они првобитно нису имали полугласник на крају, али су се у неким случајевима почели бележити са полугласником по аналогiji на друге предлоге/префиксе. Колебање у њиховом исписивању уочава се и у овом рукопису, пре свега приликом творбе речи, где се паралелно јављају облици са полугласником и без њега – *вѣсп'лтна : вѣз'мльвниа, вѣз'мѣр'нымъ; вѣдвигль, вѣзн(е)сениа : вѣз'люби; из : из'ноураше, из'расте*.

Основни лексички корпус представљају речи прасловенског порекла. Осетан је утицај грчког језика, који се огледа у бројним грецизмима, као што су: *агг(е)ло, архимандрѣтъ, арх'епископа, кел'и, м'настырь, пат'р'ар'хоу, протоси'гель, скѣп'три*. Јављају се и грчки топоними: *афона, кареа, солоунѣ*, као и називи манастира: *влофедоу, хиландарѣ*. Имена *мезнио, ис(оу)са, мелетио, х(ри)с(т)а* грчког су порекла, док је хебрејско име *сава* путем грчког језика преузето у словенски. Посведочени су и бројни топоними преузети из грчког језика: *аснио, вав'лон', египѣтъ, палестинио, пер'сидоу, сирнио, тракио*, изворно хебрејског, арапског, феничанског, персијског и трачког порекла.

Мноштво сложеница настало је по узору на грчки језик. Изворни творбени модел је чуван, али су грчке лексеме замењиване словенским, како би књижевни језик био разумљивији и ближи народном. Према грчком творбеном моделу настали су многи калкови, што се може приметити и у примерима из овог рукописа – бл(а)говѣрѣна, бл(а)годаиѣна, бл(а)гоч(ь)ствѣ, б(ла)го(с)л(о)вити се, б(о)гобогъз'нѣ, б(о)гом(а)т(е)рѣ, б(о)гонос'ни, б(о)гогав'лен'нѣ, в'сеос(вѣ)щен'нини, добродѣтели, м'ногоцѣн'ници, самодръжав'но, славословѣ, чюд[о]творѣнаго, чюд[о]твор'ць.

Глаголски облик који преовладава је приповедачки аорист – въз'люби, вьсади, из'расте, одарише, послѣдова, сп[о]добнше се, пок(а)за се, походн, оубо'зѣше, яви се. Њиме се посредује упечатљивост наративних елемената и предочава живост радње. Паралелно са аористом јављају се и глаголи у импрефекту, који носе посебну стилску обојеност – вьспрѣмаше се, из'ноу'раше, прѣимаше, прѣспѣваше, поз'наваше се. Њихова употреба указује на трајност неке радње која се вршила у прошлости, чиме се посебно истичу семантички важни елементи нарације. Динамичност и смењивање прошлих радњи истиче се мноштвом глагола у облику партиципа претерита актива, што се уочава у примерима – вьзъѣ, достигъ, искоренивъ, исправивъ, побѣдив' се, проводивъ. Посведочени су и ређи облици презента који уносе мирнији тон у приповедање и доприносе утиску блискости тренутку збивања – бываѣтъ, сп[о]добѣѣѣтъ се. Молитвени сегмент на крају житија садржи облик императива, којим се писац директно обраћа Христу речима сп(а)си д(оу)ше н(а)ше. Разноликост употребе глаголских облика указује на динамичност радње и интенцију писца да читаоцима живописно и верно дочара наративне елементе.

7. СЛУЖБА СВЕТОМ КРАЉУ МИЛУТИНУ

7.1. Поетички аспекти проучавања текста

Ова *Служба* као сложено песничко дело састоји се од малог и великог вечерња са јутрењем, стихирама и два канона, од којих је један посвећен светом краљу Стефану (Милутину) а други је Канон Богородици. Богослужбена природа сваке службе, као и ове, подразумева њено извођење певањем у цркви. Стога је у њеној суштини неодвојивост песничког и музичког садејства. Предвиђена упутства испред појединих делова службе одређују мелодијске оквири којих се појци држе приликом певања. Уколико би песник био даровитији и испевао успелију и поетскију службу, њена појава у храмовима у оквиру слављења датог светог добија узвишенији и раскошнији узлет ка вишњим просторима. Мољење Господу за добијање надахнућа код средњовековних писаца је скоро неизоставна појава. Данило се такође у *Служби* моли за Реч Божију. Цео први тропар канона припада његовом мољењу те врсте:

Слово ми подаждь развѣма слоѣ божїи.
и мѣши бо богатѣствѡ м(н)л(о)ср(ь)днѣа.
да и азъ д(оу)шевнѣаго мрака извѣгнѣвъ.
скврнѣн же оумѣ очнствѣ.
дос(то)ино въспѡю твоѣго оугодника.

Као да ова кратка молитва није била довољна, те Данило додатно моли Стефана у другом тропару четврте песме да му пошаље светлост срцу:

Лежѣщѡю д(оу)шѣ мою въ грѣсѣх[ь] многахъ.
и въ очѣанїи прилог[и]и вражиници, низвѣрженъ есмѣ.
оубнѣаюмъ же злымъ и дльгымъ порѣкѣаюм(ь).
нѣ м(о)лю ти се бл(а)жене,
свѣтъ ниспосли ср[ь]д[ь]цѡу моему.
ѣако да въспѡю свѣтоноснѣю памѣть твою.

Данилова *Служба* надахнута је пре свега љубављу према овом светом у чијој задужбини Бањској је живео неко време. Иако изгледа као опште место када Данило у стихири четвртог гласа позива да се „са љубављу” приступи раки светог (сѣ љубовию пристѡупицѣ, къ рацѣ мощѣи (свѣ)т(ь)хъ ѣго), у томе лежи и песников емотивни и лични однос према краљу Милутину. Слично је и у седалну после треће песме канона када се обраћа Стефану да подари опроштај онима који „са љубављу” славе његов спомен: чѣтвѣрцицѣ сѣ љубовию (свѣ)тою памѣть твою.

Заснована на поетским одликама, *Служба* осветљава Милутинов лик симболично-метафоричним средствима каква се срећу у стваралаштву црквене поезије. Као овенчан круном (грчки στέφανος = круна, венац), краљ Милутин се јавља у *Служби* са именом Стефан. Пошто се у *Служби* слави и Милутинов брат Драгутин, и он се у њој јавља као Стефан. Уз Стефаново (Милутиново) име Данило је употребио релативно мало епитета. Они су уобичајени и општепознати: блажени, богомудри, богонадахнути, богоносни (поред атрибута богоносац), божаствени, венцеимени, преблажени, многохвални, свети, славни, триблажени.

У грађењу Милутиновог лика донекле постоји прегршт симбола. Они су далеко сликовитији и садржајнији од епитета. Њихово порекло је библијско, с тим што се истичу симболи земљорадње, као исконског људског занимања: бразда, житница, изданак, клас, корен, семе, вино, виноград. Ту су и биљке особеног значења: маслина, кедр, крин, купина, финик, шипак. Изразито светлосној симболици припадају симболи: зара, звезда, луча, сунце. Својом посебношћу издвајају се симболи вода, камен, река и рог. Понеке од ових симбола

прате и одређени епитети или атрибути. Тако је „бразда срдачна”, „житнице вечне”, „изданак богосадан”, „клас красан”, „корен свети”, „река благоутробија”, „семе небеско богонадахнуто”, „вино благочашћа”, „виноград плодовит”, „маслина плодовита”, „крин красни”, „шипак тајни”, „зара божаствена/духовна”, „звезда незаходешта/пресветла”, „луча светлозарна/слначна”, „сунце незаходимо/многосветло”, „вода независна”, „каменије божаствено”.

Данило се кретао широким избором симболике која је просторно уткана између „отачаства” и „небеског свода”. Контраст између „смртног мрака”, у који је Стефан зашао, и пројављивања светлости разрешен је примањем „Божјијег сијанија”. Непосредно обраћање Стефану појава је која спада у уобичајен модел молитвеног одржавања везе са светим. Њему се радује отачаство јер га је Христос узрастао из „корена светаго”. Светлосном симболиком Стефанов лик осветљава се најпре у стихирама испред канона. Тако његова црква „светлујет”, моли се за добијање „живота вечнаг светлости”, вишњом благодети и Божјим „сијанијем” показао се као „пресветал храм”, њему „васија незалазими свет”, имао је „светло житије”, „светиши отачаству”, добродетељима је „просветлио” душу и ум, његов спомен је „светлоносан”, облистан је „слначним дарованијима”, „просвештајет срца приходештих”, „просијава” благочастијем, напада се „неизреченаг света са васеми светими”, моли се да „просветли душе наше”, он је „сијаније пресветло, звезда незаходештија”, „незаходимоје слнце”, „озарил се Духа светаго благодетију”, „са светлостију скончал жизан”, гробница његова „просвештенија” испуњена, „заре божаствених исцељениј светло истачајет”, „светом невечерљим просвештајет”, његова дела „просијаше јако слнце многосветлоје”.

У заједничком слављењу Стефана са братом и мајком Јеленом такође је коришћена светлосна симболика у оквиру стихира. Обојица се јављају отачаству као „два светила пресветла”, која „васијајуште” из Јелене, они су „светли и дивни”, цркви су „мисални светилници”, обојица „јако многосветлије звезди васијаше”, „земљу отачаства просветише”, „зару духовнују васпријемше”.

У канону се наставља са светлосном симболиком везаном за Стефана. У другом тропару треће песме Стефан је обасут „многосветлим” речима. Он је „пресветлаја звезда”, која „васија от запада озарајушти лучама пресветлими васу Српску земљу и срца верних просвештајушти”, ушао је у „невечерњи свет”, „просијав” више од других украса, њему се поје „светлоносна” успомена, он је „пресветал добродетељми”, у њему „добродетељи пресветло сијајут”, добродетељима „сијајет паче слначних луч”. Брат и он су „венценосци пресветли”, обојица „светиле пресветле просавтеше отачаству”. Стихире после канона такође су обележене светлосном симболиком којом је обасут Стефан: он се удостојио да добије „светлост светих”, он испушта „јако слнце светлозарнују лучу”, јавио се као „наследник света”, своје „отачаство просветли”, све „светозарними лучама озари”.

Оваквим светлосним ударјем Данило је Стефанов лик учинио достојним литерарног виђења његове светости. То је једна од кључних димензија његовог лика. Поред тога, кроз разнолика поређења Стефанов лик употпуњава се и обогаћује. Он се најпре пореди са „маслином плодовитом”, која је прострла своје младице нападајане неисцрпним водама, чиме је исказана издашност Стефанових врлина. Огрнут је љубављу и савршеним смиловањем „јако порфирују одејавши се”. Стефан и његов брат пореде се са „светилима пресветлим”. Он је у дворовима Господњим „процвал јако финикс”, умножио се врлинама „јако кедар”, у дому Божијем источио је вино духовно „јако виноград плодовит”. Његова божаствена гробница моштију истаче чудеса „јако мироположница краснаја”. Народ свој обогатио је Христовим благодетима „јако невештаставними аромати”. Бог је даровао људима свете Стефанове мошти „јако сакровиште многоценоје”. Народ се краси његовим моштима „јако утварију царскоју”. Сухе од беде напојио је богато „јако река благоутробијем”. Скоро половина седална осмог гласа заснована је на сликовитим поређењима двојице браће:

Їако прѣч(ь)стно и в(о)ж(ь)ствєно слова каменїе.
ѡако прѣкрасно цвѣтїе бл(а)гочьстїа.
ѡако мнѡг(о)свѣтлїе с'вѣзды вьсїасте ѡт[ь] запада.

Стефан је украшен вером, надом и љубављу „јако ресни златими”. Његова црква је светла и преукрашена „јако рај божаставни”. Он се јавио као наследник великог надумног блага „јако син преотачаским сакровиштем”. У светилну Стефан је упоређен најпре „јако маслина милост истачаје”, а потом „јако шипак” цветајући врлинама. Њега христољубив народ има „јако блага поборника и отачаствољупца, јако стлпа висока и крепка”. Свој народ просветљава и срца верних весели „јако утро, јако слнце, јако светозарну лучу испуштајет”.

Стефанов лик обликован је и особинама библијских јунака Јова, Давида, Соломона, Јосифа. Поређењем у икосу са старозаветним Јовом њему се приписују особине засноване на бризи о ништима и немоћним:

Ороси мн каплю слово в(о)ж(ь)ствєнє.
прѣвовѣтнїи словє.
просвѣти мн оумь и ср[ь]д[ь]це ѡзари.
ѡако да дос(то)нно похваљу
нзреднаго вь бл(а)гочьстїи твоего оугодника.
добродѣтел'ми в'сакыми сїающа
пачє сл(ь)н(ь)тньих(ь) лоуць.
м(н)л(о)стїнїю и правдою.
щєдрь бл(а)гь кротькь.
в'сакыми ц'вѣти бл[а]г[о]д[ѣ]тьми.
оукрашєнє вѣрою надеждєю любовнїю.
ѡако ресни златыми.
сь оубо быс(ть) по іѡвѣ ѡко слѣпнїдь,
нога хромыдь,
ѡ(ть)ць сїрїдь. вьсѣмь мнлѡванїємь ѡви се.

Господ је удостојио Стефана тако да има д[а]в[н]д[о]воу кротость. соломоновоу моудрос(ть). кон'стан'динѡво бл(а)гочьстїе. ап(о)с(то)льскоє православіє. Стефанова овенчаност царским венцем и помазаност божаственим помазањем упоређени су са царем Давидом:

Ц(а)рьскыдь вѣн'цємь звєзе се.
и в(о)ж(ь)ствєныдь помазаниємь помазань бывь,
ѡакож(є) д(а)в(н)дь нногда.
Стефан је сличан Прекрасном Јосифу по томе што је „пшеницодател”:
Іосифоу красномь житїю п[о]добє се,
п'шеницодател несѡскѣд'нє бнлє єси.
ѡ(ть)ць сїрїдь,
и в'сѣмь подател м(н)л(о)стїв'нє ѡви се.
тѣмь и вѣ жит'нїци н(є)в(є)снѡи вьсєли тє х(ристо)с(ь).

Два простора, земаљски и небески, непрестано се дотичу и прожимају кроз Данилово виђење светог јунака. Најчешћи земаљски простор који се помиње у *Служби* омеђен је оним што подразумева „отачаство”. Оно се најчешће „радује” светом Стефану. Он „светли отачаству својему”. Обликом множине Стефан се моли да се отачаство избави од „належештих бед и безбожних Агарен насилија”. Свом отачаству јавио се као „сијаније пресветло, звезда незаходештија”. Оба брата су „отачаству својему тврди поборници” и „земљу отачаства”

просветлише. Српска земља као синоним за отачаство спомиње се у другом тропару треће песме канона, где се Стефан поистовећује са пресветлом звездом која обасјава „васу Српскују земљу”. У два преписа *Службе* настала у околини Софије уз Српску земљу додато је „и Бугарску земљу”. Стефан је поживео „на земљи” по закону Божјем. Он је наследио „кротких земљу”, „на земљи васедушно Христа заволевши”.

Од „свештених храмова” које је Стефан подигао у земаљском животу спомињу се сасвим конкретне цркве и манастири. У стихири првог гласа наводи се низ цркава које је свети сазидао:

б(о)ж(ь)ствѣннѣ цр(ь)кви не наздааь єси.
въ нѣмѣ же прѣвом(оу)ч(є)ника стѣфана
чѣстѣнь храмь сѣтворилъ єси.
идѣ же моѡсїи б(о)говидѣнїа сп[о]доу єсѣ.
и кѣпина огнѣмъ горещи не сополѣ.
и ѣже ч(ь)стнѣ стр(а)сти под[ь]ємше вл[а]д[ы]кы вѣсѣх[ь]
храми добротами оукрашилъ єси.
и бесплѣтнѣмъ ѡт[ь] основаннѣ ѡбнѣтелъ
наздааь єси. въ ц(а)рѣствѣющнѣмъ градѣ
кто изчѣтетъ или исповѣсть,
єликых[ь] бл(а)гыхъ сѣдѣа и назда.
цр(ь)кви б(о)ж(ь)ствѣннѣ, странопрїемнѣнѣ.
болнѣмъ же и маломощнѣмъ въ оупокоєннѣ и исцѣленнѣ.
неоскоуднѣмъ богатѣством(ь) снхъ оугобзи.
въ афон'сцѣи горѣ своєго си ѡт(ь)чѣства ѡбнѣлѣи.
въ нѣмѣ б(о)гом(а)т(є)рѣ ѡт[ь] основаннѣ прѣчѣстнѣ храмь сѣзда.
нхъ же зрещнѣмъ єго въ оуднѣленнѣ, и чюдо приводить.
въ славномъ же градѣ солѣни,
прѣчѣстнѣмъ ѡбнѣтелъ сѣтварѣє въ нѣмѣ прѣс(вє)тыѣ тронцѣ.

Данило је у трећем тропару осме песме канона посебно споменуо Стефанову задужбину манастир Бањску, која је посвећена Светом Стефану Првомученику:

Слав'нѣ с(вє)тѣ храмь б(о)гъ былъ єси.
прѣсвѣтлѣ же лаврѣ прѣвом(оу)ч(є)н(н)кѣ въздвиг'лѣ єси.
и множ[ь]ство инокѣ въ нѣн сѣставилъ єси.
х(рист)а славецѣ непрѣстан'нынѣмъ гл(а)си,
тебѣ прославльшаго.

Када се спомиње Стефанова „гробница моштију његових”, то је за Данила простор у цркви манастира Бањске, где је његово тело најпре лежало пре потоњег преноса у Софију. Божаствена рака његових моштију „истекајет чудес” којима „исцељенијем струјама” благоухава душе оних који га славе.

Небески простор у *Служби* сликовито је представљен. Већ на самом почетку, у првом стиху стихире исказује се боравиште ка коме је Стефан узлетео: На н(є)б(є)снѣхъ кроугохъ възлѣтѣвъ, добродѣтелю. Небеско царство као општији појам боравишта душа праведника јавља се у више наврата. Стефан је као скиптар примио „царство небесноје”, удостојио се „царства небеснога”. Он се љубављу уселио у „вишњаја царствија”, примио је „царство недвижимоје”, био је љубитељ „горњаго царствија”, насађен је „ва дому Господњи”, „на небесех” је примио многоструке венце. „Вечне житнице” представљају синоним за небеска блага.

Прожимање земаљског и небеског простора Данило је исказао у другом тропару девете песме:

На зѣмли ницимъ
ты б(ог)а с(вѣ)те занмовавъ.
въ н(ѣ)б(ѣ)снихъ же тебѣ дарова,
прѣп[о]добнихъ[ъ] же и правед[ъ]никъ причестна.
ѣако съретникъ ты идѣ на зѣмли бившъ.
и въ н(ѣ)б(ѣ)сныхъ равнот(ъ)стна оустри те.
и прѣдир'ноу тишиноу полоу'чиль еси.

Повезивање земаљског са небеским кроз Стефанов лик непрестано траје у *Служби*. У седалну четвртог гласа Стефану просијаше добра дела „на небеси и на земљи”. Између та два простора теку постојане молитве које је Данило уткао у *Службу*. Кроз њих пронице љубав упућена Стефану да се моли за свој род. Својеврстан лиризам више него друге појаве ову *Службу* приближава Даниловом *Слову о Светом кнезу Лазару*.

7.2. Палеографске особености

Најстарији сачувани препис *Службе Светом краљу Милутину* налази се у рукописној збирци манастира Хиландара са сигнатуром 479, на страницама 1а–26б. Сматрало се најпре да је препис настао крајем XV века¹⁹⁵, али је према каснијим проучавањима датиран око 1500. године¹⁹⁶. Преписан је на папиру димензија 210 x 145 мм. Рукопис је сачуван у целости. Садржи водени знак – терације овалних тасова у кругу са звездом и контрамарка ВА.¹⁹⁷

Рукопис је написан српскословенском редакцијом, уставним писмом са елементима брзописа. Садржи веома пажљиво украшене и стилизоване иницијале, друге орнаментике нема. Рукопис има оштећења, не виде се поједине графеме или целе речи. Уочавају се белешке на маргинама, потекле од истог писара. У њима писар додаје оно што је нехотице испустио или појашњава сегменте које сматра недореченим. На пример, на маргини странице 6а додато је Гл(а)с(ь) „д, како би се истакло у ком гласу треба певати, а на страници 9б у реду је написано само ѳv(а)г(е)лїе, па је на маргини додато ѳv(а)г(е)лїе, лoуκ(а) гл(ава) ·žž, ради прецизности. На маргинама су често означени богородични тропари (странице 10б, 12б, 14а, 23б, 24б, 25б x 2). На крају рукописа постоји сегмент касније додат руком другог писара: на лнт̄сг̄г̄ӣн̄ ѳv(а)г(е)лїе м[а]ѳ[ен], гл[ава] ρε. На доњој маргини постоји и запис: се же и кон̄стантин̄с.

Текст је исписан у 27 редова. На основу палеографских испитивања закључује се да цео рукопис представља дело једног писара, уколико се изузме дописано упутство на крају рукописа.

Поред црног мастила, које је коришћено за исписивање основног текста, у рукопису је приметна и знатна употреба црвеног мастила, киноара. Функција тако наглашеног текста је вишеструка: за означавање нових тематских целина, за украшавање иницијала, за исписивање правописних знакова на крају семантичких целина, као и за означавање музичких елемената текста. Црвеним мастилом се редовно истиче почетак песничких богослужбених врста које се поју, као што су: стихира, ирмос, кондак, тропар, канон, икос, катизма и катавасија. Редовно је истакнуто употребом киноара у ком од осам гласова треба певати поменуте богослужбене врсте. Стога писање другачијом, упадљивијом бојом мастила има функцију давања својеврсних музичких упутстава онима који текст читају и поју. Киноваром су такође наговештена библијска чтенија: ѳv(а)г(е)лїе, лoуκ(а) гл(ава) ·žž, (9б), Ап(о)с(то)ль къ корн(нь)ѳ(омь), глава ·рѳ̄с̄ ѳv(а)г(ь)гелїе, ѿ(а)н(ь). гл(ава) ·лїе (26б).

У морфолошком погледу, графија писара је еkleктична, запажа се постојање и старих и нових словних облика, а затим и облика са мањом и већом фреквенцијом. Приметно је прописано извлачење словних потеза у ћирилици уставног типа, са пажљивим разликовањем дебелих и танких линија. Графију одликују у основи интерлинеарни облици, са појединим словним облицима који прелазе у горњи односно у доњи међупростор. Код одређених графема уочљиви су морфолошки дублети пореклом из брзописа.

Насловни сегмент написан је посебним, тзв. насловним типом писма. Одликују га калиграфски стилизовани словни облици, који се се спајају у нарочито украшене лигатуре. Облик слова у насловима, као и у свечаним потписима, омогућавао је прављење лигатура и од више слова. Иницијали и украсна слова у наслову одају посебан калиграфски стил писара.

¹⁹⁵ Богдановић, Димитрије. *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара*. Београд: Српска академија наука и уметности, Народна библиотека СР Србије, 1978, стр. 183.

¹⁹⁶ Станковић, Радоман. *Водени знаци хиландарских српских рукописа XIV–XV века*. Београд: Народна библиотека Србије, 2007, стр. 359.

¹⁹⁷ Богдановић, Димитрије. *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара*, стр. 183.

Као резултат текстолошких и палеографских испитивања, у наставку ће бити дат преглед морфолошких карактеристика писма, уз посебан осврт на варијабилне облике слова. Детаљан приказ има за циљ да пружи јаснију слику о графици писара, те да укаже на фреквентност и особеност различитих типолошких одлика.

Слово *a* се најчешће исписује варијантом из уставног писма. Стабло је дебље од осталих линија слова, искошено улево и на врху се продужава у кратку хоризонталну линију. Петљица је уска и угласта, исписана тањим линијама. Приметни су и морфолошки дублети пореклом из брзописа, са округлом петљицом и стаблом које залази и у горњи и у доњи међупростор, а може бити исписано извијеним или равним потезом пера.

При исписивању слова *b* такође се уочава уставни и брзописни облик. Уставни облик одликује горња водоравна линија која се редовно завршава кукицом и исте је дужине као подвучена линија петљице. Петљица је доследно угласта. Брзописна варијанта се пише једним потезом пера, а цела словна фигура лежи на доњој линији реда, ротирана под углом од деведесет степени.

Слово *c*, иако угластог типа, нема исту графициску основу као слово *b*, јер му је доња петљица знатно већа. Горња петљица је несразмерна у односу на доњу, па слово не одликује симетрија у хоризонталном пресеку. У рукопису се јавља и варијанта са облим петљицама које се не додирују на средини издуженог стабла, као и карактеристична брзописна варијанта у облику квадрата. Јавља се и алтернативни облик слова *c* које се састоји од квадрата са дијагоналном линијом која полази од доњег левог темена.

Слово *d* се јавља у устаљеном уставном облику. Хоризонтална линија која се редовно завршава кукицом повлачи се удесно од врха стабла. Доследно се исписује у дволинијској схеми.

Слово *e* се пише помоћу пет правих потеза пера. Његову вертикалну симетрију нарушава само десна коса линија која је по правилу дебља од леве линије. Паралелне поднице дубоко залазе у доњи међупростор.

У рукопису се налазе морфолошки дублети слова *e* – уска и широка варијанта. Оба облика су двопотезна и обла. Основну дистинкцију представља кривудава средишња линија широке варијанте слова.

Слово *f* нема првобитну геометријску правилност нити симетричност потеза у водоравном пресеку, што је одлика архаичне варијанте уставног типа. Приметна је тенденција померања одређених потеза према горњој линији реда. Горњи бочни потези исписују се при врху стабла, док су доњи бочни потези несразмерно већи. Доследно се исписује у дволинијској схеми помоћу пет потеза пера.

У рукопису се јавља и слово *g*, које се пише у облику латинског слова *c*. Словни облик је спуштен у доњи међупростор, а одликују га пропорционални саставни делови – горњи и доњи.

Код исписивања слова *z* приметна је тенденција уклањања оштрих прегиба. Слово се пише на два начина. Први начин представља морфолошку измену старог уставног облика. Дебела коса линија се спушта од десног краја водоравне танке линије и завршава се прегибом и улево окренутим луком. Други начин писања одликује још већа слобода потеза – прегиб и лук сливају се у једну избочену линију.

Десетерично *u* јавља се са две, а ређе са једном надредном тачком. Код осмеричног *u* карактеристичан је положај унутрашње танке линије која спаја два дебела стабла. Она је редовно права и водоравна, што је и првобитни уставни облик.

При исписивању слова *k* приметна је тенденција уклањања оштрих прегиба – одвојени десни део је заобљен. У неколиким случајевима примећује се облик са спојеним левим и десним делом, што вероватно указује на омашку писара. Слово *l* састоји се од двеју правих линија – леве танке и десне дебеле, које су спојене својим врховима, при чему је десна усправнија од леве.

Слово *m* сачињава цик-цак линија. Одликује се косим спољашњим потезима и наизменичним смеђивањем танких и дебелих линија.

Слово *n* има устаљен облик утолико што се унутрашња коса црта која спаја два стабла налази у горњој половини реда и исписује тањим потезом него што је то случај са стаблима. Доследно се исписује у дволинијској схеми.

Слово *o* се јавља и са тачкама на средини горњег и доњег сегмента. У рукопису је приметно и тзв. *очно o*, са уписаном једном односно две тачке у односу на граматички број именице – око, очю. Јавља се и занимљива варијанта слова са уписаним крстом у речи ѿкр(ь)сть.

Приметна је употреба двојакних облика слова омега. У једној варијанти тзв. двоструког *o*, усправне линије подједнако допиру до горње линије реда, као и код слова *ш*. Друга варијанта се одликује ниским средњим делом и задебљаним горњим крајевима конвергентних бочних потеза.

Исписивање слова *n* одликује архаична граfiја. Танка водоравна црта спаја врхове паралелних стабала, која су по правилу дебља. Слово је квадратног типа и доследно је интерлинеарно.

Слово *p* се састоји од овалне главице и стабла које се спушта у доњи међупростор.

Као основни облик слова *c* у рукопису се јавља форма усправног растегнутог лука са благо савијеним врховима. Веома је фреквентно и тзв. широко *c*, које се јавља у иницијалној позицији и исписује се изван дволинијског система. Када се натписује, слово *c* има облик тачке испод титле.

Слово *t* је у највећем броју случајева интерлинеарно и наликује на архаични облик тога слова. Главну дистинкцију у односу на основни уставни облик слова представља облик хоризонталне и вертикалне линије, које нису доследно равне, већ су веома често обле или извијене, са привесцима нешто дужим у односу на рукописну традицију. Јавља се и позициона варијанта овог слова, високо, једнострано *t*, као и треног *t*, мада веома ретко.

У рукопису се слово *y* среће помоћу диграма и лигатуре. У диграму слово *o* има исте морфолошке одлике као и када се користи самостално. Други део диграма, који је у данашњој азбуци постао једини знак за обележавање гласа *y*, исписује се помоћу два потеза пера. Та основна два потеза остала су непромењена од најранијих рукописа. Словни облик се састоји од левог косог потеза који је интерлинеаран и по правилу дебљи, и десног косог који је тањи и залази у доњи међупростор. Лигатурно *y* одликује се дужим десним краком, који излази из дволинијског система у горњи међупростор.

Слово *φ* се исписује у четворолинијском систему, тако што окошта линија пресеца овални интерлинеарни облик.

Слово *x* није симетрично ни у хоризонталном ни у вертикалном пресеку. Укрштене линије секу се на доњој линији реда. Десна линија је дебела и равна, док је лева танка и благо заобљена.

Слово *ц* прелази дволинијску схему. Интерлинеарни сегмент је квадратног типа, а десна усправна линија је дужа у односу на леву. Доследно залази у доњи међупростор и не одликује је иста дебљина целом дужином. Дебела је само у интерлинеарном сегменту, а завршава се танком цртом која постаје све тања, као да се исписује посебним потезом пера.

Слово *ч* је интерлинеарно и асиметрично у вертикалном пресеку. Леви лучни део словне фигуре је плитак и у горњој половини реда се спаја са окомитим стаблом.

Слово *ш* се исписује помоћу четири карактеристична потеза која су остала иста од стварања словенске азбуке до данас.

Писар користи дебело и танко јер, без утврђеног правила. Дебело јер прелази дволинијску схему и залази у горњи међупростор. Одликује га стабло са нагибом удесно и угласта петљица. Јавља се и морфолошки дублет који се добија једним потезом пера. Приметни су блажи прегеби линија, дуга хоризонтална црта прелази у искошено стабло на чијем крају се налази затворен лук. Танко јер је доследно интерлинеарно, са окомитим стаблом и угластом петљицом. Два саставна дела диграма јери чине танко јер и десетерично *и* без надредних тачака. Слово јат се у рукопису јавља у уставном и брзописном облику. Уставни облик одликује стабло које прелази у горњи међупростор, угласта петљица и равна хоризонтална линија која се исписује на горњој линији реда, а на крајевима има бочне привеске. Брзописни облик одликује косо стабло које се исписује истим потезом пера са кружном петљицом и извијена попречна линија без бочних привезака.

Слово кси уместо горње водоравне линије са квачицом има лук окренут нагоре. Интерлинеарни облик стилизован је као и слово *ч* у истом рукопису, док се доњи део слова састоји од два истосмерна лука са завршном извијеном линијом. Бочне дивергентне линије слова пси имају задебљане врхове и спајају се под оштрим углом на стаблу, не прелазећи доњу линију реда. Слово тита састоји се од усправног дела који има облик издуженог слова *о* са оштрим врховима и танке водоравне пречкице са бочним привесцима. Словна фигура прелази и у горњи и у доњи међупростор. Ижица се углавном исписује између двеју линија реда, са двама надредним косим цртама. Среће се, мада доста ређе, и облик са десним краком који је продужен у доњи међупростор.

Средња линија лигатуре *џ* није исте дебљине испод доње линије реда. Поред тога што је тања од остатка словне фигуре, карактеристично је да се исписује косим или извијеним потезом пера.

На писање лигатуре *џ* директно је утицала морфолошка неустаљеност слова *а* у рукопису, те се разликују лигатурни облици који као други саставни елемент имају уставну односно брзописну варијанту.

Лигатура *џ* факултативно губи симетричност и пропорционалност због положаја средишње линије, која је у неким случајевима искошена.

Спојница у лигатури *џ* нема устаљен положај, а углавном се пише у горњој половини реда.

Као веома фреквентан облик јавља се велико почетно *с* са уписаним јером. У рукопису је приметна и лигатура *тџ*. Састоји се од високог једностраног *т* на које се наставља брзописно *р*, налик на латински облик тог слова. Високо једнострано *т* било је погодно за исписивање лигатура због простора који је остајао са десне стране стабла, па је писар ову фигуру користио и за исписивање лигатуре *тџ*. Карактеристична је и лигатура *рџ*, где се изнад устаљене словне фигуре исписује вијугав крстић.

Поред најстаријег сачуваног преписа *Службе Светом краљу Милутину*, који је послужио као основни извор за помна текстолошка и језичко-стилска проматрања, до данас се сачувало још неколико преписа.

У србљаку Музеја Српске православне цркве у Београду налази се препис који је настао средином XVI века. Чува се у збирци Радослава Грујића са сигнатуром 91, на странама 216а–248б. Рукопис је исписан на хартији, са листовима димензија 200 x 138 мм. Пронађени су следећи водени знаци: три варијанте котве у кругу, воловска глава, теразије у кругу и рукавица

с крстом и иницијалима В–F. Према њима се рукопис може датирати око 1550–1560. године.¹⁹⁸ Рукопис је сачуван у целости и нема оштећења. Написан је српскословенском редакцијом, уставним писмом са елементима брзописа. Присутна је орнаментика. Постоји неколико белешки на маргини, које су додате руком истог писара, а представљају изостављени део текста или указују на глас у коме неку богослужбено-песничку врсту треба певати. Странице углавном садрже 21 ред, уз неколико изузетака, где је текст распоређен у 20 редова. Поред црног, коришћено је и црвено мастило, и то да би се нагласили одређени сегменти, као што су: наслов, почетак нове тематске целине, тропар, канон, стихира, икос, ирмос, слава, седалан, светилян, антифон, катавасија, стих, као и глас у коме треба певати. Као што се запажа, црвено мастило и у овом случају има функцију упућивања на одређене музичке елементе. Поред тога, друга боја мастила се користила и при исписивању одређених правописних знакова да би се означио крај неке семантичке целине. Насловни сегмент написан је истим типом писма као и основни текст, док је почетак нове тематске целине исписан насловним типом писма, са интерлинеарним словним облицима спојеним у лигатуре – *НА ВЕЛИКОИ ВЕЧЕРНИИ, СТ(Ы)Х(О)ЛОГ(ИСОУ)ЕМЪ* (2176). Одређене графеме исписане су у дволинијском систему, иако је много више оних које су исписане у четворолинијском систему. Уочљив је велики број морфолошких варијаната слова, пореклом из оба типа писма – уставног и брзописног. Словне облике углавном одликује геометријска неправилност и асиметричност у хоризонталном и вертикалном пресеку.

У Народној библиотеци „Кирил и Методиј” у Софији налази се препис настао крајем XVI или почетком XVII века. Чува се под сигнатуром 267, налази се на странама 1а–296. Препис је непотпун јер су неки листови изгубљени.¹⁹⁹ Написан је српскословенском редакцијом, уставним типом писма са елементима брзописа. Садржи украшене иницијале и орнаменте. На неколико места постоје оштећења, па је потребно реконструисати текст. Одређени делови текста су прецртани. Записа на маргини нема, осим једног случаја где је руком истог писара црвеним мастилом додата реч *икос*, како би се указало на песнички микрожанр у оквиру службе. Текст је исписан у 20 редова. Црвено мастило употребљавано је на сличан начин као и у претходно описаним преписима, за означавање: насловног сегмента, иницијала, правописних знакова на крају семантичких целина, интертекстуалних веза са *Библијом*, канона, тропара, икоса, ирмоса, славе, антифона, седална, стиха и гласа у коме се пева. Евидентно је да посебна боја мастила и у овом препису има функцију истицања одређених музичких елемената који се јављају у оквиру микрожанрова. Графију преписа одликује извесна геометријска правилност. Словни облици су углавном угластог типа, са уједначеном висином у оквиру реда. Уставни облици су знатно заступљенији од брзописних.

У Хиландару се налази препис који потиче из XVIII века или, прецизније, преписан после 1761. године. Чува се под сигнатуром 287, на странама 69а–876. Представља препис штампаног римничког Србљака *Правила молебнаја свјатих сербских* из 1761. године. Исписан је на папиру димензија 220 x 175 мм. Препис је сачуван у целости. Исписан је црквенословенском редакцијом, топографским типом писма. Заставице-вињете копиране су из штампане књиге.²⁰⁰ Рукопис нема видљивих оштећења. Од белешки на маргини постоји само на једном месту, руком истог писара исписано, у ком гласу треба певати одређену песничку врсту. Текст је исписан у 22 реда, са изузетком иницијалне странице, где је насловни

¹⁹⁸ *Изложба српске писане речи. Каталог.* Београд: Народна библиотека СР Србије, 1973, број 227, стр. 67; Мошин, Владимир. *Житије краља Милутина према архиепископу Данилу II и Милутиновој повељи-аутобиографији.* У: *Зборник историје књижевности.* Одељење језика и књижевности, књига 10, Београд, 1976, стр. 128.

¹⁹⁹ Цоневъ, Бенъо. *Описъ на рѣкописитѣ и старопечатнитѣ книги на Народната библиотека въ София.* София: 1910, бр. 267, стр. 170–172.

²⁰⁰ Богдановић, Димитрије. *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара,* стр. 126.

сегмент заузео више простора, па је редова мање. Као и у претходно описаним преписима, уочава се јасна правилност у употреби црвеног мастила. Њиме су истакнути исти елементи као и у свим другим преписима, што може указивати на стање у аутографу. С обзиром на исте појаве у свим преписима, можемо претпоставити да је аутор желео да скрене пажњу на одређене микрожанрове, али и да истакне музичке елементе и на тај начин да одређена упутства за читање/појање текста.

као у следећим примерима: б(о)гобл(а)ж(е)н'наа, б(о)голюбъзницъ, б(о)гомздору, б(о)гоносна, г(оспод)ъствоующницъ, ненз'г(лаго)ланные, хр(н)стоименити. Титла је изостављана када се изнад речи натписивало слово *ѿ*, чему могу посведочити примери: бл[а]г[о]д[ѣ]ти, вл[а]д[ы]чьства, въс[о]у[доу], д[а]в[и]д[о]воу, под[обьнь], ср[ѣ]д[ь]ца.

Од надредних знакова јавља се још и пајерак, али је његова употреба произвољна. Постоји знатан број примера у којима се иста реч пише са пајерком или без њега (болѣзни : болѣзни, гобзѣ : гоб'зѣ, свѣзда : с'вѣзды, крым'чию : крым'чию, крѣпчанши : крѣп'чанши, поборници : побор'ници, присвонл се : присвонл' се, јединоравна : јединор'авна), као и примера у којима се танко јер алтернира са пајерком (дльгъ : дл'гъ, приемъ : прием', пѣвцемъ : пѣвцем', свѣтомъ : свѣтом', оукрашилъ : оукрасил'). При обележавању полугласника користе се и танко и дебело јер, мада је танко јер знатно фреквентније. Ресавски правопис из бугарског преузима писање дебелог јер у неким позицијама у речи. У овом рукопису не можемо уочити правило када се пише дебело, а када танко јер, пошто се често јављају паралелно у истим речима – гл(а)съ : гл(а)съ, нашицъ : нашицъ, ницъ : ницъ, ницъ : ницъ, н(а)шицъ : н(а)шицъ, сицъ : сицъ, оувеземъ : оувеземъ. Предлог *ка* писан је у облику кь тринаест пута, а у облику къ само једном, док је предлог *са* писан у облику съ шеснаест пута, а у облику сь десет пута. Дистрибуција јерова у овим примерима може бити добар показатељ не само фреквентности поменутих графема, већ и одсуства правилности у употреби.

За обележавање вокала *и*, поред осмеричног, користи се и десетерично *и*. Ова графема јавља се у две варијанте – са надредним тачкама и без њих. Када има натписане две надредне тачке, десетерично *и* се доследно налази испред самогласничких слова или слова за прејотоване вокале: бл(а)годѣянїе, бл(а)гочѣстїи, богатїе, вожїи, б(о)говидѣнїа, б(о)жїицъ, величїе, велїю, въздвиженїе, вѣрїи, дарованїа, дїадницю, Катавасїа, просвѣщенїа, топлїи. У одређеним позицијама паралелно се употребљавају осмерично и десетерично *и* – велню : велїю, добродѣтелию : добродѣтелию. Десетерично *и* без надредних тачака користи се искључиво у иницијалној позицији у речи, а може означавати глас *и* (иумосъ), (сра)нлкъвъ, (соу)се) или *ј* (ювѣ, юсифовѣ, юсифъ, ю(а)н(ъ), юудею). Осмерично *и*, такође, поред гласовне вредности *и* може имати и гласовну вредност *ј* (бл(а)гон, вашен, дос(то)ино, злодѣствїа, несѣкѣва, крѣпчанши, нашен, н(е)б(е)снон, покон, прѣстан, радоуи се, разоумѣитѣ). Поред ових графема, и ижица обележава гласове *и* (мѣрополож'ница, пор'фѣроу, сквпѣ'три, скѣп'три, скѣф'три, скѣф'три, с'кѣф'три, с'мѣсна) и *ј* (моѣси). Ижица има и гласовну вредност *в* у два примера – ѣв(а)г(е)лїе, ѣв(а)г(е)лїе). Уочава се да надредне тачке немају функцију дијакритичких знакова и да се пишу произвољно – сквпѣ'три : скѣф'три.

За обележавање гласа *о* користе се два знака – омикрон и омега, веома често и у истим примерима – богатъство : богатъствω, б(о)гоноснаго : б(о)гоноснагω, вышнаго : вышнагω, вѣрно : вѣрнω, живота : живота, иумосъ) : иумосъ), прѣсвѣтло : прѣсвѣтлω, ѿго : ѿгω. Широко *о* није забележено нити у једном примеру, па се омикрон налази и на почетку речи – онн, Фроси, отроковице, Отроки, отроце. Приликом обележавања гласа *у* користе се и лигатура и диграма, без неког утврђеног правила, што се запажа у примерима – въквпѣ : въкоупѣ, дльгъ : дльгоу, истинъ : истиноу, н(е)б(е)сномъ : н(е)б(е)сномоу, ѡбл(а)гоухаѣши : ѡбл(а)гоухаѣши, повѣдъ : повѣдоу, пристанищъ : пристанищоу, ракъ : ракоу. Релевантан је пример Застѣпницоу, који указује на писање лигатуре и диграма у истој речи.

Од удвојених самогласника најчешће се јавља *а* (аароновъ, бл(а)гаа, б(о)гобл(а)ж(е)н'наа, б(о)гоневѣстнаа, б(о)ж(ъ)ствнаа, в'себл(а)женнаа, в'сенепорочнаа, краснаа, мор'скаа, прѣкраснаа, прѣнепорочнаа, сл(ъ)н'чнаа, с(к)егаа), а потом *и* (вражнїи, вражнїихъ, мльнїи, принїеть, петочисльнїи). Приликом удвајања сугласника *н* углавном се јавља пајерак (вездѣмен'нѣмъ, бл(а)гозакон'нѣ, бл(а)жен'не, б(о)годухновен'не, б(о)городаван'наа, вѣрчен'ноу, излїан'нїи, мнωг(о)цѣн'ноу, непрѣстан'номъ, несквѣр'но, таин'ни), док у другим примерима овај знак изостаје (бл(а)женне, въсес(к)ещеннью, мнωгоцѣнню, мнωгоцѣнню, ѡбладованна, Повѣт'ноу, рожденноу). Гласовна група *гг* налази се у речи *ангел*, онако како је било уобичајено да се пише алфавитом (аггелы, агг(е)ловъ, агг(е)лы, агг(е)ль, агг(е)льскїи, Агг(е)льскїи).

Гласовна група *ja* писана је двојако – помоћу графеме *a* (бл(а)гаа, б(о)говидѣнїа, б(о)жїа, дарованїа, исана, моа, просвѣщенїа) и лигатуре *ia* (весьдрьтїа, Б(о)жїа, бл(а)говонїа, велнкаа, вьсенепорочнаа, добраа, просїавь). Понекад су исте речи исписиване тако да је гласовна група у њима обележена на различите начине: бл(а)гочьстїа : бл(а)гочьстїа, бл(а)гооуханїа : бл(а)гооуханїа, б(о)гоневѣстнаа : б(о)гоневѣстнаа, веселїа : веселїа, прѣнепорочнаа : прѣнепорочнаа, прѣсвѣтлаа : прѣсвѣтлаа, рождьшїа : рождьшїа, ч(и)стаа : ч(и)стаа.

Гласовна група *je* бележи се на три начина – лигатуром *je* (беззаконїе, животнїе, здравїе, напакаѣма, ѿрѣжнїе, подаваѣтъ), словом *e* (краегранесїе, царїе, прїель, прїедши, снїанїемь) и широким *e* (дрьзновенїе, основанїе, помышленїе, православіе, снїанїе). Најчешћи начин бележења ове гласовне групе је помоћу лигатуре. Постоје примери у којима се лигатура *je* алтернира са словом *e* (милованїемь : милованїемь, сп(а)сенїе : сп(а)сенїе, д(оу)ховнїе : д(оу)ховнїе) или широким *e* (оутврѣженїе : оутврѣженїе). У једном примеру јавља се широко и уско *e* да обележи гласовну групу *je* у истој речи – чтенїе : чтенїе. Широко *e* пише се искључиво да обележи гласовну групу *je*, што је уобичајено у писарској традицији, са једним изузетком, у коме има гласовну вредност *e* – несѣква.

Гласовна група *ju* означава се доследно лигатуром *ju* (багреницею, велыѣпотою, житїю, покаанїю, рождьшїю). За обележавање гласовне групе *ju* користи се осмично *u* (взыпїимь, двонца, дос(то)анїи, моухъ, напоиль, свонць, свонхъ, твонди, тронца, вьстронти). Лигатуре које означавају прејотоване вокале стоје и иза гласова који су некада били меки, чиме указују на њихову првобитну палаталност – лѣчю, чюдо, чюд[е]сь, чюждоу се.

Меки сонанти *ь* и *н* обележавани су помоћу јера (вѣжделѣль, зем'љнаго, ѿвнтель, податель, рачнтель, сп(а)с(н)тѣль, храннтель, ѿгнѣ), пајерка (добродѣтел'ми, храннтел'ницѣ) или прејотованих вокала (вѣждела, вьсхваляющїи, вѣнцодатела, добродѣтели, землю, каплю, краљев'ства, люди, ѿзлюбленїа, горнїаго, ѿт[ь]ганїаѣши, ѿт[ь]гонїе, прѣклонїи) уз сонанте *л* и *н*.

Вокалност гласова *р* и *л* обележава се писањем јера (весьдрьтїа, грьнїи, жрьтвоу, несѣврн'но, срьбьскою, гьбоко, дьга, сьзь, стьпа) или пајерка (дл'гъ, сл'зъ). У неким случајевима полугласник се изоставља, а изнад речи исписује се титла: цр(ь)квн, м(н)л(о)ср(ь)днїа, сл(ь)н(ь)це, сл(ь)н(ь)чньх(ь).

7.4. Језичко-стилски слој текста

Проучавања вокалског и консонантског система резултирала су одређеним запажањима. Вокалски систем састоји се од гласова а, е, и, о, оу, ђ, ы, њ. Јављају се и сонанти р и л у вокалској функцији. Јат у највећем броју случајева има правилну дистрибуцију, што се запажа у примерима: *вєѣмєнє, вл(а)говѣрно, вєльѣпота, видѣвшє, врѣмена, грѣхомь, двѣ, измѣнитѣ, нцѣли, корѣнє, лѣтѣ, наслѣдникѣ, невѣсто, послѣдоваль, прилѣжно, прѣкрасни, рѣка*. У одређеном броју примера напоредо са јатом исписује се слово *е* – багрѣницею : багреницею, в(о)гонєвѣстнаа : в(о)гонѣвєстнаа, идѣжє х3 : идежє х2, обитѣль, обитѣли х2, обитѣлицє х2 : обитель, Приидѣтє : Приидетє, сєвѣ х2 : сєвє, тєвѣ х14 : тєвє х9. Јавља се и неколико примера у којима се искључиво пише *е* на месту где би по етимологији требало да стоји јат: *зрє, зрєщимь, нигдє, тє х7, Тєлєсныє, тєлєсныє*. Учесталост облика у којима се пише јат указује на њихову утемељену употребу у традицији, док облици са *е* имају фонетску подлогу и представљају резултат унутрашњег диктата писара под утицајем народног језика.

Исписивање слова јери је углавном етимолошки оправдано, што се може запазити у примерима – аггєлы, вєздѣтны, вьшнѣго, вѣкы, доброты, злыды, крѣпкы, многыє, помышлєни, слышитє. Приметна су и одређена колебања, када се напоредо исписују облици са јери, који указују на првобитно стање у фонетком систему, као и облици са *и*, који указују на фонетско стање у тренутку настајања текста – вєсплѣтныи : вєсплѣтнимь, бившє : бивши, был х3 : бил х3, бистє : бистє, в(о)гносны х2 : в(о)гносны, живы : живи, иды : иди, н(є)в(є)сныхъ : н(є)в(є)снихъ, Тєлєсныє : тєлєсныє, ты х11 : ти х20, храмы : храми, цѣлы : цѣли. У примерима *вивакши, цр(ь)кви х6* исписује се слово *и* без еквивалентних примера који садрже јери.

Деназализација вокала је доследно забележена, те се уместо назалног вокала предњег реда *а* јавља вокал *е*, као у примерима: *кєзыкѣ, кнєшн, кнєзоу, памєтѣ, стєжавшє*. Исти случај је и са назалом задњег реда *ж* који је замењен вокалом *у*: *вкєпѣ, крєга, кєпинна, моудрєс(тѣ), моука, сорєжнє, рєкоу, соупрєга*.

Састав се одликује исправним бележењем вокалног *л*: *вєсплѣтныи, гльбоко, дьга, исплѣни, исплѣнєниє, нємльчнє, плѣти, сл(ь)н(ь)цє, сл'зє, стьльп*. Не срећу се примери у којима је овај глас замењен вокалом *у*, што указује на чување архаичнијих одлика књижевног језика. У ред таквих одлика спада и исправно бележење полугласника у јаком положају, без примера вокализације. Етимолошки је заснована и појава иницијалне групе *кѣ*: *кѣ, вѣсхвалѣющєи, вѣзвѣх[ь], вѣзлюблєнѣ, вѣздѣтєвѣ, вѣдварѣши сє, вѣкоупѣ, вѣмьстѣ, вѣпити, вѣснѣющи, вѣспѣвати сє, вѣдвиг'ль, вѣзлюбнѣ, вѣзраст*. На чување архаичних слојева језика указује и бележење гласовне групе *чр* – *пч'рѣпѣ, чрѣко*, која је у народном језику замењена групом *чр*.

Африката *ѕ*ло у рукопису се јавља при обележавању бројне и гласовне вредности: *,ѕ, ѕвѣзда, ѕвѣзды, тоуѕѣ, прилєзи*. У одређеном броју случајева уместо африкате *ѕ*ло исписује се фрикатив *з* – *кнєшн : кнєзоу, помєзи : помєзи*. С обзиром на то да бележење ове африкате указује на историјско, етимолошко стање, очекиване су и омашке при бележењу гласа који није могао бити контролисан језичким осећајем писара. Такав је случај у примеру *кєзыкѣ*, у коме се *ѕ* неправилно користи. Напоредо се јавља и етимолошки исправан облик именице – *кєзыкѣм(ь)*.

Слово *фи* преузето је непосредно из грчког језика заједно са непреведеним речима у којима се јавља: *ан'тифон(ь), ѿсифоу, пор'фѣрою, стєфань, финиѣ*. Пошто није у питању изворно словенски глас и није близак језичком осећању говорника, у народном језику се некад замењује гласом *п*, који му је по фонетским карактеристикама најближи. То се може посведочити и у овом рукопису, у коме се седам пута јавља именица *скѣф'три*, а на једном месту њен облик прилагођен изговору у народном језику – *скѣп'три*. Слово *кси* бележи се у бројној и у гласовној вредности – *,кѣ, финиѣ*. Слово *пси* јавља се само у једном примеру, приликом бележења именице *Ѳмѣм(ь)*. Тита се јавља при обележавању броја (*,ѳ*), као и непреведених грчких речи – *ѳон'сѣли, єфраѳѣв(ь), каѳ(изм), кори(нѣ)ѳ(ѣм)*.

Приликом проучавања гласовних алтернација, запажено је неколико релевантних појава. Палатализација се доследно бележи, што се може приметити у бројним примерима:

ВЕЛИЦЬИ, величїе, величѣствоу, вѣнчннчѣ, гльбоцѣ, застѣпницѣ, иночѣствѣющнмь, крѣпци, крѣпчанши, множѣства, поборннцн, Правѣдннцн, прнчѣстннцн, пророчнцѣ, тоуѣѣ, чл(овѣ)чѣсцїи. Иако се свако л на крају слога или речи у народном језику замењивало вокалом о, у рукопису је сачувано првобино стање: вилъ, въздалъ, въздвигъль, въздѣлалъ, зашьль, источилъ, наполни, наслѣдовалъ, обогатилъ, о(св)етилъ, оцарилъ се, присвоил се, процъвьль, прозѣвьль, съставилъ, оугодилъ, оудос(то)илъ, оукрашилъ се, оумножилъ се, тавилъ се.

Једначење сугласника по звучности се често уочава на граници префикса и корена речи – бесплътннн, исплътнь, испросн, испшцакши, исцѣлнн, али се бележи и у оквиру акценатске целине, на граници проклитике и речи која следи – ис тебе. У примерима бесъмрътнн, бесѣменъ уочава се једначење по звучности и губљење сугласника, док у примеру безѣменнѣмь не долази ни до једначења сугласника по звучности ни до губљења сугласника. У примеру безаконнѣ, пак, губљење сугласника се бележи. Сви ови примери указују на превирања између поштовања историјских односно етимолошких начела и стања у живом језику приликом преписивања. Очигледно је да не постоји утемељен однос према начину бележења ових језичких процеса.

Приметна је појава епентентског н између предлога и падежних облика анафорске заменице, као у примерима – о(т)ъ нѣго, о(т)ъ нѣгоже, въ ннн, въ ннннѣ. У случајевима када се не налази у свези са предлозима, анафорска заменица се пише у свом основном облику – д(о)шв нѣго, развма нѣго, пож'доутъ нѣго, нѣгоже родн м(а)тн.

Разматрање лексичког слоја текста указује на јаку грчко-словенску културну симбиозу. Приметан је велики број грецизама: аггелы, ѡп(о)с(то)ль, антнфон(ь), ароматнн, дїаднмою, Ѣв(а)г(е)лїе, Іквс(ь), Ірмвс(ь), канвн(ь), Катавасїа, каѣ(н)зма, кїдрь, Ко[н]д[акь], лаврв, пор'фїрою, Прок(н)мень), скѣфтрн, ст[ы]х[н]ры, Троп(арь), фнннзъ, хламндою, ѡлвм(ь). Јављају се и властите именице грчког порекла, као што су: афон'сцѣн, Ѣленн, ефраѣв(ь), і(со)се, корн(н)ѣ(омь), солвнн, стѣфанъ, х(рнсто)с(ь). Путем грчког језика преузета су и многа лична имена и топоними хебрејског порекла: аароновъ, агарѣнь, гаврїилъ, д(а)в(н)дъ, несѣкѣа, нсанн, Іовнфоу, іовъ, іо(а)н(ь), іоудѣк, і(сра)нлѣкь, лнванѣ, моїсїн, марїе, сава, сїмеона, солвмонѣ, као и име латинског порекла: кон'стан'дннво.

На сликовитост и живописност језика указује и мноштво употребљених сложеница, што се огледа у следећим примерима: бл(а)говоннн, бл(а)говѣрно, бл(а)годѣтели, бл(а)годѣаннн, бл(а)гомодужероднтел'ннцн, бл(а)гоплодїе, бл(а)госрѣдаго, бл(а)гочѣстнн, бл(а)гооугодьнь, бл(а)гооутробнїемь, бл(а)гооуханнѣ, бл(а)гозакон'нѣ, б(о)говл(а)ж(е)н'наа, б(о)говндѣнїа, б(о)годѣхновен'нѣ, б(о)гонзѣран'наа, б(о)голюбзннмь, б(о)гоматере, б(о)гомлвдра, б(о)гом(а)тн, б(о)гоневѣстнаа, б(о)гоноснн, б(о)гоносна, б(о)горадован'наа, б(о)городнтелннцѣ, б(о)госад'наа, б(о)гослжден'ннн, вѣнчннменннчѣ, вѣнчнносца, добродѣтели, доброполоучнн, єдннн(о)шнн, єднннравна, єднннроднн, жнзнндав'ца, краєгранесїе, лнкостоаннн, маллмошнннмь, мнвогосвѣтлою, мнвогосоутвѣннн, мнвогочѣннною, мїрополож'ннцн, овл(а)гооухаюшн, о(т)чѣствоулюбца, прѣвовѣчннн, прѣвом(о)ч(е)нннн, п'шнннцодатѣль, равннмошнн, равннч(ь)стнн, славословїе, страннпрнєднннцѣ, хр(н)стонменннчн.

Књижевноуметннчкн и релнглнјскн функција службе, која у себн садржн и одређене мнкрожанрове, условнла је и разноврсност у стилском погледу. При сагледавању употребе глаголскнх облика уочава се да доминантну познцнју нмају глаголи у перфекту. Функција глагола у перфекту је у прослављању светнтелѣа и јачању његовог култа, кроз нстнцање врлннн и подвнга на које посебно треба скренути пажњу, што се може нлустроватн мноштвом примера: вьселнл' се єсн, вьшьль єсн, нсточнль єсн, наполнль єсн, наслѣдовалъ єсн, не наздаль єсн, обогатнль єсн, оцарнл' се єсн, о(св)етнль єсн, пожнль єсн, послѣдовалъ єсн, прнєль єсн, рек'ль єсн, показл' се єсн, прозѣвьль єсн, процъвьль єсн, събралъ єсн, създаль єсн, сътворнль єсн, оукраслнль єсн, оумножнль се єсн, оустронль єсн, тавнл се єсн.

Поред перфекта, користн се аорнст са тежњом да допрннесе живостн и непосредностн радње, која на тај начнн постаје посебно блиска слушаоцнма: вьзвх[ь], вьрчн се, нзрасте, испросн, просвѣтнстѣ, прославнстѣ, създа, оуднвн се, звѣзе се, оукрашн, оутврѣднстѣ, тавн се. Презентом се уносн мнрннїн тон у приповедање и ствара утнсак безвременостн и трајностн некнх прошлнх времена: вьз'снннютъ, живоутъ, лежнть, овладаютъ, подаваютъ, пож'доутъ, прнєтъ, развѣбютъ, сътворнть. На тај начнн се наговештава да одређенн светнтелѣскн подвнзн, нако смештенн у прошлост, нмају жив уплнв у садашњн тренутак. Јавља се и мноштво глагола у нмператнву, чнја је улога

остваривање односа између божанског и људског. Писац се обраћа Богу, Богородици, светом краљу, али и слушаоцима/читаоцима, чиме се ствара утисак непосредног дијалога и блискости небеског и земаљског света: Избави, испросите, Исцѣли, м(о)ли се, не прѣзри, не прѣстан, ђроси, ѡзари, подадите, просвѣти, простри, радуѣи се, разоумѣните, слышите, сп(а)си.

7.5. Текстолошка разматрања преписа

Како бисмо пратили појаве у различитим преписима *Службе Светом краљу Милутину*, утврдићемо систем скраћеница:

- Препис из збирке манастира Хиландара број 479 (скраћеница X);
- Препис из Музеја Српске православне цркве у Београду, збирка Радослава Грујића број 91, (скраћеница Г);
- Препис из Народне библиотеке „Кирил и Методиј” у Софији број 267 (скраћеница С);
- Препис из збирке манастира Хиландара број 287 (скраћеница X1);
- Препис из Народне библиотеке Србије са сигнатуром 21, који је нестао у немачком бомбардовању Београда 6. априла 1941. године, а познат нам је према издању Владимира Ћоровића (скраћеница Ћ);
- Штампано издање у Римничком србљаку (скраћеница Р);
- Руски препис, Руска Државна библиотека у Москви, збирка Тројице Сергијевске лавре, број ф.304, №443, XVII век (скраћеница Т).

Резултати поређења датих извора показују да постоје три варијанте *Службе*. Првој припадају X и непотпун T. Другу групу чине Ћ и С, а трећу Г, Р и X1. У првој групи *Служба* је целовита само у X и тај препис је кључан за укупно текстолошко виђење према осталим преписима. Као најстарији међу осталим преписима, X је истовремено и најбоље сачувао поредак делова који се подразумевају у *Служби*. У њеној композицији доследно су спроведена оба канона, један посвећен светом краљу Милутину и други *Молабни канон Богородици*. Без обзира на присутне разлике, и препис Г такође има ову врсту канона. По свему судећи, у неком тренутку дошло је до замене овог канона *Каноном пресветој Богородици* у преписима Ћ и С.

Данило је у својој *Служби* предвидео акростих чију садржину је најавио на почетку канона. У преписима који су сачувани до данас постоје мања или веће одступања од предвиђеног и оствареног акростиха. У сваком од преписа постоји мање неслагање текста најаве акростиха. У X он гласи: славы тѣѣ плѣтѣ вѣнцѣ вѣнчннчѣ х(ри)ст(о)вѣ. Код речи *венце* дошло је до измена у преписима, тако да она у Ћ и Г гласи вѣнцѣ, у С вѣнцѣ, у штампаним србљацима и X1 вѣнцы. Наговештени акростих Данило је вероватно остварио у великој мери дословно у свом аутографу. У његовом испуњењу кроз канон светом краљу Милутину отишло се и даље, тако да је Данило исписао и своје име, чега није било у најави. То се углавном тумачи његовом скромношћу.

Када се погледа како је акростих сачуван у ком од преписа, увиђа се да у њима постоје одређене промене. Оне су настајале најпре премештањима појединих тропара или њиховим изостављањем. Идући од преписа до преписа, испуњење акростиха изгледа овако: X: слави тѣѣ плѣтоу вѣнцѣ вѣнчннчѣ х(ри)ст(о)вѣ даннѣ, Ћ: слави тѣѣ плѣтоу вѣнцѣ вѣнчннчѣ х(ри)ст(о)вѣ даннѣ, С: слави тѣѣ плѣ... ..чннчѣ х(ри)ст(о)вѣ даннѣ, Г: слави тѣѣ плѣтоу вѣнцѣ вѣнчннчѣ х(ри)ст(о)вѣ д...л, Р/X1: слави тѣѣ плѣтоу вѣнцѣ вѣнчннчѣ х(ри)ст(о)вѣ д...л. Овако шаролика слика Даниловог акростиха истовремено је показатељ композиционе очуваности канона светом. Каснија раслојавања доприносила су удаљавању од првобитног стања *Службе* како ју је писац остварио.

Знатнија разлика која одваја Г, Р и X1 од X, Ћ и С тиче се текста другог чтења. Сва три чтења предвиђена су да се читају према деловима *Премудрости*, односно *Прича Соломонових*. Првом чтењу припада у свим преписима и Р текст од 1. до 9. стиха треће главе *Премудрости*. Док друго чтење у X, Ћ и С обухвата стихове 15–23 из шесте главе *Премудрости*, у Г, Р и X1 назначено је да је оно из треће главе, али стихови у њему су навођени на прескок. Треће чтење за све преписе и за Р јесте исто. Најпре су наведени делови из шесте главе од првог до половине трећег стиха, а онда из четврте главе тече текст од 7. до 15. стиха. Подударност преписа Г и штампаног Римничког србљака, не само на овом примеру, предочава

пут којим је можда текао настанак Раковачког србљака, уколико је он према претпоставкама послужио у припреми штампане верзије 1761. године.²⁰¹

Одступања Г, Р, Х1 огледају се у повременом проширењу текста. На неким местима у Х, Ћ и С стоји само најавна богородична без његовог исписивања, а у Г, Р, Х1 доноси се цео текст. То се догодило најпре на малој вечерњи: *С(в)етопрѣвоч(н)стаа, похвало соущїи н(е)в(е)сныи(ь) силамъ. (Р, Х1: чинсовъ) ап(о)с(то)ломъ пѣніе (Р, Х1 + и) пр(о)рокѡм(ь) съвѣтїе. вл[а]д[ы]ч[и]це ч(н)стаа (Р, Х1 – 1) прїици м(о)л(н)твы наше. Потом је таква појава у стихири четвртог гласа: Радоуи се двери б(о)жїа. радоуи се прѣс(в)етаа д(ѣ)во (Р, Х1 ↔) ч(н)стаа. радоуи се вл[а]д[ы]ч[и]це и (Р, Х1 – 1) сп(а)сенїе мѡрв. радоуи се стѣно и пристанице и покровѣ рѡдв нашемъ (Р, Х1: дѡшѣ нашихъ). На крају исте стихире наведен је цео богородичан: Н(е)в(е)снаа поютъ те ѡбладѡваннаа. м(а)ти безнѣвѣстнаа, иды славослови[ь] неслѣдованное твоє рѡждѣство, б(огороди)це м(о)ли сп(а)сти се д(оу)шамъ нашим[ь]. Р, Х1 + На бл(а)гословенїи: хлѣбѡвѣ. Као што се види, повремено у овим деловима Р и Х1 одступају од Г.*

Супротна појава, скраћивања текста, сасвим је ретка. До изостављања једне синтагме у Г, Р, Х1 дошло је у првој стихири првог гласа: *всакого ѡзлѡбленїа избави. Слично се догодило и у најави канона: Канона, два, б(огороди)ци, и с(в)ет(о)мъ. Док у Х, Ћ и С постоји упутство за најаву стихире шестог гласа: Дивень б(о)гъ въ с(в)ет(ы)хъ свѡх[ь], б(о)гъ и(сра)илевъ, С[т]ы[х]ь, Праведникъ іако финнѣъ, Таж[е], Вьсеко дѡх[анїе], Св(а)г(е)лїе, лѡук(а) гл(ава) ѡѣ, Шалѡм(ь) ѡ, оно је у Г, Р, Х1 сведено само на кратку напомену: по ѡ, ѡ, Шал'мѣ.*

Незнатне лексичке разлике постоје између Х и Г, Р, Х1: *ѡбогато : богато, побѣдах[ь] : бѣдах[ь], похвалимъ : поклонимъ се, прѣславныє : прѣкрасныє, чинстаго : прѣч(н)стаго. Оне су изразитије када се упореди Х са преписима Ћ и С: бо : иво, выс(т)ъ : дастъ се, више : паче, вьсесъжеженїа : вьсеплодноую, вьсхвалимъ : похвалимъ, вьсѣмъ подавають : подающе свѣтозарнымъ лѡчамъ ѡзарити длъгоу : достоанїю, вѣрно : прїсно, г(оспод)оу : б(о)гоу, доброполѡчны : правѡлѡчныє, злодѣянїе : злодѣнствїе, крѡм'нїю х(р)ист)а : прѣч(н)стаа, напрасно : нагло, непостояннь : напраснь, пож'доутъ иго : прѣбоудоутъ о немъ, попеченїе : строенїе, ражденеть : поразить, с(в)етаа : с(в)етла.*

Издвајање преписа Г наспрам осталих преписа допринело је извесном његовом разликовању. Поједина лексичка одступања и другачија решења наговештавају такву појаву: *нет'лѣнно : неск(а)занно, немлѣтно : несмѣсно, въ нихъ : над[ь] ними, длъга : многаа, на: въ, с(в)ѡстїю : свѣтлостїю, По ѡ, ка-ф(изма) : На оутр(ь)ны, на ѡ. ст(н)х(о)лог(нн), довѣмъ : свѣмъ, вьпнѡше : вьзываше, д(оу)шевнаго : д(ь)невнаго, Застѡупленїе : прѣд[ь]стател'ницъ, вьсепѣтаа : прѣч(н)стаа, и печали боуроу разорити ми. ты бо б(о)гоневѣстнаа : и в'сакъ мльвѡ ѡт[ь] жени ми б(о)гоневѣсто, једина прѣч(н)стаа : б(о)гобл(а)женнаа, Ѹ : Ка-фавас(їа). Твоє пѣсносло(вци), Ѹ : К(а)фавас(їа). Сѣд[е]н въ славѣ на прѣ[столѣ], Ѹ : К(а)фавас(їа). Оуднвише се в'сачьскаа, приѣѣжницъ : пристанищъ, избави : вьзведи, Іѡвн(ь) се еси : Іѡви се д(ь)н(ь)сь, Ѹ : въ вавилонѣ нногда. вѣроу трончьскою. пламень пещны попраше поуще. ѡт(ь)ць наших[ь] б(о)жѣ б(лаго)сл(о)вень еси, прѣгрѣшенїи. д(оу)шевныє же скврньи, с(ь)нъ твоємъ зовъщен : ѡт[ь] лютнхъ и д(оу)шевных[ь] скврнь. вѣроу зовъща, Ѹ : б(о)жѣ б(лаго)сл(о)вень еси, недоугы : болѣзны, д(ѣ)в(н)це : д(ѣ)во, проц'вѣтѣствѣ : просвьтѣста, Гл(а)сь : Г(лаго)ль, Славословіе великое, И ѡт(ь)пс(т)ъ:~ Ап(о)с(то)ль къ кори(нь)ф(о)мъ, глава ѡѣ. св(а)г(е)лїе, іѡ(а)н(ь). гл(ава) ѡѣ : Славословіе велико, и ѡт(ь)поус(т)ъ. на антоургїи. Бл(а)жены. И ѡт[ь] канѡна. Пѣс(ьн)ъ ї. и ѡ. Прок(н)мень. Праведник(ь) іако финнѣъ. С[т]ы[х]ь Насажденъ въ домъ г(о)с(под)ьны. Ап(о)с(то)ль, Корн(нь)томъ, и кон'стан'тинъ ц(а)рв. Ици Недѣлѣ ѡѣ: Бъ дѣянїнхъ.*

Поред ових разлика, у Г недостају други, трећи и четврти тропар девете песме. Није јасно шта је у питању, јер се не може говорити да је толики простор заузимао цео један лист уколико га није било у предлошку. Изостављени део могао би се мерити једном страницом. Чини се да је недостајући текст пре могао бити као такав у предлошку него да га је писар у Г сам прескочио. Осим тога, у Г је дошло до другачијег распореда у тропарима треће и седме песме канона Богородици. У обе песме у *Молабном канону Богородици* други тропар премештен је на место четвртог тропара, а четврти на место другог.

²⁰¹ *Правила молебнаа сватыхъ сербскихъ просвѣтителїей. Римник, 1761.*

Као засебна текстолошка група издвајају се Ћ и С. Ова два преписа препознатљива су по неким лексичким одликама, као и по неким материјалним и стилским решењима пре свега у односу на Х, чији примери се најпре излажу, а онда из Ћ и С: вьсесьжеженна : вьсеплодноюу, пож'доутъ яго : прѣбоудоутъ о немъ, попетеніе : строеніе, яго : свое, непостояннь : напраснь, доброполоучны : праволоучныє, добра кръга лоучна облакъ : б(ла)госокроугла облачна лоука (С – 1), напрасно : нагло, ражденеть : поразить, злодѣяніе : злодѣнствіе, дана быс(тъ) : дастъ се, ваша : камь, ѿ : Чистаа д(ѣ)во. славоу дверн. в(ог)а нашег(о) м(а)ти. м(о)ли сп(а)сти се д(оу)шамь нашимь, тако да : бл(а)гочьстно. избавити се намь, избавим се : молим се, и ср[ъ]д[ъ]ца людїи своих[ъ] оуясните : ѿ, и с(вє)т(н)т(є)ліє вельлѣпотоу прославиште : ѿ, ѿ : Рече г(оспод)ь: не бои се малое стадо, ст[ъ]х[н]ра, Самогл(а)сно : „Помилуи ме б(о)ж(е) по велицѣи м(н)л(о)сти”. И (С – 4) по том(ъ) слав(а). За великовѣнчника м(о)л(н)т'вь м(н)л(о)стиве. (С – 1) И н(н)на. За б(огороди)це м(о)л(н)т'вь м(н)л(о)стиве оцѣс(ти). Таже с(ти)х(ъ): „Пом(н)луи ме б(о)ж(е) по велицѣи”. Ст(н)х(н)ра, Канона, два, б(огороди)ци, и с(вє)т(о)мъ : Таж(е) канонн, Бодоу прош[ъ]дъ тако по свх[оу] : ѿ, дльгоу : достоанію, щедрь бл(а)гь кротькь. в'сакыми цѣвти : щедрот'ством(ъ) бл(а)гостію и кротостію, и в'сакыми цѣв'тоуша, тѣмже : тѣмь и, више : паче, бл(а)жеще и поуще : бл(а)жашыхъ и поущыхъ, вьсѣмь подавають : подающе свѣтозарными лѣтами озарити.

Неке од посебности испољава Ћ у односу на Х: вьсхваимь : похвалим', г(оспод)оу : б(ог)оу, бо : нбо, наложитъ : вьложит', прѣмѣнитъ : прѣлагаетъ, с(вє)таа : с(вє)гла, I н(ы)на, Бо(городи)чьнъ : Бл(а)жим' те, б(огороди)це д(ѣ)во, и славим' те вѣрнїи по дльгоу. градь непоколѣбимь, и стѣноу нешборимоюу. твєдоуоу прѣд(ъ)стателниоу. и прибѣжище д(оу)шамь нашим(ъ), єдинноравна : єдиноравна, кръм'чню х(рист)а : претнстаа, вѣрно : присно, земліє твоеє сьдрьжєщаго оутврьждаѣши : православных(ъ) ц(а)рен оутвердити, свѣтло паметь твоа сьтвараєт се : сьтвараємъ с(вє)твю паметь его.

Уместо целе шесте песме *Канона Богородици* Ћ има само следећи тропар: Гласъ г(ла)голь молбы, ѿ волѣзньны в(є)л(н)код(оу)ше оуслышавь. ѿ лютихъ ме избави. єдинъ бо еси нашему сп(а)сенію виновньн.

На окончању *Службе* у Х стоје основни елементи за њено привођење крају: славословіє великое, И от(ъ)пвс(тъ):~ Ап(о)ст(о)ль къ корн(н)ѳ(ом)ь, глава ·рѣ· еv(а)г(ь)геліє, іо(а)н(ъ). гл(а)ва ·лє· Упутства те врсте у Ћ су далеко шира: Прїи отроковице прет(н)стаа, н(о)ж(ъ)ственнью пѣснь коѣдаваючи бл(а)годать на те надѣющым се. и мирь испроси цр(ъ)квямь пр(н)сно послати. и бл(а)говѣрнымъ ц(а)ремь нашымъ водоленїа и побѣды. да хр(н)стїанскїи всакъ азькъ те величатъ. Таже, славословіє великое. и ѿпвсть. на лїтвр҃гїи изобразителныхъ. на бл(а)женнахъ ѿ канона пѣснь ģ и ѕ, прокїмень глас(ъ) ѧ: „Дивенъ б(о)гъ во с(вє)тых(ъ) своихъ, б(о)гъ I(зра)илевъ.” Стїхъ: „Бъ цр(ъ)квахъ бл(а)гословите б(о)га, г(о)с(по)да ѿ источникъ I(зра)илевыхъ.” Ап(о)ст(о)ль къ ефесеемъ зач(є)ло ска(занїа) „Братїе, Х(ристо)с єсть мирь нашъ” Аллїлїа глас ѧ: „Терпе потерпѣхъ г(о)с(по)да и внатъ ми” Стїхъ: „Бл(а)женъ мжъь бои се г(о)с(по)да.” eν(а)г(є)ліє ѿ Маѳ(єа) зач(є)ло рет(є)нїа: „Рет(є) г(о)с(по)дъ притчю сїю: чл(о)вѣкъ нѣкїи ѿхода призва своа рабы, и предаде имъ имѣніє свое.” Причастєнь: „Бъ памать вѣчнью вьдєтъ праведникъ аллїлїа.”

Неслагања око упутстава за завршетак *Службе* налазе се и у неким другим преписима. Тако у С гласи на следећи начин: Непроходимаа дверы, таинно знаменан'наа и бл(а)го(с)ло(в)еннаа б(огороди)це д(ѣ)во. прїими м(о)л(н)твы наше. и донеси сїє с(ы)нъ своему и б(о)гъ нашему. да сп(а)сетъ тебе радн д(оу)ше наше. И славословіє велико И от(ъ)пвс(тъ):~ На лїтвр҃гїи бл(а)жени. Пѣс(нь) ģ, ģ. и ѕ. Ѡт[ъ] канона с(вє)т(а)го. Таж(є) Прок(н)мень Глас(ъ) ѧ. Див'нь б(о)гъ въ с(вє)тых(ъ) своих[ъ]. ст[ъ]х[ъ], Бъ цр(ъ)квах(ъ) б(ла)го(с)л(о)вите б(о)га. Ап(о)ст(о)ль къ ефесїом[ъ], Гл(а)ва ѧ. Братїе х(ристо)с(ъ) ієс(тъ) мирь нашъ. Аллїлїа, глас ѧ. Трьпе потрьпѣх[ъ] г(оспод)а. eν(а)г(є)ліє от[ъ] маѳ(єа) Гл(а)ва ·рє· Р(є)че г(оспод)ь притчю сїю чл(о)вѣкъ нѣкын от[ъ]ходе. Прич(астєнь) Бъ паметь вѣчнью.

Препис Г на свој начин решава дата упутства: славословіє велико, и от(ъ)поус(тъ). на литоур҃гїи. Бл(а)жєны. И от[ъ] канона. Пѣс(нь) ģ. и ѕ. Прок(н)мень. Праведник(ъ) тако финїѣ. ст[ъ]х[ъ] Насаждєнь въ домъ г(о)с(под)ьны. Ап(о)ст(о)ль, Корн(н)тому, и константинъ ц(а)рє. Ици Нед[ѣ]лїє ѕ. Бъ дѣяніихъ.

У штампаном тексту Римничког србљака и у Х1 упутства су засебна: Р, Х1: славословіє великое, и от[ъ]пвсть: На лїтвр҃гїи. Бл(а)женна от[ъ] канона с(ва)таго пѣснь ģ. и ѕ. Прокїмень, Гласъ ѕ. Возвеселитса праведникъ о г(о)с(по)дѣ, и оуповаєтъ на него. ст[ъ]х[ъ]. Оуслыши б(о)жє гласъ мой вьгда молити ми са къ тебѣ. Ап(о)ст(о)ль, ко галатомъ, зачало ѕ: Аллїлїа, глас ѧ. Праведникъ такво финїѣ процвѣтетъ: Стїхъ: Насаждєни в' домъ г(о)с(под)ьни. eν(а)г(є)ліє от[ъ] Іоанна зачало: лє: Ѡт[ъ] полє. Причастєнь: Б памать вѣчнью.

Да је постојала жеља да се елементи завршнице додатно мењају и допуњавају, говори додатак у хиландарском препису X у коме је касније дописано другом руком испод основног текста. Неки свештеник је имао намеру да се учини својеврсна допуна на литургији: на литургији $\epsilon\nu(\lambda)\gamma(\tau\epsilon)\lambda\acute{\iota}\epsilon\ \mu[\lambda]\phi[\epsilon\eta]$, $\gamma[\lambda\upsilon\alpha]\ \rho\epsilon$. Наведене разноликости показују колико је ова служба попут неких других понекад доживљавана као жива и незавршена творевина, пре свега у богословском погледу, али такве измене истовремено се тичу и литерарних одређења. Стога ово дело подразумева шире стручне приступе различитих дисциплина којима би се сагледала сва њена сложеност и дубинска појавност.

8. ПРОЛОШКО ЖИТИЈЕ СВЕТОГ КРАЉА МИЛУТИНА

8.1. Поетички аспекти проучавања текста

Место *Пролошког житија светог краља Милутина* у оквиру његове *Службе* налази се после шесте песме канона, што је уобичајен положај оваквог пратећег богослужбеног састава. Својом наративном природом ово *Житије* вишеструко стоји у органској вези са песничким окружењем *Службе*. Стиховима на почетку припада типу стишних житија. Данило је у њима, угледајући се на Силуана и његове стихове посвећене Светом Сави, остварио својеврсну игру речи:

Бъ славъ славоу стежа прѣславноюю стефанъ,
И вѣнцемъ, вѣчннѣ вѣнце наслѣдова на н(е)в(е)сѣхъ.

Иако је насловом *Житије* посвећено Светом краљу Стефану, оно доноси шири Данилов поглед на лозу Немањића. У краћим цртама најпре је дат осврт на краља Уроша, краљицу Јелену и краља Драгутина. За краља Уроша наводи се да је називан Храпавац. Ово је још један показатељ да Данило није користио пространо *Житије краља Милутина* које је саставио архиепископ Данило Други, и у којем се такав податак не налази. Поредѣћи претходне Немањиће са Јесејевом лозом, споменути су Свети Сава, краљ Стефан Првовенчани, краљ Радослав и краљ Владислав. Као што се и у *Служби* поред краља Стефана Милутина успутно славе краљица Јелена и далеко више краљ Стефан Драгутин, тако је и у *Житију* посвећена одређена пажња. Притом је више места посвећено краљу Драгутину него краљици Јелени. Уз литерарна уопштавања о краљу Драгутину, наведено је и његово монашко име Теоктист и да је сахрањен у цркви Великомученика Георгија у Расу. С обзиром на то да се ово *Житије* придружује уз *Службу краљу Милутину*, необично је што је Данило толико простора издвојио за Стефановог брата.

Започињући казивање о Стефану Милутину, Данило залази у етимологу његовог имена: Б(о)ж(ь)ствъны же стефанъ, иже из дѣтскаа именоваше с(е) милоутинь. по истинѣ миль бѣаше б(о)гъ, и чл(о)кѣ)к(о)м(ь). Сличан осврт на Растково име имали су Доментијан и Теодосије говорећи да ће узрасти врлинама и Богу, на шта је и Данило указао у *Пролошком житију Светог Саве*. Стефанове врлине Данило ниже једну за другом обогаћујући његов лик низом атрибута:

многъ гавлаше с(е) въ бл(а)гочѣстїи. б(о)гобогъз'ннѣ нищелюбивъ. мѣжъством(ь) прѣоукрашень лице ннѣ кто. колнкихъ похвалъ дос(то)инъ стефанъ, дивни стефанъ. слад'кы стефанъ, прѣизещнїи стефанъ. б(о)гомолудрин, и б(о)гоносїи. иже доблѣст'внъ въ всакыхъ обрѣте се. въ зем'льномъ воин'ствѣ моужъством(ь), оудивленъ сказа се. правдою и вѣрою оукрашаемъ. м(н)л(о)стию и щедротами ниших[ь] оубожае. храмн б(о)ж(ь)ствъныкѣ по въс[оу]доу наздае.

На посредан начин Данило је исказао више Стефанових особина приликом његовог одласка из земаљског живота. Његовим губитком лишили су се многи разнолике заштите. У приказу туге оних који су се опраштали од Стефана над његовим гробом остварена је сликовита представа расположења народа који је остао без свог владара:

добраго стронгелѣа оулишаюци се. сирн ѡ(тъ)ца, ниши богатоделѣа, ал'чюци питателѣа. ѡбидимн топла застѣпника. скръбни велико оутѣшенїе, малод(оу)шънни бл(а)год(оу)шнїе. гражданоми и посел'нникомъ, бл(а)гооузаконен'но правилѡ. богати тихо оувещанїе. вел'мѣжель бл(а)город(ь)ннѣ прѣсвѣтло встроенїе, и оудобрен'но житнѣ. коемъ бл(а)гочн'но хожденїе, и на врагы ѡстро копїе. прѣвос(вети)т(е)лѣемъ ц(а)р(ь)скаѣа оутварь, и крьмино иже вѣтрѡм(ь) бл(а)год(оу)шнѣа днхаюци. с(вети)т(е)лѣемъ вельлѣпїе. кожднѣ кожда, и крьмници крьмника. и пастирїе съпаствъника. иже добрѣ паствѣ жъзлом(ь) паси вьлки пагоубннѣ ѡт[ь]ганѣаюци. инокы прѣкрасное сьставленїе. и къ б(о)гъ дръзновенїе неѡскаждное. с(вѣ)щен'ници ѡбразъ кротости, и свѣтозарни оумъ. и чнстою м(о)л(н)твкы каднло приношенїа.

Састављајући *Службу* и *Пролошко житије*, Данило је неке од кључних мотива уграђивао у оба дела. Намеће се потреба да се сагледа њихово појављивање на датим местима у једном и у другом делу. Већ наведени библијски мотив Јесејеве лозе присутан је и у *Житију* и у *Служби* на следећи начин.

Табела 6. Мотив Јесејеве лозе

Служба Светом краљу Милутину	Пролошко житије Светог краља Милутина
<p>п[о]добники несѣева корѣне ѿт[ь]расли б(о)госажден'нью вѣт'вь. лозѣ бл(а)гочѣстна сѣмѣона оубл(а)жидь. ѿт[ь] нежеже рождь се чистотнын сава в'сес(в)ещенны израсте. ѿт[ь] сих[ь] же надь двонца б(о)гонзбран'наа. с(в)ѣтаа же и дивна б(о)гоносива и в'сбл(а)женнаа, тьзонмен'на стефана, и єдиноравна.</p>	<p>п[о]добно ѿко ѿт[ь] іесѣева корѣне ѿт[ь]расли б(о)госажденіе вѣтви. лозѣ бл(а)гочѣстна, израстивши надь великаго въ с(в)ѣт(ы)хъ и свѣтлаго въ с(в)ѣт(н)ѣлехъ б(о)гоноснаго савоу. и б(о)годарован'нааго и прѣвѣн'чл'нааго краля стефана. всен срьбьскон и полдор'скон земли.</p>

У *Житију* се додатно уз име Стефана Првовенчаног поред лозе јавља и мотив грозда, чега у *Служби* нема: ѿт[ь] лозн бо гроздь јавляше с(є). Мотиви маслине и уља са одређеним синтаксичким променама налазе се у оба дела.

Табела 7. Мотиви маслине и уља

Служба Светом краљу Милутину	Пролошко житије Светог краља Милутина
<p>масломь м(н)ло(ст)ннню. добродѣтелю оукрашь се славне. тѣмь ѿко маслина плодовиа.</p>	<p>ѿко маслина пл[о]довита, истачаюци надь масло м(н)л(о)сти б(о)жїе.</p>

Претходни мотив маслине, који се најпре појављује у стихири пре канона, на сведенији начин среће се и у светилну *Службе*: ѿко маслина м(н)л(о)сть истачае ѿви се.

Река као мотив у *Служби* доводи се у везу са Стефаном: ѿко рѣка бл(а)гоутробиендъ нсѣшихъ ницетою обогато напоилъ кси. У *Житију* тај мотив повезује обојицу свете браће: ѿко ѿт[ь] кдема двѣ рѣцѣ исходеца напоише землю ѿт(ь)чѣства своєго.

Луча као симбол и мотив најпре се јавља у другом тропару треће песме канона: Ты прѣсвѣтлаа свѣзда въсна ѿт[ь] запада. озараюце лоучами прѣсвѣтлыми. всѣ срьбьскою землю. Потом у икосу после шесте песме Данило изнова користи тај мотив у донекле измењеном облику: добродѣтели в'сакици сияюца пате сл(ь)н(ь)чньных(ь) лоучь. У *Житију* исти мотив среће се у облику поређења двојице браће са двама лучама: ѿко ѿт[ь] крвга сл(ь)н(ь)чнаго двѣ лъчи сияюще и ср[ь]д[ь]ца людїи своих[ь] просвѣщаючи.

Мотив багренице нашао се у два наврата у *Служби*. Најпре је уграђен у другу стихиру другог гласа (и ц(а)р(ь)ствїа скѣфтри добродѣтелню оукраши. и багреницею славне оубав се милованиемь), а

онда недуго затим и у трећу стихиру истог гласа: ц(а)р(ь)скою багреницею и вѣн'цемь оубезати, и именовь ц(а)рьскимь оукрашати... скѣф'три краљев'ства въсприѣ. Исти мотив среће се у *Житију* када Данило настоји да свом јунаку дочара сву блиставост: въ багрѣницѣ оубѣань вѣ, и хламидою оубложень, и вѣн'цемь оукрашень.

Помазивање божанским уљем, које се поређењем доводи у везу са царем Давидом, нашло је своје место у првом тропару шесте песме канона (Ц(а)рьскимь вѣн'цемь звезде се. и в(о)ж(ь)ствнымь помазаниемь помазань бывь, також(е) д(а)в(н)дъ иногда), као и у *Житију*: рогъ съвыше изланиа на ц(а)р(ь)скын врьхъ яго масла, по дрѣвниемь д(а)в(н)доу. и вѣнцемь и именовь оубезе главы яго.

Мотив рачитеља небеских насеља, чему је Стефан био одређен, среће се како у првом тропару треће песме канона (Иже горниаго рачитель бывь ц(а)р(ь)ствниа), тако и у *Житију*: въ прѣдирнаа селеніа ии'же и рачитель вѣ.

О Стефановим моштима које точе миро и исцељују народ Данило је на сличан начин исказао у оба своја дела. У стихири трећег гласа то је постигнуто у следећем облику: в(о)ж(ь)ствнаа рака мощен твоих[ь] стефане. и исцѣлениемь стрѣами д(оу)ше оубл(а)гооухаеши чѣтвѣрих те. х(рист)а бо бл[а]г[о]дѣ[т]ьми, тако невествниими ароматни. оубогатилъ еси люди своѣ. У *Житију* је препознатљив такав садржај са одређеним изменама: сице с(вѣ)тыне его моши свхне измъждьлыне, мѣроточивне намъ подаде еси оуб(ь)тствоу яго. бл(а)гооуханіа и цѣлбы сконмь людмь неосквдно подаде.

Да би се на симболичан начин исказала Стефанова моћ, уведен је мотив рога, који је краљу послао Господ. Тај мотив скоро на истоветан начин присутан је како у *Служби* (рогъ съвыше изланиан'нын), тако и у *Житију*: рогъ съвыше изланиа.

Поређење Стефана са Прекрасним Јосифом и његовим прехрањивањем народа Египта поводом предвиђања о доласку гладних година остварено је у *Служби* (Јосифоу красномъ житію п[о]добе се, пшеникодатель неосквд'нь билъ еси) и у *Житију*: вѣторіи јосифъ неосквдани богатожитодатель. Данило је у свом поступку употребио две сложенице које се односе на Јосифово и Стефаново дељење пшенице. У првом случају то је дводелна сложеница (пшеникодатель), а у *Житију* створена је троделна сложеница (богатожитодатель). У Даничићевом *Рјечнику из књижевних старина српских* ове две сложенице не постоје, што је разумљиво, јер у време његовог прикупљања грађе пре 1863. и 1864. године нису постојала издања ових Данилових дела.

Неке од Стефанових особина Данило је довео у везу за старозаветним Јовом, који је обилато хранио народ и бринуо о негоћинама. У *Служби* тај одељак налази се у икосу: м(н)л(о)стиннею и правдою. щедрь бл(а)гъ кротькъ. в'сакымн цѣвти бл[а]г[о]дѣ[т]ьми. оукрашень вѣрою надеждею любовию. тако ресни златымн. съ оубо быс(ть) по іовѣ око слѣпимь, нога хромымь, о(ть)цъ сирымь. в'сѣмь милованіемь гави се. На сличан начин среће се одговарајући део у *Житију*: бл(а)гъ моужь въсь д(ь)нь милоује и дае. таков' же съ мѣжъ познаваше с(е). правдою кротьстию, м(н)л(о)стиннею щедротами. в'сакымн добродѣтелни сиае. по іовоу око слѣпимь, рѣка нищихъ, нога хромымь, о(ть)цъ сирымь. в'сакомъ в'се билъ ес(ть).

Данило се са посебном пажњом осврнуо на Стефаново подизање цркава на широким просторима Истока, почев од Свете земље, Константинопоља, Солуна, Свете Горе па све до свог отачаства. Док је у *Служби* навођење изграђених цркава сведеније, што је условљено одликама жанра, у *Житију* је због ширине наративних могућности њихово помињање остварено са више детаља. Већ код навођења храмова у Светој земљи те разлике су видљиве. Део стихире другог гласа посвећен је црквама у Палестини, чему у ширем облику одговара део у *Житију*.

Табела 8. Подизање цркава у Палестини

Служба Светом краљу Милутину	Пролошко житије Светог краља Милутина
<p>Свѣтло имы житиѣ, свѣтиши ѿт(ь)чѣствъ своимъ. нигдѣ же градъ и страни идеже дльгы роуки прострѣтнѣмъ своимъ. б(о)ж(ь)ствннѣ цр(ь)кви не наздадъ еси. въ нмѣ же прѣво(о)ч(е)ника стефана чѣствнъ храмъ сѣтворилъ еси. идѣже моуѣсѣи б(о)говидѣнїа сп[о]добн се. и квпнна огнѣмъ горещи не сополѣ. и ѣже ч(ь)ствннѣ стр(а)сти под[ь]ѣмше вл[а]д[ь]кы всѣх[ь] храми добротами оукрасилъ еси. и бесплѣтнѣмъ ѿт[ь] основаннѣ ѿбителъ наздадъ еси.</p>	<p>цр(ь)квѣмъ здатель несѣтънъ: Въ синансѣи горѣ идеже б(о)говидѣць моуѣсѣи зрѣше коупинъ огнѣмъ горещъ и несопалаемъ. множьство богатѣства домъ прѣс(в)етыѣ б(о)городн[и]це приложивъ и украсивъ. и въ тожде лаврѣ въ нмѣ прѣво(о)ч(е)н(и)ка стефана ѿт[ь] основанїа чѣствнъ храмъ въздвиже, и оукраси: Въ с(в)ѣтѣмъ же градѣ идеже волъныѣ стр(а)сти вл[а]д[ь]ка нашъ под[ь]ѣтъ. б(о)ж(ь)ствннѣ цр(ь)квы оукраси и ѿдари. и бесплѣтнѣмъ ѿт[ь] основанїа чѣствнъ ѿбитѣль въздвиже. и свѣтло украси, и инѣкы сѣстави и приложи ѣже ѿ нѣжд[ь]нихъ потрѣбах[ь] жити и питати се.</p>

О црквама у Константинопољу постоји делимично слагање уз несразмеру обима у оба састава.

Табела 9. Подизање цркава у Константинопољу

Служба Светом краљу Милутину	Пролошко житије Светог краља Милутина
<p>въ ц(а)рѣствующимъ градѣ кто изѣтѣтъ или исповѣсть, еликих[ь] бл(а)гихъ сѣдѣа и назда. цр(ь)кви б(о)ж(ь)ствннѣ, страноприемницъ. болнымъ же и малолѣтнимъ въ оупокоенїе и исцѣленїе. неоскоуднымъ богатѣствомъ(ь) сихъ оуговзи.</p>	<p>Въ константинѣ же градѣ кто изр(е)четъ елики сѣзда, и назда б(о)ж(ь)ствннѣ цр(ь)кви. храми страннимъ въ оупокоенїе, и болнимъ въ сѣнаб'дѣнїе и исцѣленїе. ѣко и до д(ь)н(ь)сѣ свщнимъ тамо видило ес(т)ь. ѣко не именовати се ни едином прѣжде бивших[ь] бесчисльнымъ болницамъ, развѣ с(в)ѣт(а)го краля. многыѣ ѿт[ь]тздоу бл[а]г[о]дѣ[т]и присѣвѣкоупивъ. и своѣи главѣ соугоубы вѣн[и]це наложилъ ѿт[ь] м(н)л(о)сти б(о)жїе.</p>

О Стефановој помоћи светогорским манастирима споменуто је само у *Житију*: Въ горѣ ж[е] афонѣи не бити ни единомъ манастирѣ, него ж[е] не ѿдари и приложи сѣсоудн цр(ь)ковнымъ. и всакымъ богатымъ потрѣбамъ нмѣже на ноужд[н]оую потрѣбъ питати се.

Подизању манастира Хиландара Данило је опет дао далеко већи простор у *Житију* него у *Служби*, у којој није наведен топоним.

Табела 10. Подизање манастира Хиландара

Служба Светом краљу Милутину	Пролошко житије Светог краља Милутина
<p>въ афон'сцѣи горѣ своѣго си ѿт[ъ]чьства ѡбитѣли. въ нѣмѣ б(о)гом(а)т(е)ре ѿт[ъ] ѡснованїа прѣчьстнѣ храмь създа. нх'же зрещимь єго въ оудивленїе, и чюдо приводить.</p>	<p>Нъ иже ѿт[ъ] прѣродителєи єго созданны монастырь, нарицаемьыи хиландарь. ѿт[ъ] ѡснованїа въздвиже цр(ь)ковь. въ нѣмѣ прѣч(и)стыє и в'сепѣтыє б(о)гом(а)тере. єиже тьчьн'ство нигдѣже, тако в'сѣмь зрещимь ю въ оудивленїе и чюдо привлачить. пир'гови же и в'сацѣми ѡгражден'ми оутврьдивь. цр(ь)ков' же и ѡбитѣль инокомь, въ нѣмѣ г(оспод)а б(о)га н(а)шего і(с)у(са) х(рист)а възн(е)сенїа създав, и прѣславнѡ оустрон, тврьдими стѣнами и пир'гови оутврьдивь. прилежець в'скрани мора, идеже и пристанище вышер(е)ченнаго манастира хиландара биваеть. метохїе же и пир'гови ѡбил'но оустрон прѣждер(е)ченнымь монастыром(ь). им'же ѿт[ъ]твѡд и до д(ь)н(ь)сь іаже ѡ нвжд[ъ]нихъ потрѣбахъ жити и питати се.</p>

Док је у *Служби* само истакнуто да је Стефан у Солуну подигао манастир посвећен Пресветој Тројици (въ славном же граду солзни, прѣчьстнѡю ѡбитѣль сьтварає въ нѣмѣ прѣс(вє)тыє тронце), у *Житију* су набројане и друге његове заслуге у том граду: Въ славном' же и въ велицѣмь градѣ солзни. прѣкрасною ѡбитѣль създа. цр(ь)к(о)вь же прѣславнѡ прѣс(вє)тѣи тронци, в'сєгдашнєк б(о)г'в славословіє сьтвори. храми же велич'ством(ь) и добротою оустрон, тако не бити таковымь тьчьн'ством(ь) въ том'же славномь граду. Гробь великом(о)у(ч(е)н(и)ка х(ристо)ва димитрїа оукрашаєт(ь) златими и сребр'ными въѡбразєныхъ дьсками. такожде и сьсоуди цр(ь)ковнымь и иними богатыми потрѣбамь. и по в'сѣхъ прочих[ъ] монастырѡх[ъ] несосквдны богатодатель в'сѣмь познаваше се).

У *Служби* се уопште не спомиње Стефанова изградња манастира посвећена Јовану Крститељу у граду Серу, а у *Житију* је о томе проговорено у нешто скромнијем обиму: Сь и въ словѣцимь граду сѣроу ч(ь)стнѡю ѡбитѣль сьтварає ч(ь)стномь пр(о)рокъ и пр[ѣ]д[ъ]т[ѣ]ти и кр(ь)с(ти)т(е)лю іоаннѡ. ч(ь)ст(ь)нынъ ликъ иночьскни сьставляє, въ в'сєгдашнєк б(о)г'у славословіє.

Изградња Стефанове задужбине манастира Бањске нашла је своје место у оба састава. У *Служби* је о томе далеко скромније саопштено: прѣсвѣтлѡ же лаврѡ прьвом(о)у(ч(е)н(и)кѡ въздвиг'ль єси. и множ[ъ]ство иночь въ нѣи сьставилъ єси. х(рист)а славець непрѣстан'нымь гл(а)си, тебе прославльшаго. У *Житију* је Данило дао мали опис Бањске са одликама самог места и њеним блиставим изгледом:

Сьтвори же лаврѡ въ нѣмѣ прьвом(о)у(ч(е)н(и)ка и архидїакѡна стєфана. въ мѣстѣ прѣизицимь и оудобреннимь. єже и тѡ истичущих[ъ] бесчисльном(ь) вьршихъ водь именована се баньска. кто изр(е)чєть или исповѣсть таковнє ѡбитѣли прѣкрасноє, и прѣдивноє сьстроєнїе. б(о)ж(ь)ствнѡю цр(ь)ковь прѣкраснымь и разн'чимь мраморїємь оупьстривь. златом' же и сребром(ь) бесчисльнѡ б(о)ж(ь)ствнїє икѡни въѡбразѡє. не тьк'мо икѡни, нъ и стѣны златом(ь) оуашнїає. ѡ трапєзѣ же и ѡ прочих[ъ] кїелних[ъ] и в'сєго манастира сьставленїа, и оукрашенїа. ацє по єдиному коєждо чина въ повѣсть прѣд[ъ]ложимь. многымь невѣрна възнеп'цизют се. сьпроста рекь нигдеже таковнъ красотѣ и свѣтлости истьк'мненїе. єже в'сакъ оумь и видь къ вдивленїю и чюдоу привлачить.

О чудотворним Стефановим моштима и о његовом гробу Данило је у оба дела обликовао прилично подударне целине.

Табела 11. *Стефанове чудотворне мошти и гроб*

<i>Служба Светом краљу Милутину</i>	<i>Прошлошко житије Светог краља Милутина</i>
<p>съ с(вѣ)тыи вѣселн' се еси. с(вѣ)щенїа и просвѣщенїа, испльнь бивши рака мощен твоих[ь]. заре б(о)ж(ь)ствныхъ исцѣленїи свѣтло. пристѣпающимъ в'сегда истачають. страсти различныхъ т'мъ от[ь]гонїе. и свѣтомъ нев(е)тернымъ просвѣщаю.</p>	<p>съ с(вѣ)тостню бо скончавши свою жизнь. съ с(вѣ)тыи вѣселн' се еси. с(вѣ)щенїа и просвѣщенїа, испльнь бивши рака мощен твоих[ь]. заре б(о)ж(ь)ствнихъ исцѣленїи свѣтло пристѣпающимъ в'сегда истачаю. стр(а)сти различныхъ[ь] т'мъ от[ь]гонїе, свѣтомъ нев(е)тернымъ нас(ь) просвѣщаю.</p>

У оба састава постоји молитва Стефану за спас отачаства у којима се спомиње, између осталог, и опасност од Агарена. Неки делови те молитве сасвим су подударни.

Табела 12. *Молитва за спас отачаства*

<i>Служба Светом краљу Милутину</i>	<i>Прошлошко житије Светог краља Милутина</i>
<p>тѣмже наслаждшихъ се с(вѣ)те прѣчъстнихъ и б(о)ж(ь)ствнихъ[ь] мощен твоих[ь]. вѣрнѡ м(о)лимъ се от(ь)чъствъ твоємъ избавити се належещихъ[ь] бѣдъ. и безбож'нихъ[ь] агарѣнь наснлїа. не прѣстан м(о)ли се вѣсѣхъ[ь] вл[а]д[ь]цѣ и б(о)гъ. и съмирение подати глѣбоко стады твоємъ.</p>	<p>м(о)лите с(е) прилѣжно вѣсѣхъ вл[а]д[ь]цѣ х(рист)ъ, ѡ людехъ своихъ[ь], и ѡ земли от(ь)чъства вашего. иже на ны без'божнихъ[ь] агаранъ наснлїа, нещедно стадо ваше расхыщающе. и свпротивнихъ[ь] вѣсѣмъ иже на ны воуююще да в[о]удятъ посрамлении и побѣждени. и ц(а)рѡ н(а)шемъ иже землю вашу правещъ. въ бранихъ[ь] побѣда.</p>

Овако велика подударност *Службе* и *Житија* говори о Даниловом стваралачком поступку којим је кроз два жанра постигао повезивање и прожимање њихових садржаја. То има своје дубље оправдање самом везом два састава који су обједињени особинама жанра службе. Њени песнички делови, канон и стихире, са свим пропратним упутствима потребним за извођење певањем, носећи су у прослављању светог. Прошлошко житије, намењено читању у цркви, представља допуну оном што се појањем одвија на богослужењу. Стога подударни мотиви у оба Данилова дела доприносе учвршћивању представе о Стефановом лику код оних који присуствују његовом прослављању у цркви. На тај начин песничка и прозна страна Стефановог лика проговарају свака на свој начин, при чему се мелодичним гласовима појаца придружује после шесте песме канона уједначен тон чтеца у светом простору сваког храма.

8.2. Палеографске особености

Пролошко житије Светог краља Милутина налази се у оквиру *Службе* на уобичајеном месту, после шесте песме канона. Стога су палеографске одлике рукописа истоветне као оне описане у оквиру поглавља 7.2. Овом приликом ћемо само навести странице на којима је исписано *Пролошко житије* у оквиру различитих преписа. У рукописној збирци манастира Хиландара са сигнатуром 479 житије се налази на страницама 146–23а. У србљаку Музеја Српске православне цркве, у оквиру збирке Радослава Грујића са сигнатуром 91 налази се на страницама 233б–244а. У непотпуном препису из Народне библиотеке „Кирил и Методиј” у Софији са сигнатуром 267 налази се на страницама 146–24а. У црквенословенском препису из манастира Хиландара са сигнатуром 287 житије је исписано на страницама 79а–85б. У графијском погледу, сви поменути преписи *Пролошког житија* истоветни су одговарајућим преписима *Службе*, с обзиром на то да су њихов саставни део и да представљају дело истог писара.

8.3. Ортографске особености

Основне ортографске одлике *Пролошког житија Светог краља Милутина* биће приказане на основу најстаријег преписа који се чува у рукописној збирци манастира Хиландара са сигнатуром 479.

У рукопису су речи углавном писане одвојено. Изузетак представљају енклитике и проклитике које се пишу састављено са речима уз које стоје, што указује на то да се писар приликом парцелације реченице ослањао на прозодијске карактеристике текста. Реченице се углавном одвајају тачком, која се пише на дну реда, док се мање синтаксичке целине одвајају запетама. На крају већих семантичких целина углавном стоје две тачке (:), док се у неколико случајева јављају и три тачке са извијеном линијом (:~). На почетку већих семантичких целина исписивани су црвеним мастилом нарочито стилизовани иницијали.

Од надредних знакова у рукопису су присутни акценти, спирити, титла и пајерак. Приметна су три акцента – оксија, варија и периспомена, као и благи спирит. Акценти су стављани изнад самогласничких слова у било којој позицији у речи, док се спирити пишу изнад самогласничких слова на почетку речи. Ови надредни знаци представљају устаљени манир и не указују на одређене прозодијске карактеристике текста.

Титла означава слова са бројном вредношћу, испред и иза којих стоје запете (,ѣ, ,љ). Потпунији је начин записивања броја у предлошко-падежној конструкцији када се иза слова обележеног титлом и запетама додаје падежни наставак – кь ,ѣ, мь. Титлом су издвојене и скраћенице, које су најчешће скраћиване посредством контракције – в(ог)ь, в(ог)оу, в(огороди)це, г(лаго)лати, г(оспод)ню, г(оспод)а, д(оу)ше, м(о)л(н)тваци, м(оу)ч(е)ники, пр(о)рокъ, с(вѣ)ти, х(рист)а, цр(ь)кви, ц(а)рѣ, ц(а)р(ь)ствъ. У малом броју примера уочава се скраћивање путем суспензије – быс(тъ), радос(тъ), кс(тъ). Одређени број речи скраћиван је и уз натписивање слова изнад реда. У том случају, титла се пише изнад натписаног слова у облику лука и назива се покритије. У ортографском погледу релевантна је појава да се приликом натписивања слова *д* редовно изоставља титла, што се огледа у следећим примерима: бл[а]г[о]д[ѣ]ти, вл[а]д[ы]ка, вл[а]д[ы]ки, вл[а]д[ы]цѣ, вьс[оу]доу, ноужд[н]оу, пр[н]д[ѣ]те, пр[ѣ]д[ѣ]т[е]ти, пр[ѣ]п[о]добна, сп[о]добисте се, сп[о]добитѣ, сп[о]доблагет се, ср[ь]д[ь]ца.

Пајерак се пише на месту некадашњег полугласника уместо јера. Његово појављивање је неуједначено и не може се утврдити правило када се пише пајерак, а када јер. Забележен је знатан број примера са пајерком и без њега – златом : златом', равно : рав'но, създаанны : създа'ны, тъкмо : тък'мо, ѡалмы : ѡал'мы. Са друге стране, постоји и мноштво речи које у истим позицијама садрже пајерак и танко јер – именемь : именем', краљевства : краљев'ства, намь : нам', славномь : славном', таковь : таков'. У рукопису се јављају и танко и дебело јер. Уочава се да је танко јер знатно фреквентније – дебело јер се јавља у свега двадесет примера. Не постоји правило које указује на писање ове две графеме, оне се употребљавају и у истим речима, што се може приметити у примеру в(о)ж(ь)ствныхъ : в(о)ж(ь)ствныхь, али и у предлогу *ва*, који се седам пута јавља у облику вь, а педесет и пет пута у облику вь.

За бележење гласа *и* у рукопису се употребљавају осмерично *и*, десетерично *и*, као и ижица. Овај вокал најчешће се бележи осмеричним *и*, које у неким случајевима служи и да се забележи сонант *ј*: вьскри, ѡаннъ, ѡвоу, ѡсифь, ѡбитан, срьбьскон, такокон, оустрон, ѣдинон. Десетерично *и* јавља се са надредним тачкама и без њих. Варијанта ове графеме са надредним тачкама пише се испред самогласничких слова и увек има гласовну вредност *и*: вьторїи, дла'матїа, дїоклитїа, житїе, исцѣленїе, изещнїи, октом[ь]вріа, прѣизещнїи, селенїа, сынаб'дѣнїе, вдивленїю. Десетерично *и* без надредних тачака јавља се искључиво на почетку речи и може имати гласовну вредност *и* (иср(ан)льтом(ь), исра)ильтськымь, ис(у)са) или *ј* (јесѣва, ѡаннъ, ѡвоу, ѡсифь). Ижица најчешће означава глас *и* – мїроточиваго, мїроточивнїе, мїроточивомъ, мїроточивнїе, скїф'три, сїмѡна, сїмѡнъ. У једном примеру се јавља са гласовном вредношћу *ј* – мѡїси. У рукописној традицији, ово слово се употребљава и за бележење гласа *в* у речима грчког порекла, што у

овом саставу није посведочено. Може се приметити да се ижица пише са двама надредним тачкама или без њих, али у овом саставу оне немају функцију дијакритичких знакова, те не утичу на изговор слова.

Вокал *о* бележи се без утврђеног правила помоћу два знака – омикрона и омеге. Често се при исписивању истих речи варирају ова два знака, што је очигледно у следећим примерима – *иноки* : *иноки*, *мнозѣ* : *мнозѣ*, *славном'* : *славномь*. За бележење гласа у користе се лигатура и диграм – *д(а)в(н)дв* : *д(а)в(н)доу*, *мвжъ* : *моужъ*, *правецѣ* : *правецоу*, *съсѣди* : *съсоуди*. Неретко се у речима које садрже више од једног вокала у јавља истовремено и лигатура и диграм – *от[ѣ]тѣдоу*, *соупрѣжницѣ*, *оулачити*, *оутрѣди* се.

Од удвојених самогласника пре свега се јавља *а* (*бесконьчнаа*, *б(о)годарован'нааго*, *дѣтськаа*, *малаа*, *многохвалнаа*, *прѣмирнаа*, *прѣвааго*), а потом *и* (*великиих[ѣ]*, *иночьскни*, *посрамленни*, *с(в)ещен'ни*, *оутвари*, *чѣтнаа*). Сугласник који се најчешће пише са удвајањем је *н*. Писар између два слова *н* некада ставља пајерак (*б(о)годарован'нааго*, *бл(а)гочин'но*, *бл(а)гооузаконен'но*, *истин'наго*, *неизг(а)лан'нью*, *позвѣстован'номъ*, *пѣс(ь)ннопѣв'ць*, *сздан'ны*, *оудобрен'но*), а некада се словна група пише без пајерка (*иноплѣннимь*, *иоаннѣ*, *неизр(е)ченнѣ*, *непрѣстаннимь*, *посрамленни*, *преждер(е)ченнаго*, *прѣждер(е)ченнымь*, *реченни*, *р(е)ченны*, *страннимь*, *сврѣшенна*, *сзданнѣ*, *сзданнимь*, *оудобреннимь*). Јавља се и гласовна група *гг* при бележењу грчке речи *ангел* (*агг(е)льскихъ*, *агг(е)льскомоу*, *агг(е)льскимь*).

Гласовна група *ја* најчешће се пише лигатуром *ѣ*, као у примерима: *вѣшѣ*, *житиѣ*, *просвѣщениѣ*, *сиающе*, *ѣако*. У ређим случајевима ова гласовна група бележи се графемом *а*: *бл(а)гооухан'ѣ*, *възн(е)сен'ѣ*, *дмитр'ѣ*, *основан'ѣ*, *оусрѣд'ѣ*. Различито бележење ове гласовне групе огледа се у примерима *съставленнѣ* : *съставлен'ѣ*. Гласовна група *је* најчешће се бележи лигатуром *ѣ* (*б'дѣннѣмь*, *въсприѣ*, *митрополиѣ*, *оухждаѣмь*, *кжѣ*), али може се означавати и графемама *ѣ* (*вѣльѣпѣ*, *въдрѣжан'ѣмь*, *дрѣзновен'ѣ*, *истык'мнен'ѣ*, *славослов'ѣ*) или *ѣ* (*васил'ѣ*, *ѣго*, *ѣленю*, *ѣроуж'ѣ*, *прошен'ѣ*, *съставлен'ѣ*). Неустаљеност обележавања ове гласовне групе илуструју следећи примери: *б(о)ж'ѣ* : *б(о)ж'ѣ*, *житиѣ* : *жит'ѣ*, *прѣкрасноѣ* : *прѣкрасноѣ*. У ортографском смислу посебно је сликовит пример који садржи различито обележавање гласовне групе *је* у истој лексеми – *оупокоѣн'ѣ*. Гласовна група *ју* доследно се обележава лигатуром *ю* (*вагреннѣю*, *коующеѣ*, *двою*, *от[ѣ]дающе*, *похваляюще*, *юности*). Гласовна група *ји* обележава се записивањем осмеричног *и* (*двоица*, *своимь*, *тронци*). Запажа се да су прејотовани вокали у рукопису изузетно фреквентни, али да њихова употреба није доследна. Они се записују и иза гласова који су некада били меки или су могли бити меки, као у примерима: *мл'чюци*, *истичюцих[ѣ]*, *омочю*, *ц(а)рѣхъ*, *чюдо*, *чюдотворнѣѣ*, *чюдоу*, *чюд[о]*, *чюд[о]твориваго*. Уочава се и неправилна употреба прејотованих вокала у неким примерима: *врѣменю*, *именю*, *от[ѣ]гонѣ*.

Меки сонанти *љ* и *њ* означавају се јером или прејотованим вокалима уз сонанте *л* и *н*: *богатодатель*, *зем'льнымь*, *краль*, *рачитель*, *баньска*, *бранѣх[ѣ]*, *в'сегдашнѣѣ*, *г(осподь)ню*, *колѣнопрѣкланан'нѣ*, *корѣнѣ*, *ниго*, *огнемь*. У једном примеру умекшаност сонанта *л* означава се пајерком – *рачитель'*.

Како би се обележила вокалност гласова *р* и *л*, уз њих се јавља танко јер – *врѣхъ*, *прѣвааго*, *скрѣбни*, *сребр'ннимь*, *срѣд'ць*, *сърьтнью*, *тврѣдаго*, *оусрѣд'ѣ*, *оутврѣжен'ѣ*, *вльки*, *гльбокъ*, *дльгы*, *испльнь*, *пльти*, *сльзани*. Ретки су примери у којима вокалност није обележена на овај начин – *ср[ѣ]д[ѣ]ца*, *оуср[ѣ]д'но*.

8.4. Језичко-стилски слој текста

Лингвистичка испитивања текста указала су на одређене релевантне појаве. На фонетском плану првенствено треба указати на одступања при бележењу слова јат и јери. Иако се у мноштву примера јат бележи тамо где му је по етимологији место (безмѣрнодоу, вѣшаше, вельѣпїе, видѣти, вѣнѣци, дѣтскаа, запокѣди, испокѣсть, корѣни, мѣстѣ, некѣрна, повѣсть, прѣславно), постоје и бројна одступања. У следећим примерима може се уочити да се уместо јата јавља вокал *e* уз напоредно исписивање и етимолошки оправданих облика – възиде : възидѣмь, зрещимь х3 : зрѣше, идеже х4 : идѣже х2, нигдеже : нигдѣже, погребают се : погрѣбают се, секе : сеѣѣ. Јављају се и примери у којима се на месту некадашњег гласа јат бележи искључиво *e* – zde, оуѣщанїе. Посебно је важно скренути пажњу на пример у коме се бележи јат (прилѣжно), вокал *e* (прилѣжеш), али и гласовна група *je* (прилѣжеш).

Слично је стање и када је у питању бележење слова јери. У бројним примерима се уочава колебање, при чему писар напоредо исписује *и* и јери у истим лексемама – бивь : бивь, б(о)гоносимь, б(о)гоносїи : б(о)гоносимь, б(о)ж(ь)ствних(ь) : б(о)ж(ь)ствныхъ, б(о)ж(ь)ствныхъ, великих[ь] : великы х2, великимь, великимь, вьсакиди : вьсакыди х3, монастира, монастирь, монастирь х2 : монастыра, монастырь х2, монастыром(ь), монастыром[ь], неситно : несытънь, неосквдни х2 : неосквдны, таковыи : таковымь, цр(ь)кви : цр(ь)квы. Јављају се и примери у којима се искључиво пише *и* на месту где по етимологији треба да стоји јери – биваетъ х2, бивших[ь], бивши, биль, бити х2, пастирїе.

Процес деназализације доследно је спроведен, па се резултати могу уочити у примерима кнѣзи, паметь у којима је назал предњег реда замењен вокалом *e*, као и у примерима коупинь, мѣжь, оружїе, рѣка, соупрѣжницѣ, који сведоче о промени назала задњег реда вокалом *у*.

Вокално *л* бележи се у речима у којима за то постоји етимолошка оправданост (вльки, гльбокѣ, длъгы, испльнь, плъти, слъзиди, сл(ь)н(ь)чнаго). Нити у једном примеру се не замењује вокалом *у*, што би представљало утицај живог, народног језика. На месту полугласника у јаком положају редовно се јавља јер. Посведочен је један пример у коме је уместо полугласника у јаком положају забележен вокал *e* – б(о)жествных(ь), што указује на утицај руски или македонски утицај.

На чување архаичних слојева језика указује појава гласовне групе *въ* на почетку речи (въ, вькѣпѣ, вьнѣтрїици, вьображаѣ, възданїе, въздвнже, въздрѣжанїемь, въздыханїи, възиде, възн(е)сенїа), као и писање старе гласовне групе *чр* (чрпљущен се).

Африката *ѣло* у рукопису се јавља само у једном примеру – кнѣзи. Поред графема које означавају изворно словенске гласове, јављају се и оне које су одлика грчког гласовног система при бележењу непреведених речи грчког порекла. То су графеме *фи* (ѡсифь, скѣфѣри, стефана), *пси* (ѡлмы) и *тита* (ѡфонѣѣти, ѡѡктисть), док *кси* није забележено нити у једном примеру.

У одређеним примерима уочавају се резултати палатализације – в(о)зѣ, велици, велицѣмь, величѣства, вьсаѣди, вѣнѣчникъ, вьсаѣдѣмь, застоупници, иноѣскини, источници, крѣмници, крѣпци, мнозѣ, праведници, раѣѣ, роѣѣ, с(кѣ)щѣнїици. У неким примерима врши се једначење сугласника по звучности – бесконѣчнаа, вьспльтънь, бесисльно, исходить, исѣѣленїе, растрѣздоу се, док се у другим задржава стање пре извршења овог гласовног процеса – сладкы, сладкыи. Сонант *л* исписује се редовно на крају речи, мада се истовремено у народном језику уместо њега изговара вокал *о* – виль, вьселил се, источиль, промисль. Између предлога и падежних облика анафорске заменице јавља се епентентско *и* (от[ь] њго), које изостаје када се анафорска заменица не јавља у свези са предлогом, те се заменица бележи у основном облику (братѣ њго, зрещимь њго, моши њго, прѣродителен њго).

Живописност језика огледа се и у богатом лексичком фонду, који поред изворно словенских речи обједињује и неколико других етимолошких слојева. Немали је број речи латинског (далматїа, дїокилїтїа, констандиновѣ, мраморїемь, ѡктом[ь]врїа, травоуниа), као и хебрејског порекла (агарань, д(а)в(и)дѣ, исѣѣва, иср(ан)льтѡм(ь), ѡаннѣ, ѡвоу, ѡсифь, иср(а)нльтьскыи, моїси, сави, боломонъ, сѣѡнѣ, ѣдема), које су грчким културним утицајем пронашле место у систему

словенског језика. Поред њих, посведочене су бројне речи изворно грчког порекла – агг(ε)льскини, ап(о)с(то)лы, архидіакона, Еп(н)ск(о)пиџ, кан'дили, кѣлиах[ъ], лаврѣ, метѡхиџ, митрополиџ, мѡнастирь, патрїар'хы, пир'гови, поликан'дили, скѣф'три, исмараг'дом(ь), трапезѣ, хламидоу, ѱалмы. Посебно се издвајају грчке речи које означавају властита имена и топониме – афон'циџи, василїе, гѣсѡргїа, андмитрїа, і(с)у(са), еленюу, солвни, стефана, хилан'дарь, х(рист)е, ѳеѡктисть.

Према грчком творбеном моделу сачињене су и бројне сложенице, које имају нарочиту стилску функцију. Њихова бројност и разноликост може се илустровати следећим примерима – бл(а)год(оу)шиџе, бл(а)гопотрѣбными, бл(а)городнїи, бл(а)гочьстїи, бл(а)гооуханїа, бл(а)гооузаконен'но, богатодатель, богатожитодатель, б(о)гобогз'нникъ, б(о)говидьць, б(о)годарокан'нааго, б(о)гомодрыи, б(о)гом(а)тере, б(о)гоноснаго, б(о)госаждениџе, велегл(а)сно, великом(оу)ч(е)н(н)ка, вышер(е)ченнаго, добродѣтели, домородник(ь), иноплѣнныиць, колѣнопрѣкланянїи, лнкостоянїи, лихонлицемь, малод(оу)шьни, многохвалнаа, многочьстниџе, мїроточивнїе, ницелюбикъ, преждер(е)ченнаго, прѣвокѣн'чал'наго, прѣвом(оу)ч(е)н(н)ка, прѣвос(вети)т(е)лѣмь, пѣс(ь)н'нопѣв'ць, свѣтозарни, славословіе, тьзонменитыць, ѡзаконположивь, чюдотворкїе.

Разноликост глаголских облика доприноси посебној динамици наративног тока. Приповедање је углавном остварено употребом аориста, као у примерима – въздвиже, възиде, израсте, назда, напонише, содари, приложн, сказа се, създа, състави, сѣтвори, оуведе, оуказа се, оу Краси, оустрои, оутрдих се, яви се. Специфично својство аориста је у исказивању непосредности прошлог тренутка. Читаоци и слушаоци на тај начин стичу утисак да присуствују важним историјским догађајима и подвизима краља-светитеља. Напоредо са аористом употребљава се партицип презента актива – истачающи, исходеща, ѡт[ъ]дающе, плещуще, похваляюще, правещоу, сияюще, оулишающи се. Њиме се исказује радња која се врши истовремено са неком другом радњом, док се у стилском погледу постиже динамика и указује на брзо смењивање догађаја у наративном току. Облици приповедачког презента (глаго)лють, изьтеть, исходить, лежеть, ѡмочю, прѣдасть, привлечить, речеть) и перфекта (вьселил' се кси, источилъ кси, подалъ кси) уносе смиреннији тон у излагање, док се употребом имперфекта указује на прошлу радњу са посебном трајношћу и семантичком функцијом – познаваше се, показоваше се, растрьзяхоу се, являше с(е). Молитвени сегмент на крају прошлог житија садржи глаголе у императиву (не поноситѣ, сп(а)си, сп[о]добитѣ), чији је циљ успостављање вертикале између земаљског и божанског света.

8.5. Текстолошка разматрања преписа

Ово житије присутно је у свим преписима и штампаним србљацима заједно са *Службом Светом краљу Милутину*. Стога се и за *Житије* користе исте скраћенице као и за *Службу*: X, Ћ, С, Г, Р, X1. Осим ових извора, *Житије* је засебно присутно у препису чији рукопис се налази у рукописној збирци Библиотеке Академије наука у Санкт Петербургу, број 31.6.38 из XVII века у такозваном Зборнику скопског митрополита Михаила. Овај препис објавио је Пантелија Срећковић²⁰² (за њега ће се користити скраћеница Ср). Једини преписи овог житија који су целовито сачувани јесу X и Г. У преписима Ћ, С и Ср недостаје по један лист.

Целовитост преписа Ср и С нарушена је већ на почетку. У препису Ср прве недостајуће речи теку од б(о)гносныи стефанъ. быс(тъ) прѣвѣноукъ, а завршне су: нь невѣзможно иес(тъ) градъ вѣхъ. горъ оукрыти се. Препису С недостаје један лист нешто даље од почетка *Житија* и то од речи: сакоу. и б(о)годарованнааго и прѣковѣнчалнаго краля стефана, на чијем крају су речи ц(а)р(ь)скою баграницею и вѣнцемъ оуведати. У препису Ћ недостаје лист, почев од речи привлачитъ. Малѣмъ же нас(ь) слово не мидотече, па до места на коме пише: Ѣп(н)ск(о)пнѣ же и митрополиѣ, и инокумъ ѡвѣще.

Текстолошко стање свих преписа *Житија* показује да се X издваја од других преписа. Знатну блискост показују преписи Ћ и С, којима је са великом вероватноћом био исти предложак. Донекле се може говорити о блискости преписа Г и Ср и унеколико више текст у штампаним србљацима и X1, као буквални препис са Римничког србљака. Заједничко свим преписима *Житија* и *Службе* јесте датум 30. октобар као дан слављења Светог краља Милутина, уместо 29. октобар, како стоји у *Житију Светог краља Милутина* које је написао архиепископ Данило Други.

Данило је испред *Житија* саставио четири стиха, чиме је своје дело придружио стишним синаксарским житијима. У трећем стиху наводи се само број „тридесети” без ознаке месеца у коме је краљ Милутин преминуо: Ђъ ,л, ѡт[ь] житиѧ исходитъ. Уобичајено је да испред стихова стоји најава речју „стих”, што је испуњено у два прва стиха. Једино у Ср уместо те речи пише Стефанъ.

Сваки од преписа обележен је одређеним текстолошким особеностима. Притом се поставља питање које од затечених решења припада Данилу, а шта су промене настајале у потоњим преписима. У поређењу са преписом X, одступања других преписа мере се мањим или већим разликама. Као међусобно најсроднији, преписи Ћ и С имају нека другачија решења која се мере обимнијим деловима текста, што се приказује у напоребној табели.

Табела 13. Текстолошке особености преписа Ћ и С у односу на препис X

X	Ћ, С
не малъ же вѣременю, скѣфѣтри правещоу. прѣд[ь]лагаемъ же ѡ моужн слово не ѡного похвалѧюще. сего же ѡхъждаемъ. ни сего же похвалѧюще, ѡного же ѡхъждаемъ. не несвѣща ѡ них[ь] спнсоуѣши. недостатѣтънъ бо оумъ н(а)шь ѧко страстнъ и нечистъ, и непостижнъ нзг(лаго)лати. неосквдни бо соутъ ѡни н(е)в(е)сныхъ похвалъ в(о)ж(ь)ствныхъ, въквпѣ и агг(е)льскихъ: ѡнъ же дос(то)хвалны мвжъ.	Ихъ же и праве вѣремене много велѧ и достохвалнаа дѣла въ таковѣмъ ѡбразѣ прѣбывае исправи.

²⁰² Срећковић, Пантелија. *Неколико српских споменика*. У: *Зборник митрополита Михаила*, Споменик СКА, XV, Београд, 1892, стр. 25–28.

<p>нѣкакъ врагъ своємъ тѣлоу являше с(е), нем(н)л(о)стивъ, и неоум(о)лнмъ, възднѣ тѣлѣ тако бесплѣтнѣ показоваше се. нъ не въз'можно не(с)тъ) градъ врѣхъ. горь оукрыти се. ни свѣтил'никъ под[ь] сподомъ крыти се. нъ свѣтити на свѣщ'ницѣ добрыми дѣлы ихъ, и по г(осподь)ню словеси славещих[ь] ме прославлю. съ же с(в)еты нами реченныи. равно житию агг(е)льскомоу бывъ. именовъ нарицает се феоктнсть.</p>	<p>И сице творе нем(н)л(о)стивъ нѣкакъ и неоумолнмъ врагъ своемоу являше се тѣлоу, бесплѣтнхъ житіе въмрътъвнѣмъ поноуждае себе исправити тѣлеси, да такоже градъ врѣхоу горы стое (С+ нъ) явлюенъ бѣ и свѣтильникъ на свѣщ'никъ полож' се свѣтлѣ свѣтѣше по г(оспод)ню словесы. сице и съ нами реченныи равноагг(е)льно житіе поживъ. Драгоутина име феоктѣсто(м)ъ измѣннвъ. И добродѣтельными дѣлы многыми и исправлен'ми просіавъ.</p>
<p>богати датель в'сѣмъ показоваше с(е).</p>	<p>богодатель своихъ бл(а)годѣствіи изъобил'ство не прѣподае бѣ. И.</p>
<p>велико оутѣшеніе, малод(о)ушнн бл(а)год(о)ушию. гражданоу и посел'никоу, бл(а)гоузаконен'но правнао. богати тихо оувещаніе. вел'мъземь бл(а)город(ь)нимъ прѣсвѣтло зстроение, и оудобрен'но житие. воємъ бл(а)гочин'но хождение, и на врагы остро копіе. пръвос(вети)т(е)лемъ ц(а)р(ь)скаа оутварь, и крмнло.</p>	<p>велнкааго оутѣшителя, малод(о)ушнн бл(а)год(о)ушнью възставителя, граждане и поселнн бл(а)гоузаконеннаго правителя богатн тихаго оувѣщателя, вел'моу же и бл(а)городнн прѣсвѣтлаго оустронителя и оудобреннаго житіа, вою бл(а)гочиннаго хождения и на врагы остраго копіа, пръвос(вети)т(е)ле ц(а)р(ь)скые зтвары и крмнла.</p>
<p>паси вльки пагоуеннне от[ь]ганяющи. инокы прѣкрасное съставленіе. и къ в(ог)з дръзновеніе неоскоудное. с(в)ещен'ници ообразъ кротости, и свѣтозарнн оумь. и чистою м(о)л(н)твы каднло приношеніа.</p>	<p>пасоущен, вльк(о)м(ь) пагоуенымъ ѿгонителя, инокин прѣкраснаго съставителя и къ в(ог)оу дръзновеніа неоскоуднаго, с(в)ещенници ообраза кротости и свѣтозарнаго оумла и чистые м(о)л(н)твы кадлннаго приношеніа.</p>
<p>побѣда, въ бѣдахъ.</p>	<p>побѣдоу дароуите и въ побѣдахъ.</p>

У погледу целовитости текста *Житија* наглашенија су изостављања у Ср по једне или неколико речи у односу најпре на X, али и на већину других преписа. Идући од почетка, низ изостављених речи у Ср је следећи: и, же, тьчн'ством(ь), х(ристо)ва, податель, храмн и, и разлнчнмъ, по, нъ иже снѣ добрѣ строѣшнмъ, числв, цр(ь)ковъ, дарн, радос(тъ) не нзг'т(лаго)лан'нзю ц(а)р(ь)ство некончало, ц(а)р(ь)ствъ н(е)в(е)сномоу, богати тихо оувещаніе, патр'ар'хы, пр(о)рокы, ап(о)с(то)лы, въ бѣдахъ, и въ, ѿ, оулучити сп[о]довкнсе се сп[о]довкнсе и нас(ь), с(в)ет(ы)хъ. Оволики број изостављања речи не постоји нити у једном препису.

Укључивање *Житија* у штампани Римнички србљак чини се да није остварено само пуким преношењем текста из датог предлошка, можда из Раковачког србљака, већ се према увиду у сачуване преписе његово приређивање за штампу одвијало уз извесна подешавања. На то указују честе промене редоследа речи у Р, какве нису присутне у толикој мери и на такав начин у било ком препису. Ако се упореди са X, а то је најчешће и у односу на друге преписе, онда је другачији редослед речи у Р и X1 следећи:

србљьскыне земле и подор'скыне : 1, 3, 4, 2; дал'мат'а травоуниа : ↔; оурошь краль : ↔; яви се тако маснна пл[о]довита : 3, 4, 5, 1, 2; обнчан въ дрѣвннхъ ц(а)р(е)хъ : 2, 3, 4, 1; в(ог)з единоу : ↔; своємъ тѣлоу : ↔; людемъ и(сра)нлѣт'скымъ : ↔; намъ подаль неси : 2, 3, 1; излнла на ц(а)р(ь)скын врѣхъ него масла по дрѣвннмъ д(а)в(н)доу : 6, 7, 8, 9, 1, 2, 3, 5, 4; же именовъ се стефанъ : 4, 1, 2, 3; създа и назда в(о)ж(ь)ствнныне цр(ь)квн : 4, 5, 1, 2, 3; свщнмъ талѡ : ↔; многыне от[ь]твдоу : ↔; соугоубы вѣн'це наложнл от[ь] м(н)л(о)сти в(о)ж'е : 4, 5, 6, 1, 2, 3; ни единоу м(о)настырв : 3, 1, 2; цр(ь)ков' же и обнтѣль инокымъ : 4, 5, 3, 1, 2; в(ог)а н(а)шего : ↔; обнл'но оустрон прѣждер(е)ченнымъ м(о)настыр(о)м(ь) : 3, 4, 1, 2; роукы свою : ↔; г(лаго)лю иже въ

с(вє)т(ы)хъ : 4, 1, 2, 3; златими и сребрными б(о)ж(ь)ствннѡ цр(ь)ковь : 2, 3, 4, 5, 1; василіє нас(ь) : ↔; б(ог)оу
въ заємь : 2, 3, 1; ц(а)р(ь)ство н(е)б(е)сноє : ↔; ноцных[ь] и д(ь)невных(ь) же м(о)л(н)твах(ь) : 2, 5, 1, 4, 3;
свпротивних[ь] въсьмь : ↔. Као што се види, у Р се настојало да се синтаксички поредак промени
како би се успоставио распоред речи у коме најчешће придев стоји испред именице, а прилог
испред глагола. Тиме је нарушена супротна, далеко присутнија синтаксичка појава у делима
српске средњовековне прозе и поготову поезије, која је, мерена савременим говорним
искуством, имала својеврсну поетичност. Према свим резултатима текстолошког праћења
преписа могло би се закључити да је препис Х са најмање варирања каква се налазе у другим
преписима. На основу тога могло би се претпоставити да је Х очувао већу блискост са
Даниловим аутографом него остали преписи.

9. СЛОВО О СВЕТОМ КНЕЗУ ЛАЗАРУ

9.1. Поетички аспекти проучавања текста

Распони Данилових стваралачких способности испољени су у додатном узлету у његовом *Слову о Светом кнезу Лазару*. Омеђено наративним и реторским токовима, ово дело саткано је од нити које блистају лирским одсејајима. Историјска подлога *Слова* израња кроз Данилово виђење једног од кључних и судбинских догађаја српске историје, Косовске битке, и Лазаревог страдања у опредељењу за царство небеско. Стилска разиграност којом Данило води своје казивање одаје уметничку истанчаност којом је досегао величину догађаја који се налази у средишту овог дела. Смирени тонови излагања препознају се у свим деловима *Слова*. Чак и када се после низа земаљских слика погибелји наговештавају небеска пребивалишта мученика, међу којима Лазару припада заслужено место, код Данила све тече одмерено и усклађено између земаљских путева и небеског отишја.

Жанровско одређење слова нема јасно устројене обресе.²⁰³ Зависно од ближег одређења самим насловом, оно је најчешће повесно или похвално. Пошто је у једином препису Даниловог *Слова о Светом кнезу Лазару* дошло до уношења наслова и уводних делова из другог *Слова* посвећеног такође кнезу Лазару из пера Непознатог Раваничанина, није нам познат поуздан податак како је Данило назвао своје дело. Поред тога, Данило на неколико места свој састав спомиње као *слово*, али без икаквог ближег обележја: и въ слово привести, нх'же над[ь]писаніемъ слова въмѣнишом[ь], Пақы слово да възводит се, ѿ них'же намъ слово въпрѣдъ идетъ, ѿ нецѣже нам[ь] слово, вън'дите ми слово съ ѿпасаніемъ.

Композиција Даниловог *Слова* самим тим што му уводни део потиче од писара и очигледно редактора из другог састава, не може се сагледати у изворном облику. Од почетка *Слова* завршно са речима *тазонменствомъ ѿт[ь] родителки именована се* Даниловом делу прикључен је знатан уводни део. Тек од речи по *сих[ь] въ добре въспитаніи родителнѣмъ* растеше и крѣплаше се почињу да се разликују ова два слова и да тече Данилово казивање. Одатле се тек може пратити композиција његовог *Слова*, која је саткана од наративних и реторских смењивања. Према постојећем стању *Слова*, може се говорити о следећим композиционим целинама:

У првој целини се укратко, више као најава онога што опширније следи, само спомиње Лазарево одрастање, боравак на двору цара Душана, женидба, рађање деце. Ову целину Данило формално закључује речима: *се рѣо до зде*. Његово указивање на своје излагање јавља се повремено и на другим местима, што говори о његовом непрестаном вођењу рачуна о складу и мери композиције *Слова*.

Следећи став је кратак и представља неку врсту задатка пред којим писац стоји састављајући своје дело. Свест о томе да је пут који треба прећи захтеван и неизванстан подразумева марљивост трагања за сазнањима о Лазару. Данило није наводио изворе до којих је долазио о Лазару. Као Лазарев савременик било му је много тога и лично познато, поготову зато што се кретао у вишим друштвеним круговима у којима су сазнања могла да буду лакше доступна о особама из владарских, племићких и свештеничких слојева. Да сазнања о кнезу Лазару нису сама по себи довољна за састављање *Слова*, говори Данилов став да она треба да буду и узвишена и достојна саме светости којом је кнез оденут, што је примерено химничној природи предстојећег састава. Окренут настајању *Слова*, Данило је свестан да то не може без надахнућа које у духу средњовековног схватања треба да потражи од Господа. Стога он напомиње да мора да позове Бога у помоћ: *в(ог)а въ помощь сеѣе призваше*. Сврха божанске помоћи исказана је на метафоричан начин да би „младицу, или изданак, требало тражити од корена”: *п[о]добно же възискати ѿт[ь] корѣне ѿт[ь]расль*. Када се испуне таква очекивања, писац се тек тада

²⁰³ Трифуновић, Ђорђе. *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*. Београд: Нолит, 1990, стр. 323–326.

узда у могућност да може поуздано да говори о светом: јако да извѣстно сега сказати възможець. Са изреченим претпоставкама Данило у облику првог лица једине, како и иначе излаже, на крају овог става наговештава да му предстоји *Слово* о храбром мужу Лазару: сѣи ѡбо кышєр(є)чєнни добли мочѣ, о нем[ь]же намь слово прѣд[ь]лєжитъ. Из овако програмски постављене композиционе целине проистиче широко развијено *Слово* чији делови теку онако како их је Данило осмислио и компоновао на складан начин у коме се препознаје његова истанчана стваралачка личност.

Део о Лазаревом одрастању јавља се поново, али сада у развијенијем облику. Уз спомињање Лазаревог оца Прибца писац се нарочито задржава на блискости цара Душана са Лазарем. Низање Лазаревих врлина претходи царевом пророчком указивању пред целим већем достојанственика и велможа да ће Лазар бити неко велик и управљати српским земљама. Душанове речи наведене су у управном говору, чиме је писац дочарао непосредност обраћања и са нарације прешао на живљи облик казивања. Тиме су Душанове речи добиле на уверљивости: кѣдомо се да бѣдетъ вамь силнїи м[ь], и сьновити мь, јако сь юноша нмат(ь) что велико по нас(ь) быти, и господ[ь]ствовати срьбьскым землѣ(ми). Преласком на став о Лазаревој женидби, царском унапређењу у високи ставилачки чин и одвајањем довољно земље на управљање, као и обдаривањем богатством и славом, овај композициони део приводи се крају. Ипак, писац настоји да све то пропрати својим освртом на Лазареве врлине обраћајући се непосредно слушаоцима. Као врстом закључавања претходне целине Данило указује на то да је довољно колико је изнео: сѣа ж[є] сице.

Наредна композициона целина тиче се почетка Лазаревог владарског периода. Библијском паралелом са Исусом Навином, који је постао наследник великог Мојсеја и начелник јеврејског народа, Данило истиче значај Лазаревог ступања на престо српских земаља. Није изостало Данилово подсећање да је то чин божанске воље, чиме се указује на божанско порекло земаљских владара. У складу са тим наводи се Лазарево напредовање „у побожности, богобојажљивости, ништељубљу, храбрости, вери”. Уз све то, писац се приближава тренутку у коме отпочиње да говори о Лазаревом односу према монасима, којима је дошао „на бојиште подвига” (къ тризнице подвига). Његову љубав према монасима Данило је посведочио подизањем божаствених храмова тако да су се свукуда горе и брда испуњавале новонасталим монашким заједницама. Заузврат се хранио и храбрио „честим и топлим” монашким молитвама. Данило свакако није употребио хиперболу када је изнео став да Лазар нигде није изоставио манастире у Светој Гори Атонској без обилних дарова. Зна се да је Лазар помагао светогорска монашка братства на начин како су то чинили и сви немањићи владари. Сачуване су његове повеље светогорским манастирима Великој Лаври и Хиландару, из којих се сазнаје колико је био наклоњен одржавању и ширењу монаштва.²⁰⁴ Не желећи да „у повести” иде у ширину набрајањем свих Лазаревих врлина, Данило користи опште место да би се тиме „време одужило”. На крају композиционе целине поново долази пишећ осврт на своје излагање уз опаску да је нужно да се још више похита у привођењу *Слова*: нѣжда же намь пачє и тыщѣтєлнѣ и къ слово привести.

Очигледно је да је Данилу стало да посебно проговори у засебном поглављу о Лазаревом подизању манастира Раванице. Ова његова задужбина нашла се у средишту целине о којој је писац проговорио са дивљењем. Раваничка црква је у његовом виђењу „прекрасна” и подигнута у име Вознесења Исуса Христа. Да би започео опис изгледа цркве, Данило реторским питањем настоји да укаже на немогућност да се одједном не може изрећи „прекрасни и предивни састав таквог манастира”: Кто исповѣсть по единомъ таковыє обычѣли, прѣкрасноє и прѣдивноє сьставленїє оно? После овакве запитаности отвара се пут ка ближем опису саме цркве. Нижу се Данилови реалистични утисци о њеном изгледу. Црква је украшена „прекрасним мермером”, а божаствене иконе насликане су „сребром и златом”, куле су утврђене „тврдим зидовима” и „сваким ограђивањем”. Притом се додаје „да таквих нигде није

²⁰⁴ Младеновић, Александар. *Повеље кнеза Лазара. Текст, коментари, снимци*. Београд: Чигоја штампа, 2003.

било”. Данашњи остаци манастира Раванице говоре о истом сјају и лепоти о каквима је Данило говорио. О трпезарији, ћелијама и створеним красотами он је уопштено рекао да се „не може ни изрећи”. После речи похвале Данило обликује краћу целину коју посвећује богоугодном животу монаха. Слично као у Теодосијевом *Житију Светога Саве*, на месту где се описује испоснички живот аскета на оштрим литицама Атонске Горе,²⁰⁵ тако и Данило, будући и сам монах и са великим подвижничким искуством, проговара о отшалницима који су се овенчали трудољубивим духовним венцем.

Табела 14. Сличност Теодосијевог и Даниловог описа

Теодосије	Данило
ничесоже илюще татли крадома, развѣ ноуждныихъ власѣныхъ роубѣ.	ское что ничтоже илющихъ] развѣ тѣла, и сїе малыихъ] рзвѣ покривающихъ.

Према Даниловом виђењу Лазарева брига о обезбеђивању монаха свим потребама била је преизобилна и преумножена и он се са обазривошћу усуђује да каже да такве нигде није било. О добром живљењу у манастиру прочуло се и у далеким земљама, а његов углед растао је јер „ту не само да се дариваше сирот и убог, славан и неславан, него богато и обилно сви скупа”. На крају овог композиционог одељка писац није изнео било какав осврт на претходну садржину.

Почетак нове целине обележен је реченицом којом се предочава да наведеним лепотама и украсима светлеше сва Српска земља. Као контраст свему томе долази обрт којим се указује на изненадну опасност од навале Турака, за шта је била одговорна завист, коју је, опет према схватању које залази у опште место, покренуо ђаво. Низом реторских питања и узвичних реченица у уједначеном ритамском поретку, Данило се, попут старозаветног пророка Јеремије, обраћа Христу недоумевајући се како да се спознају и истраже дубоке тајне и дубина Божије премудрости:

свѣди твоје х(рист)е безднѣ многахъ кто исѣтетѣ.
 ѿ глѣбина богатства и прѣмудрости и развѣла б(о)жїа.
 како неиспытани свѣди его, и неислѣдни пяти его.
 Кто збо б(о)жїю еже ѿ всѣмъ прѣмудрости глѣбынѣ изслѣдитѣ.

О ђаволу и његовој злој природи Данило се осврнуо залазећи у времена када се овај отпали анђеоло одвојио од Створитеља и покренуо се на завист према људима наоружавши анђеле како би подигао бој и погубио „оне који у побожности свемучитељски живе у Христу”. У поређењу са ђаволом, писац уводи њему подобан лик из своје савремености, начелника Измаилџана званог Мурата. Тиме је отворио поље за казивање о предстојећем сукобу турске и српске војске. Данило је Муратов ратнички портрет скицирао у кратким цртама. Његовим успесима припада освајање грчких земаља, као и источних и западних земаља у којима је подјармио многе царе и самодршце. Данило је унео лични став у казивање о Мурату оценивши да је он запао „у бешчасће и охолост, у болест уображености умишљајући да је Александар Македонски”. Незајажљив Муратов порив за освајањем писац је упоредио са персијским царем Ксерксом који је са силном војском кренуо „на Еладу”. На сличан начин

²⁰⁵ *Живот светога Саве*. Написао Доментијан [Теодосије]. На свијет издало Друштво србске словесности трудом Ђ. Даничића, Београд, 1860, стр. 24.

Мурат се са сиљном војском „неизрецивог мноштва” приближио српским земљама. Жестину Муратовог устремљења Данило је упоредио са свирепим лавом. Дата целина окончана је Лазаревим схватањем опасности од надирања „овог гордог и охолог”. Његова молитва „из дубине срца” Богу за помоћ представља наговештај новог композиционог одељка.

Ова Лазарева молитва прва је у низу у *Слову* и по обиму је невелика, али је истовремено прво знатније напуштање наративних токова и прелазак у реторско низање излагања. Обликована анафорским понављањима везника *и*, молитва добија извесне поетске одлике. Спомињање мачева и лукова има двојако значење: на једној страни то су симболи примерени тренутку у коме се Лазар моли, а са друге стране ови појмови припадају реалијама из стварности која се надвија над Србијом. Искази „мачеве извукоше” и „напрегоше лукове” везују се за „законопреступнике” испуњене мржњом, који су заискали Лазареву душу. Стога је вапај у молитви снажан и реалистичан. Лазар се моли за помоћ у нади да *вѣндетъ оръжіе ихъ въ ср[ъ]д[ъ]ца ихъ, и лѣци ихъ да съкрѣтет[ъ] се*. Као завршница овог става долази опште место у коме се истиче нада да ће непријатељ разумети ко је Бог као „јединини творац преславних чуда”.

Кратак међустав повезује претходну и наредну композициону целину. У њој Лазар шаље по „*бл(а)городные своє и великоже и коеводы. и воє великих[ъ] же и малых[ъ]*” саопштавајући им о наиласку безбројним иноплеменицима. Наступа драмски моменат са језгровитим психолошким истицањем занемелости: *таже вѣзмлькю кыкшв*. Из насталог тајца појављује се Лазарева „тиха и слатка” реч којом се свима обратио.

Лазарево обраћање окупљеној војсци чини снажну беседу, прожету химничним и лирским тоновима окренутим бодрењу и храбрењу и позивању на жртвовање да би се ходило вишњим путевима. Прве Лазареве речи благе су и непосредне: *Кы ѿ дрѣзи и братіе*. Споменути су сви сталешки слојеви који су се налазили у окупљеној војсци: *великожи и бл(а)городнии. воинны, коеводы. велици же и малии*. Кнежево подсећање на земаљска добра, славу и богатства која им је свима Бог даровао и никог није лишио свега потребног представља припрему за обрт у коме се предочава и друга страна живота, обележена страдањима и смрћу. Као храбри пастир, Лазар позива на трпељивост и „слатко подношење за Христа и побожност отачаства”. Његове речи бодрења постале су свевремене:

лѣче ес(тъ) намъ въ подвижѣ съмръть. неже ли съ стѣдом[ъ] живот[ъ].

лѣче ес(тъ) намъ въ браны мѣтнѣю кончннѣ под[ъ]етн, неже ли плѣща врагѣм[ъ] нашиѣмъ подати.

Лазарев позив на скорашњу жртву и подвиг подразумева подношење страдања како би се поживело вечно на небесима и како би се назвали „војницима Христовим” и „уписали у књиге животне”. Завршне речи ове беседе имају облик древне изреке: *колѣзни раждають славу. и тѣды исходатанствѣють покон*.

Како би прешао на следећи став, у коме је нова беседа, Данило је кратким освртом на претходну целину указао на то да је Лазар „изговорио својима и друго” како би их тиме „наоружао речима” и „припремио многе страдаоце на подвиг”. За српске војнике, који су „славни и мужаствени и благородни”, Данило налази симбол који оличавају „прекрасне младице које даде и подиже Српска земља”. Још познатији симбол који везује за њих јесу „кедрови ливански”, који представљају непомеривост и исконску снагу израслу из тла. Одговор који су војници упутили „премилом свом господару” обликован је као беседа.

Остварена у хорском казивању, беседа српских ратника подсећа на античке драме у којима је овај поджанр био њихов саставни део. Драмски постављена по својој природи, у овој беседи истиче се одлучност ратника да се вођени Лазаром не поштеде у жртвовању за отачаство. Данило као средшњу мисао „хора” обликује језгровит став чијом поруком се опредељује за вечност кроз приношење себе као жртве Богу: *вирѣмъ да вѣсѣгда живы вѣдемъ!* Спомињање Измаиљана у беседи конкретизује свест о непријатељу са којим се треба сукобити уз јарке слике које дочаравају бојно поље са „мачем у глави”, „копљем у ребрима” и

свеприсутном „смрћу”. Данило на једном месту у своје казивање уводи два стиха који су обележени стилском фигуром симпложе. Сама појава потпуно метрички постављених стихова реткост је у овом *Слову*. Они у датој беседи одзвањају посебним звуком, који допире из грла српских ратника као трубни поклич упућен непријатељском табору Измаиљћана. У ритамском низу који преграђује оба стиха дочарава се горка ратничка судбина, јер се над њима надвија смрт. Упркос томе, два стиха који обгрљено стоје око претећег бездана, надилазе страшну очекиваност, јер у њима је снага поновљене епифоре „борити се имамо”:

мы съ издмананти брати се нмамы.
аще и мьць главѣ и копїе ребра и смрть животь.
мы съ свпостати брати се нмамы.

Двема скованим полусложеницама „садрузи и савојини” Данило повезује српске ратнике са римским војницима који су били крај Христа на крсту. Српски ратници у том поређењу преузимају негдашњи страшни прекор еда би се у свом жртвовању за веру „Христом прославили”. Сводећи беседу крају, писац заједништво својих ратника види и у истом гробу и у истом пољу где ће лежати њихова тела. Нераздвојни останак и у смрти исказују сами ратници уз анафорско наглашавање жељеног заједништва:

и єдинъ гробъ намъ да бѣдетъ.
и єдино полє плътен наших[ъ] съ костми да подимѣтъ.

Из таквог нераскидивог земаљског бивствовања и у смрти као светло очекивање на крају беседе долази нада да ће погинуле ратнике примити „едемска светла насеља”.

Данило у кратком одељку проговара о причешћу кнеза Лазара и српске војске уз речи: в(о)жє вь рѣцѣ твои д(о)ше наше прѣданимъ! Посебну пажњу посветио је Лазаревим размишљањима у ноћи пред предстојећу битку. Његово стање Данило је описао у неколико јарких слика: „озарен Светим Духом”, „ван света и ван себе”, „разнежен душом”, „једнак са земљом постаде”. У таквом стању снажних осећања Лазар је упоређен са пророком Јеремијом. Алузија на Јеремијино оплакивање Јерусалима исказано је у стилу плетенија словес тако што је глаголом *плакати* саткао слику у којој Лазар из трајног стања плакања долази до тренутка када усплака: плаче се вьсплака. Да је Данило близак исихастичком поимању људских стања, показује не само овај пример у беседи, него и када он мало даље поново проговара о Лазаревом „топлом покајању” и његовим „горким сузама”. Тада, желећи да покаже у каквом стању се Лазар моли, ниже два глагола блиског и синонимског значења: плаче и рыдає. Тиме је Данило најавио следећу композициону целину.

Као засебан поджанр у оквиру *Слова* јавља се Лазарева молитва у ноћи пред сутрашњу битку. У препису *Слова* који нам се сачувао у висини реда где почиње овај део на маргини стоји црвеним мастилом и истом руком написано „Молитва”, како би се скренула пажња на њен почетак, али и значај тог дела састава. Молитва је испуњена речима Лазаревог покајања. Глагол *сагрешити* преовлађује у његовом обраћању Христу: мнѡго сьгрѣшившаго ти, тебѣ єдиноѡ сьгрѣших[ъ], г(оспод)и сьгрѣших[ъ] на н(е)бо и прѣд товою, прогнєвах те и раздражихъ и сьгрѣших[ъ] зѣло, прости ми єнка ти сьгрѣшихъ. Овом низу глагола придружује се и придев *грешан* и именица *грех* којима Лазар себе представља пред Господом. У синтагми мнѡго прѣсьгрѣшившаго, којом Лазар на хиперболичан начин говори о својој грешности, Данило се препознаје као изванредан зналац српскословенског језика и даровит стваралац у њему, што му је доприносило да у маниру плетенија словес остварује необичне спојеве попут наведеног примера. У Лазаревој молитви спомињу се јудејски цареви Манасија и Језекија, чије примере наводи како би му Господ као и њима услишио мољење и помогао да победи сутрашњег непријатеља. Као крајње ишчекивање од Господа Лазар моли да буде раздрешен од живота „са веком овим садашњим” и да страдањем буде удостојен да се овенча мученичким венцем славе. За прелазак из земаљског света у небеске просторе славе Лазар не види погоднији час од предстојећег у коме

ће се одиграти битка. У таквој Лазаревој молитвеној нади Данило је окончао један од ударних делова *Слова* испуњеног стрепњама и свеколиком неизвесношћу.

У следећој композиционој целини Данило говори о Лазаревом чину покајања и мољењу за опроштај грехова, притом рекавши да нико није безгрешан осим „Јединог који дође грешнике спасти”. Ослањајући се на одабране библијске изреке пророка Исаије, псалмопевца Давида, пророка Мојсеја и апостола Павла, Данило је навео неке од мисли о Божијем опраштању грехова и о ишчекивању вечних добара у будућем веку. Таква шира библијска подлога указивања на смисао Лазареве молитве за опроштај грехова предочава наду да ће Господ бити милостив и услишити га тако да може са осећањем олакшања да дочека сутрашњи дан изласка на бојно поље.

У делу који у *Слову* припада самој бици Данило ју је дочарао низом слика страдања и погибије. Нарочито су сликовита поређења која показују пишчеву способност да споји реалистичност казивања о људском губилишту и такав догађај уздигне на поетски ниво: проливање крви *яко рѣкаѣ текѡциѣ*[ь], разбацана телеса лежала су *яко снопѣ*, покошени су били *яко и стѣлѣ финикови*, *яко избѣранна ливанова*, *яко лѣторасли бл(а)горасльны*, *яко кринны селни бл(а)говѡханны*, благочастиви су сасецани и клани *яко жива жрѣтва и ѡд(8)шевлѣнна*, а нечастиви *яко ѡт[ь] небытїа въ бытїе въседѣчно въываѣиѣ ѡт[ь]силаѡх се*. Уверљивост Даниловог дочаравања битке има снагу очевица иако он то није био. Мада су на попришту лежали мртви заједно „частан са нечастивим”, за њега су то биле две војске са потпуно супротним опредељењима и одликама. Њихови предводници представљају оличење два неспојива света у коме се кнезу Лазару муке и боли урачунавају у узорност и искушење, а Мурату у ране и казну. Настављајући да карактерише обојицу супротним вредностима, писац успоставља паралелизам изнетих особина: Лазару припадају „царство бесконачно” и „радост неизрецива”, а Мурату „мука вечна” и „тама најкрајња”. Снага Лазаревих војника долази отуда што они „*бл(а)гочьстїемъ крѣплаѡх се*. *бл(а)горазвїемъ стѣрѣждаѡх се*. *кр(ь)щенїемъ просѣщаѡх се*. *правдою свѣтлаѡх се*. *въсакою добродѣтелю вкрашаѡх се*”, а Муратови војници „*нечьстїемъ и неистовствомъ*. *и вѣиством[ь]* и *въсакою злобою възымаѡх се*”. Уз оваква поређења Данило је навео мисао из *Прича Соломонових* за библијску потврду да су дела праведника живот, а плодови неверника греси: *память праведних[ь]* *въ вѣкы прѣбываетъ*, *имѣ же нечестивых[ь]* *згасаетъ*. Писање *Слова* за Данила има сврху како би се истакли подвизи „изванредних мужева” који су достојни хвале, јер се „мушком храброшћу у боју удостојише почасту, испунивши се сваком славом и похвалама”. Притом је за њега лепо и то што ће им награда бити да ће им се „слава подићи речима, а дела њихова сама од себе биће славнија”. Поврх свега, важно је да се и други угледају на њихов подвиг и слушајући о њиховим врлинама: *да встанѡтъ къ равным[ь]* *ихъ подвигом[ь]*. *и къ бл(а)гомъ житїю подїигнѡтъ се*. *и къ мѡжествѣ подвижники помажѡтъ*.

Пошто се удаљио од непосреднијег сагледавања збивања у боју, Данило је себи, као и слушаоцима, упутио реченицу којом треба да врати казивање и *Слово* на претходни ток: Паки слово да въводит се *яже въ брани*. Даље приповедање води ка виђењу окончања боја у коме *безчисльное множество ѡбонѡхъ избивеных[ь]*. *г(а)голю*, *срѣвѣмъ же и свпостатных[ь]*. *и по косовѣ полю сихъ слеженихъ*. За Мурата је укратко речено да *мьчным[ь]* *орѡжїемъ ср[ь]д[ь]чнѡу разѡ прїемъ*, *нѡжно д(8)шѡ свою изврѣже*, а за „новог мученика кнеза Лазара” да *въ ланитѣ мьчѣмъ побѣченъ*, *бл(а)женнѡ кончїи прїетъ*. О Лазаревој даљој судбини Данило је изнео податак да је његово тело пренето из Приштине у цркву Вознесења Христовог. Потом писац позива на Лазарево прослављање двокрстницима *бѣнци*.

Кратак одељак посвећен је кнегињи Милицы да је проистекла „из корена светог Немање”, да је кћи великог кнеза Вратка са следећим врлинама: *въсакыи добродѣтели вкрашена*. *бл(а)горазвїна*. *мѡжѣвна*. *милостива*. *щѣдра*. *бл(а)говѣтанва*. *и въсакых[ь]* *бл(а)гных[ь]* *ѡбычан испљњена*. Само је наведено да су Лазар и Милица имали синове Стефана и Вука и пет кћери, али да ће се о њима тек говорити: *ѡ нихъ же намъ слово въпрѣдѣ идѣтъ*.

Посебно поглавље посвећено је настојању Лазаревих синова заједно са мајком да се његово тело пренесе у задужбину Раваницу. Подстрек за то према Данилу потекао је од Стефана и Вука који су се посаветовали са мајком. Њихове речи наведене су у управном говору док је мајчин пристанак прокоментарисан тиме да се она задивила и разнежила њиховим предлогом подстичући свесрдно на такав чин.

Кратак Данилов осврт на жељу за похвалом кнезу Лазару представља само предак пред пренос његових моштију. Своје хваљење назива „малим духовним плетењем” (мало словесное наше сплетеніе), за које се топосом скромности „брани” да није замисао његовог разума, већ учинак оних који као својим добрим делима прослављају кнеза Лазара. Именица *саплетеније*, коју је Данило употребио да означи своје казивање, није тек украс његовом изразу, већ се она на непосредан начин повезује за појаву плетенија словес.

Пренос Лазаревих моштију из Приштине на свом путу наилази на прву одредницу, а то је град Брвеник. Пошто је град припадао области Вука Бранковића, опис дочека моштију залази у засебан композициони одељак. Данило је изнео податке о томе да је Вук био син севастократора Бранка, а унук Младенов и да је ожењен Лазаревом првом кћери Маријом, која је од Немањиног племена. Вук је са супругом и са свим благородним својим изишао у сусрет моштима и Данило је језгровитим и уверљивим речима насликао настало стање у коме су преовлађивали велики плач и рыдані. Лазареве мошти су преноћиле у цркви у којој је почивала Вукова рођена сестра са својим синовима Стефаном и Лазаром. На крају овог поглавља јављају се два стиха, који су појава карактеристична да се као такви налазе испред пролошких житија. Ти стихови односе се на споменуте почивше који леже у цркви:

С[ти]х[ъ], ѿ м(а)ти ꙗкоу о[с]іе пріици с(ы)ны съ братом[ъ]. Съ другою м(а)терію землюю.

С[ти]х[ъ]. Д(с)ше ваше въспрїети сътъ въ рцѣ в(о)жїи съ праведнїици.

По свему судећи, Данило је био учесник преноса Лазаревих моштију.

У следећем делу преноса Лазаревог тела укратко је описан сусрет кнегиње Милице која је са синовима и са свима благородним изашла у сусрет моштима, које су стигле у бившу Лазареву област. Данило без стилских украшавања, сасвим једноставно, дочарава Миличино емотивно стање. Она пада преко моштију обгрливши их и од туге долази у стање обамрлости у коме је као полумртва. Када се прене њако ѿт[ъ]сна глѣбока, она отпочиње свој плач, који долази као посебна целина.

Миличин плач тече у непосредном обраћању Лазару. Данило је остварио овај плач у живом дијалогу између Милице и Лазара. Истовремено се преплићу Миличина туга и оплакивање са стањем у коме су њена деца, тада у ропству: д(ѣ)вы мое и юноше мое идѣхъ въ заплѣннїе. Миличин плач Данило пореди са Јеремијиним плачем. Снажна је и потресна свака Миличина мисао. Посебно је стилски узнета њена реченица у којој саопштава да се обешчеди мачем као смрт у дому: обчеди ме мѣтъ ѡкоже смрѣтъ въ домѣ. Њен позив пољима и долинама да усплачу (съвъсплачите ми поля и долиа) има хиперболичан облик, али истовремену заснованост на стварности. Чињеници да су поља и долине били саучесници телима пострадалих ратника и њиховој крви Данило је дао поетски узлет. Обраћање мајкама изгинуле вољене деце, женама у победи прослављених мужева и рођацима на заједничко ридање такође израста из незавидног стања ондашње Србије у којој су многи остали без својих ближњих у Косовској бици. Данило то свакако проживљава дубоко и саосећа са Милицом и својим народом.

Граница између Миличиног плача у коме се обраћа Лазару и његовог узвраћања на њену тужбалицу означена је само једном реченицом у којој се саопштава да јој вл(а)гословесныи, достохвалныи и мѣжъствны Лазар одговара предстојећим речима. Затим долази реторски постављено Лазарево казивање којим утешно поручује Милици да не тугује, већ да буде радосна и благородна пошто је са јачим војевао и смртном раном га утишао. Мисао коју је Лазар потом изрекао важна је као мера слободе и жртвовања: лѣчша ми бы(тъ) похвална смрѣтъ,

неже сь вкоризною животь. Она просијава кроз све векове и проноси суштину српског рода да се бори за слободу. Лазар је свесно пошао путем достојним за памћење и узор другима чиме се убројао у мученике. По моделу супротности доње–горње, мачеви–венци, смрт–бесмртност, Данило је истакао Лазареве ставове о смислу постојања:

зрехъ долнѣ браны и съчнтахъ горнкѣ почѣсти.
зрѣх[ъ] мѣче, и помышляахъ горнкѣ вѣнце.
ожидахъ смръть, и бесмрътїе помышляахъ.

Лазареве речи утехе иду дотле да саветује Милице да се мора помирити са Божијом вољом и да спозна „законе природе”: такоже г(о)с(поде)вн изволи се та и быс(тъ). Таквим осмишљавањем Лазаревих порука Данило полази од неких основних хришћанских начела исказујући их на литераран начин. Тако је изведена и завршна мисао у Лазаревом обраћању: аще бо кто вбо въ малѣ отъщетевает(ъ) се тако чл(овѣ)къ. вѣнчавае же се свѣтлѣ тако в(о)голюбивъ.

У смењивању Лазаревог и Миличиног обраћања на ред долази Миличин одговор као посебна композициона целина. У препису у висини првог реда Миличиног казивања стоји на маргини црвеним мастилом исписана реч „ответ”, како би се истакао значај датог одељка. Тај део краћи је од претходних и његова суштина лежи у Миличином признању да она не може а да не плаче и не рида. Као што је својевремено Јефимија у *Туги за младенцем Угљешом* „природом матерњом побеђивана”, тако сада и Милица у одговору Лазару напомиње да се „закони природе раздељују” и да јој „велике боли пламен зажигу” и душу „опаљују” и „утробу растрзавају”.

Овакве Миличине речи одјекнуле су у срцима окупљеног мноштва, чиме Данило прелази на сликање колективног осећања и увођења нове целине. Место је испуњено крицима и гласы и вьплъми непрѣстанными, при чему сьставляет се плач(ъ) и рыданїе нестѣшидо, от[ъ] колѣзни и вьздыханїа ср[ъ]д[ъ]ца. Снажна је слика у којој људи тако лъвы нокти из срѣды втробы рьвше. с(ы)ны о(тъ)ца звахъ. равы вл[ъ]д[ъ]кв. Заједничко саосећање у боли Данило је упоредио са стањем јуродивих. Из таквог свеопштег плача и ридања догађа се обрт у коме Данило сведочи о томе како су сви из свештеног збора заједно са властелом уз псалме и певање преобратили „жалост на радост и у благодарност и песме” и пренели Лазарево тело у његов манастир Раваницу.

Полагање Лазаревог тела у припремљени гроб у цркви Вознесења Господњег повод је за ново поглавље у коме се описује велико заједничко славље свештенства и народа који је долазио са свих страна. Овим делом окончава се Данилово непосредније казивање о самом Лазару.

Сагледавање прилика које су настале после Косовске битке и Лазареве погибије добија нову димензију *Слова*. Стање у које је запала Српска земља препуно је страдања не само од Измаиљана, него и од Угара. Попут Инока Исаије, који је у запису уз превод дела Дионисија Ареопагита проговорио о страдању српског народа после Маричке битке, и Данило на свој начин ниже погубљене слике:

на срьбскю землю. от[ъ] вьсѣдъ ко свпостатом[ъ] подвигшем се, и крѣпкымъ обьстоанїемъ належешїимъ. не тькмо исманитом[ъ]. нѣ и вгрьскимъ землямъ и многымъ господамъ сь бесчисльннми силами сподвигшем се. и сїю въ запустѣнїе и заплѣненїе вьсеконьчное, и разоренїю прѣдати. и бѣ видѣти овѣхъ от[ъ]водимых[ъ]. овѣхъ же нещеднѣ томимых[ъ]. овѣхъ же мѣти сьѣцаемѣх[ъ]. и множество крвемъ проливающимъ се. тѣ бѣ видѣти. скръбь. вѣдъ. плачь. и рыданїе вьсѣдъ нестѣшидо.

Спомињање „плача и ридања” Данилу је дало повода да се изнова осврне на Јеремијино слично оплакивање и туговање за Јерусалимом. Данило је дубоко проживљавао страхоте које су захватиле српски народ, а својеврсну утеху налазио је у поистовећивањем свог рода са страдалним библијским народима који су упркос искушењима да нестану, опстајали само уздањем у Бога. На исти начин и Данило се нада спасу српског народа. Времена турског

ропства надвијала су се над Српском земљом и Данило слуги сав терет који се мора поднети до нове слободе у непредвидиво ком времену.

Кнегиња Милица већ је начинила први корак ка спасавању Српске земље која је безнађем удовствовала. Данило сада њој посвећује засебан део *Слова*. Без навођења Миличиних речи молитве упућених Богородици, писац успоставља паралелу између ове две страдалнице. Богородица постаје оличење наде и спаса. Данило наводи њена битна својства: печалынымъ и сирѣнымъ и въдовѣнымъ бл(а)гъ промыслитель. сѣа бо збо паче въсѣх[ъ]. еже д(с)ше колѣщее въздыханіе. еже ср[ъ]д[ъ]ца съкръшеніе. еже изъ глыбини стенаніе, еже слъзамъ пролитіе. Да су Миличине молитве услышене са неба, Данило то показује контрастом. Српска земља, која више није била као цела и која се налазила у „опустелости и згажености”, пакы на пръвѣю свою добротѣ възходитъ. и многочл(о)в(ѣ)чныимъ(ь) и всенароднымъ[ъ] населеніемъ красоваше се и множише. Као завршницу овог става писац изриче језгровиту мисао: б(о)гъ сице изволившѣ.

Стасавању Лазаревог и Миличиног сина Стефана у довољну зрелост и ступање на престо посвећена је краћа целина у *Слову*. Уз казивање о чину Стефановог именовања за великог кнеза Данило наводи речи поздрава и честитања окупљених: многа дѣла и бѣдетъ боудеть!

Идући ка завршници *Слова*, Данило жели да поучи и оснажи имајући на уму најпре оне који непосредно слушају његове речи, али свакако и далеко шири круг, па чак и свој народ у целини. Према тематском склопу ово је истовремено најобимније поглавље. Данилове речи засноване су на хришћанским врлинама и напасе на љубављу. Свуда је у *Слову* Данилова рука засејала плодно зрневље речи дарованих кнезу Лазару у којима љубав неоскудно израста. На љубави према ближњим и свом народу почива Данилово казивање, као и природа Лазаревог лика. Већ од језгровитог осврта на родитеља кнеза Лазара Данило је указао на љубав која краси његову блискост са царем Стефаном: приблизъ быкаше зсрѣдемъ и любовію. тѣлеснымъ[ъ] възрастомъ и бл(а)гонравнымъ обычан, тако единомъ обонимъ[ъ] зрети се. или сице рещи съзъзъ любве, тако единомъ д(с)ши въ двоихъ[ъ] тѣлесехъ[ъ] быти. Осврћући се на Лазарево узрастање још из детињства, Данило је навео низ његових особина: ѡблаше се всакымъ дѣлы бл(а)гымъ зкрашен(ь). бл(а)гонравнѣ велѣзмьнѣ. кроткѣ мъжъствьнѣ. въ всакыхъ[ъ] доблестехъ[ъ] показоваше се. Као на лествици врлина, писац истиче љубав којом се Лазар истицао у свом опхођењу: онъ же д(ь)нѣ от[ъ] д(ь)не бл(а)гымъ нравы приспѣвааше. любовь къ любви, къ немѣ прилагаетъ. Лазарев лик богатством врлина прибројан је узорним хришћанима, чија љубав према сиротима има нарочито место: сѣ збо много ѡблаше се въ бл(а)гочѣстїи и б(о)гобоазнїи. въ ницелюбїи. и мъжъствомъ[ъ] прѣзкрашенѣ. иже доблестьвнѣ въ всакыхъ[ъ] обрѣтѣ се. правдою и вѣрою зкрашаемъ. милостїю и щедротами нищїихъ збогъжаетъ. Лазар је био ризница љубави која се преливала и на братство његове задужбине Раванице у којој су монаси живели у складу са највишим врлинама: сицевы же съзъзъ братства же и любве и зсрѣдїа познавааше се. тако единомъ д(с)ши въ въсѣхъ быти тѣлесѣхъ. Љубав има посебно место у речима српских ратника који се хорски обраћају Лазару захваљујући му за љубав коју је пренео на њих, која ће им омогућити да њихова жртва у борби буде лакша:

любовъ же и чѣсть вса обычно от[ъ] тебѣ въспрїехомъ[ъ].

что много еже за те и ѡ бл(а)гочѣстїи, и за от(ь)чѣство намъ оумрѣти.

Данило види Лазара после саме погибије као овенчаног новог мученика који је прослављен у победи и ревнитељ љубави Божије: добропобѣдны же и любви б(о)ж(ь)ствьнѣи ревнитељ, новын м(с)ч(е)ник(ь) кнезь лазарь.

Наговештавајући реторски низ Лазаревог слављења, Данило позива народ да са љубављу приступе и да сви заједно похвалама сплету добровенчани венац храбрости: тѣмъ же зсрѣдно притецѣмъ, и съ любовію въспрїимѣмъ. и радосно къ тръжъствѣ дароноснѣи вѣдемъ, мъжа сего доблести, вѣнцѣ бл(а)говѣнчьнѣи похвалами съплетимъ. У завршном ставу *Слова* Данило у непосредном обраћању позива вољене на здруживање у љубави: боудемъ и мы възлюблены, не въ нѣжди дръзи нѣ въ любви, и прѣжде зиди ѡже зиди привготвимъ да въ врѣме зиди вѣстнѣ обрѣщемъ! Овако однегован

мотив љубави у Даниловом *Слову* могао је имати своја изворишта у библијским књигама, у поукама светих отаца и у делима српских писаца, нарочито Светог Саве, Доментијана и Теодосија.

Пошто је Данилово *Слово* сачувано само у једном препису и то са променом коју је начинио неки од преписивача додавши на његовом почетку део из *Слова* Непознатог Раваничанина, не знамо да ли је изворно било уобичајено обраћање чтецу, како то у садашњем редигованом облику стоји: Б(а)го(с)л(о)ви, ѿ(т)ѣ. Постоји могућност да је таква формулација постојала у изворном облику Даниловог *Слова*. У делу *Слова* који припада Данилу његово непосредно обраћање слушаоцима указује на јасну природу овог састава да се чита у истим околностима као и пространо житије, у манастирској трпезарији за време обеда на дан слављења Светог кнеза Лазара 15. јуна. Тон обраћања упућује на осећање љубави према слушаоцима. Облици императива и вокатива „зрите, вазљубљени, и послушници сим бивајте” сами по себи говоре о позивању на додатну пажњу како би се од *Слова* које предстоји стекла духовна корист и њом се покренуло на бољи живот: тѣмже зрите възлюбленїи, и послшници симъ бываѣте, вѣстъ бо добродѣтели слово многихъ[ъ] оумилнїи. и къ ревности д(с)шѣ възставити и къ лѣтшѣмъ житїю под[ъ]вїгнѣти. и пользно что смѣлѣмъ ѿт[ъ] нихъ снїзсквѣще. и бл(а)гыми ползѣми шокатїли се. Оваква Данилова жеља да се чује реч о врлинама није опредељена само на један тренутак, већ се односи на свако ново изговарање овог *Слова* у свим временима. Те речи су свеприсутне у непрекинутом трајању у коме постоји једно и недељиво време.

После смењивања низа наративних и реторских деоница у којима је приказана Лазарева погибија и стицања небеске славе, Данило се изнова обраћа слушаоцима обликом императива и вокатива желећи да им укаже на величину Божијег милосрђа према онима који су окренути добрим делима: Видѣсте ли възлюбленїи како бл(а)гоуразумїемъ[ъ] свом[ъ] и ѿт[ъ] дѣлъ добрыхъ[ъ] и ѿт[ъ] м(н)л(о)ср(ѣ)дїа б(о)жїа, надеждѣ сп(а)сенїа стежавѣ. Када је ток Даниловог казивања увелико одмакао, он је желео да у новом обраћању начини свод дотадашњег излагања и да се осврне на невоље које су снашле српски род. Сада се обраћа још приснијим начином користећи синтагму „вазљубљена братије”: Възлюбленна братїе, вѣнмїте ми слово съ ѿпасанїемъ. ѿ нихъже имамъ г(а)голати въ вѣломолѣдрѣнїе въсѣмъ таже скрѣпнымъ[ъ] находѣщїимъ на насъ[ъ].

Како се *Слово* приближава окончању, Данило се усмерава ка позивању на молитву. У таквом заједничком молитвеном обраћању он се нада у помоћ од Господа како би се примио „венац благодати”. Покретање на трпљење по њему потребно је како би се покренуло на предстојећи подвиг на „невидљиве и видљиве и супарничке непријатеље”: Сице и мы възлюбленныи помолїи се и тѣшии се. такоже сихъ оръжїемъ бл(а)гоуоленїа своего вѣнчалъ ес(тъ). да и мы оръжїемъ правды, прїемше вѣнць бл[а]г[о]д[ѣ]ти дарованїа б(о)жїа, ограждени вѣдемъ. разумѣвше же проче великихъ[ъ] даръ бл(а)гныхъ[ъ]. и прѣжде въсѣхъ[ъ] вгаждати б(о)гъ подвижанїи се. се бо ес(тъ) оръжїе наше и слава и втврждѣнїе и всѣ бл(а)га, еже сътрьпѣнїемъ подвизати се на прѣд[ъ]лежѣщїи намъ подвигъ, на невидимые и видимые и свпостатные врагы.

Позивање на мољење има шири значај у Даниловим речима. Он настоји као духовни пастир да своје стадо сачува у тако великом страдању које је донело непредвидива искушења. То није у *Слову* опште место, како би могло да изгледа када позивање на молитвено истрајавање, већ оно има далеко дубљи смисао обележен посткосовском траумом у којој се нашао српски народ. Потреба за исцељењем и окупљењем била је најпреча и зато Данилове речи зову на покајању како би се Господ умилостивио да буде заштитник и истребитель непријатеља и варвара: Къ симъ же проче добродѣтелиемъ въспрїимѣмъ покаанїе, еже ес(тъ) корѣнь бл(а)гочѣстїа, и въсѣмъ бл(а)гнымъ вина. покаанїемъ вбо и мы възлюбленныи вмолимъ б(о)га. да и браны потрѣбнѣ[ъ]. и варвары вгаснѣ. и врагъ встанїа скрѣшнѣ. аще и безчисленны сѣтъ ратници множьствомъ, нь нашъ поворникъ крѣпчанїи ихъ ес(тъ). сего ради егда кто прилежнѣ прїтетѣтъ къ покаанїю, много вмолаетъ б(о)га. вѣстъ бо б(о)гъ различные взырокы намъ[ъ] подавати къ ратнымъ низложенїю.

У завршници *Слова* истовремено се упућује блага реч која је истовремено и тихи вапај да се заиште, умоли, клекне пред Богородицу, свете апостоле, пророке, мученике, преподобне и све заједно који су Богу угодили како би се непријатељ посрамио. Као врхунац свеколиког ишчекивања милости и помоћи од свих светих Данило истиче да се од њих подари љубав. У широком кругу теку речи молитве да се Господ смилује „на земљу нашу”, да „владаре укрепи, и у православљу утврди и у побожности оснажи, и у љубави усаврши, и у вери сачува, и у миру добром отхрани, и своју славу просветли, и нас из мноштва грехова избави и вечних добара удостоји”. Те речи су колико окрепљујуће и препуне љубави, толико и родољубиве на достојанствен начин: Боудемъ и мы възлюблены, не въ нѣжди дрѣзи нѣ въ любви, и прѣжде зиди ѣже зиди пригтовимъ да въ вѣрѣ зиди вѣстнѣ обрѣщемъ, тѣмъ же. възышимъ. оумолимъ. припадимъ, къ пр(ѣ)ч(и)стѣи б(о)гом(а)тери. къ с(в)ѣтлымъ ап(о)ст(о)ломъ. ль пророкомъ м(с)ч(е)никомъ. пр[ѣ]п[о]добнымъ и вѣсѣмъ къпно иже б(о)гъ оугодившимъ. и сихъ м(о)лбамъ. сихъ прошеніемъ. докль ес(ть) и милостивъ б(о)гъ. паче вѣсакое слова. паче вѣсакое жрѣтвы. паче вѣсакое мысли. врагы посрамити. и землю нашу помилувати. и господ[ь]ствующихъ[ь] зкрѣпити. и въ православіи зтвѣрдити. и въ бл(а)гочѣстїи зкрѣпити. и въ любви съвршити. и въ вѣрѣ съхранити. и въ тишинѣ бл(а)гъ окрѣмити и свою славу просвѣтити. и насъ[ь] от[ь] множества грѣховъ избавити, и вѣчныхъ бл(а)гъ сп[о]добити.

Словом о Светом кнезу Лазару Данило је на уметнички начин дочарао време страдања изазвано надирањем Турака на Српску земљу и посведочио постојаност свог народа да истрпи немерљива искушења.

9.2. Палеографске особености

Једини сачувани препис *Слова о Светом кнезу Лазару* налази се у рукописној збирци Патријаршијске библиотеке у Београду под сигнатуром 68, на странама 292б–309б. Препис потиче из XVI века. Исписан је на папиру димензија 292 x 198 мм.²⁰⁶ Рукопис је сачуван у целости. Написан је српскословенском редакцијом, уставним писмом са елементима брзописа. У рукопису постоје стилизовани иницијали и орнаменти. Нема видљивих оштећења. Поједине речи су прецртане, што је верно пренето у приређеном тексту. Текст је исписан у 30 редова. Уочава се да је цео састав дело једног писара. Поред црног мастила, којим је исписан основни текст, коришћено је и црвено мастило, и то у неколиким случајевима: за означавање насловног сегмента, за истицање иницијала и орнамената, за означавање стихова, за исписивање завршног текста и за правописне знаке на крају одређених семантичких целина.

Приметно је прописано извлачење словних потеза уставног типа, са разликовањем дебелих и танких линија. Код појединих слова уочава се губљење првобитне симетричности и пропорционалности, те постоје поједине типолошке и морфолошке неуједначености. Графијска слобода писара огледа се у разноликим начинима исписивања појединих слова. У наставку ће детаљно бити размотрене палеографске особености преписа.

Код слова *а* јавља се морфолошка неуједначеност. Најзаступљенија је архаична, интерлинеарна варијанта угластог типа, у којој стабло не прелази у доњи међупростор. Рукопис се одликује и неколиким брзописним варијантама, са стаблима која прелазе горњу или доњу линију реда, а у неким случајевима и обе. Слово *б* има уставни облик и исписује се редовно у дволинијском систему. Горња водоравна линија се завршава кукицом и дужа је од угласте петљице која се ослања на стабло. Цела словна фигура је благо искошена удесно. Слово *в* има исте графијске одлике као слово *б*. На исти начин се исписују доња петљица и стабло. Горња петљица је такође угласта и ослања се на лук доње петљице. На неколико места налази се и брзописни, квадратни облик. Слово *в* се јавља и у тзв. бубрежастој варијанти, карактеристичној за брзопис. Посебно је стилизовано као иницијал, при чему се петљице не додирују на средини полукружног стабла. Доња петљица је углавном угласта и већа, а горња обла и мања.

Слово *г* се одликује архаичном стилизацијом. Исписује се као и у најстаријим рукописима – од врха вертикалног стабла полази удесно водоравна танка црта која се завршава кукицом. Слово *д* састоји се од пет правих потеза и симетрично је у вертикалном пресеку. Симетрију унеколико нарушава десна дивергентна линија која је по правилу дебља од леве. Словни облик карактеришу изузетно продужене ножице. Тај део словне фигуре је исте величине као горњи саставни део или чак већи од њега. Овакав облик појавио се крајем XIV века и то пре свега у рукописима световне садржине, који су писани уставним писмом.²⁰⁷ Када се јавља у горњем међупростору, приликом натписивања, слово се јавља у скраћеном облику, што је и очекивано с обзиром на недостатак простора. У том случају слово не садржи ножице, већ се састоји од вијугаве поднице и кратких дивергентних линија.

Слово *е* се записује у две варијанте, као уско и широко *е*. У оба случаја су у питању двопотезне, обле словне фигуре. Уско *е* је доследно интерлинеарно, док широко *е* залази у доњи међупростор. Слово *ж* се јавља у две варијанте. Прву варијанту карактеришу потези који залазе у горњи међупростор. Исписује се помоћу три потеза пера. Косе црте се пресецају на горњој половини стабла или на његовом врху. Црте су на крајевима су извијене, од којих је

²⁰⁶ *Инвентар рукописа Библиотеке Српске патријаршије*. Београд: Библиотека Српске патријаршије, ЈП Службени гласник, 2012, стр. 38.

²⁰⁷ Богдановић, Димитрије. *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара*. Београд: Српска академија наука и уметности, Народна библиотека СР Србије, 1978, стр. 110.

десна обично дебља од леве. Друга варијанта је посебно стилизована и написана калиграфски. Налази се увек на почетку реда, али не и на почетку речи. Залази и у горњи и у доњи међупростор. Овај облик карактеристичан је за брзопис. Укрштене линије с десне стране стабла су састављене, чинећи петљицу. То значи да се словна фигура исписује са два потеза пера. Обе варијанте карактерише асиметричност у хоризонталном и у водоравном пресеку.

Слово *z* пише се у варијанти која је окренута удесно и наликује на латинско слово *c*. Доњи лук редовно излази из дволинијског система. Писање слова *z* карактерише већа слобода потеза – прегиб и лук стапају се у једну избочену линију. У питању је облик који се у брзопису почео користити по угледу на грчко минускулно писмо, а одликује га прелазак не само у доњу, већ и у горњу линију реда.

Слово *u* обележава се помоћу два знака – тзв. осмеричног и десетеричног *u*. Десетерично *u* пише се редовно са две надредне тачке, док се осмерично *u* пише уз помоћ две благо заобљене вертикалне линије и хоризонталном линијом мало искошеном надесно. Приликом исписивања слова *k* стабло је по правилу одвојено од десног дела, који има облик слова *z* нагнутог улево. У неколиким примерима може се уочити грешком написано целовито слово *k*. Приметна је и тенденција уклањања оштрих прегипа, те се јавља и варијанта у којој оба саставна дела имају облик слова *c*. Овакав начин исписивања слова *k* (као *cc*) карактеристичан је за брзопис и није стварао забуну ни када се непосредно поред овако написаног слова налазило слово *c*, јер су се три слова *c* по правилу могла читати само као *ck*, док се у рукописној традицији гласовна група *kc* обележавала помоћу посебног знака.

Слово *l* се састоји од леве танке и десне дебеле линије које се секу под оштрим углом унутар дволинијског система. Слово *m* исписује се једним потезом пера са косим спољашњим потезима. Лева, почетна линија је танка и прелази у унутрашњу дебелу која се на доњој линији реда савија и прелази у танку, а завршава се искошеном десном дебелом линијом. Приликом натписивања, слово се пише са облијим линијама, и знатно је скраћено и развучено. Слово *n* у рукопису има устаљен облик – коса црта која спаја два усправна стабла исписује се тањим потезом пера и налази се у горњој половини реда. Доследно се исписује у дволинијској схеми.

Слово *o* јавља се у две морфолошке варијанте – као уско и широко *o*. Оба облика су интерлинеарна и имају овалну основу, а широко *o* има карактеристичан угласти врх. У тексту се јавља и такозвано очно *o*, са једном тачком у средини приликом исписивања речи oko , а са две тачке у средини приликом исписивања речи oci . Када је у питању *omega*, разликују се морфолошки дублети са приближно истом фреквентношћу. У првом случају усправне линије су подједнаке дужине и допиру до горње линије реда. У другом случају средишња линија је знатно краћа од бочних линија. Поред ових уставних облика, јавља се и једнопотезни брзописни облик, који се изводи у развученој форми.

Слово *n* је доследно интерлинеарно и пропорционално. Исписује се са три потеза пера и квадратног је типа. Горња половина слова је овалног облика и доследно испуњава целу ширину реда, док је линија која залази у доњи међупростор увек равна и окомита. Слово *c* има исту граfiјску основу као слова *e* и *o*, те се јавља у истим геометријским варијантама. Овалног је типа и записује се као *e* без хоризонталне црте, односно као половина слова *o*. Када се натписује, слово *c* има облик тачке испод титле.

У рукопису су приметне три морфолошке варијанте слова *m*. Најчешће је записиван облик са продуженим попречним привесцима горње црте до доње линије реда, тако да слово добија облик изврнутог слова *ш* – то је тзв. треног *m*. Нешто ређе се јавља облик у коме се само леви привезак слова спушта до доње линије реда, тј. исте је величине као средња усправна линија, чиме слово постаје двоного. Оба облика су интерлинеарна. Уочава се и позициона варијанта слова *m* – високо *m* које заузима мање места у реду него регуларни облик слова. У рукопису се јавља модификовани облик, са попречном линијом која се извија улево од стабла. То је облик високог, једностраног *m* које је у XV веку преузето из грчког минускулног писма

и наликује на штампану цифру седам.²⁰⁸ Оваква морфолошка варијанта залази у горњи међупростор. Приликом натписивања слова *m* пише се хоризонтална линија са привесцима на крају, док је средишња линија мало дужа од привезака.

Слово *u* се бележи недоследно – помоћу диграма *ou* и помоћу лигатуре *u*, без икаваог утврђеног система. Диграм се састоји од већ описаног слова *o* и слова *u* које је ракластог типа, при чему се десни крак продужава у доњи међупростор. Лигатура залази у горњи међупростор, а одликује је препознатљив дужи десни крак. Слово *φ* исписује се помоћу два саставна дела. Први чини већ описано, карактеристично широко *o* са угластим врхом. Такав начин исписивања словног облика јасно указује на писарски манир, који је препознатљив по истој граfiјској основи различитих графема. Описани облик на средини је пресечен окомитом линијом која је на врху повијена удесно. Слово је исписано у четворолинијском систему и залази и у горњи и у доњи међупростор. Карактеристичан је и начин писања слова *x*. Укрштене линије слова секу се на средини реда, а краци залазе и у горњи и у доњи међупростор. Десна линија је по правилу дебља од леве, а обе се на врху завршавају кукицом. Када се јавља као надметнуто слово, линије су искошене како би заузеле мању висину, али се чува дистинкција у дебљини линија. Слово *ц* исписује се са три потеза пера. Састоји се од квадратног интерлинеарног дела са десним стаблом продуженим у доњи међупростор и по граfiји наликује на слово *ч* савремене ћирилице. Слово *ч* исписује се унутар дволинијског система и одликује се плићим луком и стаблом нагнутим улево. За разлику од првобитног облика, словна фигура је асиметрична у вертикалном пресеку, јер се лук налази са леве стране стабла. Као надметнуто слово, *ч* се јавља у брзописном облику – у виду две дивергентне линије спојене под оштрим углом. Слово *m* има свој устаљени уставни облик. Састоји се од три усправне паралелне линије спојене доњом вертикалном линијом. Ово слово се одликује великом морфолошком стабилношћу, без варијаната у брзописном типу писма.²⁰⁹

Писар користи дебело и танко јер. Ова два слова имају исту граfiјску основу – надесно искошено стабло са угластом петљицом. Дебело јер садржи и кратку хоризонталну линију која се наслања на врх стабла са леве стране. Слово јери садржи танко јер истоветно обликовано као и ван диграма и десетерично *i* без две наредне тачке.

Слово *јат* наводи се у уставној и брзописној варијанти. Главну разлику између уставног и брзописног облика чини попречна линија која пресеца стабло. У брзописном облику попречна линија нема бочних привезака и обично је извијена. Брзописни облик је дужи од уставног, иако и у уставном стабло залази у горњи међупростор. Стабло уставног облика има петљицу на доњем крају, која се пише посебним потезом пера и угластог је типа. Попречна линија пресеца стабло на горњој линији реда, а специфичност представља леви привезак који се спушта до доње линије реда.

Слово *кси* се исписује у оквиру четворолинијског система, доследно залази у оба међупростора, а састоји се од три лука окренута улево и завршне доње линије извијене удесно. Слово *пси* исписује се помоћу три карактеристична потеза – двама косим линијама и стаблом. Словна фигура прелази горњу, али не и доњу линију реда, јер се губи део стабла који традиционално прелази у доњи међупростор. Слово *тита* има издужени овални облик, заоштрен на дну, који прелази у доњи међупростор. На доњој линији реда пресеца га хоризонтална линија са левим и десним привеском. Код исписивања ижице примећују се морфолошки дублети. Један облик се записује између двеју линија реда, са две наредне тачке или без њих, док се при исписивању другог облика, по пореклу старијег, десни крак продужава у доњи међупростор.

²⁰⁸ Исто, стр. 109.

²⁰⁹ Исто, стр. 124.

Лигатура *а* састоји се од два интерлинеарна дела – левог стабла и угласте петљице слова *а*, док десно, косо стабло залази у оба међупростора. Хоризонтална линија која спаја знак за прејотацију и слово *а* налази се на горњој линији реда. Лигатура *к* исписује се помоћу благо заобљеног стабла спојеног са облом фигуром слова *е*. Лигатура *ю* састоји се од стабла искошеног удесно, спојнице на средини реда и овалног слова *о*. Карактеристично за све три прејотоване лигатуре је да се хоризонтална линија пише доста тањим потезом пера. Словни облик *џ* пише се на уобичајен начин, као слово *ш* са средишњом линијом продуженом испод доње линије реда.

Јављају се и одређене карактеристичне лигатуре. Лигатура *тр* јавља се у устаљеном и специфичном облику који се састоји од високог једностраног *т* на чијем се дну исписује облик сличан латинском *p*, само без левог стабла. Лигатура *ти* јавља се у неколиким примерима, када се на стабло високог једностраног *т* дописује *осмерично и*. У рукопису је веома фреквентна лигатура *рѣ*. Она се састоји од слова *p* са стаблом продуженим у горњи међупростор и извијене хоризонталне линије која при врху пресеца то стабло. Тако обликована лигатура наликује на слово *p* изнад кога је написан извијен крст.

Приметни су многи облици који се пишу у дволинијском систему: *а* (уставни облик), *в*, *в*, *г*, *ε* (уска варијанта), *ї*, *н*, *к*, *л*, *ц*, *н*, *о*, *п*, *т* (двоноги и треноги облик), *ч*, *ш*, *њ*, *ь*, *ы*, *ѣ*, *ѧ*, *ѫ*, *ю*. Поједини словни облици прелазе у доњи међупростор: *а* (брзописни облик), *д*, *ε* (широка варијанта), *с*, *оѣ*, *ц*, *ѣ*, *ѣ*, *џ*. У горњи међупростор залазе елементи слова: *а* (брзописни облик), *ж* (уставни облик), *т* (високо *т*), *ѣ*, *ѣ*. Нека слова се исписују тако што заузимају и горњи и доњи међупростор: *а* (брзописни облик), *ж* (брзописни облик), *з*, *ф*, *х*, *ѣ*.

Палеографске особености текста указују на постојање мноштва морфолошких дублета. Приметне су типолошке и димензионалне промене у извлачењу потеза појединих слова. Графију писара одликује одређена варијабилност, због чега се стиче утисак да је текст писан слободнијим потезима пера. Писарски манир одликује и употреба карактеристичних лигатура, од којих је најфреквентнија *рѣ*. Важно је указати на специфичан начин спајања ових графема, јер је приметан у свим преписима који су чинили палеографску грађу приликом проучавања дела Данила III, те могу указивати на стање у аутографима, и, што је још важније, на одређени писарски манир самог аутора, али и свеprisутну појаву у српској рукописној пракси.

9.3. Ортографске особености

У сачуваном препису *Слова о Светом кнезу Лазару* у потпуности је спроведено начело писања у низу (*scriptura continua*). Речи су писане спојено, а између одређених сегмената записиване су тачке као знак предаха. У функцији знака питања јављају се тачка и запета, које се пишу иза упитних реченица, док се веће семантичке целине одвајају дебљом тачком која је исписана на средини реда и често је црвене боје. Сва слова у тексту су мала, осим иницијала на почетку одређених смисаоних целина. Осим титле, која има правилан распоред и јасну употребу, остали надредни знаци пишу се произвољно и без утврђеног правила. Акценти и спирити пишу се изнад самогласничких слова, веома недоследно, не указујући притом на прозодијске одлике текста. Пајерак се јавља уместо полугласника у слабом (*алеџан'дрѣ, брат'ства, крат'ка, вьведет', стр[а]дал'ца, чюв'ства*) или јаком положају (*вл(а)гонрак'нь, крѣп'къ, похвал'нь, пѣснопѣк'ц, странноприем'ць*), а запажа се да је његова употреба често неуједначена, што се очитује у примерима – *кратка : крат'ка, древлѣ : дрѣв'лѣ, кончинѣ : кон'чинѣ*. У неким примерима пајерак се смењује са танким јером – *вѣнць : вѣн'ць, мѣжъ : мѣж', ѡнъ : ѡн', срѣбьска : срѣб'ска*. Посебно је недоследно писање графичког знака за обележавање полугласника у слабом положају на крају речи, као у примеру – *ихъ : их[ь] : их'*. Колебања приликом бележења полугласника на крају речи илуструју многи примери – *близъ : близь, именѣм : именѣмь, настоѣщѣмь : настоѣщим, нимъ : нимь*. У рукопису се готово доследно бележи танко јер, са изузетком дванаест примера у којима је записано дебело јер, најчешће приликом исписивања предлога *съ* – у осам случајева. Како бисмо указали на учесталост појављивања јерова, навешћемо да је овај предлог писан у облику *съ* у педесет и седам случајева.

Титла се у једном случају користи за обележавање бројне вредности (*ѣї*), док у осталим указује на скраћене речи. И у овом рукопису са скраћивањем су исписивани сакрални појмови или речи са великом учесталошћу за које је то била устаљена пракса – *ап(о)с(то)ль, вл(а)гаа, вл(а)годарна, вл(а)жени, в(ог)ь, в(о)жїа, г(лаго)лати, г(оспод)ь, д(с)ша, д(ь)нь, м(а)ти, м(н)л(о)сть, м(о)л(н)твѣ, м(с)ч(е)ника, н(е)б(е)си, ѡ(т)ьца, пр(и)сно, пр(о)рокѡм(ь), с(вѣ)тоѣ, с(ы)нь, х(ристо)с*. Речи су углавном скраћиване контракцијом, док је само неколико примера скраћено посредством суспензије – *выс(тъ), ес(тъ), исв(ь), ив(соусѣ), ив(соусѣ)*. Приликом скраћивања, поједина слова су некада натписивана изнад реда. Запажа се да је приликом натписивања слова *ѡ* редовно изостављана титла – *вѣзвл[а]г[ѡ]д[ѣ]тни, вл[а]г[ѡ]д[ѣ]тъ, вл[а]д[ь]ка, пр[ѣ]п[ѡ]добных[ь], ср[ь]д[ь]цѣ*.

Писање удвојеног самогласника *а* доста је често – *благаа, вл(а)горазвѣднаа, бываашѣ, великааго, гѡвзѡваашѣ, добраа, достохвалнаа, дрѣгааго, жалостнаа, злаа, ношаахъ, потрѣбнаа, подаанїю, покаанїа, похвалнаа, пр(и)снааго, приходѣщаа, прочаа, пр(и)снаа, сладкааго, скрѣбнаа, вкрашаахъ се*. Удвојени самогласници *е* и *и* јављају се у по једном примеру – *прочѣе, ѡбоним[ь]*. Удвојени сугласници ретко се пишу са пајерком између, као у примерима – *вл(а)говѣнчѣн'нь, вел'лѣпотою, мѣк'каго*. Словне групе које чини исти сугласник углавном се пишу без икакве графичке ознаке – *вѣстисльнномѣ, вл(а)говѣханны, вл(а)женню, вьсеѡс(вѣ)щенни, нзѣбранна, малѡврѣднѣннѣм, невѣзбранно, ѡд(с)шевѣленна, приболѣзънна, прѣиспльнѣнна, сзданнїи, Ірьвл(а)женнаго*. Удвојен сугласник *з* уочава се у грчкој речи *ангел*, онако како је уобичајено да се записује алфавитом – *агг(е)льскаго, агг(е)льских(ь), агг(е)лѡм(ь)*.

Писар користи и осмерично и десетерично *и*. Осмерично *и* има чешћу употребу, а јавља се и са гласовном вредношћу *j* – *когатѣн, брѣзѣше, вькаиѣ, кѣшен, достоина, достоиннѣмь, єдинои, краиннѣе, крѣпчанши, наипачѣ, ѡбьчѣи, покои, пр(ѣ)ч(и)стон, разкоинникъ*. Десетерично *и* са надредним тачкама пише се испред самогласничких слова или прејетованих вокала – *абїѣ, вѣсьдрѣтїѣ, вѣзмльвїю, братїю, вьпїѣт(ь), вьзлюблѣнїи, єзекїи, желанїа, житїѣ, крѣвїю, любовїю, милостїю, наказанїа, наслажденїа, прѣстїю, радостїю, сїѡнови*. Само у два примера ова графема налази се испред сугласничких слова – *прїдетѣ, хрїстїанѣ*. У неким случајевима десетерично *и* са тачкама има функцију означавања умекшаности претходног сугласника – *госпогї, доблїи*. Десетерично *и* без

Светог краља Милутина. Веће семантичке целине издвајају се стилизованим иницијалима и за то предвиђеним правописним знацима.

9.4. Језичко-стилски слој текста

Лингвистичка разматрања указују на недоследно чување архаичних црта и на знатне утицаје народног језика. Бележење слова јат је прилично недоследно. Посведочено је мноштво примера у којима се напоредо исписује слово *e* и јат – *вьсеи* х3 : *вьсѣи* х2, *вьсѣиѡ* х2, *вьсѣиѡ* х14, *запвстѣнїе* : *запвстѣнїе*, *зрети се*, *зрехъ* : *зрѣ*, *зрѣх[ь]*, *зрѣше*, *кнеземь* : *кнезѣ*, *корене* : *корѣнь*, *корѣне* х3, *нигде* : *нигдеже* х2, *себе* х19 : *себѣ* х6, *тебе* х2 : *тебѣ* х3, *тѣлесех[ь]* : *тѣлесѣхъ*, *х(рист)е* х3 : *х(рист)ѣ* х4. У одређеним примерима на месту јата искључиво се пише *e* – *вл(а)говѣтливѡ*, *брѣнних[ь]*, *вьнесохом[ь]*, *вьсепетїе*, *дондеже*, *зде*, *идеже*. Наведене речи указују на уплив народног језика и утицај тзв. унутрашњег диктата писара. Поред тога, могу бити показатељ и недовољног образовања преписивача који није могао поуздано утврдити етимолошку позицију гласа јат. На то указују графичка одступања, као у примерима *нѣ*, где се јат бележи уместо *e*, или *нѣгде*, са замењеним местима графема јат и *e*.

Слична недоследност уочава се и при исписивању графеме јери. Велики број лексема бележи се двојачко – *вѣстисльници* : *вѣстисльными*, *ви* х5, *вила*, *виль*, *више* : *вьше*, *вл(а)городнїи* : *вл(а)городными*, *вл(а)гочѣстивїи* : *вл(а)гочѣстивыми* х3, *брани* х2 : *браны* х6, *възлюбленїи* : *възлюбленными* х2, *възлюблены*, *ми* х16 : *мы* х12, *монастира*, *монастирь* х2 : *монастырь* х3, *ови* х2 : *овы* х4, *праведних[ь]* : *праведных[ь]*, *пяти* х3 : *пѣты*, *пѣсни* : *пѣсны*, *ратници* : *ратныхъ*, *свѣтлици* : *свѣтлыми*, *словеси* х3 : *словесы*, *сѣдѣи*, *сѣдѣи* : *сѣдѣи* х2, *ти* х5 : *ты* х4. Одређени примери бележе се искључиво писањем графеме *и* на позицији у којој етимолошки треба да се бележи јери – *завила*, *питаше се*, *покривающихъ*. Посебно треба скренути пажњу на пример *гѣси* х3 : *гѣхи*, у коме се уочава да варирање графема није само ортографске природе. Када се у речи изговара вокал јери, фонетски нема услова за другу регресивну палатализацију, па се испред њега изговара вокал *x*. Међутим, када јери пређе у *и*, што се догодило у српскословенском језику под утицајем народног, услови за палатализацију се стичу, па се уместо гласа *x* изговара *s*. У овом случају може се јасно оделити језичка црта од ортографске.

Деназализација вокала доследно је забележена. Уместо назалног вокала предњег реда *л* бележи се вокал *e*, као у примерима: *езыком[ь]*, *зетъ*, *кнегинѡ*, *кнезъ*, *памятъ*, *петъ*, *чеда*, док се уместо назалног вокала задњег реда *ж* бележи вокал *у*: *владница*, *вздеиъ*, *мѡжъ*, *мѡкоу*, *орѡжїе*, *прѣмѡдрости*, *пѡти*, *рѡбѣ*, *рѡка*, *сѡдѣ*.

Вокално *л* бележи се у свим примерима у којима за то постоји етимолошка оправданост – *влькъ*, *гльбина*, *гльбока*, *дльгы*, *дльжни*, *испльнѣна*, *напльнетъ*, *пльтъ*, *прѣиспльнѣнна*, *слъзѡми*, *хльди*, а примери замене са вокалом *у* нису забележени. Мада се на месту полугласника у јаком положају готово доследно пише јер, постоји неколико примера у којима се уочава вокализација – *грѣаскыци*, *мѡжастѣѣ*, *самодрѣжаць*. Са друге стране, у два примера се на месту прасловенског вокала *a* бележи јер – *сьмодрѣжць*, *сьмодрѣж'ствѡющѡ*.

Иницијална група *вь* сачувана је у великом броју лексема, као што су: *Възлюбленна*, *вь*, *вьведе*, *вьдаван*, *вьдовїиѡ*, *вьдов'ствѡющѡ*, *вьжизають*, *вьданїѡ*, *вьдвигли*, *вьзеше*, *вьзлюби*, *вьрастомъ*, *вькѡпо*, *вьдѣнитъ*, *вьдѣсто*, *вьнѡкъ*, *вьнѡтръ*, *вьпаде*, *вьпишем се*, *вьпїет[ь]*, *вьрѡчает се*, *вьсепетїе*, *вьсплака*, *вьставляють*, *вьстаєтъ*. Међутим, одређени број примера указује на утицај народног језика, те се на месту ове групе јавља вокал *у* – *звести се*, *звезетъ*, *звезоше се* х2, *звѣдѣвь*, *звѣдѣнїе*.

Бележење консонантске групе *чр* спада у ред архаичних језичких одлика – *чрѡвљеница*, *чрѣва*. Африката *зело* јавља се у речима *зѣздѣ* и *зѣло*, док се у примеру *ѡ(о)зѣ* : *ѡ(о)зѣ* уочава алтернирање са консонантом *з*. У лексеми *кнез* доследно се бележи *з* у позицији некадашње африкате *зело*: *кнеза*, *кнеземь*, *кнезѡ*, *кнезы*, *кнезъ* *кнезѣ*. Слово *фи* се јавља у примерима *стефанъ* и *финикови*. Слова *кси*, *пси* и *тита* јављају се у речима преузетим из грчког језика – *мезѡдан'дрѡ*, *зѣрѣз'*, *ѡал'ми*, *ѡфннѡнѡм[ь]*, *ѡфона*, *ѡѡд[о]сїе*.

Результати палатализације могу се уочити у следећим примерима: велици, врази, грѣшнѣмь, грѣси, далѣче, дльзѣ, дрѣзи, иноци, иночьскыихъ, Крѣпчаніемь, крѣпчанши, лѣци, мнѡзи, мнѡзѣ, подвижи, поклонници, послѣшници, прѣмници, ратници, рѣцѣ. Примери в(о)зѣ : в(о)зѣ указују на бележење старијег и новијег облика са извршеном палатализацијом. Примери крагы : кразы показују да се неправилно бележи друга регресивна палатализација за чије вршење није било услова испред вокала јери. Она се могла извршити тек када се овај вокал изједначио са вокалом и, што је још један показатељ ортографске и фонетске недоследности у дијахронијској перспективи.

Једначење сугласника по звучности извршено је у одређеним примерима: бесконьчнѡе, бесчисльнѡи, бесьмрьтїе, исповѣсть, исправленїа, исходитъ, исътетъ, растрѣзають, док у другим примерима изостаје: сладко, сладковидно, сладкомъ, сладкыимь, сладкыихъ[ь]. У примерима расиплет се, раслабляимъ се, раслабленїемь дошло је до једначења сугласника по звучности и губљења сугласника, док се од ових гласовних алтернација одступа у примерима: безславнь, възставити, изслѣдитъ, сънизскѡюще. Фонетске промене из народног језика нису бележене у примерима типа вѣнчалъ, дрѣзнал, дѣль, мысль, подвигль се, чиме се л на крају речи доследно чувало у етимолошким позицијама.

Између предлога и падежних облика анафорске заменице јавља се епентетско н – ѡт[ь] нѡго, къ нѡмъ, на нѡмь, Ѡ нѡмь, ѡ нѡмь, Ѡ нѡмъе, въ нѡи, къ нѡи. Анафорска заменица се бележи у основном облику када се испред ње налази предлог – пѣти его, разьм[ь]момъ его, рожденїа его, рѣка его, слѣзы его, сѣдѡи его, вготованнаго емъ, ч(ь)стньихъ(ь) емъ, с(ы)на се, лѣпота се, цвѣт(ь) се.

Посебан случај представљају предлози/префикси без-, въз-, из-, који су се првобитно бележили без полугласника, али су се по аналогiji на друге предлоге/префиксе у неким случајевима почели бележити са полугласником. Недоследност у њиховом писању приметна је и у овом тексту, где се паралелно јављају облици са полугласником и без њега – безнадеждїемь : безьорѣжнѡи, бесконьчнѡе : бесьмрьтїе, възрасти : въз'силати, изврѣже : изьбранно.

Лексички фонд обједињује неколико етимолошких слојева. Путем грчког језика преузете су речи персијског (перскые, зѣрѣ'), арапског (аморать, изманлѡити, сирїимь) и латинског порекла (аморїемь, павль). Хебрејски слој представља углавном библијску лексику (агарень, д(а)в(н)дъ, едемска, езекиї, іеремїа, іер(оу)с(а)л(н)мѣ, (зра)ильскыимъ(ь), ісаїемь, лазарь, марїею, мѡѡ'сѣв, сѡ'мѡ(на), сїѡнови). Јавља се и богат фонд речи изворно грчког порекла (агг(е)лѡм(ь), адамант'скоуѡ, ап(о)с(то)ль, алезан'дръ, афинѡанѡм[ь], афѡна, варбары, ел'ладъ, еп(н)ск(о)пи, игьмени, ісвс(ь), каднѡи, келѡахъ, мытарь, мѡтрополѡити, монастирь, пѡрїар'хѡм[ь], пиргови, скѡ'п'ри, стефань, трапѣз(ь), севастократѡра, х(рист)е, Ѳал'ми, фѡм[о]сїе).

Сликовитости језика посебно доприноси употреба сложеница грађених по грчком творбеном моделу: бл(а)говѡленїа, бл(а)говѣнчѣннъ, бл(а)гоговоренно, бл(а)годаренїе, бл(а)гомаститѡм(ь) бл(а)гонадежднѡи, бл(а)гонравнъ, бл(а)гополѣнчїиша, бл(а)гопрїетнѡе, бл(а)гопрѡмышленїа, бл(а)гопрѣмѣнителна, бл(а)горасльнѡи, бл(а)горазьмна, бл(а)городїи, бл(а)гословеснѡи, бл(а)госьмысльнѡи, бл(а)говѣтлѡва, бл(а)говѣмнѡи, бл(а)говѣтробїе, бл(а)говѣханны, бл(а)говѣстѡва, бл(а)говѣстїа, бл(а)говѣбычѡа, бл(а)говѣратїе, богѡдатѣль, б(о)говѡазнїи, б(о)годаннымъ(ь), б(о)годарованнѡе, б(о)гонзьбранныихъ(ь), б(о)голюбивъ, б(о)гол(а)тери, б(о)гоноснѡи, б(о)горазьмїемь, б(о)говѣт(ь)ць, Велѣхвалнѡи, велѣзьмнъ, велѣлѣпѡтою, велѣд(ь)шнѡе, велѣхвалнѡе, вышерѣченнѡи, въсебл(а)гын, въсеконьчнѡе, въсемъчѡитѣл'скыи, въсемъчѡно, въсенароднѡм[ь], въсѡщнѡихъ[ь], въсѣс(вѣ)тѡю, въсѣс(вѣ)щѡеннѡи, въсѣщѣдрѡи, дарѡноснѡи, двѡкрьстнѡимѡи, доблѣмъжьстьвѡна, добродѣтелѡи, добрѡповѣднѡи, достопохвалнаго, достохвалнаа, едѡнод(ь)шно, едѡножитѣлнѡи, едѡномысльнѡи, едѡнон'равно, едѡнороднѡи, живѡначелнѡе, живѡписанъ, законѡпрѣствѣпнѡици, злѡлѡутьствѡва, иноплѣменѡмъ, любѡтвѣднѡи, любѡчьствѡно, лѣтораснѡи, малѡкрѣпленнѡимѡи, мнѡгопѣталѡвнѣмь, мнѡгог(л)в(ѣ)чнѡимъ(ь), нищелѡубїи, новѡм(ь)ч(е)нѡика, присѡпомѡнаемѡг(о), пр(н)сѡпомѡнаемѣмь, пѣснопѣв'ц, рѡковъзлѡженїемь, свѣтлѡоблѡистѡемѡи, сладковидно, слад'кѡзрѡителнѡи, страннѡпрѡем'ць, страшнѡимѡеннѡитїихъ[ь], тѡзонѡенствѡмъ, хр(н)стѡимѡеннѡитѡихъ(ь), цѣлѡмъдрїе.

Употребом различитих глаголских облика током нарације постижу се посебни стилски ефекти. Док се приповедачким презентом истиче неутрални, мирнији тон излагања (възможемь, възмѣтъ, можемь, подабаеть, прѣд[ь]лежитъ, прохлѡждають, зкращаетъ, шьствѣемь), аористом се посредује живост и динамичност догађаја у наративном следу (възѡкаше, възненавидѣше, дарѡва, извлѣкоше,

нимена се, напрѣгоше, послѣдоваше). Као доминантан наративни облик у тексту се јавља имперфекат (бл(а)годарствовахъ, веселяхъ се, въсхождаше, възымаахъ се, гобзовааше, г(лаго)лаахъ, г(лаго)лааше, испльняахъ, крѣпляахъ се, ношаахъ, обнажаахъ се, ѿт[ъ]кѣшавахъ, ѿт[ъ]силахъ се, подавааше се, помышляахъ, познавааше се, познавахъ се, причаах[ъ], пробадаахъ се, проскѣцаахъ се, радоваахъ се, свѣтляахъ се, стр[а]даахъ), са функцијом да истакне експресивност, али и временску неограниченост радње, која се метафорички транспонује у посебан ванвременски контекст. Приметна је и стилска маркираност императива, чија је функција у додатном повезивању небеског и земљаског царства, које се остварује директним обраћањем Богу – не остави, помози, приими, оуди. Стиче се утисак да аутор вешто користи стилистички потенцијал наведених глаголских облика за промену динамике наративног тока.

10. ОДЛИКЕ ДАНИЛОВЕ ПОЕТИКЕ

Анализом појединачних дела пратили смо стваралачко узрастање Данила III, који је првобитно проналазио ослонац у старијим писцима, пре свега у Теодосију, да би постигао потпуно самосталан књижевни израз и уврстио се у ред врских српских писаца друге половине XIV века. Могуће је да су његове интенције у првом тренутку биле редакторске, у жељи да пространа житија Светог Симеона и Светог Саве прилагоди на свој начин за читање током богослужења. И у том послу он се показао као веома вешт, истичући најважнија места, сажето приповедајући и прегледно доносећи догађаје из живота светитеља, без дигресија, беспотребних епизода или изостављања релевантних појединости. Уколико је његова намера и била у неку руку прагматична, да редакторски припреми пространа житија за богослужење, реализација је умногоме премашила постављени циљ. Оба састава, иако по обиму кратка, иза исписаних редова крију писца који има осећаја за пробрану реч, који проговара посебним стилем и који књижевну грађу уобличава у сопственом маниру. Довољно је указати на неколико примера у којима су поетске слике пажљиво и упечатљиво саткане. За Светог Симеона се наводи: *любн къ любн прилагаѣ несѣтнѣмъ желаниѣмъ(ь) и ревностю. Уочава се семантичко проширење глагола прилагати из сфере материјалног у сферу нематеријалног поимања.*²¹⁰ То ће постати један од честих Данилових поступака – замена буквалног фигуративним дискурсом. Исти глагол користи се за осликавање жара Савине жеље, која свакодневно постаје снажнија, као приликом прилагања огња на огањ: *и въсприѣмаше се б(о)ж(ь)ствѣньнѣ люб'вѣ д(ь)нѣ ѿт[ь] д(ь)нѣ ог'нѣ къ ог'ню прилагаѣ, несѣт'нѣмъ желаниѣмъ(ь). любн родитѣль, и съоузъ кс(т)ства нерѣшнѣмо м(н)л(о)стно брат'нѣ. и вса краснаа мира јако оумѣти въл'ннѣ. и кр(ь)ствѣ х(ри)с(то)въ на рамо възъмъ в'сед(оу)шнѣ того въз'любн и томоу оуср[ь]д[ь]нѣ послѣдова. У каснијим делима Данило се потпуно осмелио и остварио као самосвојни писац, па се може приметити да на разноврсне начине примењује поступке којима исказе измешта у надбуквалност. Један од таквих примера је у *Слову о Светом кнезу Лазару*. Помоћ тражена од Бога објашњава се речима да би младицу или изданак требало тражити од корена: *вѣго же намъ тѣшатѣлнѣ понзидкшнѣмъ се възыскати. ѿт[ь]нѣдѣ же и п[о]добно, б(о)гъ въ помощь себе призѣвѣше. п[о]добно же възыскати ѿт[ь] корѣне ѿт[ь]расль. јако да извѣстно сѣго сказати въздожемъ.**

Данилова каснија самосталност у стваралачком изразу условљена је још једним важним фактором – ближим и познатијим историјским контекстом. Док Сава и Симеон припадају прошлим временима, Милутин и Лазар су историјске личности његовог столећа. Стога је разумљиво и једино могуће да се у обликовању Симеоновог и Савиног лика ослања на изворе који су већ постојали. Потреба да на сопствени начин проговори о њима показује образованог и свестраног писца и духовника, који доприноси неговању светитељских култова. Вероватно су ова, обимом мања, дела утицала на сигурност са којом се Данило опробао у састављању опширнијих састава – службе са прошлоким житијем и слова. Додатном обогаћењу израза доприносио је и познати културноисторијски контекст у коме је требало дочарати животе двојице владара. Иако је за време Даниловог монаштва у манастиру Бањска краљ Милутин деценијама био светопочивши, успомена на њега била је веома жива у народу и посебно негована у његовој гробној задужбини. Архиепископ Данило II је претходно написао *Житије краља Милутина*, али извесно делује да се Данило III није ослањао на његов текст. То се огледа већ у неслагању датума престављења краља Милутина, који је према Данилу II 29. октобар, док је према Данилу III у питању 30. октобар. Много је појединости које указују на то да је Данило III самостално обликовао култне списе посвећене бањском краљу, без поређења са претходним извором. То је било могуће због близине историјског тренутка о коме се писало. Највећи допринос српској средњовековној књижевности, али и историографији, Данило је дао кроз *Слово о Светом кнезу Лазару*. Као Лазарев савременик и чест гост на крушевачком двору,

²¹⁰ Грицкат, Ирена. *О неким стилским фигурама у похвалама кнезу Лазару*. У: *О кнезу Лазару*. Београд: Филозофски факултет, Одељење за историју уметности, 1975, стр. 272.

Данило је изнео поуздане појединости из кнежевог живота, чија је тачност утврђена након каснијих историографских проучавања. Детаље о Лазаревом пореклу и породици Данило наводи хроничарски прецизно, Косовску битку приказује више у духовној него у ратничкој равни, доносећи утешитељску визију моралне победе праведника. Тада га јасно можемо сагледати не само као писца, већ и као духовног поглавара који жели да охрабри и оснажи свој народ. Стога он достиже највише узлете свог стваралаштва када није спутан ограниченошћу старијих писаних извора, већ када доживљеност претвара у речи – речи бола, речи патње, речи охрабрења и наде, а некада, и речи вапаја. Животност описаних догађаја не може проћи неопажено, чак и онда када би писац, услед своје скромности – желео да прође тако. Познато је да је Данило не само учествовао у преносу Лазаревих моштију, већ и да је као патријарх дао пристанак да се пренос одржи. Описујући поворку и догађаје на путу од Приштине до Раванице, Данило нигде не помиње своје присуство, нити указује на присуство патријарха, иако је то свечаност тренутка подразумевала. Раније смо напоменули да је Данило имао изузетну способност да препозна и опише важне појединости, што се најбоље огледа у излагању кратких житија Симеона и Саве. Да ли би такав писац, изузетно историографски јасан, пропустио да помене присуство патријарха у развијеној епизоди једног свечаног догађаја? Засигурно не би, када би патријарх био нека друга особа. Пошто је патријарх управо он, његова хришћанска скромност надвладала је историографску подлогу. На ову појединост у литератури је више пута скретана пажња²¹¹, но није згорег поменути је у контексту сагледавања пишевог лика и његових стваралачких поступака. Поједини проучаваоци сматрали су да Данило још није био патријарх у време преноса Лазаревих моштију, баш услед овог непомињања, али то мишљење у науци није прихваћено.²¹²

Тематско-мотивски слој Данилових дела показује неке заједничке закономерности. Као највеће хришћанске врлине истичу се побожност, богобојажљивост, ништељубље, храброст, нада, вера и љубав. Насупрот њима постављене су следеће особине: бешчашће, охолост, завист уображеност и незајажљивост, које представљају изданак ђавољег зла. Као обједињујући и свеприсутни јављају се мотиви љубави, милости, милосрђа, ревности, чуда, подвига, венаца, страдања, смрти, грешности и мучеништва. Тематско-мотивска раван почива на елементима хришћанске семиотике, у односу на коју се самеравају најузвишеније вредности, што је у складу са средњовековном поетиком. Као изванредан познавалац српскословенског језика и даровит стваралац, остваривао је многе необичне спојеве у маниру плетенија словес. Посебне стилско-језичке ефекте остварује одабиром и творбом разноврсних сложеница. За постизање сликовитих и садржајних смисаоних целина, употребљава низ симболично-метафоричних средстава каква се срећу у византијској и словенској средњовековној књижевности. Користећи византијске и библијске узор, Данило проналази надахнуће да изворно и маштовито унесе у своје текстове мноштво симбола. Неки од њих су: плод, лоза, грозд, бразда, житница, изданак, клас, корен, семе, вино, виноград, маслина, кедар, крин, купина, финик, шипак. Посебно је изражена светлосна симболика којој припадају симболи зара, звезда, луча, сунце. Светлост је нераздвојиви део духовног живота средњовековног човека. Као значајан етички и естетички чинилац свој врхунац достиже у XIV веку, у традицији исихазма.

Жанровска опредељеност писца првенствено указује на три средњовековне форме: прошлошко житије, служба и слово. Закономерности службе условљавају присуство мноштва микроформи, као што су: стихира, канон, тропар, ирмос, катизма, кондак, богородичан, икос, катавасија, слава, антифон, прокимен и светилан. Сви набројани облици присутни су и у Даниловој служби, што је у складу са традицијом средњовековне црквене поезије. Распон Данилових стваралачких способности најбоље се огледа у слову, у које је на свој начин уплео

²¹¹ Радојичић, Ђорђе Сп. *Стари српски књижевници (XIV–XVII века)*. Београд 1942, стр. 75, 76; Трифуновић, Ђорђе. *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и Косовском боју*. Багдала, Крушевац 1968, стр. 65.

²¹² Новаковић, Реља. *Да ли је Данило изабран за патријарха 1390. године? У: Прилози за књижевност, језик и фолклор*, XXVI, 1960, стр. 71–81.

неколико микрожанрова ради постизања снажних стилских ефеката. Посредством плача, беседе и молитве, књижевни текст је обогаћен новим узлетима стваралачке мисли.

Можемо рећи да се Данило као писац опробао стварајући у сва три књижевна рода. Иако сва његова дела осим службе припадају епици, у њима су приметни лирски и драмски елементи. Испред пролошких житија Светог Симеона и краља Милутина налазе се стихови које је саставио Данило, вероватно по узору на оне узајмљене, Силуанове. Поред тих издвојених стихова који су настали као потреба за задовољењем форме стишних синаксарских житија, јављају се и лирски сегменти који се препознатљиво истичу у *Слову о Светом кнезу Лазару*. Молитве, беседе и плач прожимају се лирским одсјајима уз наглашену емоционалност. Поседују изузетну ритмичку и изражајну вредност, која је достигнута применом анафоре, епифоре, симпложе и алитерација. Пишући службу, Данило се опробао и као песник, јер она представља највиши домет средњовековне црквене поезије, са неодвојивим елементима песничког и музичког садејства. У канонима и стихирама Данило је исказао своје песничко умеће, прилагођавајући словенски израз према византијском литургијском предлошку.

Посебно је важно нагласити да су одређени сегменти *Слова о Светом кнезу Лазару* добили драмску обраду. Беседа српских ратника, остварена у хорском казивању, подсећа на античке драме. Драмски је постављена и сцена Миличиног дочека Лазаревих моштију, коју прати тобожњи дијалог између Милице и мртвог Лазара. Услед сталног преплитања наративних и драмских токова, дело поприма елементе црквеног позоришта и представља зачетак драмског рада који се није развио у српској средњовековној књижевности.

Незаобилазно је указивање на богатство интертекстуалних веза са *Старим* и *аНовим заветом*. Посебну сликовитост израза уносе библијски мотиви, као што су Јесејева лоза, кедрови ливански и неопалима купина. Помињањем библијских ликова ствара се шира подлога за контекстуализовање одређених догађаја. Мноштво старозаветних и новозаветних личности пронашло је своје место у Даниловом књижевном раду, а неки од њих су: Јов, Давид, Соломон, Јосиф, Исус Навин, пророк Јеремија, јудејски цареви Манасија и Језекија. У тренуцима када исказује свој суд о приповеданим догађајима, писац лични став често поткрепљује изрекама пророка Исаије, псалмопевца Давида, пророка Мојсеја и апостола Павла. Стога одабране сентенце и параболе имају композициону и стилску функцију при обогаћивању Даниловог стваралаштва.

При сагледавању Даниловог доприноса српском средњовековном наслеђу, указује нам се лик образованог и продуховљеног писца, који ствара изворна и самосвојна књижевна дела на темељима библијских, византијских и словенских традицијских елемената.

11. ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКЕ ОДЛИКЕ ДАНИЛОВОГ СТВАРАЛАШТВА

С обзиром на то да Данилова дела нису сачувана у аутографима, о језику и стилу писца можемо закључивати посредно, компаративном анализом стања у свим сачуваним преписима. Велики временски распон у коме су преписи настајали допринео је утиску разноликости, пре свега у бележењу одређених фонетских појава. Сагледавањем свих преписа може се издвојити архаични, односно етимолошки слој, а могу се увидети и тенденције ка бележењу иновативних појава. Стога је од изузетне важности сагледати језичке особености текстова у дијакхронијској перспективи.

Вокалски систем српскословенског језика претрпео је знатне измене у односу на старословенско стање. Важно је указати на два таласа упрошћавања вокалског система и довести у везу са њима појаве у сачуваним преписима. Први талас упрошћавања одиграо се током X и XI века. У том периоду су се изједначили полугласници – на српској језичкој територији једначење се одиграло у смеру тврдог полугласника. Притом су се полугласници у слабом положају престали изговарати. Назали су изгубили носну компонентну артикулације и изједначили се са оралним самогласницима. Такође, нестала је дистинкција између веларних и палаталних сонаната *p* и *l* у вокалској функцији.

У односу на овај талас вокалског упрошћавања у преписима је приметно прилично уједначено стање. Као што смо навели, једначење полугласника се одиграло у смеру тврдог, али је он, пре свега ради уштеде простора, бележен као меки. С тим у вези у већини преписа спроведен је тзв. једнојеров систем, у коме је бележено само танко јер. У каснијим преписима (с краја XV и из XVI века) у мањем броју примера јавља се дебело јер под утицајем ресавске правописне школе. Резултати свих осталих језичких процеса из првог таласа упрошћавања доследно су бележени, чиме се ишло у корист тренутног стања у српскословенском језику, а на штету етимолошких елемената. Тако је деназализација доследно спроведена, те се у свим речима уместо назала предњег реда писао орални вокал предњег реда, а уместо назала задњег реда орални вокал задњег реда. Дистинкција веларности/палаталности сонаната у вокалској функцији није бележена управо због постојања једнојеревог система, те су сонанти, који су се изједначили у смеру веларних писани са танким јер и означавани као палатални. У односу на први талас вокалског упрошћавања само једна појава је бележена изворно, у складу са старословенским стањем – писање полугласника у слабом положају који се у изговору изгубио. Ова архаична одлика је приметна у готово свим преписима. У каснијим преписима постоји тенденција изостављања полугласника на крају речи, али и тада су знатно фреквентнији облици написани према етимолошким начелима.

Други преломни период упрошћавања српског вокалског система обухватио је период од XIII до XV века. У том периоду вокал јери мењан је вокалом *и*. Полугласник у јаком положају се вокализовао у изговору, док је вокал јат развио различите замене. Вокално *л* је, осим на територији призренско-тимочког дијалекта, замењено вокалом *у*. У односу на ове језичке појаве, стање у преписима је веома разнолико. То је очекивано, с обзиром на то да други талас вокалског упрошћавања траје за време Даниловог живота и стварања, те претпостављамо да се у аутографима углавном чувају етимолошки, историјски засновани облици. У преписима су видљива знатна раслојавања. Приметна је већа присутност иновативних облика, заснованих на народном, живом језику у каснијим преписима. Док се вокали јат и јери бележе у својим етимолошким позицијама готово доследно у старијим преписима, са занемарљивим бројем изузетака, у каснијим преписима њихова алтернирања са гласовима *е* и *и* изузетно су честа. Бележе се и примери у којима се јат исписује на месту прасловенског *е*, што указује на колебаљивост преписивача када је у питању етимолошко стање, али и на знатну удаљеност између историјског и иновативног стања, при чему исписивање одређених облика не може бити контролисано језичким осећајем преписивача.

Без обзира на доследну вокализацију полугласника у јаком положају у народном језику, у преписима се ова појава веома ретко среће. Од старијих преписа, у којима није забележена нити у једном случају, па до каснијих у којима је забележено свега неколико примера замене вокалом *a* и једног примера у коме се јавља вокал *e*, што указује на македонски или руски утицај – јасна је линија очувања архаичне црте језика, јер је број примера са вокализацијом занемарљив. Писање вокалног *l* у свим етимолошким позицијама такође спада у ред архаичних црта у Даниловим делима.

На архаичне одлике указује и чување иницијалне групе *вѣ* у свим преписима, осим у сачуваном препису *Слова о Светом кнезу Лазару* где се напоредо са овом групом јавља и вокал *у*, што указује на иновативне одлике народног језика. У свим преписима доследно се јавља сонанат *л* на крају слога или речи, који је у народним говорима замењиван вокалом *о*. У ред архаичних особености спада и појава прасловенске гласовне групе *чр*, која је у српскословенском језику дала сугласничку групу *цр*.

Писање африкате *s* доста је неуједначено и историјски неутемељено, чак и на нивоу једног преписа. У неким примерима *s* се јавља у свом етимолошком положају, у неким случајевима се пише напоредо са фрикативом *з*, у неким случајевима се искључиво користи фрикатив *з*, док се у неким примерима, етимолошки неоправдано, африката *s* бележи уместо фрикатива *з*. У свим саставима доследно се исписује слово *х*, што је и очекивано, пошто се тај глас почео губити у народном језику од XVI века.

Поред слова типичних за словенски гласовни систем, јављају се и слова која су одлика грчког гласовног система. Слова *кси*, *пси*, *тита* и *ижица* јављају се у речима преузетим из грчког језика, док се *омега* користи равноправно и за бележење грчких и словенских речи.

Како би се указало на стилогеност Даниловог израза, важно је истаћи функцију бираних глаголских облика. За исказивање прошлих радњи писац користи облике чија је то примарна функција, као и временски транспоноване глаголске облике. Углавном се употребљавају три претеритална времена – аорист, перфекат и имперфекат, а уз њих и приповедачки презент. Њихов однос у темпоралном систему и низ семантичких дистинкција доприносе динамичности наративног тока. Како би се остварили посебни стилистички ефекти, напоредо са временима користе се и два партиципа – партицип презента актива и партицип претерита актива.

Перфекат представља универзално средство за исказивање прошлости. Ипак, приповедање остварено употребом перфекта носи мањи степен експресивности и фактографски тон, па се стилски ефекти остварују напоредном употребом других претериталних времена. Иако је аорист најпогоднији за исказивање радњи блиских тренутку говора, у приповедачкој функцији се употребљава за исказивање радњи које су се извршиле знатно раније. У том случају се приповедање обликује по моделу историјског сведочанства, јер се, из перспективе наратора, радње представљају као доживљене. Тако се постиже додатна уверљивост и живописност описаних догађаја. Употребом имперфекта истиче се експресивност, али и временска неограниченост радње, па се на тај начин ствара утисак метафоричког транспновања у ванвременски контекст. Радње означене презентом у Даниловим текстовима углавном припадају историјском дискурсу. На наративном плану, приповедачки презент уноси мирнији и неутралнији тон казивања. Употребом партиципа указује се на напоредност, динамичност и смењивање прошлих радњи, чиме се постижу посебни стилски ефекти у наративном току. Молитвени сегменти у оквиру сваког текста садрже глаголе у императиву, којима се на наратолошком плану успоставља вертикала између земаљског и божанског света.

Приметно је да, у потреби за стилским варирањем и семантичким нијансирањем, писац користи читав инвентар глаголских облика за исказивање радњи које су се одиграле у

прошлости. Разноврсност одабраних глаголских облика доприноси динамици на наративном плану, што је важан чинилац за постизање вишег степена стилогености.

У интенцији за што свеобухватнијом анализом језика књижевности, сагледан је целокупни лексички фонд Даниловог стваралаштва. Посебна пажња је обрађена на лексеми које се јављају у различитим књижевним саставима, јер се њиховим обједињавањем може успоставити нека врста основног лексичког фонда овог писца. Фреквентне лексеми указују на тематско-мотивску структуру текстова, стилогеност израза, употребу неуобичајених језичких облика, и пре свега, семиотички систем у оквиру кога писац ствара. Издвајањем заједничких лексеми разних књижевних састава може се утврдити својеврсна лексичка константа.

За означавање текстова у којима се јављају поједине речи коришћене су следеће скраћенице: жСи – *Пролошко житије Светог Симеона*, жСа – *Пролошко житије Светог Саве*, сМ – *Служба Светом краљу Милутину*, жМ – *Пролошко житије Светог краља Милутина* и сЛ – *Слово о Светом кнезу Лазару*.

Резултати истраживања Даниловог лексичког корпуса указују на следеће именице, које се издвајају појављивањем у различитим књижевним саставима. Неке од речи јављају се у свих пет Данилових састава:

апостољ, афонь, бездъно, богатство, богъ, владыка, врагъ, врѣме, гора, градъ, господъ, добродѣтель, доброта, домъ, днь, доуша, житиѣ, земля, любовь, моци, мѣжъ, молитва, основаніе, отьць, срьдце, сынъ, тѣло, храмъ, христъ, црква, чюдо.

Присуство заједничких речи према списима приказано је у наредним примерима:

агарень (сМ, жМ, сЛ), аггелъ (жСа, сМ, сЛ), братъ (жСи, жМ, сЛ), бѣда (сМ, жМ, сЛ), вѣньць (сМ, жМ, сЛ), глава (жСи, сМ, жМ, сЛ), гробъ (жСи, жСа, жМ, сЛ), дръзновеніе (сМ, жМ, сЛ), давидъ (жСи, сМ, жМ, сЛ), желаниѣ (жСи, жМ, сЛ), западъ (жСи, сМ, жМ, сЛ), застоупникъ (сМ, жМ, сЛ), злато (жСи, сМ, жМ, сЛ), икона (жСи, жМ, сЛ), инокъ (сМ, жМ, сЛ), исповѣсть (сМ, жМ, сЛ), истина (жСа, сМ, жМ, сЛ), источникъ (жСи, жМ, сМ), ісоусъ (жСа, сМ, жМ, сЛ), краљ (жСа, жМ, сЛ), кротость (сМ, жМ, сЛ), кѣлнѣ (жСа, жМ, сЛ), ложа (жСа, жМ, сМ), лѣто (жСи, сМ, жМ, сЛ), миръ (жСи, жСа, сМ, сЛ), монастырь (жСи, жСа, жМ, сЛ), мѣсто (жСи, жСа, жМ, сЛ), мати (сМ, жМ, сЛ), мнолость (жСи, сМ, жМ, сЛ), мѣченикъ (сМ, жМ, сЛ), обитѣль (жСи, сМ, жМ, сЛ), образъ (жСа, сМ, жМ, сЛ), паметь (жСи, сМ, жМ, сЛ), пать (сМ, жМ, сЛ), поборникъ (жСа, сМ, сЛ), побѣда (сМ, жМ, сЛ), потрѣба (жСи, жСа, жМ, сЛ), правда (жСи, сМ, жМ, сЛ), радость (сМ, жМ, сЛ), рака (сМ, жМ, сЛ), ревность (жСи, жСа, сЛ), рѣвеніе (жСи, жСа, сМ, сЛ), скровище (сМ, жМ, сЛ), скѣптьрь (жСа, сМ, жМ, сЛ), слава (жСи, сМ, жМ, сЛ), слово (жСа, сМ, жМ, сЛ), сребро (жСи, жМ, сЛ), стѣна (жСи, сМ, жМ, сЛ), трапеза (сМ, жМ, сЛ), оугодникъ (жСи, сМ, жМ, сЛ), царь (жСа, сМ, жМ, сЛ), щедротъ (жСи, сМ, жМ, сЛ).

Мањи број глагола присутан је у свим списима: въздвигнѣти, ити, нарицати, побѣдити, познавати се, спасити, оугоузнѣти, ѣвити се.

Неки од учесталијих глагола налазе се распоређени по следећим списима: бранити (сМ, жМ, сЛ), видѣти (сМ, жМ, сЛ), възрасти (жСи, сМ, сЛ), възлюбити (жСи, жСа, сЛ), выѣнѣти (жСи, жСа, сМ, сЛ), глаголати (жСи, сМ, жМ, сЛ), дати (жСи, сМ, жМ), достигнути (жСи, жСа, жМ, сЛ), живѣти (жСи, жСа, сМ, сЛ), зреци (сМ, жМ, сЛ), израсти (сМ, жМ, сЛ), испльнити (сМ, жМ, сЛ), исходити (сМ, жМ, сЛ), лежати (жСи, сМ, жМ, сЛ), любити (жСи, жСа, сЛ), молити се (жСа, сМ, жМ, сЛ), наслѣдовати (сМ, жМ, сЛ), одарити (жСи, жСа, жМ, сЛ), положити (жСи, жСа, сМ, сЛ), послѣдовати (жСи, жСа, сМ), похвалити (сМ, жМ, сЛ), пристѣпити (сМ, жМ, сЛ), прославити (жСи, сМ, жМ, сЛ), снѣти (жСи, сМ, жМ), сподобити се (жСа, сМ, жМ, сЛ),

Посебна дескриптивна сугестивност остварује се низом придева који представљају обједињујући елемент Даниловог лексичког корпуса. Међу њима поједини су коришћени у

сваком од пет списа: агтељски, благъ, божѣн, велики, вышереченны, добъръ, мали, прѣподобни, сръбски, свети.

Појављивање низа других придева предочава слику њиховог учешћа у Даниловим делима:

бесплътънь (сМ, жМ, сЛ), бездѣрънь (жСа, жМ, сЛ), богатъ (жСи, сМ, жМ, сЛ), вѣчьнь (сМ, жМ, сЛ), гльбокъ (сМ, жМ, сЛ), господьни (сМ, жМ, сЛ), дивьнь (сМ, жМ, сЛ), дългъ (сМ, жМ, сЛ), достоньнь (сМ, жМ, сЛ), дѣтъски (жСа, жМ, сЛ), живь (жСа, сМ, сЛ), изредньи (жСи, сМ, сЛ), изъбраннь (жСи, сМ, сЛ), нчтьски (жСа, жМ, сЛ), красьнь (жСи, жСа, сМ, сЛ), крѣпкъ (жСи, сМ, жМ, сЛ), мнлостивъ (жСа, сМ, жМ, сЛ), неизреченнь (сМ, жМ, сЛ), непоколѣбидь (жСи, сМ, сЛ), нескоудьнь (сМ, жМ, сЛ), насытънь (жСи, жСа, жМ), ницелюбивъ (жСи, жСа, жМ, сЛ), нищъ (сМ, жМ, сЛ), небесни (сМ, жМ, сЛ), поморски (жСи, жСа, жМ, сЛ), прѣкрасьнь (жСи, сМ, жМ, сЛ), прѣславьнь (жСи, жСа, сМ, жМ), прѣсвети (жСи, жСа, сМ, жМ), царьски (сМ, жМ, сЛ), єдини (жСи, жСа, сМ, жМ).

Једну од карактеристичних особености српскословенског лексичког система представљају сложенице. Познато је да употреба сложеница доприноси експресивности и поетичности текста и чини незамењив семантички елемент у структури књижевног дела. Како бисмо указали на високу стилогеност и богатство језичког израза у Даниловом стваралаштву, издвојићемо сложенице са продуктивном основом *благ*: благоволеніе (сЛ), благоволеніе (сМ), благовѣнчънь (сЛ), благовѣрніе (жСа), благовѣрно (сМ), благоговенно (сЛ), благодареніе (сЛ), благодарити (сЛ), благодарствовати (сЛ), благодарьнь (сЛ), благодарствьныіе (жСи), благодатанніе (жСа, жСи), благодататель (жСи, сМ), благодѣньство (сЛ), благодѣтъ (сМ, жМ, сЛ), благодѣтанніе (сМ), благодорушніе (жМ), благолѣпніе (сМ), благомаститъ (сЛ), благомоужеродителница (сМ), благонадеждьнь (сЛ), благонарочитъ (сЛ), благоправьнь (сЛ), благоплодіе (сМ), благополъчьнь (сЛ), благопотрѣбьнь (жМ), благопріетънь (сЛ), благопродышаніе (сЛ), благопрѣдѣнителънь (сЛ), благорасльнь (сЛ), благоразуміе (сЛ), благоразумьнь (сЛ), благородьнь (жМ, сЛ), благословесьнь (сЛ), благосрьдь (сМ), благосьмысльнь (сЛ), благоветливъ (сЛ), благовгодьнь (сМ), благовьнь (сЛ), благовьтробіе (сМ, сЛ), благовуханніе (сМ, жМ), благовуханъ (сМ, сЛ), благовзаконіе (жМ), благочиніе (жМ), благочъстивъ (жСа, жСи, сМ, сЛ), благочъстніе (сМ, жМ, сЛ), благочъсть (жСи, сМ, жМ, сЛ), благошвычан (сЛ), благозаконъ (сМ), благозрачіе (сЛ), благозрачни (сЛ).

Овај корпус сложеница је својеврсни представник много ширег корпуса у оквиру кога се могу сагледати како деривационе могућности српскословенског језика, тако и особености високог стила самог писца. Разматрање целокупног корпуса сложеница из практичних разлога није могуће изложити овом приликом, јер би детаљна анализа захтевала посебну студију. Истраживањем смо утврдили да целокупни лексички фонд Даниловог стваралаштва броји преко две стотине различитих сложеница. Наведени податак представља показатељ пишчеве обдарености да употреби традиционални језички механизам користећи деривационе могућности у великој мери и сходно томе, да достигне иновативна решења.

12. ПРИРЕЂИВАЧКА НАЧЕЛА

У додатку су приложени приређени текстови Данилових дела према следећим начелима која користи професор Томислав Јовановић.

- Скраћене речи разрешене су тако што су изостављени делови стављани у обле заграде () уколико је таква реч обележена титлом.
- Ако над скраћеним речима не постоји титла, изостављени делови стављани су у угласте заграде [].
- Изостављени делови речи испуштени грешком или оштећењем попуњавани су између стреластих заграда < >.
- Натписана слова спуштана су у ред на одговарајуће место без додатних ознака.
- Задржана је изворна интерпункција.
- Дијакритички знаци су изостављени.
- Велика слова исписивана су на местима као и у рукопису.
- Мањак речи у неком од преписа у односу на основни текст означава се знаком „минус“ (–) и бројем после тога којим се предочава колико је таквих речи мање.
- Када је у неком препису више речи у односу на основни текст, онда су уз знак „плус“ (+) исписане дате речи.
- Уколико је обрнут редослед између две речи у неком препису у односу на основни текст, таква појава означава се скраћеницом за одговарајући препис и знаком ↔.
- Када је у преписима поремећен редослед више од две речи у односу на основни текст, онда се у напоменама исписују цифре према њиховом редоследу.
- Ако је различит сегмент од више речи између упоређених преписа и основног текста, онда се у основном тексту испред тог низа ставља звездица (*), а на његовом окончању брух-цифра.
- Уколико се указује на обимнији текст који је различит, онда се на његовом почетку исписује једна, или две звездице и на крају брух-цифра уз коју се у фусноти такође јавља исти број звездица.
- Изостављање већих делова текста означава се у основном тексту звездицом, а у напомени уз скраћеницу датог преписа стоји знак ø.
- Уколико је писар погрешно исписао неку реч или више њих па их прецртао, онда су у издању такве речи такође прецртане.
- Уз погрешно исписане речи стављана је ознака (Sic!).
- Граница између страница означава се двома усправним цртама (||) уз навод странице која следи. Уколико је предња страница датог листа, онда је уз њен број додато слово а, а уколико је реч о задњој страници листа, тада је исписано слово б.

13. ЗАКЉУЧАК

Циљ ове докторске дисертације био је да се вишеструко истражи и свеобухватно сагледа књижевно стваралаштво патријарха Данила III (Бањског). Услед непостојања аутографа, проучени су сви сачувани преписи његових дела. Након обухватног одређивања корпуса, циљ је био да се сви текстови истраже разноврсним и комплементарним методолошким приступима. Сагледавање текстова са различитих аспеката допринело је увиђању релевантних структурних, семантичких, лингвистичких, текстолошких и књижевних елемената.

У првом поглављу дисертације представили смо предмет научног истраживања, корпус, план и структуру рада, као и циљ истраживања. Тематске целине предочили смо оним редоследом за који смо сматрали да је најсврсисходнији. Други сегмент дисертације представља биографску подлогу, која би могла додатно осветлити културноисторијски контекст у коме су настајала проучавана дела. Изнети су малобројни поуздани подаци из живота писца, који се тичу ктиторства манастира Дренче, монашења у Бањској, стицања чина патријарха и учествовања у преносу Лазаревих моштију. Знатно већа пажња посвећена је окупљању студија у којима се износе хипотезе о Даниловом животу и пореклу. Драгоцене смернице у трагању за непознаницама овог средњовековног писца и духовног поглавара пронашли смо у историјским, археолошким и антрополошким изворима. Иако није могуће дати коначне одговоре, укрштањем података из поменутих извора, који су настајали од XIX до друге деценије XXI века, стекли смо знатно јаснији увид у прилике и друштвени миље из кога је писац поникао.

У трећем поглављу дали смо преглед досадашњих истраживања која се тичу теме дисертације. Данилови текстови првобитно су били предмет проучавања историчара, да би се потом њима бавили историчари књижевности и, знатно ређе, лингвисти. У наведеним монографијама, научним чланцима и приказима највише пажње посвећено је *Слову о Светом кнезу Лазару*. То је разумљиво с обзиром на то да овај текст припада корпусу косовског циклуса у средњовековној књижевности. Његова вредност самеравана је у односу на друге текстове циклуса, испитивана је тачност историјских података, а велика пажња посвећена је и поетичким одликама текста који обједињује елементе епског, лирског и драмског израза, што је реткост у српској средњовековној књижевности. Највећи допринос проучавању *Службе Светом краљу Милутину* и *Пролошког житија Светог краља Милутина* представљају исцрпне текстолошке анализе. *Пролошком житију Светог Симеона* и *Пролошком житију Светог Саве* приступано је углавном у контексту средњовековне синаксарске традиције. Истраживања посвећена поетичким и језичко-стилским одликама ових житија изостала су.

Четврто поглавље посвећено је појединачним преписима заступљеним у рукописној традицији. Трагајући за преписима, описивали смо, кад год је то било могуће, садржаје целокупних рукописних збирки у којима се налазе, осветљавајући контекст и окружење у коме је препис настао. Стога ово поглавље открива дубље тајне из средњовековних скрипторијума и указује на то у каквим се зборницима створила потреба за постојањем Данилових дела. Указано је и на преписе који су уништени или којима се изгубио сваки траг, а истакнути су подаци који су о њима посредно сачувани.

Наредних пет поглавља посвећено је проучавању појединачних Данилових дела. Сваки од њих има истоветну четворочлану структуру која се састоји од одељака: *Поетички аспекти проучавања текста*, *Палеографске особености*, *Ортографске особености* и *Језичко-стилски слој текста*. У одељку *Поетички аспекти проучавања текста* дата је детаљна књижевна анализа. Испитане су жанровске особености и преплитања, а посебна пажња посвећена је инкорпорираним микрожанровима. Тематско-мотивски слој тумачен је у односу на закономерности поезике средњовековне књижевности. Указано је на прожимање епских,

лирских и драмских сегмената. Богатство стилских средстава pružilo je mnoštvo mogućnosti za sagledavanje i тумачење књижевних дела. Издвојени су епитети, поређења, метафоре, симболи, док је у лирским сегментима указано на постојање алитерације, анафоре, епифоре и симпложе. Показано је на који начин је даровити стваралац и изванредни познавалац српскословенског језика остваривао многе необичне спојеве у маниру плетенија словес. Као посебна компонента високог стила издвојене су маштовито и изворно сачињене сложенице. Проучавана књижевна дела посматрана су у контексту библијске књижевности, која у многим случајевима представља својеврсни подтекст, као и византијске књижевности, која представља узор на формалном и стилском плану. Указивањем на везе са старијим српским књижевницима истакнуте су драгоцене нити које су спајале ставараоце различитих генерација и њихова дела.

Циљ одељка *Палеографске особености* био је да прикаже графичке одлике текста, орнаментике, водене знаке, материјал на коме је текст исписан и евентуално постојање оштећења на рукопису или записа на маргинама. Пажљиво је испитивано да ли је текст писан уставним или брзописним типом писма. Пошто је у већини случајева заступљено уставно писмо са елементима брзописа, тзв. полуустав, приступљено је детаљној морфолошкој анализи графема. Анализирана је заступљеност слова у дволинијском или четворолинијском систему, симетричност/асиметричност словних облика у вертикалном и хоризонталном пресеку, полиморфност графема и варијабилност потеза. У односу на облике и стилизацију, истицано је да ли је посреди калиграфски или некалиграфски тип писма. Посебно су издвајани архаични елементи графичке. Нарочита пажња посвећена је лигатурама и диграмима. Анализом морфолошких особености, а веома често и морфолошких дублета сваке графеме било је могуће тачно оделити уставне од брзописних елемената у графичкој сваког књижевног дела. Након овако исцрпних анализа лако је било уочити да ли је састав дело једне писарске руке или више њих. Посебна пажња посвећена је употреби црвеног мастила, киноара, чија је функција била не само естетска, већ и семантичка. Издвојени су и други естетски чиниоци, као што су украсни иницијали и орнаменти.

У одељку *Ортографске особености* полазили смо од разматрања да ли је текст организован према средњовековном начелу писања речи у низу (*scriptura continua*) или је то начело делимично нарушено. У највећем броју случајева спојено су писане фонетске речи, енклитике и проклитике са речима уз које чине акценатску целину. Некада су спојено писане синтагме или већи део исказа, а занимљиво је да су сложенице, готово по правилу, писане одвојено. Описано је присуство надредних знакова, акцената, спирита, титле и пајерка и указано је на њихову функцију. Истакнути су сви правописни знаци коришћени у тексту, у функцији парцелације одређених синтаксичких целина или при одређивању ритма поетских састава. Издвојене су скраћенице уз наглашавање да ли је скраћивање вршено посредством контракције или суспензије. Посебна пажња посвећена је употреби прејотованих вокала или алтернативним решењима којим су бележене поједине гласовне групе. Након свеобухватне анализе, истицани су елементи који рукопис приближавају рашкој или ресавској правописној школи.

Одељак *Језичко-стилски слој текста* заснива се првенствено на лингвистичким разматрањима чији је циљ да укаже на фонетске, морфолошке, синтаксичке и стилске одлике у оквиру дијахронијске перспективе. Елементи вокалског система испитивани су у односу на први и други талас упрошћавања, док је при проучавању консонантског система нагласак био на архаичним словенским консонантима и групама, као и бележењу консонаната који су преузети из грчког језика. Бележени су резултати гласовних промена, са многобројним неуједначеностима. Указано је на релевантне морфолошке облике и појаве. Представљени су различити етимолошки слојеви унутар лексичког корпуса. Посебна пажња скренута је на сложенице, које су, иако грађене према грчком творбеном моделу, изразиле посебну сликовитост словенског језика. На синтаксичком плану највише пажње посвећено је

глаголским облицима и њиховој функцији постизања различитих стилских ефеката током наратије.

Сегменти који су посвећени проучавању *Службе Светом краљу Милутину* и *Пролошког житија Светог краља Милутина* имају додатни одељак – *Текстолошка разматрања преписа*. Одељак је настао из потребе да се пружи компаративни осврт на текстолошке особености свих преписа који су се очували у рукописној традицији.

Сматрамо да је било неопходно да свим књижевним делима која су предмет нашег истраживања приступимо појединачно. Као први разлог за овакво опредељење навели бисмо комплексност сагледавања текста који је требало проучити са аспекта књижевне историје и теорије, палеографије, ортографије, историје језика, текстологије и стилистике. Други разлог је можда још практичније природе – овако распоређени текстови и појединачно могу представљати прегледну грађу за будућа истраживања. Донели смо и обједињене закључке којима се повезују сви проучавани текстови, у поглављима *Одlike Данилове поетике* и *Лезичко-стилске одlike Даниловог стваралаштва*. У првом је представљена иманентна поетика писца, са посебним освртом на елементе који откривају оригиналног и самосвојног духовног прегалника. За потребе другог сегмента прибегли смо поступку узбучавања свих речи присутних у Даниловим делима. У трагању за његовим стилем, али и тематско-мотивским константама, истакли смо речи које се јављају у свим саставима. Пажња је посвећена и веома фреквентним речима које се јављају у неколико текстова, уз навођење њихових наслова. Том приликом одредили смо и број различитих сложеница унутар Даниловог лексичког корпуса, који износи преко две стотине.

У посебном сегменту приказали смо начела према којима смо приредили текстове Данилових дела. Приређени текстови донети су у прилогу дисертације. У случајевима када је било више преписа, одредили смо основни препис, а особености свих осталих преписа изнели смо у критичком апарату. Иза приређених текстова приказали смо поједине снимке рукописа, као својеврсну илустрацију појава о којима смо говорили.

У нади да смо бар унеколико допринели понирању у књижевну старину и осветљавању стваралаштва овог српског писца и духовника, свесни смо да су наши резултати једно од могућих виђења и да као такви могу бити полазна основа за даља проучавања.

14. ЛИТЕРАТУРА

- Акты русскаго на святомъ Аѡнѣ монастыря св. великомученика и цѣлителя Пантелеимона.* Киевъ, 1873.
- Антологија старе српске књижевности (XI–XVIII века).* Избор, превод и објашњења Ђорђа Сп. Радојичића. Београд: Нолит, 1960.
- Архимандрит Леонид. *Стара српска писма. Из руског манастира Св. Пантелејмона у Светој Гори.* У: *Гласник Српског ученог друштва*, 24, Београд, 1868.
- Библија. Свето писмо Старог и Новог завета.* Стари завет по преводу Ђуре Даничића, Нови завет по преводу Вука Караџића, са исправкама и преводима Светог владике Николаја. Београд: Глас цркве, 2008.
- Богдановић, Димитрије. *Византијски књижевни канон у српским службама средњег века.* У: *О Србљаку. Студије.* Београд: Српска књижевна задруга, 1970, стр. 97–125.
- Богдановић, Димитрије. *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара.* Београд: Српска академија наука и уметности, Народна библиотека СР Србије, 1978.
- Богдановић, Димитрије. *Књига о Косову.* Београд: Српска књижевна задруга, 2006.
- Богдановић, Димитрије. *Прошлоко житије Светог Симеона.* У: *Прилози за језик, књижевност и фолклор*, 42, Београд, 1976, стр. 9–19.
- Богдановић, Димитрије. *Стара српска књижевност.* Београд: Научна књига, 1991.
- Бојовић, Бошко. *Генеза косовске идеје у првим посткосовским хагиографско-историографским списима. Оглед из историје идеја српског средњег века.* У: *Косовска битка 1389. и њене последице.* Дизелдорф, Београд, 1991, стр. 215–230.
- Бојовић, Драгиша. *Два Данила и бањски краљ Милутин.* У: *Манастир Бањска и доба краља Милутина.* Ниш: Центар за црквене студије; Косовска Митровица: Филозофски факултет; Манастир Бањска, 2007, стр. 211–217.
- Валтровић, Михаило, Драгутин Милутиновић. *Документи II, теренска грађа 1872–1907.* Београд: Историјски музеј Србије, 2007.
- Вуловић, Бранислав. *Раваница – њено место и улога у сакралној архитектури Поморавља.* Београд: Републички завод за заштиту споменика, 1966.
- Гаврић, Гордана, Мирко Ковачевић. *Манастир Дренча, од рушевине до храма.* Краљево: Завод за заштиту споменика културе Краљево, 2015.
- Грицкат, Ирена. *О неким стилским фигурама у похвалама кнезу Лазару.* У: *О кнезу Лазару.* Београд: Филозофски факултет, Одељење за историју уметности, 1975, стр. 271–276.
- Грујић, Радослав. *Који је српски деспот умро као великосхимник Јован Каливит?* У: *Гласник Скопског научног друштва*, 11, Скопље, 1932, стр. 233–237.
- Грујић, Радослав. *Краљица Теодора, мати цара Душана.* У: *Гласник Скопског научног друштва*, књига 1, свеска 2, Скопље, 1925, стр. 309–328.
- Грујић, Радослав. *Свети кнез Лазар.* У: *Црква. Календар српске православне патријаршије за просту 1939. годину*, стр. 49–51.
- Данило II, Данилов ученик, Григорије Цамблак, Јефимија, Данило III, Стефан Лазаревић, Андоније Рафаил, Константин Филозоф, Јелена Балишић, Никон Јерусалимац.* Приредио Томислав Јовановић. Антологијска едиција *Десет векова српске књижевности*, књига 3. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2015.

Доментијан. *Житије светог Саве*. Предговор, превод дела и коментари Љиљана Јухас Георгиевска. Издање на српскословенском Томислав Јовановић. Београд: Српска књижевна задруга, Коло ХСШ, књ. 614–615, 2001.

Ђокић, Небојша, Миломир Стевић. *Поседи манастира Дренче у околини Крушевца*. У: *Загрлата у историји српског народа*. Тематски зборник. Крушевац: Историјски архив Крушевац, 2017, стр. 37–50.

Ђорђић, Петар. *Историја српске ћирилице*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1990.

Ђурић, Војислав. *Косовски бој у српској књижевности. Косовска споменица 1389–1989*. Београд: Српска књижевна задруга; Нови Сад: Матица српска; Приштина: Јединство, 1990.

Живот светог Саве. Написао Доментијан [Теодосије]. На свијет издало Друштво србске словесности трудом Ђ. Даничића, Београд, 1860.

Зеремски, Иларион. *Из историје Пећке патријаршије*. Сремски Карловци, 1931.

Изложба српске писане речи. Каталог. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1973, број 227.

Инвентар рукописа Библиотеке Српске патријаршије. Београд: Библиотека Српске патријаршије, ЈП Службени гласник, 2012.

Јакобскон, Роман. *Структура двеју српскохрватских песама*. У: *Огледи из поетике*. Београд: Просвета, 1978, стр. 218–230.

Јакобскон, Роман. *Силуанов славоспев Симеону*. У: *Огледи из поетике*. Београд: Просвета, 1978, стр. 231–240.

Јањић, Драгана, Небојша Ђокић. *Повеља манастира Дренче*. У: *Косово и Метохија у контексту балканских народа и држава*. Тематски зборник од водећег националног значаја, књига 2, Лепосавић, 2016, стр. 9–32.

Јовановић, Томислав. *Данило II*. У: *Српска енциклопедија, том III, књига I*. Нови Сад: Матица српска; Београд: Српска академија наука и уметности, Завод за уџбенике, 2018, стр. 792–793.

Јовановић, Томислав. *Синаксарско житије светог краља Милутина патријарха Данила Бањског*. У: *Манастир Студеница – 700 година Краљеве цркве*. Српска академија наука и уметности, Научни скупови, Књига CLIX, Одељење историјских наука, Књига 39, Београд, 2016, стр. 215–236.

Јовановић, Томислав. *Служба светом краљу Милутину Данила Бањског*. У: *Косовско-метохијски зборник*, 6, Београд, 2015, стр. 97–134.

Јухас Георгиевска, Љиљана. *Повесно слово о кнезу Лазару*. У: *Даница, српски народни илустровани календар за годину 2000*, VII, Вукова задужбина, Београд, 1999, стр. 165–183.

Каниц, Феликс. *Србија. Земља и становништво. Књига 2*. Београд: Српска књижевна задруга, 1985.

Кашанин, Милан. *Српска књижевност у средњем веку*. Београд: Просвета, 1975.

Кемпфер, Франк. *Почетак култа кнеза Лазара*. У: *О кнезу Лазару*. Београд: Филозофски факултет, Одељење за историју уметности, 1975, стр. 265–269.

Ковачевић, Радмила. *Прилог проучавању пролошког житија св. Саве*. У: *Проучавање средњовековних јужнословенских рукописа*. Зборник радова. Београд: САНУ, 1995, стр. 167–175.

- Костић, Драгутин. *Старост народног епског песништва нашег*. У: *Јужнословенски филолог*, XII, Београд, 1933, стр. 1–72.
- Крстић, Александар. *Поседи манастира Дренче и Ждрела у Браничеву из времена кнеза Лазара*. У: *Историсјки часопис*, књига LIII, Београд, 2006, стр. 123–144.
- Матић, Светозар. *Два прилога о Даниловом Слову о кнезу Лазару*. У: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, XV, 1, Нови Сад, 1967, стр. 5–15.
- Матић, Светозар. *Трећи прилог о Даниловом Слову*. У: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, XVI, 1, Нови Сад, 1968, стр. 5–14.
- Милићевић, Милан Ђ. *Кнежевина Србија*. Београд: Државна штампарија, 1876.
- Милошевић Ђорђевић, Нада. *Лик кнеза Лазара и културно-историјска предања*. У: *Свети кнез Лазар. Споменица о шестој стогодишњици Косовског боја 1389–1989*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1989, стр. 321–326.
- Милошевић Ђорђевић, Нада. *Косовска легенда и српски средњовековни списи*. У: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, XLVIII, 1, 2000, стр. 7–34.
- Михаиловић, Георгије. *Српска библиографија XVIII века*. Београд: Народна библиотека Србије, 1964.
- Михаљчић, Раде. *Изворна вредност култних списа о кнезу Лазару*. У: *Књижевна историја*, XI, 44, Београд, 1979, стр. 581–591.
- Михаљчић, Раде. *Кнез Лазар и обнова Српске државе*. У: *О кнезу Лазару*. Београд: Филозофски факултет, Одељење за историју уметности, 1975, стр. 1–11.
- Мишић, Синиша, Татјана Суботин Голубовић. *Светоарханђеловска хрисовуља*. Београд: Историјски институт, 2003.
- Младеновић, Александар. *Повеље кнеза Лазара. Текст, коментари, снимци*. Београд: Чигоја штампа, 2003.
- Мошин, Владимир. *Житије краља Милутина према архиепископу Данилу II и Милутиновој повељи-аутобиографији*. У: *Зборник историје књижевности*. Одељење језика и књижевности, књига 10, Београд, 1976, стр. 109–136.
- Мошин, Владимир, Љупка Васиљев, Димитрије Богдановић, Мирослава Гроздановић Пајић. *Рукописи Музеја Српске православне цркве. Збирка Радослава М. Грујића*. Књига 1, Археографски опис, Свеска 1. Београд: Музеј Српске православне цркве, Народна библиотека Србије, 2019.
- Мошин, Владимир. *Ћирилски рукописи манастира Свете Тројице код Пљеваља*. У: *Историски записи*, година XI, књига XIV. Цетиње: Орган Историског института Народне Републике Црне Горе, 1958, стр. 235–260.
- Наумов, Александар. *Служба Светом Милутину, краљу бањском – проблеми теологије и поетике*. У: *Манастир Бањска и доба краља Милутина*. Ниш: Центар за црквене студије; Косовска Митровица: Филозофски факултет; Манастир Бањска, 2007, стр. 229–237.
- Новаковић, Реља. *Да ли је Данило изабран за патријарха 1390. године?* У: *Прилози за књижевност, језик и фолклор*, XXVI, Београд, 1960, стр. 71–81.
- Новаковић, Стојан. *Законски споменици српских држава средњег века*. Београд: Српска краљевска академија, 1912.
- Новаковић, Стојан. *Косовски мученик I*. У: *Хришћански весник*, I, Београд, 1879, стр. 388–395.
- Новаковић, Стојан. *Срби и Турци XIV и XV века*. Београд: Српска књижевна задруга, 1960.

- О Србљаку. Студије.* Београд: Српска књижевна задруга, 1970.
- Петковић, Владимир. *Ко је био оснивач манастира Дренче?* У: *Старинар Српског археолошког друштва*, Београд, 1951, стр. 57–58.
- Петковић, Владимир. *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа.* Београд: Научна књига, 1950.
- Плаовић, Ирена. *Милица жали: реторика тужења кнегиње Милице у средњовековним списима о кнезу Лазару.* У: *Књижевна историја*, 50, бр. 164, Београд, 2018, стр. 219–222.
- Плаовић, Ирена. *Српска средњовековна слова и похвале и њихово реторичко наслеђе.* У: *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*, XII, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017, стр. 233–244.
- Поповић, Даница. *Српски владарски гроб у средњем веку.* Београд: Филозофски факултет у Београду, Институт за историју уметности, 1992.
- Правила молебнаа свѣтыхъ сербскихъ просвѣтителѣй.* Венеција, 1765.
- Правила молебнаа свѣтыхъ сербскихъ просвѣтителѣй.* Римник, 1761.
- Пурковић, Миодраг. *Српски патријарси средњег века.* У: *Гласник Скопског научног друштва*, XV–XVI, Скопље, 1936, стр. 303–317.
- Радојичић, Ђорђе Сп. *Данилов ученик и Данило млађи.* У: *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, XXV, Београд, 1954, стр. 80–81.
- Радојичић, Ђорђе Сп. *Избор патријарха Данила III и канонизација кнеза Лазара.* У: *Гласник Скопског научног друштва*, XXI, Одељење друштвених наука, 12, Скопље, 1940, стр. 33–81.
- Радојичић, Ђорђе Сп. *Развојни лук старе српске књижевности.* Нови Сад: Матица српска, 1962.
- Радојичић, Ђорђе Сп. *Стари српски књижевници (XIV–XVII века).* Београд: Југоисток, 1942.
- Радојичић, Ђорђе Сп. *Силуанови стихови (из почетка XV века).* У: *Зборник радова института за проучавање књижевности САН*, 1, Београд, 1959, стр. 45–57.
- Радуловић, Милка. *Пролошка житија Св. Саве и Св. Симеона и њихови стихови.* У: *Црквене студије*, 16, Ниш, 2019, стр. 477–490.
- Рашковић, Ана. *Песме српским светима у руској црквенопојачкој уметности XVI–XIX века.* *Зборник транскрипција.* Београд: Јасен, 2010
- Рашковић, Ана. *Службе Светом Сави, Арсенију, Милутину и Лазару у новооткривеним руским знаменитим рукописима XVI–XIX века.* У: *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 48, Нови Сад, 2013, стр. 9–24.
- Ређеп, Јелка. *Издаја и слобода: мотив издаје на Косову.* У: *Косово у усменој и средњовековној књижевности.* Зборник радова. Нови Сад: Агора; Крушевац: Народна библиотека, 2009, стр. 71–77.
- Ређеп, Јелка. *Косовска легенда.* Нови Сад: Прометеј, 2007.
- Руварац, Иларион. *Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту Стефану Бранковићу и кнезу Стефану Штиљановићу.* У: *Летопис Матице српске*, 117, Нови Сад, 1874 (1875), стр. 108–116.
- Серблакъ.* Београд, 1861.
- Слијепчевић, Ђоко. *Историја српске православне цркве. Прва књига. Од покрштавања Срба до краја XVIII века.* Београд: БИГЗ, 1991.

- Србљак, Службе, канони, акатисти, II.* Приредио Ђорђе Трифуновић, превео Димитрије Богдановић. Београд: Српска књижевна задруга, 1970.
- Србљак.* Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1986.
- Срећковић, Пантелија. *Неколико српских споменика. У: Зборник митрополита Михаила, Споменик СКА, XV, Београд, 1892.*
- Станковић, Радоман. *Водени знаци хиландарских српских рукописа XIV–XV века.* Београд: Народна библиотека Србије, 2007.
- Стојановић, Љубомир. *Каталог Народне библиотеке у Београду. Књига IV. Рукописи и старе штампане књиге.* Београд: Краљевска српска државна штампарија, 1903.
- Стојановић, Љубомир. *Похвала кнезу Лазару. У: Споменик САНУ, III, 1890, стр. 81–90.*
- Стојановић, Љубомир. *Стари српски записи и натписи. Књига I.* Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1902.
- Стојановић, Љубомир. *Стари српски записи и натписи. Књига II.* Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1903.
- Стојановић, Љубомир. *Стари српски записи и натписи. Књига III.* Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1905.
- Стојановић, Љубомир. *Стари српски родослови и летописи. У: Зборник за историју, језик и књижевност српског народа. Прво одељење, XVI, Београд, 1927.*
- Стричевић, Ђорђе. *Хронологија раних споменика моравске школе. У: Старинар Српског археолошког друштва, 1954–1955, V–VI, Београд, 1955, стр. 115–128.*
- Тошић, Гордана, Дејан Булић. *Прилог проучавању манастира Дренча. У: Гласник Друштва конзерватора Србије, 27, Београд, 2003, стр. 74–76.*
- Трифунровић, Ђорђе. *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова.* Београд: Нолит, 1990.
- Трифунровић, Ђорђе. *Косовски бој у српској средњовековној књижевности. У: Рашка, XIX, 25, 1989, стр. 19–26.*
- Трифунровић, Ђорђе. *Косовско страдање и небеско царство. У: О кнезу Лазару.* Београд: Филозофски факултет, Одељење за историју уметности, 1975, стр. 255–263.
- Трифунровић, Ђорђе. *Данило Млађи, За Лазаром скрбљење. Драмско фреско-виденије. У: Видици, 56, Београд, 1960.*
- Трифунровић, Ђорђе. *Стара српска црквена поезија. У: О Србљаку. Студије.* Београд: Српска књижевна задруга, 1970, стр. 7–93.
- Трифунровић, Ђорђе. *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и Косовском боју.* Крушевац: Багдала, 1968.
- Трифунровић, Ђорђе. *Смрт и лепота у српским средњовековним списима о кнезу Лазару и Косовском боју. У: Манастир Раваница, Споменица о шестој стогодишњици.* Београд: Издање манастира Раванице, 1981, стр. 135–142.
- Трифунровић, Ђорђе. *О почецима итовања светог кнеза Лазара. У: Научни састанак слависта у Вукове дане, 19/1, Београд, 1991, стр. 123–131.*
- Трифунровић, Ђорђе. *Стара српска књижевност. Основе.* Београд: Филип Вишњић, 1994.
- Ђоровић, Владимир. *Пролошко житије Св. Саве. У: Светосавски зборник 2. Извори.* Београд: Српска краљевска академија, 1938, стр. 79–87.

Ђоровић, Владимир. *Силуан и Данило II, српски писци XIV–XV века*. У: *Глас СКА*, СХХХVI, Други разред, 72, Сремски Карловци 1929, стр. 13–103.

Хрестоматија средњовековне књижевности. Том 2. Српска књижевност. Приредио и на савремени језик пренео Томислав Јовановић. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2012.

Цоневъ, Бенъо. *Описъ на рѣкописитѣ и старопечатнитѣ книги на Народната библиотека въ Софiя*. Софiя: 1910, бр. 267.

Шафарикъ, Яанко. *Животъ краля Стефана Дечанскогъ*. Гласникъ Друштва србске словесности, XI, Београд, 1859, стр. 35–42.

Шест писаца XIV века. Избор, данашња језичка верзија и редакција Димитрије Богдановић. Београд: Просвета, Српска књижевна задруга, 1986.

Шуица, Марко. *Немирно доба српског средњег века. Властела српских обласних господара*. Београд: Службени лист СРЈ, 2000.

Šafarik, Pavel Jozef. *Ubericht der vorzüglichsten schriftlichen Denkmaler älterer Zeiten bei den Serben und anderen Südslawen*. Jahrbuch der Literatur, LIII, Wien, 1831.

15. КОРИШЋЕНИ РЕЧНИЦИ

- Даничић, Ђура. *Рјечник из књижевних старина српских*. Дио први, А–К. Београд: Књажеско српска књигопечатња, 1863.
- Даничић, Ђура. *Рјечник из књижевних старина српских*. Дио други, Л–П. Београд: Књажеско српска књигопечатња, 1863.
- Даничић, Ђура. *Рјечник из књижевних старина српских*. Дио трећи, Р–Ђ. Београд: Књажеско српска књигопечатња, 1866.
- Дьяченко, Григорій. *Полный церковно-славянский словарь*. Москва, 1900.
- Скок, Петар. *Етимологијски речник хрватскога или српскога језика*. Књига прва, А–Ј. Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности, 1971.
- Скок, Петар. *Етимологијски речник хрватскога или српскога језика*. Књига друга, К–П. Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности, 1972.
- Скок, Петар. *Етимологијски речник хрватскога или српскога језика*. Књига трећа, П–З. Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности, 1973.
- Словарь старославянского языка*. Репринтно издание. Том 1, А–И. Санкт Петербург: Издательство Санкт–Петербурского университета, 2006.
- Словарь старославянского языка*. Репринтно издание. Том 2, К–О. Санкт Петербург: Издательство Санкт–Петербурского университета, 2006.
- Словарь старославянского языка*. Репринтно издание. Том 3, П–Р. Санкт Петербург: Издательство Санкт–Петербурского университета, 2006.
- Словарь старославянского языка*. Репринтно издание. Том 4, С–V. Санкт Петербург: Издательство Санкт–Петербурского университета, 2006.
- Петковић, Сава. *Речник црквенословенскога језика*. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 1935.

16. ПРИЛОГ 1. ПРОЛОШКО ЖИТИЈЕ СВЕТОГ СИМЕОНА

Манастир Плевља, број 73, 786–816

(78б) М(ѣ)с(е)ца фефрoуарїа .гї. д(ь)нь. иже въ с(ве)тыхъ пр[ѣ]п[о]д[о]б'наго и
мѣроточиваго ѡ(т[ь]ца нашего сїмeонa неманїе.

С(ты)х(ь). Симeон(ь) слави сана прѣзрѣвъ, слави б(о)ж(ь)ствьныи съ агг(е)ли на н(е)б(е)сѣхъ полоути.

С(ты)х(ь). Жезль себѣ роди многих(ь) пораждае, и поути. наставаѣае въ породоу ведн.

Въ ,гї. сїмeонъ житиѣ остави живн образъ дае мѣроточениѣ.

Съ иже въ с(ве)тыхъ и въ бл(а)гоучсти велики, сїмeонъ неманїа. выс(т[ь] жоупань великы, иже и самодрѣжав'но вл[а]д[ы]чѣствовак'шоу в'сѣмн срьб'скимн и помор(ь)скимн зем'лями. вешьшим' же честемь къ западоу тако ѡ мнозѣ прилежцоу.

Съ оубо вышер(е)ченны моужь. б(о)гобогаз'нивь сїи и нищелюбнвь много. моужьством(ь) прѣдивленъ. без'зловнїем' же и прав'дою прѣоукрашаемь. и в'сѣмн добримн дѣтел'ми || (79а) сияе. въ конскихъ же и воєводьских(ь) много нскоуцьнъ, и твр[ь]дъ и неповѣднмъ тави се. и м'ножьство градовъ ѡт[ь] соупротив'них(ь) прѣѣмь и снх(ь) разори въ запоустѣннїе положь. и на нь м'нож(ь)ство иноплемен'ных(ь) братнїа кег(о) под'виг'ших(ь), снхъ моужьств'нѣ повѣднвь. и своен земли твр[ь]дъ и непоколѣбнмъ въз'бран'никъ и окрьмитель тави се. и ѡ снх[ь] много бл(а)годарьств'ныи х'валы б(о)гоу въз'снае. любн къ любн прилагае насытимъ желаннїем(ь) и рев'ностнїю. храмы б(о)ж(ь)ств'ныи по вс[о]у'доу въздвнзае. м(н)л(о)стиннїю и щедротами всѣх(ь) оудвнѣае, по коемоуждо моужа сег(о) добродѣтели не лѣт(ь) кс(т[ь] г(лаго)лати ѡ прослоутѣмъ и прѣдив'нѣмъ жити кег(о). родише се кемоу с(ы)ны и дщери нх'же б(о)ж(ь)ств'ным(ь) крщенїемъ прос'вѣтивша. ничнм'же остающа сего добродѣтел'нымъ изред'ным(ь) житнїем(ь) живоуца. || (79б) бл(а)гоучстннн же сїмeонъ неманїа, въ мѣроу съвршен'ноу възраста старости dospѣк'ша. раждег' се рьвеннїемъ б(о)ж(ь)ств'нымъ. и повѣдик' се любви въселюбьз'наго с(ы)на своег(о) савы. иже и прѣжде сего на лѣта ошьльствоуе бѣ въ с(ве)тѡн афона горѣ. славоу же и ц(а)р(ь)ство и вса краснаа мнра тако нич'тоже вьмѣннвь. и власи главн свое остригъ, въ храмоу прѣч(и)стнїе и въсепѣтнїе б(о)гоматере въ м(ѣ)стѣ рекомѣмъ стоуденица, иже и ѡт[ь] него създан'ныи манастирь. иже бѣ троудолюбнїем(ь) свонм(ь) прѣкрасноуоу цр(ь)к(ь)въ ѡт[ь] основаннїа ч(ь)стннмъ мраморнїемъ до троула въздвнглъ. и тоу мало врѣме прѣбывь. и прьваго с(ы)на своего стѣф[а]на самодрѣжца срьб'лаемъ въ мѣс(то) себе сътвори, и въсѣмъ мнрь подавь. и кр(ь)стонос'но и несобрат'но х(ри)с(то)ви послѣдова. и с(ве)тые горы афона достигъ, || (80а) и въ манастирь влопедь приш[ь]дъ. идѣже прѣлюбьз'ни с(ы)нъ кего сава внтае бѣше, агг(е)л'ское и пост'ннч(ь)ское житнїе проваждае бѣ. влопед' же мн(о)гоцѣн'нымн сьсоудн златыми же и срьб'рнннн. и мн(о)гоч(ь)стннннн потрѣбамн, завѣсы же, икони и мьскы одарнвь, и ,ѣ. къб'ла насипавъ срьбра дасть. по всѣх' же прочнх(ь) манастирох(ь) велицѣх(ь) же и малнх(ь) богат'но оубов'зи и одари. не тѣтнїю въ єдинѡн с(ве)тѡн горѣ, нь и повс[о]у'доу снх(ь) прослоутнїе протнче, обнл'но подаваннїе и неос'коудно в'сѣмъ поз'наваше се. въсе же манастире, и ѡт[ь]ходно живоуших(ь) въ горахъ и въ камен'ныхъ рас'сѣдан'ных(ь) насыт'ною любовнїю об'ходе. и снх(ь) м(н)л(о)стиннїю и бл(а)годаннїем(ь) оущедрае. и ѡт[ь] ннх(ь) б(лаго)сл(о)веннїе же и м(о)лнтвы прнїем'лае. нь и б(о)ж(ь)ств'ноуе посѣщеннїе възыде на ср[ь]д[ь]це нх(ь), манастире || (80б) себѣ въздвнгноути. тако да и по снх(ь) въ род[ь] и род[ь] нхъ по д(а)в(н)дѣ възхвалеть дѣла божнїа и слоуу кего въз'вѣстеть. и въздвнгоше ч(ь)ст(ь)ноуоу ѡвнтѣль въ нмѣ прѣч(и)стнїе и въсепѣтнїе вл[а]д[ы]чїнїце б(о)гом(а)т(е)ре вьхода кю, въ с(ве)тла с(ве)тых(ь), нарицаемїи хиландарь. и в'са таже ѡ манастири добрѣ съвршнв'ша. и пост'ннч'скаа теченнїа. и агг(е)лоп(о)доб'но ж(н)тнїе въ нѣмъ съвршающа. по снх(ь) мало пожнвь прѣп[о]добнн ѡт[ь]ць нашъ, къ г(оспод)оу ѡт[ь]ходить кегоже паче всѣхъ въз'любїль бѣ. память доброу житнїа остав'ль хотешнмъ сп(а)сти се. и тако ч(ь)стнѣ ч(ь)стноуе тѣло кего вьноутрѣ цр(ь)кве прѣс(ве)тнїе б(о)гом(а)т(е)ре погрѣбаеет' се. по снх(ь) же хоте прѣслав'наа, и прѣднв'на показати чюд[е]са. иже многы въ щедротахъ б(о)г(ь) на оугод'ннцѣ своємъ. гробъ идѣже лежить тѣло с(ве)т(а)го. обнл'ннмъ мѣролнз'лнннїемъ (81а) сего прослав'лаеетъ. не тѣтнїю ѡт[ь] гроба с(ве)т(а)го, нь идѣже въображаемъ бѣ с(ве)ты на стѣнѣ, обнл'ннмъ мѣролмъ врѣннїемъ чюд[о] чюд[е]сы прѣпосилае. по снх' же прѣносет' се с(ве)тые и

мѹроточивнѣ мѹщи с(вє)т(а)го, всєч(ь)стѣнымь и б(о)гоноснымь савомь с(ы)номь юго, и съ избраннымь ликомь с(вє)щен'ноннокь. въ зем'лю ѡт[ь]чѣства юго. и ч(ь)стнѣ полагают' се въ монастыри своємь. иже бѣ ѡт[ь] основанна сама въздви'ль, прѣкрас'ною цр(ь)к(ь)вь. въ имє пр(ѣ)ч(и)стыне и всєпѣтнє б(о)гом(а)т(є)ре, юнже и прзд[ь]нство оүспєннѣ ює славнт' се. нь и здѣ прѣслав'нїи въ чюдєсєхь б(о)г'ь, не ѡставляють юже непрославаєноу быти оүгод'никоу своємюу въ землѣ ѡт[ь]чѣства юго. нь ѡбнл'нымь мѹронз'лнтнємь сєго прослави. такоже и прѣвѣє въ с(вє)тѡи горѣ, не тѣчию ѡт[ь] грѡба идѣже || (81б) бѣ тѣло с(вє)т(а)го, нь и ѡт[ь] кара идѣже живописан'ли въ ѡбразжємь бѣ с(вє)тын. истѡч'ницѣ мѹра истнцѡхѡу. и лицє в'сон цр(ь)кви оүмѡщахѡу. нь ѡт[ь] толи даже и д(ь)н(ь)сь, многоразлич'нимѣ и прѣслав'нимѣ чюд[о]дѣнствїи и мѹронз'лнтн. люд[є]мь своєго си ѡт(ь)чѣствѡ богати и ѡбнл'ни бл(а)годаѣтель познавакт се. и соүпрѡтив'нимь и иноплємєн'нымь иже на зем'лю юго ненств'но д'вижоут' се крѣпкь въз'разнтель и оүдолатель. югоже м(о)л(н)твѡми х(р)и(с)т(є) тако бл(а)гь и милостивь сп(а)си д(о)уше нашє.

17. ПРИЛОГ 2. ПРОЛОШКО ЖИТИЈЕ СВЕТОГ САВЕ

Манастир Плевља, број 73, 746–78а

(746) М(ѣ)с(е)ць ан'ноуарь .дї. д(ь)нь нже въ с(ве)тых(ь) б(о)гоноснаго и
чюд[о]твориваго о(ть)ца нашего сави, бывшаго архієпископа в'сои сръб'скон земли.

С(ты)х(ь). Славн от[ь]вѣг'ноувъ славоу обрѣте саво, тамо от[ь]юдоу слава явн се родоу;

С(ты)х(ь). Рода свѣтлость вѣры свѣтлость прѣз'рѣ, тѣм'же родоу свѣтло явн се всемоу;

С(ты)х(ь). Оуми высата (Sic!) сана высоотоу съврѣже, тѣмь оубо оуми выше добротоу стиже.

Слова славн савѣ сп'лете слоуань.

|| (75а) Сь нже въ с(ве)тых(ь) от(ь)ць нашъ сави. с(ы)нь вѣ жоупана великаго немани вл[а]д[ы]кы сръбскаго. нже и самодрѣжав'но вл[а]д[ы]тьствовавшоу всѣмн сръбскыи зем'ляи и помор(ь)скыи. Ть оубо вышер(е)чен'нын моужь, вл(а)гоч(ь)стивъ сын, б(о)гобогач'никъ и нищелюбивъ много. от[ь] сего же намь из'расте м(о)л(н)тв'нын плодь, от[ь] обѣтованниа бо от[ь] б(о)га дань б(о)гоу и нар(е)чет' се. от[ь] лози бо гроздь явн се.

Сь б(о)гоноснїи и в'сес(в)ещен'нын сави. из дѣт'ска поз'наваше се домь с(ве)тые тронце и обитѣлнше прѣс(в)ет(а)го д(о)уха. и прѣспѣваше въ оученїи и разоумѣ. и б(о)ж(ь)ств'ных(ь) книгъ често пр(о)читает. от[ь] с[о]уд[о] бо зачело прѣмоудрости страхъ б(о)жїи прїимаше. и въсприемаше се б(о)ж(ь)ств'ныи люб'ве д(ь)нь от[ь] д(ь)не огнь къ огню прилагае, несыт'ниимъ желанием(ь). любн родитель, и сьоузъ ис(ть)ства нерѣшимо || (75б) м(н)л(о)стно брат'нїе. и вса краснаа мира яко оумети вымѣнивь. и кр(ь)сть х(ри)с(то)въ на ramo възымь в'сед(о)ушнѣ того въз'люби и томоу оуср[ь]д[ь]нѣ послѣдова. и с(в)е)тые горы а-фона достигъ въ монастырь роуш'кы. и тоу сп[о]добляет' се б(о)ж(ь)ств'наго и агг(е)льскаго об'раза. агг(е)ло бо п[о]добно житнїе въз'любн добримъ рев'ноуїе добри рев'нителъ вьдас(ть) себе иноч'скомоу и пос(ть)ннч(ь)скомоу натрїж'ниенню, и в'сакомоу нерасоуд'номоу послушанию, и без'мѣр'нымъ троудомь. яко м'ногымъ того бесп'альтна м'нѣти. неФбоувен'нами ногами об'ходе в'се монастыре, и нже б(о)га рад[н]и оустран'ших' се. въ поустынях(ь) и горах(ь) и камен'ных(ь) рас'сѣдан'ных(ь). и къ ногамъ пр(ѣ)п(о)добных(ь) прип[а]дае м(о)л(н)твоу же и б(ла)г(о)сл(о)вение от[ь] нихъ прием'ле. стрѣлоу рвенниа всегда въ ср[ь]д[ь]ци носе. снмь быкаесть сьобьщ'никъ и || (76а) сьстр[а]дае. долоульгани же и м'ножествомъ к'ланїанїи, х'лѣба и воды поск[о]уд[о]у въкоушае и тако из'ноураше юност'ни цвѣтъ. нь и родителем' же сконмь живописань образъ и под[ь]логъ быкаесть, снхъ на рев'ность въстав'лае, вл(а)го бо снмь таковомоу отрокоу родителн быти сп[о]добнше се. пр[ѣ]п[о]доб'ни же стар'ць от(ь)ць его повѣдив' се любовню б(о)жню пате же и с(ы)нов'нїе. и кр(ь)стоносно и невъз'врат'но сь любьз'ниимъ с(ы)номь коуп'но быкають въ монастыроу в'а-офедоу. и богат'нѣ сего одарише и оубог'з'нише, м'ногоцѣн'ниимн и раз'ач'ниимн потрѣбамн. нь и прочим(ь) всѣмъ монастыромъ малымъ же и великымъ. и от[ь]ход'но, живоуших(ь), сама об'хождаста, несыт'ною любовню и веселою д(о)ушею снх(ь) богат'но оущедраста и одароваста. и пов[ь]с[о]уд[о]у снх(ь) прославнїе протнїе доб'родѣтел'не. нь и б(о)ж(ь)ств'нныимъ (76б) настав'леннїем(ь) сьтворнста севѣ монастырь нарицаемн хилан'дарь. въ нме в'сепѣтнїе б(о)гом(а)т(е)ре вьходае, въ с(в)етаа с(в)ет(н)х(ь). яко да бѣдет(ь) и по снх(ь) въ род[ь] и род[ь] ихъ въ в'сегд'аш'нїе б(о)гоу славословнїе. с(в)е)ты же и пр[ѣ]п[о]доб'ни от(ь)ць его мало вѣмѣ прѣбьс(ть) къ г(о)спод[о]у от'ходить. б(о)гоноснїи, же сави пакы понав'ляе(ть) юност'ныи троуды и ем'лет' се без'м'львнїа поути. и затварае(ть) себе мльчаниа кїелїи, въ мѣс(тѣ) рекомѣмъ кареа. и тоу сп[о]добляет' се б(о)гогав'лен'нѣ с(в)ещен'нич'ств(ь)ва. и по сем(ь) въ словоушим(ь) градѣ солоунѣ поставляе(ть) се не м(о)лнїе нь м(о)лнїе архиман'дритъ и протоснїг'тель. и м'ногъ быкае(ть) въ добродѣтели м'ногъ въ наказани и прѣмоудрости. и за еже прѣбогатых(ь) ег(о) добродѣтели рад[н]и, пате же и богат'ства дарованїи д(о)уха. и не хоте приноуждае(ть) се от[ь] нже въ ц(а)р(ь)ствоуш'ниимъ (77а) градоу. ц(а)р(ь)ствоушоу тогда сватоу его алежню. и пат'рїар'хоу мелетню нже тогда праве крмыла цр(ь)ков'наа. оукрасити зем'лю своєю сн от(ь)ч'ства прѣстолю архіеп(н)скоп(ь)ств(ь)ва. и еже истинны доб'рѣ исправивъ сл(о)во. искоренивъ з'лоч(ь)стнїа трьннїе, и вьсади лозоу вл(а)говѣрнїа. и в'се къ покаанню приведь. живе оубо себе нект'омоу живоуша же х(ри)с(т)а нмѣе въ севѣ. сего рад[н]и и великь чюд[о]твор'ць и прѣславнь пок(а)за се. не тьк'мо въ зем'ли от(ь)ч'ства чюд[е]са прѣслав'наа сьдѣвае. нь по в[ь]с[о]уд[о]у ндѣже самъ походи прѣслав'наа чюд[е]са сьтварае. несит'ною любовню и нелѣност'нѣм

ногама собьш[ь]дѣ. костан'тинов' же градъ, и в'соу палестиню и сирню, и пер'сидоу въ вав'лон' же и егупть. асию и тракию. и прочеє страни сл(ь)н(ь)ца обрзомь. или тако || (77б) крилатих(ь) кс(ть)ством(ь) оусп(ь)дством(ь) собьш[ь]дѣ. не єдинницею и д'ваши идѣже г(оспод)ь нашъ походи нь и третицею. трони бо истин'ни пок'лонникъ яви се. желаниє бо м'ного имѣаше. идѣже аще с(ве)т(о)моу или с(ве)т(н)мь мѣстомь пок'лонити се. и от[ь] д(оу)х(оу)х(ь) м(оу)ж(ь) б(ла)г(о)сл(о)вити се. тѣмь тако користъ м'ногоцѣн'ноу плѣннивъ. ч(ь)стнаа дрѣва и с(ве)тых(ь) моци въ своа си тышаше се от[ь]поустити. с(ве)ти же в(е)селе с(е) идѣаше на оур(е)чен'ное мѣсто. и въ ц(а)р(ь)ствоующи град[ь] трьновъ приш[ь]дѣ. и тоу мало д(ь)ни проводивъ ч(а)стную д(оу)шоу свою г(о)с(поде)ви въ роуцѣ прѣдасть. емѣ же и мн(о)гожелател'но бѣше въ тоужде странствих(ь) коньць житиѣа приєти. ч(ь)ст'ное же тѣло єг(о) ч(ь)стнѣ скоутав'ше, въ храмюу с(ве)тыхъ ,мѣте. иже бѣ ц(а)рь асень от[ь] основаниа самъ въздвигль. и прѣсвѣтлѣ гробъ єг(о) оук'раси, и м'но||гага (78а) прѣслав'наа чюд[е]са оу гроба с(ве)т(а)го. явише се. по сем' же прѣносит' се владиславомь краіємь. от[ь] иже тогда от(ь)чѣства єг(о) скѣп'т'ри правеша иже и брата єго с(ы)нъ. въ зем'лю от(ь)чѣства своєго си въноутрь цр(ь)к(ь)ке ч(ь)стнѣ с(ве)тые моци єго положивъ. иже бѣ и самъ владиславъ крааь от[ь] основаниа въздвигль. въ имє г(оспод)а и сп(а)са нашего іс(оу)са х(р)с(т)а възн(е)сениа. м(о)настырь нарицаєми милешєва. и прѣч(ь)стнѣ гробъ єг(о) оук'расивъ. и многога имь бл(а)годатанниа и чюд[е]са подавають се зем'ли от(ь)чѣства єго. и теп'лы повор'никъ бываєтъ въ бранєхъ на против'ниє. єгоже м(о)л(н)твами х(р)с(т)е тако м(н)л(о)стивъ сп(а)си д(оу)ше н(а)ше:~

18. ПРИЛОГ 3. СЛУЖБА СВЕТОМ КРАЉУ МИЛУТИНУ
Манастир Хиландар, број 479, 1а–26б

(1а) М(ѣ)с(е)ца ѡк'том'врѣна²¹³ *, ѿ, иже въ с(вє)тыхъ, и въ бл(а)гоучьстѣи
вє(лн)кагѡ,²¹⁴ б(о)гоноснаго стєфана.²¹⁵ сквпѣ'три²¹⁶ правєща²¹⁷ краљєв'ства
срѣвскаг(о),

На малѣи в(є)чєрнѣи, на Г(оспод)н възвах[ь], ст[ь]х[н]ры,²¹⁸ гл(а)сѣ ѿ, пѡд[обьнѣ], Н(є)в(є)снѣмь
тинѡм[ь]:~²¹⁹

На н(є)в(є)снѣихъ кроугѡхъ възлѣтевь, добродѣтелю б(о)ж(ь)ствьныи стєфанє, зашьль єси въ мракъ,
нм'же²²⁰ въ истинѡу²²¹ нє въ гаданїихъ трьбл(а)жен'нє. нъ въ бл[а]г[о]д[ѣ]ти гави сє. б(о)жїа снїанїа прїємлє:~²²²

Нзрастив'шєн тє х(р)исто)вн, ѡт[ь] корѣнє с(вє)таго ѡт[ь]рсл'ь б(о)госад'наѣ.²²³ и²²⁴ ѡт(ь)ч'ство ти радѡует
сє, и свѣтавєт сє цр(ь)квн твоѣ. с(вє)тїє²²⁵ мошн цѣла²²⁶ и бл(а)г(о)уухан'на²²⁷ нмѣши тє.²²⁸ и памєть твою
радѡстнѡ²²⁹ п(р)здн(ѡ)уеть д(ь)н(ь)сѣ. нм'же²³⁰ възмьзднє въздавь б(о)гоносє. в'сакого ѡзлѡблєнїа нзбавн:~²³¹

Добродѣтел'ми просвѣтивь д(ѡ)шѡу и ѡумь. тѣмь рогъ²³² сьвышє нзлїан'ныи, на ц(а)р(ь)скыи врѣх' ти²³³
масла.²³⁴ помазає д(ѡ)хѡм' тє²³⁵ б(о)гоносє, прѣс(вє)щеннѡє же²³⁶ слово и г(оспод)ь. ѡт[ь] нздвжє пр(н)лїєть (1б)
ск(вп)тр(ь), ц(а)р(ь)ство н(є)в(є)сноє. ѡт[ь] подающа(го) намь велю м(н)л(о)сть:~

Слава, гл(а)сѣ .ѿ, сам(о)гл(а)сн(о):~²³⁷

С(в)ѣщєв д(ѡ)ш(є)вною, маслѡмь²³⁸ м(н)л(о)ст)ннєю. добродѣтелю ѡукрашь сє²³⁹ славнє. тѣмь јако маслннѣ
плодовитѣ. прострѣль єси прозєбєннѣи, ѡт[ь] независтныхъ водь напаѣкѣм.²⁴⁰ д(ѡ)хѡвнїє бл[а]г[о]д[ѣ]ти пот'рѣпь.

²¹³ Г, Р, Х1 + вѣ.

²¹⁴ *Г + и; Р, Х1: В' ѿтын дєнѣ. памѣть с(вѣ)тагѡ и бл(а)гѡчєстїєвѡгѡ, велнкагѡ и.

²¹⁵ Р, Х1 + мнѣстїна.

²¹⁶ Г: скѣ'трїи.

²¹⁷ Р, Х1: правнвшагѡ.

²¹⁸ Р, Х1 + на ѿ.

²¹⁹ Т –з.

²²⁰ Р, Х1: б(о)говидѣнїи.

²²¹ Р, Х1 + и.

²²² Р + ѣ:ж[дѣ]; Х1: двѣжды.

²²³ П: б(о)госаднѡю; Р, Х1: б(о)госадѣннѡю.

²²⁴ П, Р, Х1 –1.

²²⁵ П + ти; Г: с(вє)тѣи.

²²⁶ П, Т: цѣли.

²²⁷ П, Т: бл(а)гоууханны.

²²⁸ П, Т, Р, Х1 –1.

²²⁹ Р, Х1 –1.

²³⁰ П: єи же.

²³¹ Г, Р, Х1 –з.

²³² Р, Х1: рогадѣ єлєа.

²³³ Т ↔; Р, Х1: твоѣ верѣхъ.

²³⁴ Р, Х1 –1. Т: маслѡмъ.

²³⁵ Р, Х1 ↔.

²³⁶ Р, Х1 –1.

²³⁷ П, Г, Т, Р, Х1 –1.

²³⁸ Р, Х1: єлєєдѣ.

²³⁹ П: єи; Р, Х1: ѡукраєнїє єєи.

²⁴⁰ Р, Х1 + ѡт[ь] ннхже.

люди²⁴¹ ѡт(ь)чѣства своѣго²⁴² ср[ь]д[ь]ца²⁴³ оумлацаю. тѣмь²⁴⁴ съш[ь]дѣше се дос(то)дѣльно пѣс(ь)нѣми похвалимь. двонцѣ славнѣю съ м(а)т(е)рню ихъ чѣстною. равномошна²⁴⁵ тронца вѣрѣет се, бл(а)гочѣстивимь рачителемь. ихъ же м(о)л(н)твами х(р)истѣ, тако м(н)л(о)стивь сп(а)си д(о)уше н(а)ше:~

*І н(ь)нѣ, Бо(городичьнѣ),²⁴⁶ На ст[ь]х[о]вно, ст[ь]х[и]ры,²⁴⁷ гл(а)с(ь) ,ѣ, под[обьнѣ],²⁴⁸ Доле ефраѡв(ь):~²⁴⁹

Доле в(ь)ль

є(си) с(вѣ)тыѣ тронце с(вѣ)тѣ. и градъ вышнаго ц(а)ра. и собитѣлице прѣс(вѣ)т(а)го д(о)уха:~

с(ты)х(ь), Праведникъ тако финнѣ процвѣтѣ(ь):~²⁵⁰

свѣквѣпи се съ бесплѣтными ликостоянїи. в(о)г(о)ви оугодиши. добродѣтелѣми своихъ²⁵¹ дѣянїи:~

с(ты)х(ь), бл(а)жень мѣжъ воен се г(о)спод(а):~²⁵²

|| (2а) Любвию²⁵³ свѣршеннымь милованнїемь.²⁵⁴ тако порѣшю о дѣвѣшен²⁵⁵ се. вьселнѣ се єси вь вышнаго ц(а)р(ь)стѣвнїа:~

сл(а)ва,²⁵⁶ І н(ь)нѣ, Бо(городичьнѣ),²⁵⁷ под[обьнѣ],²⁵⁸ тѣждѣ:~²⁵⁹

Радоуи се таже радостѣ мирѣ приємшиѣ.²⁶⁰ х(р)ист(а) жизнедавѣца. и²⁶¹ вставѣль²⁶² печалѣ дѣ(в)во. прѣм(а)терню:~

Троп(арь), *с(вѣ)т(о)мѣ, И ѡт(ь)пѣс(ть):~²⁶³

НА ВЕЛИЦѢИ²⁶⁴ В(Е)ЧЕРНѢИ, Ст(ь)х(о)лѡг(исо)уемь, бл(а)жень мѣж[ь], антѣфон(ь) ,ѣ,²⁶⁵ На г(о)спод(н) вьзвах[ь], ѡ(кто)ихъ,²⁶⁶ с[ь]х[ь] ,ї,²⁶⁷ ст[ь]х[и]ры, гл(а)с(ь) ,ѣ, под[обьнѣ]. Ігда ѡт[ь] дрѣва:~²⁶⁸

241 Р, Х1 + твоѡ.

242 Т ↔.

243 Р, Х1 –3.

244 Р, Х1: сегѡ ради.

245 Р, Х1 + во.

246 *Ѣ + вѣ женахъ с(вѣ)тѣа в(о)городнѣ дѣ(в)во, м(а)ти безневѣстнаѡ. моли єго же єси родила ц(а)ра и в(о)г(а). да сп(а)сетъ нас(ь) тако чл(о)вѣ)колюбьць; Г, Р, Х1 + с(вѣ)топрѣвоч(н)стаѡ, похвало соущїи н(е)в(е)сныи м(ь) силамь. (Р, Х1: чинѡвѣ) ап(о)с(то)ломь пѣнїе (Р, Х1 + и) пр(о)рокѡм(ь) събьгїе. вл[а]д[ь]ч[и]це ч(н)стаѡ (Р, Х1 –1) прїи м(о)л(н)твы наше.

247 Г –1.

248 Г –1.

249 Т –3.

250 Ѣ, Т, Р, Х1 –1; Р, Х1 + и тако кедръ нже в' лїванѣ оумножитсѡ.

251 Ѣ, Г: свои; Р, Х1: твоихъ.

252 Т –1; Р, Х1 + в' заповѣдѣхъ єгѡ восхоцѣтъ зѣлѡ (Х1 –2).

253 Т, Р, Х1 + и.

254 Г: мѡновеннїѡ.

255 Ѣ: о дѣвѣши; Г: о дѣвѣ; Т: о дѣвѣво.

256 Т + Тоиж[е]. Ст[ь]х[ь].

257 Р, Х1 + глас(ь) и.

258 Г –1.

259 Т –2.

260 Ѣ, Г: прїємшїа; Р, Х1: рождшаѡ.

261 Р, Х1 –1.

262 Г: оуставьши; Р, Х1: оуставивши.

263 *Р, Х1: Тропарь, гласъ ,ї. Ты на землн всѣдѣшиѡ. Писанъ; Т –4.

264 Ѣ, Г: велнкон.

265 Т –5; Р, Х1 ↔.

266 Р, Х1 –1.

267 Т –3.

268 Т –4.

Егда ц(а)р(ь)ство нед'вижицею ц(а)р(ь)ствовавъ приеъ еси. на земли бл(а)гозакон'нѣ пожилъ еси, и скровище добродѣтели е обрѣте се. дѣянїи б(о)ж(ь)ствьными наздавъ си, ²⁶⁹ и ср[ь]д[ь]це свое цр(ь)ковь ²⁷⁰ б(о)гови ²⁷¹ стѣфане ѡс(ве)тилъ еси. и храмы с(ве)щен'ныи томы въздалъ ²⁷² еси. м(и)л(о)стинию и щедротами всѣхъ трѣбующих[ь] оудованиъ еси. люди своихъ бл(а)гочѣстїа винѡм(ь) оупоилъ еси. и ѡт[ь] свпротивнїих[ь] ²⁷³ навѣтъ избавляеши. тѣмъ с(ве)те м(о)ли се х(рист)оу || (2б) б(о)гоу, ²⁷⁴ сп(а)сти се д(о)ушамъ нашимъ:~²⁷⁵

Егда промышленїемъ вышнѣаго, тебѣ ждрѣбїи върѣи се ²⁷⁶ ѡт(ь)чѣства твоего. и скѣфтри ²⁷⁷ ц(а)р(ь)ствїа прѣродителен твоихъ. и сихъ стопамъ добрѣ ²⁷⁸ послѣдоваль еси. ѡт[ь] корѣне же с(ве)т(а)го ѡт[ь]расли прѣславни. явнїа се ѡт(ь)чѣствъ своимъ, ²⁷⁹ яко двѣ свѣтилѣ прѣсвѣтлѣ. въсияючи на(мъ) изъ келѣни прѣславныи, ²⁸⁰ соупруга ²⁸¹ прѣхвална и тьзониенна. дос(то)нно ²⁸² съш[ь]дѣше се въ пѣс(ь)нех(ь) трьплетенными вѣн'ци сихъ оувеземъ:~²⁸³

Егда къ х(рист)оу любовнїю с(ве)те присвоилъ се еси, и ц(а)р(ь)ствїа скѣфтри ²⁸⁴ добродѣтели оукраши. и багренїцею славе ѡдѣав се милованїемъ. и хламидою оукраши се доброю кротостїю. и вѣн'цемъ оувезе се непорочными житїемъ. тѣмъ и кроткихъ землю наслѣдоваль еси, и въ незаходимыи мракъ въшьль ²⁸⁵ еси. и ²⁸⁶ х(рист)ови ясно ²⁸⁷ прѣд[ь]стони ѡ нас(ь) м(о)лю се, вѣнченмените стѣфане. тѣм(ь) ²⁸⁸ || (3а) твою память съвршающе, ²⁸⁹ х(рист)а б(о)га ²⁹⁰ сп(а)са въсхваляемъ тебе прославльшаго:~²⁹¹

Бл(а)ва, гл(а)сь ,ѣ:~

Славною память, б(о)гоноснаго стѣфана. съш[ь]дѣше се ѡ празд[ь]нолюбци. ²⁹² дос(то)нно въ пѣс(ь)нехъ и пѣнїихъ въсхваляемъ. ²⁹³ съ бо намъ являеъ се топлїи ²⁹⁴ побор'никъ. и крѣпки ²⁹⁵ застоупникъ ѡт(ь)чѣствоу своимъ. проц'вьль ²⁹⁶ еси яко финнїкъ ²⁹⁷ въ дворѣхъ г(о)спод'нихъ. и яко кедръ оумножилъ се еси исправленїи.

²⁶⁹ Г, Р, Х1: наздавъ еси; Т: сен

²⁷⁰ Р, Х1: храмъ.

²⁷¹ Г ↔.

²⁷² Г, Т, Р, Х1: въздвигль.

²⁷³ Т: противеныхо.

²⁷⁴ Р, Х1: 2, 3, 4, 5, 1.

²⁷⁵ Р + трижд[ь]; Х1: ѣжд[ь].

²⁷⁶ Т ↔.

²⁷⁷ Ъ, Г, Т, Р, Х1: скѣптри.

²⁷⁸ Р, Х1 –1.

²⁷⁹ Т ↔.

²⁸⁰ Г, Р, Х1: прѣкрасныи.

²⁸¹ Ъ: съпроуга; Р, Х1: двонца.

²⁸² Р, Х1 + оубо.

²⁸³ Р + трижды; Х1: ѣжд[ь].

²⁸⁴ Ъ, Г, Т, Р, Х1: скѣптри.

²⁸⁵ Р, Х1: зашеъ.

²⁸⁶ Р, Х1 –1.

²⁸⁷ Р, Х1: яко.

²⁸⁸ Ъ + же; Р, Х1 –1.

²⁸⁹ Р, Х1 + и.

²⁹⁰ Ъ, Г, Р, Х1 –1.

²⁹¹ Р, Х1 + дважды.

²⁹² Г: праздныколюб'ци.

²⁹³ Ъ: похвалнї.

²⁹⁴ Ъ, Г: теплїи; Т: доблин; Р, Х1 –1.

²⁹⁵ Р, Х1: теплїи.

²⁹⁶ Р, Х1 + бо.

²⁹⁷ Т: финнїкъ.

н²⁹⁸ іако виноградъ же пл[о]довитъ въ домоу б(о)жїи. добродѣ(тє)льныхъ плодъ твоих[ь].²⁹⁹ источилъ єси намъ вино развѣсноє. ѡт[ь] негоже пиюще веселїа б(о)ж(ь)ствїнаѡ.³⁰⁰ ср[ь]д[ь]ца напльняємъ. и³⁰¹ д(о)уше просвѣщаємъ, и³⁰² оумъ ѡзараємъ. тѣмъ прѣсвѣтлаю³⁰³ ти память пѣс(ь)нѣи славилъ. и с(вє)тоюю ти³⁰⁴ ракоу мощен твоих[ь] вѣроу лобизаємъ.³⁰⁵ м(о)леще се м(о)л(и)твами ти къ г(оспод)оу.³⁰⁶ полуѣити живота вѣчнаго свѣтлости:~

***І н(ы)нѣ, Бо(городитъ)нѣ:³⁰⁷

Кто тебе не бл(а)житъ³⁰⁸ пр(ѣ)с(вє)тага д(ѣ)во. *или кто³⁰⁹ не въспоєтъ твоего чистаго³¹⁰ рождѣства. безлѣтны бо³¹¹ || (ЗБ) ѡт[ь] о(тѣ)ца, вьснїавъ³¹² с(ы)нѣ єдинороднїи. тѣждє ѡт[ь]³¹³ тебе ч(и)стынє пронзидє³¹⁴ нет'лѣн'но³¹⁵ вьплъщє се. єс(тѣ)ствомъ б(ог)ъ сын, и єс(тѣ)ствомъ(ь) бывъ чл(о)в(ѣ)къ нас(ь) радн. не въ двѣ лицн раздѣлаємъ. нѣ въ двѣ єс(тѣ)ствѣ немлѣно³¹⁶ познаваємъ. того м(о)ли ч(и)стага³¹⁷ в'сєбл(а)жен'нага. пом(и)ловати се д(о)ушамъ н(а)шимъ:~

Вьход[ь], Прок(и)мень, Д(ь)неви,³¹⁸ Ч'тенїа³¹⁹ ,ї':~³²⁰

Прѣмладрости, солонїє, чтенїє):~³²¹

Праведныхъ д(о)уше въ роуцѣ б(о)жїи. *и не прикоснет се³²² ихъ моука. неп'щевани быше въ ѿчню безоумныхъ оумрѣти. и вьмѣни се злоба³²³ исходъ ихъ. и жеже ѡт[ь] насъ шьствїнє, ськроушенїє. они же соутъ въ сьмирени.³²⁴ нбо прѣд[ь] лицемъ чл(овѣ)тѣскомъ(ь) аще³²⁵ моукоу приимзтъ, оуп(ь)ваниє их[ь] бесьмртнїа испльнъ. и маломъ показани³²⁶ бывше, великага приимзтъ.³²⁷ іако б(ог)ъ исквси ихъ.³²⁸ и обрѣтє их[ь]³²⁹ дос(то)инны сєбѣ.

²⁹⁸ Р, Х1 –1.

²⁹⁹ Р, Х1: своихъ плодъ.

³⁰⁰ Т, Р, Х1: б(о)жєственнаго.

³⁰¹ Р, Х1 –1.

³⁰² С има текст одавде.

³⁰³ С: прѣс(вє)тзю.

³⁰⁴ Н, Г, С, Р, Х1 –1.

³⁰⁵ Р, Х1: ѡблбизаємъ.

³⁰⁶ Н: б(ог)оу; Р, Х1 –2.

³⁰⁷ Н –1.

³⁰⁸ Р, Х1: оублажитъ.

³⁰⁹ *Р, Х1: кто ли.

³¹⁰ Г, Р, Х1: прѣч(и)стаго.

³¹¹ Н: нбо.

³¹² Н: вьсїа.

³¹³ Г: ис.

³¹⁴ Н, С, Р, Х1: прондє.

³¹⁵ Н, С, Р, Х1: нензрєч(є)нно; Г: неск(а)зан'но.

³¹⁶ Н, С, Р, Х1: двонци (Р, Х1: двою) єс(тє)ст'вь несьлнтно; Г: двонци єсть(сть)вь неслѣсно.

³¹⁷ Н + н.

³¹⁸ С, Р, Х1 + н; Г + ѡт[ь] прнт(ь)тъ.

³¹⁹ Г: чтенїє.

³²⁰ Н, Г, С –1; Р, Х1: гл(а)ва ї.

³²¹ Г –3.

³²² *Г: не имать коснѣти се.

³²³ Н, Г, С, Р, Х1: озлобленїє.

³²⁴ Н, Г, С, Р, Х1: мирѣ.

³²⁵ Н, Г, С, Р, Х1 + н.

³²⁶ Р, Х1: и в малѣ наказани.

³²⁷ Н, Г, С: вьспрїимоут(ь); Р, Х1: великии бл(а)годѣтелствовани бздѣтъ.

³²⁸ Г: є; Р, Х1: а.

³²⁹ Г: ю.

яко злато въ грънили³³⁰ исквси их[ь].³³¹ и яко въсесьжеженна³³² жрътвѣ³³³ приеть их[ь]. и въ врѣме посѣщенна ихъ въз'снѣаютъ. и яко искры по стѣблюю потекутъ. || (4а) сздеть языкѡм(ь)³³⁴ овладають люд'ми. и въц(а)рнт се въ нихъ.³³⁵ г(оспод)ь³³⁶ въ вѣкы. надѣюшен се на нь, развѣютъ истинѡу. и вѣрнїи въ люб'ви, пож'доутъ его.³³⁷ яко бл[а]г[о]д[ѣ]ть и м(н)л(о)сть на³³⁸ пр[ѣ]п[о]добных[ь]³³⁹ его. и посѣщенїе въ избран'ныхъ ягѡ:~³⁴⁰

**Прѣмудрости, соломѡнїе, ч'тенїе:~

Праведници въ вѣкы живѡутъ. и ѡт[ь] г(оспод)а мзда их[ь]. и попеченїе³⁴¹ ихъ ѡт[ь] вышняго. сего ради прїимѡутъ ц(а)р(ь)ствїе бл(а)голѣпїа. и вѣн'ць доброты ѡт[ь] роуки г(оспод)нїе. яко десницею покрываетъ ихъ. и мышцею защититъ их[ь]. приметъ всѣ ороужїе рвенїе его.³⁴² и ороужїе сътворитъ тварь въмьсть врагѡмъ. облѣчет се въ брнїе правды. и наложитъ³⁴³ шлѣмъ сздъ нелицемѣр'нь. приметъ цнтъ непобѣдимъ, пр[ѣ]п[о]добнїе. поостритъ же непостоян'нь³⁴⁴ гнѣвъ въ ороужїе. поборитъ съ нимъ миръ на безвѣмнїе. пондоутъ доброполѡчїны³⁴⁵ стрѣлы мльнїны. и³⁴⁶ яко ѡт[ь] *добра кръга лоучна облакъ,³⁴⁷ на намѣренїе переть.³⁴⁸ и ѡт[ь] камены || (4б) праще³⁴⁹ тарости испльнь падаѣтъ гради. възнегодѡуѣтъ на нихъ³⁵⁰ вода мор'скаа. рѣкы же потопетъ напрасно.³⁵¹ съпротивѡу³⁵² станеть нмъ д(оу)хъ силы. и яко мльннїи ражденеть³⁵³ ихъ. и ѡпвститъ въсоу землю безаконїе. и злодѣяннїе³⁵⁴ прѣвратитъ прѣстола силных[ь]. слышите³⁵⁵ ц(а)рнїе и разоумѣйте. навькнѣте соуднїе кон'цель землїе. вьноушите дрѣжещен множьства. и грѣдецен се ѡ народѣх[ь] языкъ. яко дана быс(ть)³⁵⁶ ѡт[ь] г(оспод)а дрѣжава ваша.³⁵⁷ и сила ѡт[ь] вышнягѡ:~³⁵⁸

³³⁰ Г, Р, Х1: грънилѣ.

³³¹ Г: ѣ.

³³² П, С: въсеплодною; Р, Х1: всеплодїе.

³³³ Р, Х1: жертвенное.

³³⁴ П, Г, С, Р, Х1 + и.

³³⁵ Г: над[ь] нмнн.

³³⁶ Р, Х1 3, 1, 2.

³³⁷ П, С: прѣвоудѡутъ о немъ; Р, Х1: пребвдѣтъ емъ.

³³⁸ П, С, Р, Х1: въ.

³³⁹ Р: прен(ѣ)в(ѣ)сныхъ.

³⁴⁰ Г –1.

³⁴¹ П, С: строенїе.

³⁴² П, С: свое.

³⁴³ П: въложитъ; С: възложитъ.

³⁴⁴ П, С: напраснь.

³⁴⁵ П, С: праволоучные.

³⁴⁶ С –1.

³⁴⁷ *П, С: бл(а)гѡскроугла облатна лоука (С –1).

³⁴⁸ С: переть.

³⁴⁹ П, С: пращѣ каменных[ь].

³⁵⁰ П, С: ннѣ.

³⁵¹ П, С: нагло.

³⁵² П, С: съпротивъ.

³⁵³ П, С: поразитъ.

³⁵⁴ П, С: злодѣнствїе.

³⁵⁵ П, С + оубо.

³⁵⁶ П, С: дастъ се.

³⁵⁷ П, С: вамъ.

³⁵⁸ **Г, Р, Х1: ѡт[ь] (Р, Х1 –1) прнт'че, ч'тенїе:~ (Р, Х1 + гл(а)ва ꙗ) Паметь праведникъ съ похв(а)лани, и бл(а)г(о)сл(о)венїе г(о)с(под)нїе на главѣ его. бл(а)жень мѣжъ (Р, Х1: ч(а)л(овѣ)къ) иже оврѣте моудрѡс(ть) (Р, Х1: премудрѡс(ть)), и смьрт'нь иже оубѣде развѣмъ. лѣте бо тоу (Р, Х1: сїю) квпавати нежелн златаа и срѣбрын'наа (Р, Х1: сребра) скровнїца. ч(ь)стн'нїшн же (Р, Х1 –1) ис(ть) каменїа многоцѣн'наа. бсье же ч(ь)стнѡе недѡс(то)нно ес(ть) се. (Р, Х1 ↔. + Долгота бо дней, и лѣта живота в' десницѣ еа: в' швейцѣ же еа богатство, и слава.) ѡт[ь] оустъ бо (Р, Х1 –1) кє исходитъ правда закон' же и м(н)л(о)сть на езьцѣ носитъ, *(ь)ннїа же оубо оуслышите мене (Р, Х1: Послзшайте оубѡ мене) ѡ чѣда, ч(ь)стна бо рекв. и бл(а)жень ч(а)л(овѣ)къ иже поутн моє хранитъ (Р, Х1: сохранитъ). и

Прѣмудрости, соломони, чѣтеніе

Праведникъ аще постигнетъ скончати се, въ покон боудеть. старость бо чѣстна,³⁵⁹ немноголѣтна. ни³⁶⁰ въ чинслѣ лѣтъ изчѣтена естъ.³⁶¹ сѣдины же соуть³⁶² моудрос(тъ) чл(овѣ)к(ом)ъ. и възрастъ старости, **житие нескверно. бл(а)гоугодны³⁶³ б(ого)ви бывъ, възлюбленъ быс(тъ). и живы по ср[ѣ]дѣ грѣшникъ, прѣставленъ быс(тъ).³⁶⁴ въсхыщенъ быс(тъ), да не злоба измѣнитъ разума его. или льсть прѣвратитъ³⁶⁵ д(оу)шѣ его. реченіе³⁶⁶ бо || (5а) злое, гоубитъ³⁶⁷ добра. и пареніе похоти, прѣмѣнитъ³⁶⁸ оумъ незлобивъ. скончав се въ малѣ, испльни врѣмена³⁶⁹ дльга.³⁷⁰ оугодна бо бѣ г(осподѣ)ви д(оу)ша его. сего ради потыща се сот[ъ] срѣды лоукавствіа.³⁷¹ люднѣ ж[е] видѣвшѣ и не разумѣвшѣ. ни³⁷² полож'ше,³⁷³ въ помышленіи таковаго. іако бл[а]г[о]д[ѣ]тъ и м(н)л(о)сть на³⁷⁴ пр[ѣ]п[о]довныхъ его. и посѣщеніе въ избранныхъ его:~³⁷⁵
На литїи,³⁷⁶ ст[ъ]х[н]ры,³⁷⁷ гл(а)с(ъ) ,ѧ, сам(о)гл(а)сн(о):~³⁷⁸
От[ъ] вышніе бл[а]г[о]д[ѣ]ти, и б(о)жїимъ снѣніемъ.³⁷⁹ прѣсвѣтъль храмъ себе³⁸⁰ б(ог)оу показалъ еси. оуасннѣ³⁸¹ д(оу)шѣ³⁸² добродѣтелими лѣпотами.³⁸³ краснѣ добротою б(ого)ви³⁸⁴ былъ еси. г(лаго)ли жизни

исходища (X1: исходи бо, P: сходи бо) моя исходища (P: сходи, X1: исходи) животъ. и готовает(ъ) се (P, X1: оуготовляетса) хотеніе сот[ъ] г(оспод)а. сего ради м(о)лю вас(ъ), и изнашаю (P, X1: предлагаю) мои гл(а)с(ъ) (ы)номъ чл(овѣ)ч(ь)ск(ом)ъ. іако азъ прѣмоудрос(тъ) въселнхъ (P, X1: оустроихъ) свѣтъ и разумъ и смыслъ азъ призвах[ъ]. мои свѣтъ и оутвържденіе. моя моудрос(тъ) (P, X1: мой разумъ) и (P, X1 –1) моя (P, X1 + же) крѣпос(тъ). азъ мене любещїих[ъ] люблю. и ниоущїи же мене обрѣщуть бл[а]г[о]д[ѣ]тъ. разумеете н(ы)ни (P, X1: оубо) незлобивїи коварство. и (P, X1 –1) ненак(а)занїи (P, X1 + же) вложите (P, X1: прилагайте) въ (P, X1 –1) ср[ѣ]д[ѣ]ца. оуслыш(н)те (P, X1: Послашайте) мене (P, X1 + и пакн) ч(ѣ)стна бо рекъ пакы (P, X1 –1). и сот[ъ]врѣзъ изъ оустнъ (P, X1: сот[ъ] оустнъ) праваа. іако истинѣ пооучит се грѣтанъ мои. мрыз'кы же прѣд[ъ] мною оустны льживїе. съ прав'дою всѣ г(лаго)лы оустъ моих[ъ]. и ни єдино (P, X1: ниттоже) въ них[ъ] стрѣпотно. (P, X1 + ни же развращенно) вса праваа соут' разумеющїимъ и праваа (P, X1: проста) обрѣтающїим[ъ] бл[а]г[о]д[ѣ]тъ (P, X1: разум[ъ]). оучю (P, X1: Навѣю) бо васъ истинѣ. и (P, X1 –1) да боудеть о г(оспод)и надежда ваша и испльните се д(оу)ха.

³⁵⁹ Г + нь.

³⁶⁰ P, X1 + же.

³⁶¹ П, Г, С, P, X1: исчитает се.

³⁶² P, X1: сѣдина же естъ.

³⁶³ П, Г: оугодн' бо.

³⁶⁴ Г: бывъ.

³⁶⁵ П, Г, P, X1: прѣльститъ.

³⁶⁶ П, Г: раченіе.

³⁶⁷ P, X1: слобы подрачаеть.

³⁶⁸ П: прѣлагаетъ; Г: прѣмѣняетъ.

³⁶⁹ П, Г: испльнить лѣта; P, X1: исполни лѣта.

³⁷⁰ Г: дльгаа.

³⁷¹ П, Г: злобы.

³⁷² P, X1 + же.

³⁷³ П, Г: положише.

³⁷⁴ П, P, X1: въ.

³⁷⁵ ***Т ъ.

³⁷⁶ Г: Въ литїю.

³⁷⁷ П: Ст(ы)х(н)ры на литїи.

³⁷⁸ Г, Т –1; P, X1: Самогласны, Гласъ ,ѧ.

³⁷⁹ P, X1: осѣніемъ.

³⁸⁰ P, X1 –1.

³⁸¹ P, X1: оукрашенъ.

³⁸² Г, P, X1 –1.

³⁸³ P, X1: Милостинѣ.

³⁸⁴ P, X1 ↔.

вѣчныи прѣбл(а)женне въ ср[б]д[б]ци своємъ приємь.³⁸⁵ незаходимы всина тебѣ свѣтъ. и³⁸⁶ пр(н)сносоущеи веселѣ
въсприеть. идѣже ликоуеши съ агг(е)лы, окр(ь)сть ц(а)ра и г(оспод)а. *м(н)лостива быти б(о)гносе³⁸⁷ єдинного
бл(а)годѣтеля³⁸⁸ м(о)ли. иже³⁸⁹ въсес(вє)щеннзю ти память празднзующих[ь].³⁹⁰ оставленне грѣхоль снмь³⁹¹
испроси. и³⁹² д(оу)шамъ н(а)шнмъ велю м(н)л(о)сть:~³⁹³

Гл(а)с(ь), ѣ:³⁹⁴

свѣтло нмы житие, свѣтиши³⁹⁵ || (5б) от(ь)чѣствъ своємъ. нигдє же³⁹⁶ градъ и страни³⁹⁷ идеже дльгы
роуки прострѣтиємъ свонмь.³⁹⁸ б(о)ж(ь)стввнне³⁹⁹ цр(ь)кви не наздадъ єси. въ нмє же⁴⁰⁰ прѣвом(оу)ч(е)ника
стефана чѣствнъ храмъ сѣтворилъ єси. идѣже⁴⁰¹ моуїсїи б(о)говидѣнїа сп[о]добн се. и кѣпина огнїемъ горещи не
солоѣ.⁴⁰² и ѣже⁴⁰³ ч(ь)стнне стр(а)сти под[б]емше вл[а]д[ы]кы въсѣх[ь]⁴⁰⁴ храми добротами оукрасилъ єси. и
бесплътнмь⁴⁰⁵ от[ь] основанїа обителъ наздадъ єси. въ ц(а)рѣствзующнмь⁴⁰⁶ градѣ⁴⁰⁷ кто изьчтетъ или⁴⁰⁸
исповѣсть,⁴⁰⁹ єликых[ь] бл(а)гыхъ сѣдѣа и назда. цр(ь)кви б(о)ж(ь)стввнне,⁴¹⁰ страннопрїемннцѣ.⁴¹¹ болнымъ же и
маломощнмь въ оупокоєнне и⁴¹² исцѣленне.⁴¹³ неоскоуднымъ богатѣством(ь) снхъ⁴¹⁴ оугвзн.⁴¹⁵ въ афон'сцѣи
горѣ своєго си от(ь)чѣства обитѣли. въ нмє б(о)гом(а)т(е)ре от[ь] основанїа прѣчѣствнъ храмъ⁴¹⁶ сзда.⁴¹⁷ нх'же
зрещнмь⁴¹⁸ єго въ оуднвлєнїє, и чюдо приводить. въ славномъ же градѣ⁴¹⁹ солзнн,⁴²⁰ прѣчѣствнзю обитѣль

385 Р, X1 + и.

386 Р, X1 -1.

387 *Р, X1: єгоже, ѣко.

388 Р, X1 + м(н)л(о)стива быти б(о)гносе.

389 Р, X1 -1.

390 Н + и.

391 Н -1.

392 Н, Г -1.

393 Н -2.

394 Н, Р, X1 -2.

395 Г: свѣтиши.

396 Р, X1 + во.

397 Н + изьоставль; Г: града и страна; Р, X1: страна.

398 Р, X1: твоєа простертїємъ.

399 Г: б(о)ж(ь)стввнны.

400 Р, X1: во.

401 Г + и.

402 Н, Т: шпалѣ; Р, X1: несопаансо.

403 Р, X1: идѣже.

404 Р, X1: 3, 2, 1.

405 Р, X1 + снламъ.

406 Г: ц(а)р(ь)скынм(ь); Т: царствзующемъ.

407 Р, X1: в' ц(а)риградѣ же.

408 Н, Г, Р, X1: и; Т + кто.

409 Г: исповѣдетъ.

410 Т ↔ + и.

411 Н: страннопрїемннцє; Р, X1: страннопрїемннцы.

412 Т + во.

413 Р, X1 + и снхъ.

414 Р, X1 -1.

415 Т, Р, X1: оугвзнилъ єси.

416 Р, X1: 6, 7, 1, 2, 3, 4, 5.

417 Р, X1: воздвнглъ єси.

418 Н: зрещнхъ.

419 Г, Р, X1: градѣ.

420 Р, X1: солзнѣ.

сътворивъ⁴²¹ въ нмѣ прѣс(вѣ)тыи тронце. еи же⁴²² прѣд[ъ]стонши съ вьсѣми || (ба) с(вѣ)тыми. м(о)ли⁴²³ сп(а)сти и просвѣтити, д(о)уше н(а)ше:~

Гл(а)с(ь) ,г':⁴²⁴

Истѣкають тако мѣроположница краснаа чюд[е]сь. б(о)ж(ь)ствнаа рака мощен твоих[ъ] стефане. н⁴²⁵ исцѣлениемъ стрѣлами д(о)уше об(а)гооухажши чьтѣщихъ те. х(рист)а бо бл[а]г[о]дѣ[т]ьми, тако невещественни ароматни. обогатилъ еси люди свои. бл(а)гооухание же⁴²⁶ пр(и)сноживотно дарви,⁴²⁷ вѣрою притѣкающимъ. тѣмъже наслаждьшихъ⁴²⁸ се с(вѣ)те прѣчьстнихъ и б(о)ж(ь)ствних(ь) мощен твоих[ъ]. вѣрнѡ м(о)лимъ се от(ь)чьствъ твоимъ избавити се належащих[ъ] бѣдъ. и безбожних[ъ] агарьнь насилна. не прѣстан⁴²⁹ м(о)ли⁴³⁰ се вьсѣх[ъ] бл[а]д[ы]щѣ и б(о)гъ. и съмирению подати глыбоко⁴³¹ стады твоимъ:~

Гл(а)с(ь) ,д',⁴³²

Б(о)ж(ь)ствнаго д(о)уха събранныи бл[а]г[о]дѣ[т]ни⁴³³ веселеше се. пр[и]д[е]те похвалимъ⁴³⁴ съгл(а)сно. п[о]добники несѣява⁴³⁵ корѣне⁴³⁶ от[ъ]расли б(о)госажденнью вѣтѣвь. лозь бл(а)гочыстна сѣмевна оубл(а)жимъ. от[ъ] нежеже рожды се⁴³⁷ чистотныи сава в'сес(вѣ)щенны⁴³⁸ израсте. от[ъ] сих[ъ]⁴³⁹ же намъ двонца б(о)гонзбраннаа. с(вѣ)таа⁴⁴⁰ же и дивна б(о)гоносива⁴⁴¹ и в'себл(а)желннаа, (бб) тьзонменна стефана, и единоравна.⁴⁴² вьсѣх[ъ] вьквпѣ съш[ъ]дыше се похвалимъ.⁴⁴³ ѡ б(о)гоносни, и мног(о)хвални, от(ь)чьствоу своемуу тврьди поборници. ѡ соугьбаа двонце⁴⁴⁴ вы тависта се мыслению цр(ь)кви свѣтилници.⁴⁴⁵ цр(ь)квалъ въздвиженіе. с(вети)т(е)ль⁴⁴⁶ велельпота. ц(а)р(ь)скою вѣнцель оукрашеніе. людїи оузаконеніе. инокихъ събраніе. нишихъ оутѣшеніе. в'сакою добродѣтелию богатихъ.⁴⁴⁷ иже⁴⁴⁸ оу х(рист)а н(ы)ни⁴⁴⁹ прѣд[ъ]стоюще, прилѣжно м(о)лите се. иже⁴⁵⁰ скѣфтри⁴⁵¹

421 П, Р, XI: сътворишь еси; Г ↔.

422 П + н.

423 П: моле се.

424 П –2.

425 Г, Р, XI –1.

426 Р, XI –1.

427 П: даруе.

428 П: наслаждьши.

429 Р, XI: непрестанно.

430 Г: м(о)ле.

431 Р, XI: миръ даровати глыбокъ.

432 Р, XI –2.

433 Т, Р, XI ↔.

434 Г, Р, XI: поклонимъ се; Р, XI + и воспонимъ.

435 П, Г, Т: есесова.

436 Р, XI –2.

437 П –1.

438 Р, XI + н.

439 Т: ниго.

440 П: с(вѣ)тла.

441 Р, XI: б(о)гоносна.

442 Р, XI + н.

443 Р, XI + г(лаго)люще.

444 Р, XI –3.

445 Р, XI + н.

446 Г: с(вети)т(е)лемъ.

447 Г: богате их[ъ].

448 Р, XI –1.

449 Р, XI –1.

450 Р, XI –1.

451 П, Г, Т, Р, XI: скѣптри.

земли вашен правещи, даровати се⁴⁵² кѣмъ⁴⁵³ на съпротивныхъ⁴⁵⁴ побѣдъ, и миръ глъбокъ. и д(оу)шамъ н(а)шимъ велію м(н)л(о)сть:~

Сл(а)ва, гл(а)с(ь) ,ѣ:~⁴⁵⁵

Свѣтоносная твоѧ память.⁴⁵⁶ сл(ь)нчнаа обланстаетъ дарованіа. и просвѣщаетъ⁴⁵⁷ вѣрою приходешишь,⁴⁵⁸ къ б(о)ж(ь)ствному храму твоєму.⁴⁵⁹ идѣже лежить ч(ь)стнаа рака мощен твоих[ь].⁴⁶⁰ въсѣх[ь] нас(ь) призывають, обилнѣю намъ⁴⁶¹ трапезъ прѣд[ь]лагає. д(оу)ховниє с'нѣди⁴⁶² насытил се. съ с(в)ещенными и съ⁴⁶³ кнєзи || (7а) людїи.⁴⁶⁴ и съ всѣми вѣрными празднующе. въ память б(о)гоноснаго стефана. и веселѣще се зовемъ⁴⁶⁵ д(оу)ше праведных[ь] въ роуцѣ б(о)жїи. нам' же дарова с(в)етыє своє⁴⁶⁶ мощи. яко скровище многочѣнноє. и *то съдръжеще красочюем се,⁴⁶⁷ яко оутварю ц(а)р(ь)скою. нь яко тронци съ аггелы прѣд[ь]стониши. миръ земли нашєн испроси. и⁴⁶⁸ д(оу)шамъ нашимъ велію м(н)л(о)сть:~

*I н(ь)на, Бо(городичьн):~⁴⁶⁹ На ст[ь]х[о]вно, ст[ь]х[и]ры, гл(а)с(ь) ,ѣ, под[обьн],⁴⁷⁰ Свѣвш(е) зван(ь):~⁴⁷¹

Вышнихъ въжделѣль кси бл(а)гъ положити, ил'же⁴⁷² ц(а)р(ь)ствова на земли праведно. проснѣвъ бл(а)гочестіємъ, ц(а)р(ь)ствъ н(е)б(е)снома сп[о]добн се. тѣмже и⁴⁷³ х(ри)сто(с)ъ въжделѣ⁴⁷⁴ добротъ⁴⁷⁵ д(оу)ше твоєє. и въселн се въ те и быс(ть) кѣмъ крас(но)ю⁴⁷⁶ обитѣлице. и⁴⁷⁷ съ нимъ⁴⁷⁸ ц(а)р(ь)ствоуєши радоує се. насыщѣе се неизр(е)чен'наго свѣта, съ всѣми с(в)етыми. егоже м(о)ли, сп(а)сти и просвѣтити д(оу)ше н(а)ше:~

С[ь]х[ь], Праведникъ яко финиѣ процвѣтє:~⁴⁷⁹

452 Н, Г –1.

453 Р, X1 –2.

454 Н: съпротивныхъ.

455 Р, X1: ѣ.

456 Т ↔.

457 Н, Г, Р, X1 + ср(ь)д(ь)ца.

458 Н, Г, Т: приходешишь.

459 Р, X1 ↔.

460 Р, X1 + и.

461 Г, Р, X1 –1.

462 Р, X1 + да.

463 Р, X1 –1.

464 Н: люден.

465 Р, X1: воз[ь]зовемъ.

466 Р, X1: ихъ.

467 *Т: того держаще красочетеса.

468 Г –1.

469 *Н: Бл(а)жим' те, б(о)городице д(ѣ)во, и славим' те вѣрнїи по дльгоу. градъ непоколѣбимъ, и стѣноу несоборнмоу. твєдоую прѣд(ь)стателниоу. и привѣжище д(оу)шамъ нашим(ь); Г, Р, X1 + Радоуи се двери б(о)жїа. радоуи се прѣс(в)етла д(ѣ)во (Р, X1 ↔) ч(н)стла. радоуи се вл[а]д[ь]ч[и]це и (Р, X1 –1) сп(а)сенїє миръ. радоуи се стѣно и пристанище и покровѣ родъ нашємъ (Р, X1: двшъ нашихъ).

470 Г –1.

471 Г, Р, X1 ↔; Т –3.

472 Н, Г + и; Р, X1: яко.

473 Р, X1 –1.

474 Н, Г: въжделѣ.

475 Р, X1 –1.

476 Написано краскоє.

477 Р, X1 –1.

478 Р, X1 + же.

479 Г, Т –1; Р, X1 + и яко кедръ.

Прѣбзначелне ц(а)роу, ц(а)р(ь)ствию вышнелъ сп[о]добн. нже⁴⁸⁰ хот[ь] въсе д(оу)ше оугодника твоего почитающе. (7б) самъ бо рекъ еси такоу⁴⁸¹ славеших[ь] мѣ славити.⁴⁸² сл(а)ва бо ес(тъ) ѡ(тъ)ча, пр[ѣ]п[о]добне с(ы)новне. тѣмъ оусрьдно потыши се побѣднѣ плетше⁴⁸³ рѣкама.⁴⁸⁴ съ⁴⁸⁵ любовню пристоупимъ, къ рацѣ мощен с(вѣ)т(ы)хъ его.⁴⁸⁶ топлѣ⁴⁸⁷ ѡблбизаемъ,⁴⁸⁸ и велегл(а)сно възъпѣимъ.⁴⁸⁹ ѡ с(вѣ)те испроси, намъ⁴⁹⁰ оу въсѣх[ь]⁴⁹¹ бл[а]д[ы]кы х(рист)а. д(оу)шамъ н(а)шимъ(ь) велѣю м(н)л(о)сть:~

С[т]ы[х]ъ, Дикънь б(о)гъ въ:~⁴⁹²

*Оудос(то)нлъ еси чл(овѣ)колюбче,⁴⁹³ бл(а)гочъстивоу твоелъ оугодникоу. д[а]в[н]д[о]воу кротость. соломоновоу моудрос(тъ). кон'стан'диново бл(а)гочъстие. ап(о)с(то)льскоу православіе. тако ц(а)релъ ц(а)рь, н г(оспод)ьствоуцимъ г(оспод)ь.⁴⁹⁴ тѣмже ти чл(овѣ)колюбно⁴⁹⁵ съмотреніе славимъ. і(соу)се в'сеснане сп(а)се д(оу)шамъ н(а)шимъ(ь):~

Сл(а)ва, гл(а)с(ь) ,ї:

Снание прѣсвѣтлоу свѣзда незаходещна.⁴⁹⁶ явна се еси хот(ь)чъствъ своемоу.⁴⁹⁷ оутрънекавъ къ незаходимоу сл(ь)н(ь)цѣ бл[а]д[ы]цѣ. и хот[ь] тоудъ озарилъ се еси д(оу)ха с(вѣ)т(а)го бл[а]г[о]д[ѣ]тню.⁴⁹⁸ съ с(вѣ)тостію⁴⁹⁹ бо скон'чавши⁵⁰⁰ свою⁵⁰¹ жнзнь. съ с(вѣ)тыми въселилъ се еси. с(вѣ)щенїа и просвѣщенїа, (8а) испльнь бнвши рака мощен твоих[ь]. заре б(о)ж(ь)ствныхъ нсцѣленїи свѣтло. пристъпауцимъ в'сегда нстачають. страсти⁵⁰² различныхъ т[ь]мъ хот[ь]гоню. и свѣтоу нев(е)тернымъ просвѣщаю. по дльгъ въсхваляюцимъ⁵⁰³ те, б(о)гоносе стѣфане:~

*І н(ы)ня, Бо(городичьнь),⁵⁰⁴ ***Троп(арь), стѣфанъ,⁵⁰⁵ Гл(а)с[ь] ,ї:~

480 Р, Х1 –1.

481 Р, Х1: сице вѣдъ.

482 П, Г, Т: славити; Р, Х1: прославити.

483 Р, Х1: плещше.

484 П + н; Г: побѣде не плещше.

485 Р, Х1: и.

486 Р, Х1 ↔.

487 П, Т, Р, Х1: теплѣ.

488 П, Р, Х1: облбкызаше.

489 П: велегласнѣ въпѣше.

490 П, Г, Р, Х1 –1.

491 Р, Х1 –1.

492 П, Г, Р, Х1 + с(вѣ)тыхъ своихъ (Р, Х1 + б(о)гъ и Ісрайлевъ); Т –1.

493 *Р, Х1: даровалъ еси г(о)с(по)ди.

494 Т ↔.

495 **С х.

496 Г, Р, Х1: незаходимла.

497 Р, Х1: твоелъ.

498 Г: бл[а]г[о]д[ѣ]тнѣ.

499 Т: свѣтлостню.

500 П, С, Р, Х1: скон'чавъ.

501 Р, Х1: твою.

502 П, С, Т, Р, Х1: стр(а)стен.

503 П, С: въсхваляющїихъ.

504 *П, С: Чистаа д(ѣ)во. славоу дверн. б(о)га нашег(о) м(а)ти. м(о)ли сп(а)сти се д(оу)шамъ нашимъ; Г, Р, Х1 + Н(е)б(е)снаа поютъ те ѡбрадован'наа. м(а)ти без'невѣстнаа, нды славословим[ь] неслѣдѡбан'ноу твою рождѣство, б(о)городиче м(о)ли сп(а)сти се д(оу)шамъ нашим[ь]. Р, Х1 + На бл(а)гословенїи: хлѣбѡвъ.

505 П, Г, С, Р, Х1 –1.

Тыи на земли всѣд(оу)шьно х(рист)а възлюбивъ. и того заповѣди съблюдае. яко рѣка бл(а)гоутробиемъ
исъхшихъ нищетю обогатно⁵⁰⁶ наполни еси. и люди свои⁵⁰⁷ снабдѣль еси. и рака мощи твоихъ[ь] бл(а)гоуханїа,
и⁵⁰⁸ цѣлбы всѣмъ подавають. ⁵⁰⁹ сега ради с(в)е)тѣ м(о)лимъ те, ⁵¹⁰ испроси д(оу)шамъ н(а)шимъ велию милость:~

*Бо(городичьнъ), Тебе ходатанцъ:~

По ,ѧ, ка-ф(нзма),⁵¹¹ сѣд[альнъ], гл(а)с(ь) ,ї, под[обьнъ], Красот(ы) д(ѣ)въ(ства):~⁵¹²

Насажденъ въ домъ г(осподь)ни добродѣтели. бл(а)гоплодїе прозѣбъ еси. прикль бо н(е)б(е)сною сѣме
б(о)годьхновенїе, ср[ь]д[ь]чною браздою. клась краснъ въздѣлалъ еси. оуми напитѣющъ.⁵¹³ и д(оу)шъ и ср[ь]д[ь]це
веселени. тѣмже⁵¹⁴ по дѣтѣ память || (8б) твою всхваляюще. *яко да⁵¹⁵ м(о)л(н)твами ти *вѣчныхъ мзкъ
избавимъ се:~⁵¹⁶

Ѣ,щ(н),⁵¹⁷ сл(а)ва,⁵¹⁸ и н(ы)ня:~⁵¹⁹

*Красотѣ д(ѣ)въства твоего. и прѣсвѣтлѣн ч(н)стотѣ твои. гаврїиль днѣ се⁵²⁰ выпиташе ти б(о)городице.
кзю⁵²¹ ти похвалъ принесъ дост(о)нноу. что же нарекс⁵²² те⁵²³ не довѣмъ⁵²⁴ и чюждоу се.⁵²⁵ тѣмже яко повелѣно
ми ес(ть)⁵²⁶ выпию⁵²⁷ ти. радощи с(е) обрадощанна:~⁵²⁸

На⁵²⁹ ,Ѣ, ст(ы)х(о)лог(їи), сѣд[альнъ], гл(а)с(ь) ,ѧ, под[обьнъ],⁵³⁰ Оудиви с(е):~⁵³¹

Проситаше добра дѣла твоя, яко сл(ь)н(ь)це многосвѣтлоу. на н(е)б(е)си и на земли, б(о)гоносе стефане.
дѣло мисльнѣ д(оу)шъ свою,⁵³² къ нищимъ посѣавъ м(н)лостивно. и оубо'зише⁵³³ се плоди животниѣ.⁵³⁴ въ

⁵⁰⁶ Г, Р, Х1: богатно.

⁵⁰⁷ Р, Х1: твоа.

⁵⁰⁸ Ъ, Г, С, Р, Х1 –1.

⁵⁰⁹ Ъ, Г, С, Р, Х1: подаваетъ.

⁵¹⁰ Г, Р, Х1: се.

⁵¹¹ *Ъ, Р, Х1: Дваши. И б(о)городице д(ѣ)во радощи се. (С + обрадощанна мариѣ. Р, Х1 –2.) Едноушь. И бл(а)го(с)ловенїе хлѣбом(ь). (Р, Х1 –3). На оутрѣни, *на „б(о)гъ г(осподь)”. Троп(арь) с(в)е)томоу, прѣд(ь)писанныи Ѣ–щ(н), Та ж(е) бо(городичьнъ): „Тебе ходатанцоу сп(а)сенїю рода нашего”. (С + ѧ.щ(н)). *Р, Х1 ѸПо (С: На) ѧ ст(н)х(о)лог(нн); Г: На оутр(ь)ны, на ,ѧ. ст(н)х(о)лог(нн).

⁵¹² Г, Р, Х1 + твоего.

⁵¹³ Ъ, С: оумъ питающъ.

⁵¹⁴ Ъ, С: тѣмъ.

⁵¹⁵ *Ъ, С: бл(а)гоугодно. избавити се намъ.

⁵¹⁶ *Ъ, С: вѣчныѣ мзкы молимъ се.

⁵¹⁷ Г –1.

⁵¹⁸ Г + тож(е).

⁵¹⁹ Ъ, Г, С, Р, Х1 + Бо(городичьнъ).

⁵²⁰ Р, Х1: оудивиса.

⁵²¹ Г: кою.

⁵²² Р, Х1: воз'нмленю.

⁵²³ Г –1.

⁵²⁴ Г: свѣмъ; Р, Х1: недоумѣваю.

⁵²⁵ Р, Х1: оужасаюса.

⁵²⁶ Р, Х1: повелѣнъ быхъ.

⁵²⁷ Г: выпити.

⁵²⁸ *Ъ: Недоумьслно и непосижимо ес(ть). бл(а)д(н)ї(н)це б(о)городаваннаа. еже сѣдѣланное страшное о тебѣ таинство. ибо несобыденнаго зачѣнши родила еси. плѣтїю обложена ѿ прѣчистыхъ(ь) крѣвїи твоихъ(ь). его же всегда чистаа съ с(в)е)тymi всѣми моли. сп(а)сти се д(оу)шамъ нашимъ; Г + г(осподь) с токою.

⁵²⁹ Р, Х1: По.

⁵³⁰ Г –1.

⁵³¹ Ъ, Г, С, Р, Х1 + Іосиф(ь).

⁵³² Ъ, С: д(оу)шѣ своѣ; Р, Х1: двши твоѣа.

⁵³³ Г + ти.

⁵³⁴ Р, Х1 + и.

вѣчныхъ житницахъ] събралъ еси. и⁵³⁵ ѿт[ъ] ѿбилна н(е)б(е)снаго ти⁵³⁶ богатства. тѣмъ с(в)ете бл(а)гоууханна
рака мощи твоихъ. въсѣмъ исцѣленіе неосквдно подаваеъ:~

Ѣ,щ(и),⁵³⁷ сл(а)ва, І н(ы)ня:~⁵³⁸

Оудиви се юсифъ⁵³⁹ пате ис(т)ствно⁵⁴⁰ зрє. и вънидаше мыслию рвнонаго⁵⁴¹ джда. въ
безсѣменнѣмъ⁵⁴² зачети твоємъ б(о)городице. кзпнноу⁵⁴³ || (9а) огнемъ неопалиемъ.⁵⁴⁴ жззль аароновъ⁵⁴⁵
прозєбшии. и св[ѣ]дѣтельствоуєтъ⁵⁴⁶ тако⁵⁴⁷ ѿврътчикъ твои,⁵⁴⁸ и хранитель. с(в)ещенникомъ(ъ) въпиашє.⁵⁴⁹
д(ѣ)ваа раждаеъ, и по рождствѣ пакы д(ѣ)вою прѣвдєтъ:~⁵⁵⁰

По полєлен, сѣд[альнъ], гл(а)с(ъ) ,й, под[обьнъ], Повелѣн(ъ)носє:~⁵⁵¹

Іако прѣч(ъ)стно и б(о)ж(ъ)ствно слова каменіе. тако прѣкрасно цвѣтне бл(а)гочьстна.⁵⁵² тако
мног(о)свѣтаніє с'вѣзды въсиясте ѿт[ъ] запада.⁵⁵³ и землю ѿт(ъ)чства своєго просвѣтите. и ср[ѣ]д[ѣ]ца людїи
своихъ[ъ] оуясните.⁵⁵⁴ и скѣптрѣи⁵⁵⁵ правєща вл[а]д[ѣ]тельствѣ⁵⁵⁶ оутврьдите. и с(в)ет(и)т(е)ле вельѣпотою⁵⁵⁷
прославистє.⁵⁵⁸ тѣмъ съш[ъ]дше се по дльгъ въ пѣс(ъ)нех(ъ) дос(то)нно похвалимъ(ъ),⁵⁵⁹ сзгоувєю двонцоу. съ
б(о)гомъдрою еленою. ти во намъ топлиє⁵⁶⁰ побор'ници сятъ:~

⁵⁶¹ сл(а)ва, І н(ы)ня:⁵⁶²

Повелѣнноє таинство⁵⁶³ приємъ въ развѣ. въ кровѣ юсифовѣ скоро⁵⁶⁴ прѣд[ѣ]ста бесплътныи, г(ла)голе
неискоусѣи бракъ.⁵⁶⁵ прѣклонен сьхожденіємъ н(е)б(е)са. вьмѣщаєт се непрѣмѣнно⁵⁶⁶ вьсь въ тєбѣ.⁵⁶⁷ єгоже и

⁵³⁵ Ъ, С, Р, Х1 -1.

⁵³⁶ Р, Х1 -1.

⁵³⁷ Г -1.

⁵³⁸ Ъ, Г, С, Р, Х1 + Б(о)городичьнъ).

⁵³⁹ Р, Х1 + єже.

⁵⁴⁰ Р, Х1: естєтва.

⁵⁴¹ С: ронов'наго; Р, Х1: иже на рвно.

⁵⁴² Г: бесєден'нымъ[ъ].

⁵⁴³ Г: кзпнна.

⁵⁴⁴ Г: неопалица; Р, Х1: неопалицєю.

⁵⁴⁵ Ъ, С: Ааронъ.

⁵⁴⁶ Г: св[ѣ]дѣтельствє.

⁵⁴⁷ Р, Х1 -1.

⁵⁴⁸ Г -1.

⁵⁴⁹ Г: с(в)ещен'нымъ[ъ] възываетє; Р, Х1: взываетє.

⁵⁵⁰ Р, Х1: пребываетъ.

⁵⁵¹ С + таинство; Г -1.

⁵⁵² Р, Х1 + и.

⁵⁵³ Р, Х1 2, 3, 1.

⁵⁵⁴ Ъ, С -5.

⁵⁵⁵ Ъ, Г, С, Р, Х1: скѣптрѣи.

⁵⁵⁶ Р, Х1: вл[а]д[ѣ]тельствѣа добрѣ правашє.

⁵⁵⁷ Р, Х1: велєлѣпно.

⁵⁵⁸ Ъ, С -4.

⁵⁵⁹ Р, Х1: восхвалнмъ.

⁵⁶⁰ Ъ, Г, С, Р, Х1: теплїи.

⁵⁶¹ Ъ + ѣднщ(и); Р, Х1 + дважды.

⁵⁶² Ъ, С + Б(о)городичьнъ) под(ъ); Г + Б(о)городичьнъ). Повелєн'носє; Р, Х1 + Б(о)городичьнъ.

⁵⁶³ Р, Х1: тайно.

⁵⁶⁴ Р, Х1: тшанїємъ.

⁵⁶⁵ Р, Х1: неискєсовратнѣи.

⁵⁶⁶ Ъ, С, Р, Х1: неизмѣнно.

⁵⁶⁷ Ъ, С, Р, Х1: тє.

виждоу⁵⁶⁸ въ ложеснахъ твоихъ[ь], || (9б) приємша рабѣи *образъ. днѣ се въпити тебѣ.⁵⁶⁹ радоуи се невѣсто
неневѣстнаѣ:~⁵⁷⁰

**Степ(ена)⁵⁷¹ ,ѧ,⁵⁷² Антиф(онь),⁵⁷³ ѧ,го гл(а)са, Прок(имень), гл(а)с(ь) <,ѧ,> *Дивень б(ог)ъ къ с(вѣ)т(ы)хъ
своихъ[ь], б(ог)ъ і(сра)иакъвъ, С[ты]х[ь], Праведникъ іако финиѣъ, Таж[е],⁵⁷⁴ Вьсеко дых[аніе],⁵⁷⁵ Ев(а)г(е)ліе, лоук(а)
гл(ава) ѿѧ,⁵⁷⁶ ѿалом(ь) ,ї,⁵⁷⁷ *Ст[ы]х[и]ра, Самогл(а)сно,⁵⁷⁸ гл(а)с(ь) ѿ.⁵⁷⁹

Прїидѣте д(ь)н(ь)сь хр(и)стонменити.⁵⁸⁰ зароу д(оу)ховноую въсприемше про(свѣ)тил се. и д(оу)ха с(вѣ)т(а)го
бл[а]г[о]д[ѣ]ти напальним се. іави бо се намъ б(о)гносны стефанъ. хот[ь] несквдных[ь]⁵⁸¹ скровищъ богатїе намъ
дари⁵⁸² подаваеъ.⁵⁸³ тѣмъ съш[ь]дше се къпно по дос(то)янїю⁵⁸⁴ похвалимъ. съ бо намъ м(н)лостн богати
податель. цр(ь)квалъ прѣкрасноу оустроенїе.⁵⁸⁵ с(вѣ)т(и)т(е)люмъ оутварь ц(а)р(ь)скаѣ. ннотъствуюцимъ добре
сънабдѣнїе. и людемъ своимъ великоу оутвѣрждение. х(рист)ъ прѣд[ь]стоуе, х(рист)а м(о)лн⁵⁸⁶ сп(а)сти се д(оу)шамъ
н(а)шнмъ:~

**** *Канона, два, б(огороди)ци, и с(вѣ)т(о)мъ,⁵⁸⁷ канон(ь),⁵⁸⁸ б(огороди)ци, на ,ѿ,⁵⁸⁹ и с(вѣ)т(о)мъ на ,ї:~
Канон(ь), прѣс(вѣ)тѣн⁵⁹⁰ б(огороди)ци, гл(а)с(ь) ,ї,⁵⁹¹ Пѣс(ьнь) ,ѧ, Ирмос(ь), Водоу прош[ь]дъ іако по свх[оу]:~⁵⁹²

*Многыи съдръжимъ напастн. || (10а) к тебѣ привѣгаю сп(а)сенїа искы. ѿ м(а)ти словоу⁵⁹³ и д(ѣ)во,
хот[ь] лютыхъ и невжд[ь]ныхъ мѣ сп(а)си:~

Стр(а)стен мѣ съмъцають прилосн. и многыє петали испльняють мн д(оу)шъ. оумири отроковице тишиною,
с(ы)на и б(ог)а твоего въсенепорочнаѣ:~

⁵⁶⁸ П, С, Р, X1: видѣ.

⁵⁶⁹ *П, С, Р, X1: зракъ. оужасаю се звати ти (Р, X1: тебѣ).

⁵⁷⁰ ***Т ѿ.

⁵⁷¹ П, С –1.

⁵⁷² С –1; Т –2.

⁵⁷³ П ↔.

⁵⁷⁴ *П, С, Р, X1: „Праведникъ іако фїниѣъ процвѣтет(ь). (Р, X1 + и іако кедръ нже в лїбанѣ оумножитсѣ.)” с(ти)х(ь). „Насаждень
въ домоу г(оспод)ни.” (Р, X1 + во дворѣхъ б(о)га нашего процвѣтѣтъ.).

⁵⁷⁵ Р, X1 –2.

⁵⁷⁶ П, С + „Рече г(оспод)ь: не вон се малое стадо”. Таже; Р, X1: Ев(а)г(е)ліе Іоанна зачало ,ѿ.

⁵⁷⁷ *Г, Р, X1: по ,ї, ѿал’мѣ.

⁵⁷⁸ *П, С: „Помнлоуи мѣ б(о)ж(е) по велицѣи м(н)л(о)сти”. И (С –4) по том(ь) слав(а). За великовѣнчнника м(о)л(н)т(ь)въ м(н)л(о)стивѣ. (С
–1) И н(н)на. За б(огороди)це м(о)л(н)т(ь)въ м(н)л(о)стивѣ шцѣс(ти). Таже с(ти)х(ь): „Помнлоуи мѣ б(о)ж(е) по велицѣи”. Ст(и)х(и)ра; Г, Р,
X1 –1.

⁵⁷⁹ **Т: И ант[ифонь]. По .ї. ѿал(омъ). Ст[ы]х[и]ра. Глас(ь) .ѿ.

⁵⁸⁰ Т + и.

⁵⁸¹ Р, X1: неосквдных[ь].

⁵⁸² Р, X1 ↔.

⁵⁸³ П, С, Р, X1: подавае.

⁵⁸⁴ П, С, Р, X1 + того.

⁵⁸⁵ С: основанїе.

⁵⁸⁶ П, С: молнтъ.

⁵⁸⁷ *П, С: Таж(е) канони; Г, Р, X1 –5.

⁵⁸⁸ П, С + прѣс(вѣ)тѣн.

⁵⁸⁹ Р, X1: Гласъ ,ї. Ирмосъ. Водъ прошед[ь].

⁵⁹⁰ П, Г –1.

⁵⁹¹ С: ,ѿ.; Р, X1 –5 + Гласъ ,ѧ.

⁵⁹² П, С –5.

⁵⁹³ Г: словесн.

сп(а)са рождъшю те и б(о)га. м(о)лю д(ѣ)в(и)це избавити ме от[ъ] лютъ⁵⁹⁴. к' тебѣ бо н(ы)ня прибѣгаю, простираю⁵⁹⁵ и⁵⁹⁶ д(о)ушъ и помышленїе:~

въ скрѣви мѣ свѣца и въ тоузѣ, посѣщенїа б(о)ж(ь)ствѣна⁵⁹⁷ и промышленїа, иже от[ъ] тебе сп[о]доби єдина б(о)гом(а)ти. яко бл(а)га, бл(а)гом(о)ужеродител'ница:~⁵⁹⁸

⁵⁹⁹ Канон(ь), с(в)ет(о)мъ, емъж[е], краєгранесїе сице имат(ь),⁶⁰⁰ славы тебѣ плетъ вѣнцеве⁶⁰¹ вѣнчннче х(р)исто)вѣ. *Гл(а)с(ь) ,ѣ,⁶⁰² Пѣс(ьнь) ,ѣ,⁶⁰³ Ирмос(ь), ѿт[ъ]врѣзъ оуста моа:~⁶⁰⁴

Слово ми подаждь разума сложе божїи. и маши бо⁶⁰⁵ богатствѣ м(н)л(о)ср(ь)днїа. да и азъ д(о)ушевѣнаго⁶⁰⁶ мрака избѣгнѣвъ. скрѣвнъ же оума очистишь. дос(то)нно въспою твоєго оугодника:~

Людемъ свонмъ⁶⁰⁷ от[ъ] юности прѣслав'нъ⁶⁰⁸ показа' се⁶⁰⁹ єси,⁶¹⁰ прѣбл(а)жене стѣфане. || (10б) въ мѣжствѣ тврьдоє. въ браниехъ крѣпкоє.⁶¹¹ въ побѣдах[ъ]⁶¹² непобѣдимое:~

Идаманта тврьдѣиши. и стѣпа крѣпчїаниш⁶¹³ явил' се єси бл(а)женне. вѣрою крѣпкою, и надеждою⁶¹⁴ бл(а)гою. сего ради оусвоуби тебѣ вѣнце х(р)исто)с(ь). и ц(а)р(ь)ствоуєши съ нимъ въ вѣкы:~

Бо(городичьнъ)⁶¹⁵

Вьсакоє намъ радости ходатанца. *яко прїемши испльнїенїе в'сего б(о)ж(ь)ства. явила се єси прѣнепорочнаа.⁶¹⁶ тѣмже в'си тебѣ радоуи се. яко агг(е)ль сьгл(а)сно възываемъ, б(о)городакан'наа:~

Катавасїа, ѿт[ъ]врѣзъ оуста моа:~⁶¹⁷

Пѣс(ьнь) ,ї, Ирмос(ь), **Н(е)б(е)сномъ кр(о)угъ врѣх[отворче]:~

⁵⁹⁴ Г: лютых[ъ].

⁵⁹⁵ Г: прострає.

⁵⁹⁶ Г –1.

⁵⁹⁷ Г: б(о)ж(ь)ствѣнаго.

⁵⁹⁸ *Н, С: Нетренноу и несобычноу. немокрѣно мокроуо (С: мокрѣно) шѣствовавъ стѣсоу. избраннын въпїаше І(зра)иль. г(оспод)єви поємъ, славно бо прослави се.

Невеществѣнаа древлє лѣствица. и странно мледѣвшїи поуть мора. твоє сказааше рожд(ь)ство чистаа. еже поємъ бл(а)д(н)т(и)це, яко прослави се.

Сила вышнаго. соущьство свѣршенное б(о)жїе м(о)дрости. въплъщшєе се чистаа ис тебе. къ чл(овѣ)ком(ь) приближи се яко прослави се).

Пронде скрозѣ (С: сквозе) дверь непроходноуо. затворенные оутровы твоєе. правдѣ сл(ь)нце чистаа. и мнрѣви вѣсїа. яко прослави(н) се).

Р, X1 ѿ.

⁵⁹⁹ Г + Дроут(ын).

⁶⁰⁰ Р, X1 –2.

⁶⁰¹ Н: вѣнце; С: вѣнць; Г: вѣн'це; Р, X1: вѣнцы.

⁶⁰² Р, X1 –2.

⁶⁰³ Н, Г, С: Пѣс(нь) ,ѣ, Глас(ь) ,ѣ.

⁶⁰⁴ Г –1. Р, X1 + и наполнатса д(с)ха, и слово от[ъ]рыгнѣ ц(а)рицѣ м(а)т(е)ри, и явилса свѣтло торжествѣа, и воспою Радѣаса тоа твдеса.

⁶⁰⁵ С –1.

⁶⁰⁶ Г: д(ь)нев'наго.

⁶⁰⁷ Р, X1: твонмъ.

⁶⁰⁸ Н, С: прѣславно.

⁶⁰⁹ Н, С –1.

⁶¹⁰ Р, X1 2, 3, 4, 1.

⁶¹¹ Р, X1 + и.

⁶¹² Г, Р, X1: вѣдах[ъ].

⁶¹³ Р, X1 –3.

⁶¹⁴ Н, Г, С: надеждею.

⁶¹⁵ Н –1.

⁶¹⁶ Р, X1: явилася еси всенепорочнаа, яко прїемши исполненїе всего б(о)ж(е)ства.

⁶¹⁷ С –1.

Застоупление⁶¹⁸ и покровъ, жизни моеи положихъ. те б(о)городителнице д(ѣ)во. ты мене⁶¹⁹ окрѣпи къ пристанищю своемоу, бл(а)гымъ виновна. вѣрнымъ оутвърждение, едина всепѣта:~⁶²⁰

М(о)лю се д(ѣ)во д(о)ушевное съмъщение, *и печали боуроу разорити ми. ты бо б(о)гоневѣстна⁶²¹ начелника⁶²² тишинѣ х(рист)а родила еси, *едина прѣчиста:~⁶²³

|| (11а) Бл[а]г[о]д[ѣ]т[е]ля рождыши, добримъ винв.⁶²⁴ бл(а)годѣянна богатство всѣмъ источи. в'се⁶²⁵ бо можеш тако снана въ крѣпости. х(рист)а рождыши б(о)гобл(а)ж(е)н'наа:~

Лютыми недзгы, и болѣзньными стр(а)стми. истезаемоу д(ѣ)во ты ми помози. исцѣлениемъ бо несквдно те знаю скровище.⁶²⁶ некрадомо и ненздаемо:~⁶²⁷

Инь, ирм(о)с(ь), Твое пѣсносло(в)цы:~⁶²⁸

Иже горнаго рачитель бывъ ц(а)р(ь)ствина, бл(а)женне стѣфане. горнаго н⁶²⁹ прѣмирнаго наслаждаеши се бл(а)женства. и ц(а)р(е)ви всѣх[ъ] н⁶³⁰ б(о)гоу прѣд[ъ]стониш:~

Ты прѣсвѣтлаа свѣзда всна⁶³¹ от[ъ] запада. озарающе⁶³² лог'тми прѣсвѣтлыми.⁶³³ всв срьвскоую⁶³⁴ землю.⁶³⁵ и ср[ъ]д[ъ]ца вѣрныхъ просвѣщаеши:~

Иже от[ъ] б(о)га тебѣ с(в)еты, вьрчен'ное скѣ'ф'три⁶³⁶ ц(а)р(ь)ствина. добрѣ снѣ⁶³⁷ оустроил еси. и въ сторицтво възрастна еси. и въ не(ч)терни скѣть вшыль еси:~

Бог(ородит'нь),

Б(о)ж'а те прѣмоу'дрос(ть), пр(ѣ)ч(и)стоє селение обрѣт'ши. от[ъ] твоих[ъ] крѣви⁶³⁸ выпльщает се. и по рождствѣ || (11б) нетлѣн'ноу показа:~

⁶³⁹ сѣд[ъ]льн[ъ], Гл(а)с(ь) ,й, Под[ъ]вѣн[ъ],⁶⁴⁰ Прѣмоу'дрос(ты):~⁶⁴¹

⁶¹⁸ Г: прѣд[ъ]стател'ница.

⁶¹⁹ Г: мѣ.

⁶²⁰ Г: прѣч(и)ста.

⁶²¹ *Г: и всакъ мльвх от[ъ] жени ми б(о)гоневѣсто.

⁶²² Г + бо.

⁶²³ *Г: б(о)гобл(а)жен'наа. У Г овај тропар долази после следећег.

⁶²⁴ Г: винов'наа.

⁶²⁵ Г: в'са.

⁶²⁶ Г + прѣч(и)ста.

⁶²⁷ **Ѣ, С: Лоукъ съкръши се сильныхъ дръжавоу ти х(рист)е. и силою немоцнѣи тобою прѣпоасаше се.

Иже врѣмень прѣввышиши вслѣтских(ь) тако врѣменемъ творецъ. ис тебе д(ѣ)во колюю младенець създа се.

Чрѣво пространнѣише н(е)в(е)с(ь), вѣспоем(ь). его же ради (С: роди) Ядамъ на н(е)в(е)сех(ь) радуе се живет(ь).

Р, X1 ѝ. У Г овај тропар нашао се испред претходног.

⁶²⁸ Р, X1 + в[о]горо[д]и[н]це, живый и независтный источникъ, ликъ сѣкѣ совоквпшыа д(с)ховно оутверди, в' б(о)жественнѣй твоей слабѣ, вѣнцевъ славы сподоби.

⁶²⁹ Р, X1 -1.

⁶³⁰ Р, X1 -1.

⁶³¹ Г: всѣавъ; Р, X1: возсѣалъ еси.

⁶³² Ѣ, Г, С, Р, X1: озарающн.

⁶³³ Р, X1 -1.

⁶³⁴ Ѣ + н българ'скоую.

⁶³⁵ С написано срьв'скюу и българскюу землю, па прецртано, а са стране нахнадно дописано нешто што је сада због оштећења руба листа недовольно читливо, а што би можда могло по преосталом делу текста да буде: в'се(освеще)нню (землю).

⁶³⁶ Ѣ, Г, С, Р, X1: сквп'тро.

⁶³⁷ Р, X1 -1.

⁶³⁸ Г + н овь.

⁶³⁹ Г + Ка-флвас(ѣ). Твое пѣсносло(вци).

⁶⁴⁰ Г -1.

⁶⁴¹ Р, X1 + слова.

Славою и богатством(ь) бл(а)гочестия. и багрѣницею многоценною оукрашень. и дїядилюю⁶⁴² вѣнцемь оувезень. м(н)л(о)стню же и правдою пате сихъ просиявъ. истиньн' же и⁶⁴³ безловивъ. и оукрашень⁶⁴⁴ добродѣтелию.⁶⁴⁵ яко въ истинъ и бл(а)гочестнїемь сияе. тѣм'же те и⁶⁴⁶ оубл(а)жаемь.⁶⁴⁷ и с(в)етое ти д(ь)н(ь)сь и чьстное тръжьство праздоуемь. в(о)гносе⁶⁴⁸ стефане. м(о)лѣши⁶⁴⁹ х(рист)а б(о)га, грѣхомь⁶⁵⁰ оставленне подати.⁶⁵¹ чьтвшимь съ любовню с(в)етоу⁶⁵² память твою:~

,Ѣ,щ(и)⁶⁵³, слава, і нина, Бог(ородичьн):~

Ико д(ѣ)воу⁶⁵⁴ единоу въ женах[ь]. те бесѣмене⁶⁵⁵ рождьшю б(о)га плътию. в'си бл(а)жимь⁶⁵⁶ роди чл(овѣ)чьскїи. огнь бо всели се въ те б(о)ж(ь)ства.⁶⁵⁷ и яко младен'ца дошии зиждителя и г(оспод)а. тѣм'же агг(е)льскын, и чл(овѣ)чьскын родь. дос(то)нно славимь прѣс(в)етое рождьство твою. и сьгл(а)сно вьпием ти м(о)лн х(рист)а б(о)га, сьгрѣшенїемь оставленне даровати. *вьспѣ||ваюшим(ь) (12а) дос(то)нно славою твою:~⁶⁵⁸

Пѣс(ьнь) ,Ѥ, Ірмос(ь), **Оуслышах[ь] г(оспод)н *с'мотрен(їе):~

Стр(а)стен моих[ь] сьмоушенїе, јаже крѣпчю рождьши г(оспод)а. и боуре⁶⁵⁹ оутиши моих[ь] прѣгрѣшенн б(о)гоневѣстнаа:~⁶⁶⁰

И(н)л(о)ср(ь)дїа безд[ь]нъ призывающъ твою, подаждь ми. јаже бл(а)госрѣдаго рождьши и сп(а)са вьсѣмь поюшимь те:~

Надежда и оутврѣжденне. и сп(а)сеннїа стѣнъ недвижимъ. стежавше те в'сенепорочнаа. злоютных[ь] вьсѣхъ избавляемь се:~

На одрѣ болѣз'ни моєи, и грѣховнѣ сьлежеца мє. яко чл(овѣ)колюбива помози ми, в(о)городице мати приснод(ѣ)во:~⁶⁶¹

Инь, ір'мосъ, сѣден въ славѣ:~⁶⁶²

Прославленъ ты въ животѣ былъ еси бл(а)жене. славою и богат'ствомь гоб'звїе. м(н)л(о)стинню же и правдою пате сихъ обилоує се.⁶⁶³ сего ради рака моцнен твоихъ, в'сегда намь бл(а)гоуханнїа цѣл'балн⁶⁶⁴ ср[ь]д[ь]ца оумищаєть:~

⁶⁴² Н, С, Р, Х1 + и.

⁶⁴³ Р, Х1 -1.

⁶⁴⁴ Н, С -2.

⁶⁴⁵ Р, Х1 ↔.

⁶⁴⁶ Н, С, Р, Х1 -1.

⁶⁴⁷ Г 2, 3, 1. Р, Х1 ↔.

⁶⁴⁸ Н, С, Р, Х1: в(о)гносе.

⁶⁴⁹ Н, Г, С, Р, Х1: моли.

⁶⁵⁰ Р, Х1: прегрѣшенїи.

⁶⁵¹ Р, Х1: даровати.

⁶⁵² С -1. Р, Х1 ↔.

⁶⁵³ Г -1.

⁶⁵⁴ Н, Р, Х1 + и.

⁶⁵⁵ Н, С, Р, Х1: безсѣмене.

⁶⁵⁶ Н, С, Р, Х1: оублажаемь.

⁶⁵⁷ Н, С: б(о)ж(ь)ствнын.

⁶⁵⁸ Р, Х1: поклоняющымса вѣрою прес(в)етомъ р(о)ж(д)ствъ твоємъ.

⁶⁵⁹ Г: боуръ.

⁶⁶⁰ Г: б(о)гоневѣсто.

⁶⁶¹ *Н, С: славное ти сьмотренїе. и прославихъ чл(овѣ)колюбче, непостижимоу ти слаоу.

Се прѣвѣзнесе се б(о)ж(ь)ствнаа гора. храмь г(оспод)нь прѣвѣше сль. в(о)городителница явьствнѣ.

Законь і(сте)ствных(ь) д(ѣ)во. кромѣ єдина рожд[ь]ши владоущаго (С: владащаго) тварїю. спод(о)би се б(о)ж(ь)ствнаго званїа.

Р, Х1 х.

⁶⁶² Р, Х1 + на прѣстолѣ б(о)ж(е)ства, во облацѣ легцѣ, прїнде їн(св)съ прев(о)жественный, нетлѣнноу дланїю, и сп(а)се зовшїа: слава хр(и)сте снлѣ твоей.

⁶⁶³ Н, Г, С, Р, Х1 -1.

⁶⁶⁴ С, Г: цѣлбы.

Лежещоюю д(оу)шю мою въ грѣсѣх[ъ] мнѡгыхъ. и въ очюванїи прилог'ми вражини, низ'връженьє ꙗс'мь.⁶⁶⁵
ѡбнѣаєм' же злымы и длыгымы порѣваєм(ь). || (12б) *нъ м(о)лю ти се бл(а)жене,⁶⁶⁶ свѣтъ ниспослѣ ср[ъ]д[ъ]цоу
моєму.⁶⁶⁷ ꙗко да въспою *свѣтоноснѣю памѣть твою:~⁶⁶⁸

Ѣже по дългоу⁶⁶⁹ въсхвалити х(рист)е твоего⁶⁷⁰ оугодника, невъзможно намъ ꙗс(тъ). ꙗко финиѣ бо. въ
домъ твоєму⁶⁷¹ проц'вѣль ꙗс(тъ). и ꙗко кнедрь⁶⁷² въ ливанѣ оумножилъ ***ꙗс(тъ) людїи своє. и ѡбнѣаи мнѡгы
нисокымы съставилъ ꙗс(тъ).⁶⁷³ ꙗже оудивляти се тебѣ въ с(в)етыхъ скончахъ:~

Бо(городичьнъ),⁶⁷⁴

Тыи отроче намъ *дасть се ѡт[ъ] пророцице. рожденное без' болѣзни б(о)гоматере. ꙗже⁶⁷⁵ власть на рамы.
и нарицает се име єго велика свѣта агг(е)ль. б(о)ж(ь)ствны исана ꙗсно проповѣда:~

⁶⁷⁶ Пѣс(нь) ѿ, Ирмос(ь), *Просвѣти нас(ь):~

Испльни ч(и)стаа веселїа живота н(а)шего. твою нетлѣн'нѣю дающею радость. веселїа рождьши свѣаго
внѣ:~

Избави нас(ь) ѡт[ъ] бѣды б(огороди)це ч(и)стаа. вѣчноє рождьши избавленїе. и мира всаку оумь
прѣидоущаго:~

Раздрѣши мьглоу прѣгрѣшенїи моихъ б(о)гоневѣсто. свѣтоумь твоє свѣтлостн. ꙗже свѣтъ рождьши
б(о)ж(ь)ствныи и прѣвѣчныи:~

|| (13а) Исцѣли ч(и)стаа д(оу)ше моєе немощенїе. посѣщенїем си оубѣждьши се. и здравїе м(о)лбами си
подаждь ми:~⁶⁷⁷

Инь, ирмось, оудивише с(е)⁶⁷⁸ въсатьс(каа):~⁶⁷⁹

Оупасе⁶⁸⁰ жьзломь своє людїи, прав'доу и кротостїю бл(а)женне. и с'кѣ'ф'три⁶⁸¹ ц(а)р(ь)ствнѣа върчнвшомъ
ти. селъ⁶⁸² добрѣ оугодилъ ꙗси, и свгоубьне вѣн'це ѡт[ъ] него приєль ꙗси. и⁶⁸³ съмирениє глыбокоє⁶⁸⁴ пѣвцелъ си
подавающе:~

⁶⁶⁵ П, С + н; Р, Х1 – 1 .

⁶⁶⁶ *Р, Х1: воздвигни бл(а)же молю ти са, и.

⁶⁶⁷ Р, Х1: 2, 3, 1.

⁶⁶⁸ *Р, Х1: памѣть твоего оугодника свѣтоноснѣю.

⁶⁶⁹ П, С: достоанїю.

⁶⁷⁰ Р, Х1 ↔.

⁶⁷¹ Г: твоєму.

⁶⁷² Р, Х1 + иже.

⁶⁷³ Р, Х1: составивъ.

⁶⁷⁴ П – 1.

⁶⁷⁵ *Р, Х1: далса еси, рожденное ѡт[ъ] пророцицы, и б(о)гоматере, єгоже.

⁶⁷⁶ Г + К(а)-фавас(їа). Сѣд[е]н въ славѣ на прѣ[столѣ].

⁶⁷⁷ *П: Оугла Исаїи проявлен се. сл(ь)нце ѿ оутробы д(ѣ)вствьныне всѣа. иже въ тьмѣ заблоужденнымъ, б(о)горозоумїа просвѣщенїе
дароує.

Ѣблаци веселїа сладость. кропите соущїимъ на земли ꙗко отроче дасть се сын прѣжде вѣкъ. ѿ д(ѣ)вы въплъшь се б(о)гъ нашъ.

Житїю и плъти моєи свѣтъ всѣа. и дрехлостъ грѣха раз(ь)дрѣши. на послѣдъкѣ ѿ д(ѣ)вы без' сѣмене въплъшь се вышнїи.

Р, Х1 Ѹ.

⁶⁷⁸ Р, Х1: Оупасошася.

⁶⁷⁹ Р, Х1 + ѡ б(о)жественнѣй славѣ твоей, ты бо неискъсвобрачаа д(ѣ)во, илѣла еси во оутробѣ над' всѣми б(о)га. и родила еси
безлѣтнаго с(ы)на, всѣмъ воспѣвающымъ та, миръ подавающаа.

⁶⁸⁰ П, Г, Р, Х1: Оупасыи.

⁶⁸¹ П, Г, Р, Х1: скѣптри.

⁶⁸² Р, Х1 – 1.

⁶⁸³ Р, Х1 – 1.

⁶⁸⁴ Р, Х1: Миръ глыбокъ.

Беликъ рачитель ты с(в)ѣте⁶⁸⁵ бл(а)гоучьстїа билъ еси. и цр(ь)кви б(о)ж(ь)ствъныне въс(о)уду сздаалъ еси. иже въ тронци б(о)гъ въспѣвати се. въ трехъ съставѣхъ⁶⁸⁶ въ единомъ же соущьствѣ. сего ради полуцилъ еси неизг(лаго)ланныѣ радости:~

Ико прѣсвѣтъль и прѣоудобрень, добродѣтелми твоими. въсѣмъ показалъ⁶⁸⁷ еси стефане вѣнчаносте.⁶⁸⁸ тѣмъ и мнѡгосоугвѣныне вѣнче на н(е)б(е)сѣхъ. ѡт[ъ] х(рист)а вѣнцодателя прїель еси:~

⁶⁸⁹ Н(ы)ня ч(н)стаа твоего раба избави ѡт[ъ] всакого собьстоаннїа. трьвльниенїа⁶⁹⁰ и вьре и⁶⁹¹ стр(а)стен. и къ твоимъ пристанищѣ настави. ты бо еси мнѣ прѣд[ъ]стателница (13б) и исправление:~

⁶⁹² Пѣс(ьнь) ѿ, Ирмос(ь), *М(о)л(н)твѣ си пролію:~

Сьмръти и тлѣ яко сп(а)с(н)ель кестъ.⁶⁹³ самъ се издавъ на сьмръть. тлѣниель и сьмрътию мое кс(т)ство кето бывше. д(ѣ)в(н)це м(о)ли г(о)спода и с(ы)на своего. врагъ злодѣнствїа ме избавити:~

Застъпницоу те живѡтъ съвѣмъ. и хранителнищѣ тврьдоу д(ѣ)в(н)це. и напастен рѣшещѣ мльвѣ. и налоги бѣсомъ ѡт[ъ]гонещѣ. и м(о)лю се въсегда, стр(а)стен ме избавити вьсепорочнаа:~

Ико стѣнъ прибѣжищѣ⁶⁹⁴ стежахомъ. и д(о)шамъ съвршено сп(а)сение. и пространьство въ скръбѣхъ отроковнцѣ. и свѣтомъ ти пр(н)сно радуемъ се. ѡ вл[а]д[ы]ч[н]цѣ и н(ы)ня нас(ь) ѡт[ъ] страстен и бѣдъ сп(а)си:~

На содрѣ немощню н(ы)ня⁶⁹⁵ низлежѣ. и нѣст(ь) исцѣленїа плъти моеи. нь яже б(о)га и⁶⁹⁶ сп(а)са мирѣ. и избавителя недоугомъ рождышиа. тебѣ м(о)лю се бл(а)гон, ѡт[ъ] истлѣнїа ме избави:~⁶⁹⁷

Инь, ирмос(ь), Б(о)ж(ь)ствное се:~⁶⁹⁸

Ц(а)рьскимъ вѣнцемъ звезе се. и б(о)ж(ь)ствнымъ помазаниемъ помазана (14а) бывъ, якож(е) д(а)в(н)дъ нногда. *нь сихъ⁶⁹⁹ стефане мнѡжнцѣю оусоугубивъ.⁷⁰⁰ иже въ тебѣ добродѣтелиен прѣсвѣтло сияющихъ:~

Елѡомъ радости твое причестникъ⁷⁰¹ х(рист)е. соупръгъ⁷⁰² прѣкрасни тьзонменна стефана. единонравна именемъ же и дѣломъ, съ м(а)тернїю нх[ъ] прѣкрасною еленю. съш[ъ]дъше с(е) празд[ъ]нолюбци пѣс(ь)нми сих[ъ]⁷⁰³ оуведемъ:~

⁶⁸⁵ Г, Р, Х1 –2.

⁶⁸⁶ Р, Х1: впостасѣхъ.

⁶⁸⁷ Г, Р, Х1 + се.

⁶⁸⁸ Р, Х1 ↔.

⁶⁸⁹ Г, Р + Б(о)городичьнь).

⁶⁹⁰ Ъ, Г, Р, Х1 + же.

⁶⁹¹ Ъ –1.

⁶⁹² Г + К(а)фавас(їа). Оудвише се вьсачьскаа.

⁶⁹³ Г: еси.

⁶⁹⁴ Г: пристанищѣ.

⁶⁹⁵ Г ↔.

⁶⁹⁶ Г –1.

⁶⁹⁷ Г: ѡт[ъ] истлѣнїа ме болѣзнен възведи; *Ъ: Гласъ г(лаго)ль молбы, ѿ болѣзньны в(е)л(н)код(о)уше оуслышавъ. ѿ лютыхъ ме избави. единъ бо еси нашемъ сп(а)сенїю виновьнь.

⁶⁹⁸ Ъ, Р, Х1 + и вьсеч(ь)стное (Р, Х1 + совершающе празднество, б(о)гомьдрїи б(о)гоматере, прїидите рьками восплещимъ, ѡт[ъ] неа рождашгоса б(о)га славимъ); Г –1.

⁶⁹⁹ *Р, Х1: и сего ради.

⁷⁰⁰ Р, Х1 + тебѣ вѣнецъ.

⁷⁰¹ Г, Р, Х1: причестники; Р, Х1 ↔.

⁷⁰² Ъ: съпроугъ.

⁷⁰³ Р, Х1 –1.

Вѣнцѣносца⁷⁰⁴ прѣсвѣтлаа. и⁷⁰⁵ самобрата⁷⁰⁶ по пльти. єдинод(оу)шна и єдинонравна⁷⁰⁷ съ м(а)т(є)рню нхъ. прѣславнѣ х(р)стѣ⁷⁰⁸ помазалаь єси, ⁷⁰⁹ и⁷¹⁰ ц(а)р(ь)ствнѣ вѣнцѣмь оудос(то)нвѣ. и ц(а)р(ь)ствѣ н(є)б(є)сномоу снхъ сп[о]добнѣ єси:~

Бо(городнѣнѣ),⁷¹¹

Направн б(огородн)цѣ жнзнь мою,⁷¹² повелѣнн б(о)ж(ь)ствнмь оуправляющн. выпльщышаго се слова ис тебѣ.⁷¹³ и къ свѣтѣ наставн, д(ѣ)во м(а)тн м(а)рїѣ б(о)гонекѣсто:~

Ко[н]д[акъ], гл(а)с(ь) ,ѣ,⁷¹⁴ ѿвн(ь) се єси:~⁷¹⁵

ѿвн се єси ѡт[ь] корѣне бл(а)гаго, ѡт[ь]расль⁷¹⁶ прѣславнаа ѡт(ь)ч(ь)ствѣ своємь.⁷¹⁷ и прѣроднтелємь свонмь⁷¹⁸ новособразнь п[о]добннѣ внвѣєшн. и людемь свонмь⁷¹⁹ вѣвѣєшн се || (14б) оутварь прѣкраснаа:~

Ікѡс(ь):~

Ороси мн каплю слово⁷²⁰ б(о)ж(ь)ствнѣ. прѣвокѣчннн словѣ. просвѣтн мн оумь и ср[ь]д[ь]цѣ ѡзарн. ꙗко да дос(то)нно похвалаю нзреднаго въ бл(а)гоч(ь)стїи твоєго оугоднннн. добродѣтелмь вѣсакымь снѣюща пачѣ сл(ь)н(ь)чннх(ь) лоучь.⁷²¹ м(н)л(о)стнннннн и правдоу. *щедрь бл(а)гъ кроткъ. вѣсакымь цѣвѣтн⁷²² бл[а]г[о]дѣ[т]ьмь.⁷²³ оукрашенъ⁷²⁴ вѣроу надеждеу любовню.⁷²⁵ ꙗко реснн златымь.⁷²⁶ съ оубо быс(ть) по іѡвѣ око слѣпнмь,⁷²⁷ нога хромымь, ѡ(ть)цѣ⁷²⁸ снрнмь. вѣсѣмь⁷²⁹ мнлѡванїємь ꙗвн се. сего радн на ц(а)р(ь)ствамь⁷³⁰ томѣшнмь тын⁷³¹ ц(а)р(ь)ствова. тѣмь же⁷³² къ ц(а)р(ь)ствомь развннмь прѣставнлѣ⁷³³ се єси.⁷³⁴ ц(а)р(є)вн прѣславннѣ вѣсѣхъ⁷³⁵ прѣд[ь]стѡншн.⁷³⁶

⁷⁰⁴ Ъ, Р, Х1: Вѣнцѣносца.

⁷⁰⁵ Р, Х1 –1.

⁷⁰⁶ Р, Х1: самобратна.

⁷⁰⁷ Ъ: єдинонравна.

⁷⁰⁸ Г, Р, Х1 –1.

⁷⁰⁹ Р, Х1 + г(о)с(по)дн.

⁷¹⁰ Ъ, Г, Р, Х1 –1.

⁷¹¹ Ъ –1.

⁷¹² Р, Х1: 2, 3, 1.

⁷¹³ Р, Х1: 2, 3, 5, 6, 4, 1.

⁷¹⁴ Ъ + под(ь); Р, Х1: Под[о]вєнъ].

⁷¹⁵ Г: ѿвн се д(ь)н(ь)сѣ; Р, Х1 + днєсь.

⁷¹⁶ ***С Ѹ.

⁷¹⁷ Р, Х1: твоемь.

⁷¹⁸ Р, Х1: твомь.

⁷¹⁹ Р, Х1: твомь.

⁷²⁰ Ъ, С, Р, Х1: слова.

⁷²¹ Р, Х1: 2, 3, 4, 1.

⁷²² *Ъ, С: щедротствѡм(ь) бл(а)гостїю и кротостїю, и вѣсакымь цѣвѣтоуца.

⁷²³ Г: цѣвѣтмь бл(а)годѣтнмь.

⁷²⁴ Ъ, С: оукрашена; Р, Х1 –1.

⁷²⁵ Р, Х1: любовїю и надеждеу.

⁷²⁶ Р, Х1 + оукрашена.

⁷²⁷ Ъ, С + н.

⁷²⁸ Ъ, С + же.

⁷²⁹ Р, Х1: и вѣсѣхъ зашнтник(ь).

⁷³⁰ Ъ, Г, С: над(ь) ц(а)р(ь)ствнмь; Р, Х1: над[ь] страстн.

⁷³¹ Ъ, С –1; Р, Х1 –2.

⁷³² Ъ, С: тѣмь н; Р, Х1 –1.

⁷³³ С: прѣставнѣ.

⁷³⁴ С: н.

⁷³⁵ Р, Х1 ↔.

⁷³⁶ Ъ: прѣд(ь)стѡє.

Люднѣ,⁷³⁷

И⁷³⁸ людемъ своимъ являеши⁷³⁹ се, оутварь прѣкрасная:~⁷⁴⁰

П(ѣ)с(ь)нь ,ѣ, ирмос(ь), **Иже ѿт[ъ] юудеи дош[ъ]дь:~⁷⁴¹

Наше сп(а)сеніе також[е] въсхотѣ сп(а)се встронти, въ чрѣво д(ѣ)выи въсели се. ююже миръ застѣпницъ показа, ѿ(т)ць:~⁷⁴²

Воилела м(н)л(о)сти. ююже роди м(а)ти н(ы)ниа оум(о)ли. избавити ме *прѣгрѣшенїи. д(оу)шевныи же скверны, с(ы)нъ твоимъ зовъщею,⁷⁴³ ѿ(т)ць н(а)ших(ь) б(о)же б(лаго)сл(о)в(ень) еси:~⁷⁴⁴

Скровище сп(а)сенїа, и источникъ нетлѣнїа, тебе рождъшю. и стлѣпъ оутврѣжденїа. и двѣрь⁷⁴⁵ показанїа въпиюшимъ показа, ѿ(т)ць н(а)ших(ь):~⁷⁴⁶

Телесныи недоугы,⁷⁴⁷ и д(оу)шевныи грѣхы б(о)городителнице. любовию пристѣпающимъ кровъ твоимъ д(ѣ)в(и)це,⁷⁴⁸ исцѣлїти сп[о]добн. яже сп(а)са х(рист)а нам(ь)⁷⁴⁹ || (23б) рождъшїа:~⁷⁵⁰

Инь, ирмо(с)ь, Не послажнїше:~⁷⁵¹

Устнѣ въ мѣжствѣ въ брани, и въ повѣдах[ъ]⁷⁵² въсѣмъ явил' се еси. чьстнѣиши и⁷⁵³ чїстѣиши⁷⁵⁴ д(оу)шею же⁷⁵⁵ и ср[ъ]д[ъ]цель. х(рист)ъ своимъ⁷⁵⁶ присвои се еси. сего ради⁷⁵⁷ чьстїю и вѣнци вѣчнїи⁷⁵⁸ оудос(то)и те бл(а)женїе:~

⁷³⁷ Ъ, Г, С, Р, Х1 –1.

⁷³⁸ Ъ, С –1.

⁷³⁹ Ъ, С: являет.

⁷⁴⁰ Х, Ъ, Г, С, Р, Х1 после овога имају синаксарско житїе светог краља Милутина.

⁷⁴¹ Г + въ вавилонѣ иногда. вѣроу трончьскою. пламень пещны попраше поюще. ѿт(ь)ць наших[ъ] б(о)же б(лаго)сл(о)в(ень) еси.

⁷⁴² Г + наших[ъ] б(о)же.

⁷⁴³ *Г: ѿт[ъ] лютихъ и д(оу)шев'ных(ь) сквернь. вѣроу зовъща.

⁷⁴⁴ Г овај тропар стоји на месту четвртог тропара.

⁷⁴⁵ Г: двѣрь.

⁷⁴⁶ Г + б(о)же б(лаго)сл(о)в(ень) еси.

⁷⁴⁷ Г: болѣзны.

⁷⁴⁸ Г: д(ѣ)во.

⁷⁴⁹ Г ↔.

⁷⁵⁰ **Ъ, С: вѣтїи явише се дѣти прѣмудрыи иногда. ѿ б(о)гопрїетныи бо д(оу)ше б(о)гословеце встани подхоу. прѣб(о)ж(ь)ствныи ѿ(т)цель б(о)же б(лаго)сл(о)в(ень).

Зрѣше въ ноши Іаковъ оубо, јако въ гадани б(о)га. въплъщенна же ис тебе. свѣтлостїю яви се поощїимъ прѣб(о)ж(ь)ствныи ѿ(т)цель б(о)же б(лаго)сл(о)в(ень) еси.

Съобразна, иже въ тебѣ незрѣ(е)ннаго проповѣдоуе сънитїа. съ Іаковомъ борит се. имъ же волею съвькоупи се чл(о)вѣ)комъ чїстѣа. прѣб(о)ж(ь)ствныи ѿ(т)ц(е)м(ь). (С + б(о)же б(лаго)сл(о)в(ень) еси.)

Иръзкъ иже не проповѣдоуе единого д(ѣ)выи с(н)на. ѿ прѣпѣтыи тронце. и несоуденною вѣроу и езыхом(ь) въпїе, прѣб(о)ж(ь)ствныи ѿ(т)цель б(о)же б(лаго)сл(о)в(ень) еси (С –1).

Г овај тропар стоји на месту другог тропара.

Р, Х1 х.

⁷⁵¹ С: послажнїше; Ъ, С + твари. Р, Х1 + твари б(о)гоудрїи пате создавшѣго, но огненное прещенїе мѣжески проправше, Радовахъса поюще: препѣтый о(т)цель г(о)с(по)дъ и б(о)гъ бл(а)гословенъ еси.

⁷⁵² С: вѣдах[ъ].

⁷⁵³ Р, Х1: же.

⁷⁵⁴ Г: ч(ь)стнѣиши; Р, Х1 –1.

⁷⁵⁵ Р, Х1 –1.

⁷⁵⁶ Р, Х1: твоимъ.

⁷⁵⁷ Р, Х1 + и.

⁷⁵⁸ С: вѣнцель вѣчнїимъ.

Неврѣдило д(оу)шевное хранило назидает, житиель бл(а)гоучивный и б(о)голюбивный. тѣмъ и⁷⁵⁹
смырътъ яви ти се покон. и къ⁷⁶⁰ непрѣстанномъ веселію⁷⁶¹ въдваражи се стефане:~

Іосифоу красномъ⁷⁶² житію п[о]добе се, пшеницодатель⁷⁶³ неоскъднъ былъ еси. ѡ(тъ)ць сириль, и в'сѣмъ
податель м(н)л(о)стивнъ яви се. тѣмъ и въ жит'ници н(е)б(е)снои въсели те х(ри)сто(с)ъ:~

*Б(о)городичънъ⁷⁶⁴

Ч(н)стага д(ѣ)во,⁷⁶⁵ ц(а)ра ц(а)р(ь)ствующия родител'нице. плѣн'нице съгрѣшенн⁷⁶⁶ моух[ь] раз'дери.⁷⁶⁷ и
настави ме къ покаанію стъзам(ь), м(о)л(н)твами твоими:~⁷⁶⁸

Пѣс(ь)нь, ѿ, ірмос(ь), *Ц(а)ра н(е)б(е)снаго, ѿгоже:~⁷⁶⁹

Помоши юже ѡт[ь] тебе трѣбующе, не прѣзри д(ѣ)во, поюще и прѣвѣзнос(еще):~⁷⁷⁰

Неможеніе д(оу)ше мое⁷⁷¹ исцѣляеши, и телесниіе болѣзни д(ѣ)во. да те поемъ и прѣвѣзносимъ⁷⁷² въ⁷⁷³
вѣкы:~

|| (24а) Исцѣленіемъ богатство излважи, вѣрно поющимъ те д(ѣ)во. и прѣвѣзносимъ⁷⁷⁴ въ
вѣкы:~⁷⁷⁵

Напастныи ты прилогы ѡт[ь] ганяеши, и стр(а)стен⁷⁷⁶ находи д(ѣ)во. яко да те поемъ и прѣвѣзносимъ
въ⁷⁷⁷ вѣкы:~⁷⁷⁸

Інь, ірмос(ь), Ѡтрокы бл(а)гоуч(тивн)е:~⁷⁷⁹

Елени прѣславниіе, явиста се пороженіе. двѣ бо свѣтила прѣсвѣтлѣи, проц'вѣтѣстѣ⁷⁸⁰ ѡт(ь)цтвоу
своємъ. и люд[ѣ]мъ своимъ висте крѣпци поборници. и ѡт[ь] свпротивных[ь]⁷⁸¹ находенных[ь]⁷⁸² нас(ь)
избавляете:~

⁷⁵⁹ Р, Х1 –1.

⁷⁶⁰ Ъ, С, Р, Х1: въ.

⁷⁶¹ Ъ, С, Р, Х1: непрѣстаннѣмъ веселіи.

⁷⁶² Р, Х1: Іосифа прекраснаго.

⁷⁶³ С: пшеницѣдатель; Р, Х1: пшеницедатель.

⁷⁶⁴ Ъ –1.

⁷⁶⁵ Р, Х1: приснод(ѣ)во.

⁷⁶⁶ Г: съгрѣшеніи.

⁷⁶⁷ Р, Х1: раз[ь]сторгни.

⁷⁶⁸ *С х.

⁷⁶⁹ Г –1.

⁷⁷⁰ Г: поющих[ь] и прѣвѣзносещих[ь].

⁷⁷¹ Г: Неможеніа д(оу)ше моеи.

⁷⁷² Г –2.

⁷⁷³ Г + в'се.

⁷⁷⁴ Г: прѣвѣзносещих[ь].

⁷⁷⁵ Г –2.

⁷⁷⁶ Г: стр(а)стныи.

⁷⁷⁷ Г + в'се.

⁷⁷⁸ *Ъ, С: Тѣлоу златоу не поклонше се три богатныи юноше. непрѣмѣнныи (С + и) живїи б(о)жїи образъ видѣвше. по срѣдѣ
пламене въспѣваахоу. о соущствїа се пон г(оспод)а вѣса тварь. и прѣвѣзносн его въ (С + в'се) вѣкы.

Іѣви се на земли тебе ради. и съ ч(л)овѣ)кы поживе. бл(а)гостїю неизреч(ен)ною и силою. емоу же поемъ вѣси вѣрнїи зовоуще о соущствїа
се пон г(оспод)а вѣса (С + тварь, и прѣвѣзносн его).

Въ истиноу те чистаа проповѣдоюще славимъ б(о)городи)цоу. ты бо единого породила еси ѿ тронце въпльщенна. его же вѣси поем(ь) съ
ѡ(тъ)цемъ и д(оу)хомъ. да поет(ь) г(оспод)а вѣса тварь и прѣвѣз[носитъ] (С + его въ вѣсе вѣкы).

Р, Х1 х.

⁷⁷⁹ Р, Х1 + въ пещи р(о)ж(де)ство б(о)городичю спасло естъ. тогда оубо образземеое, н(ы)нѣ же дѣйствземеое, вселеннью всю воздвижаетъ
пѣти тебѣ: г(о)с(по)да пойте дѣла, и превозносите его во вса вѣки.

⁷⁸⁰ Ъ, С: прѣсвѣтлѣ просвѣтѣсте; Г: просвѣтесте; Р, Х1: просїаста.

⁷⁸¹ Г: свпротивных[ь].

⁷⁸² С, Г: находенїи.

Х(ристо)ва цр(ь)к(ь)ви свѣтло празд[ь]ноуѣтъ, с(вѣ)тыѣ моци ваше. тако мног(о)цѣн'ноѣ⁷⁸³ скровице въ себѣ⁷⁸⁴ съдрьжеше. ⁷⁸⁵ неосквдно⁷⁸⁶ бл(а)годѣянїе съ вѣроу прихощешиль подавають. ⁷⁸⁷ тѣло и ⁷⁸⁸ ср[ь]д[ь]це и д(о)ушѣ ос(вѣ)щающе. пр[и]д[ѣ]те по дос(то)янию сихъ да⁷⁸⁹ зблажимъ:~

Слав'нь с(вѣ)те храмъ б(о)г(ь) былъ єси. прѣсвѣтлѣ же⁷⁹⁰ лаврѣ прѣвѣм(о)у'ч(е)н(н)кѣ въздви'ль єси. и множ[ь]ство инокъ въ нїеи съставилъ єси. х(рист)а славеше⁷⁹¹ непрѣстан'ныи гл(а)си, тебе прославльшаго:~

Твоя цр(ь)кви свѣтла и прѣоукрашенна. тако ран б(о)ж(ь)ствныи видит се, || (24б) ракъ мошєи твоих[ь] с(вѣ)те имоуши.⁷⁹² цвѣ'ти⁷⁹³ разннч'ни мног(о)образнїе твоѣ⁷⁹⁴ добродѣтели. твою памєт(ь) въсхваляющеи обл(а)говхают се:~⁷⁹⁵

Бо(городнч'нь),⁷⁹⁶

Вьсел' се въ чрѣво твоє живи въ вышнихъ.⁷⁹⁷ те съдѣла н(е)б(е)се шир'шю мартє б(о)городн[ь]це.⁷⁹⁸ югж[ь] о всѣх[ь] нас(ь) *тако бл(а)гаа не прѣстан⁷⁹⁹ м(о)лющи. б(о)гоневѣсто⁸⁰⁰ съхранити се намъ от[ь] навѣтъ вражнихъ:~

Пѣс(ьнь) ,ѣ, ірмос(ь), *Вь истиноу б(о)городн[ь]цѣ те:~⁸⁰¹

Тока слъзъ моихъ не от[ь]врати се. таже от[ь] в'сакого лица в'сѣ сл'зѣ от[ь] юм'шаго. д(ѣ)во⁸⁰² х(рист)а рожд'шнїа:~

Радости мое ср[ь]д[ь]це испльни д(ѣ)во. таже радости приємши испльнєнїе. грѣховнѣю печаль потрѣбляюще:~

Свѣта твоего зарамн просвѣти д(ѣ)во. мракъ невидѣннїа от[ь]гонєши. бл(а)говѣрно б(о)городн[ь]цѣ те исповѣдающимъ:~⁸⁰³

Блѣсто озлоблєннїа немощи. низлежєщаго д(ѣ)во исцѣли. из нездравнїа въ здравнїе прѣтварающе:~⁸⁰⁴

Инь, ірмос(ь), В'сакъ земльнород[ь]нїи:~⁸⁰⁵

⁷⁸³ Р, X1 + мвра.

⁷⁸⁴ Г: весе; Р, X1: все.

⁷⁸⁵ Н, Г, С: съдрьжєши.

⁷⁸⁶ Р, X1 + бо.

⁷⁸⁷ Н, С: подавають.

⁷⁸⁸ Р, X1 -1.

⁷⁸⁹ Р, X1 -1.

⁷⁹⁰ Р, X1 -1.

⁷⁹¹ Н, С: славити.

⁷⁹² Р, X1 + и.

⁷⁹³ Н, Г, С: цвѣты.

⁷⁹⁴ Р, X1 ↔.

⁷⁹⁵ Н, С -1; Р, X1: 4, 5, 1, 2, 3.

⁷⁹⁶ Н -1.

⁷⁹⁷ Р, X1 + и.

⁷⁹⁸ Р, X1: 2, 3, 4, 5, 1.

⁷⁹⁹ *Г: непрѣстан'но тако бл(а)гаа. Р, X1 -2.

⁸⁰⁰ Р, X1 ↔.

⁸⁰¹ Г -2.

⁸⁰² Г: д(ѣ)в(н)це.

⁸⁰³ Г: исповѣдающнх[ь].

⁸⁰⁴ *Н, С: Вьсь єси желанїе, вьсь сладость слово б(о)жїе. Д(авидо)вѣе с(н)не. б(о)жє богомъ г(оспод)и. с(вѣ)тыхъ прѣс(вѣ)ты. тѣм' же те вьси б(о)гословєше величаємъ.

(С + Жьз'ль крѣпости даст' се ис(т)ствѣ тлѣн'номъ, слово б(о)жїе въ чрѣвѣ ти ч(н)стаа. и сїе вьстави до ада поплъз'шее се. тѣм' же те вьси тако б(о)городн[ь]цѣ величаємъ:~

Юже изволиа єси вл[ь]д[ь]ко прїими мнлостив'но. мол'вѣ м(а)т(е)ре твоє о нас(ь). да твоє бл(а)гости вьсачьскаа испльнет се. да те вьси тако бл(а)годѣтеля величаємъ.).

Р, X1 ø.

⁸⁰⁵ Р, X1 + да възиграетса д(ѣ)ломъ просвѣщаємъ, да торжєствєтъ же безплотныхъ оумковъ естество, почитающеє с(вѣ)щенное торжєство б(о)гоматере: и да вопѣтъ, Радѣйсѣ всебл(а)женнаа б[о]горо[д]н[ь]це чнстаа приснод(ѣ)во.

Доброю и бл[а]г[о]д[ѣ]тнѣю прѣоукрашен'на.⁸⁰⁶ мнсогъ въ м(н)л(о)сти и⁸⁰⁷ бл(а)г(о)сти собрѣте се. мнсогыхъ
внше⁸⁰⁸ зма || (25а) бл(а)гъ наследникъ явил се. тако с(ы)нь прѣот(ѣ)тскыи скровищель,⁸⁰⁹ новоздательн
источникъ люд[ѣ]мъ сконилъ явил се еси. и си хъ⁸¹⁰ веселна наполни еси:~

*Агг(ѣ)льскыи чином(ѣ) петочисльни причестници бысте. въкоупѣ⁸¹¹ оу прѣстола великаго
прѣд[ѣ]стоюще. призиранта⁸¹² на люди свое приеише наше м(о)лиение. миръ от[ѣ] х(рист)а испросите от(ѣ)тствъ
вашель. и кнезоу нашель на противныи повѣдоу подадите:~

На земли нишии ты б(о)га с(в)ете занимавъ. въ н(ѣ)б(ѣ)снихъ же тебѣ дарова, прѣп[о]добних[ѣ] же и
правед[ѣ]нникъ причестна. тако съретникъ ты имъ на земли бывшъ. и въ н(ѣ)б(ѣ)сныхъ равнот(ѣ)стна оустрон те. и
прѣмир'ноую тишиноу полоутиль еси:~

Иже от[ѣ] нас(ѣ) малаго и худаго м(о)лиенїа снѣ не прѣзрита. б(о)гоносна и б(о)гомьдра и прѣбл(а)жен'на.
тъзонмен'на и дос(то)хвална въньчника. съ б(о)гонз'бран'ною м(а)т(ѣ)рню своею. от[ѣ] насъ пѣс(ѣ)нь снѣ приеише,
сп(а)санте раби свое:~⁸¹³

|| (25б) Б(о)городичьнъ,⁸¹⁴

Лежеца ме въ т'мѣ оуниїа, и⁸¹⁵ бѣра стр(а)стен съмьщает' ме.⁸¹⁶ и сласти⁸¹⁷ погроужают' ме
трѣвльнениа,⁸¹⁸ прѣнепорочнаа. *крьм'нию х(рист)а⁸¹⁹ рождьшиа. рѣкоу ми полоци простри⁸²⁰ и сп(а)си ме. едина
бѣ еси сп(а)сенїе върно⁸²¹ бл(а)жецим(ѣ) те:~

свѣт(ильнъ),⁸²² под[о]бьнъ,⁸²³ жены оуслышите:~

⁸⁰⁶ Н, Г, С: прѣоукрашенъ; Р, Х1: оукрашенъ.

⁸⁰⁷ Р, Х1 + во.

⁸⁰⁸ Н, С: паче.

⁸⁰⁹ Р, Х1 + и такъ.

⁸¹⁰ Р, Х1 -5.

⁸¹¹ Н, С: въкоупь.

⁸¹² Н, С: призиранте.

⁸¹³ *Г ъ. Р, Х1 + Прослѣса по всюдъ доброта м(н)л(о)стыни твоел, такъже корнилѣва, и ц(ѣ)рквей бл(а)гольпнаа оукрашенїа, о ннхъ
добрѣ и подвижалса еси: поминай стадо твое. такъ да и мы въ мирѣ почитаеиъ память твою.

Сведьдренныи го-финъ хотя съ лестїю восхитити богатство отечества твоего: но ты мьдрейшыи оухицтренїемъ оуловлѣши того, и
смертноиъ свѣдъ предаеши, во веселїи мьдре пол г(о)с(по)да прослав'лашаго тѣ. тѣмъ же и мы прославлаеиъ память твою стефане, м(н)л(о)сти
тезонменїте.

От[ѣ] родителнаго наказанїа, оукорениль еси въ д(с)шѣ разьмѣ бл(а)говѣрїа: и книжныи оученїемъ прїалъ еси б(о)жественное
оумленїе, Стефане пр[ѣ]п[о]д[о]бне: всегда молн г(о)с(по)да, спасти насъ, твою память почитающихъ.

Малаго и худаго моленїа нашего не презри молнмъ тѣ, жителю вышнаго ц(а)рствїа, Стефане: но призирай на твое стадо и по смерти,
такъже и при животѣ, и миръ испроси царю нашель: да тѣ вси величаеиъ.

⁸¹⁴ Н -1.

⁸¹⁵ Р, Х1 -1.

⁸¹⁶ Р, Х1 -1.

⁸¹⁷ Н, С, Р, Х1: сластен.

⁸¹⁸ Р, Х1: 3, 1, 2.

⁸¹⁹ *Н: пречистаа.

⁸²⁰ Р, Х1: низпосли.

⁸²¹ Н: присно.

⁸²² Г: свѣт(н)ла'наа.

⁸²³ Г -1.

Іако маслина м(н)л(о)сть истачає гави се. іако ран⁸²⁴ красни кринь, вѣрою⁸²⁵ проц'вьль єси.⁸²⁶ іако шип'къ таин'ни ц'вьти добродѣтел'ни.⁸²⁷ сего ради бл(а)говонна ч(ь)стнаа рака мощен твонх[ь] цр(ь)ковь твою испльняеть.⁸²⁸ и⁸²⁹ люди своє⁸³⁰ обл(а)говхаєши:~⁸³¹

Бо(городичьнь)

Гл(а)с⁸³² ти вѣрни радос(ть)но⁸³³ принашаємь, агг(е)ловь⁸³⁴ б(о)гонѣвестнаа.⁸³⁵ радоуи се помошнице чл(окѣ)комь.⁸³⁶ м(оу)ч(е)н(н)ком(ь) и ап(о)с(то)ломь оутврѣженіє. и вьсѣх[ь] пр(о)рокъ съвѣтитіє. б(о)городителнице в'сенепорочнаа:~⁸³⁷

*На хвалитѣх[ь],⁸³⁸ в'сако дьх[анн]є, <п>ос(тавимь), стих[ирн]⁸³⁹ „ѧ,⁸⁴⁰ гл(а)с(ь) „ѧ, под[обьнь],⁸⁴¹ іако добла вь м(оу)ч(еницѣхъ):~⁸⁴²

Слав'нь вь мѣжьствѣ гави се.⁸⁴³ крѣп'чанши вь повѣдахъ⁸⁴⁴ билъ єси. славнѣиши же вь житїи зем'льнаго ц(а)р(ь)ствна.⁸⁴⁵ богатством(ь) || (2ба) и силою говзвє: дѣлы добродѣтелници паче сихъ оукрашил' се⁸⁴⁶ єси. м(н)л(о)стию и правдою. м(н)л(о)сти ради гав'льшаго се на земли. х(рист)а слова заповѣдь съблюдає. тѣмь и вь ц(а)р(ь)ствн иєго съ в'сѣми с(вє)тыми веселиши се:~⁸⁴⁷

Іако бл(а)га повор'ника. и ѡт(ь)ч(ь)ствоулюбца. іако стѣпа висока и крѣпка *х(рист)онимнитымь людемь свонь.⁸⁴⁸ тє нмѣще⁸⁴⁹ ѡснованіє тврѣдо и непоколѣбляемо. и м(о)л(н)твѣнника топла⁸⁵⁰ къ х(рист)ѡ.⁸⁵¹ свѣтлости с(вє)т(ь)хъ оулачити сп[о]добн се. сп[о]добн и нас(ь) оулачити чєсти⁸⁵² дос(то)янїи твонхъ.⁸⁵³ не поносє велич(ь)ствоу⁸⁵⁴ прошеннїа:~

824 П, С + н.

825 Р, Х1 –1.

826 Р, Х1 + н.

827 Р, Х1 + возрастилъ єси.

828 Г: испльняє.

829 Р, Х1 –1.

830 Р, Х1: твоа.

831 С, Р, Х1 + ѣщ(н).

832 Г: Г(лаго)ль.

833 С –1.

834 Р, Х1: 2, 4, 3, 1.

835 Р, Х1: б(о)гонѣвѣсто.

836 Р, Х1: 3, 1, 2, 5, 4.

837 ***Т Ѳ.

838 Г, Р, Х1 + ст[ь]х[н]ры.

839 Р, Х1 –4 + на.

840 Г + ст[ь]х[н]ры.

841 Г –1.

842 П, Г, С, Р, Х1 –2; *Т: Канон[ь]. Глас(ь) „ѧ. Катавас(на). Н[е]д[ѣ]лны. На хвал(итѣхъ). Ст[ь]х[н]ры. Глас(ь) „ѧ.

843 Р, Х1 + н.

844 Г: вѣдахъ.

845 Р, Х1: 3– 8, 1, 2.

846 С –1.

847 Р, Х1 + дважды.

848 *П, С: х(рист)онимнитїи людіє твои; Р, Х1: твоихъ.

849 П, С + н.

850 П, Г, С, Т, Р, Х1: тепла.

851 С: б(о)гъ.

852 Г –1. Р, Х1 –7.

853 Напомена у Ђоровићевом издању да одавде до краја „старог текста више нема, него је допуњен преписом касног XVIII века”.

854 Р, Х1: множествъ.

Іако оутро⁸⁵⁵ іако сл(ь)н(ь)це. іако⁸⁵⁶ свѣтозарню лѣчу испяцаюши. и люди своѣ просвѣцаюши.⁸⁵⁷ и ср[ь]д[ь]ца вѣрныхъ⁸⁵⁸ веселиши. ты бо свѣтъ и д(ь)ню⁸⁵⁹ іави се наслѣдникъ. идеже с(в)етѣ⁸⁶⁰ вьдваряешн⁸⁶¹ се н(ь)ниа. помини твою памѣть бл(а)жеще и поюще,⁸⁶² вь мирѣ⁸⁶³ съхранити се⁸⁶⁴ гльбоцѣ:~⁸⁶⁵

Поктор(н), прьвв,⁸⁶⁶

Сл(а)ва, гл(а)с(ь) ,ѣ:

Прїидете вѣрныхъ съставляенїа. || (26б) єлико⁸⁶⁷ по силѣ дадимь в(ог)ъ⁸⁶⁸ величїе. єже прославляемь быти вь с(в)ѣт(ь)хъ своихъ[ь]. настоющаго⁸⁶⁹ д(ь)не пражд[ь]ника н(а)шего. в(о)гносны стѣфань вьсѣхъ нас(ь) призывають. прѣд[ь]ставивь д(о)уховню трапезу. и⁸⁷⁰ лѣчущимь хлѣбь раздробити; и⁸⁷¹ своѣ люд[ь] оупитѣти.⁸⁷² и⁸⁷³ ѡт(ь)гьство си⁸⁷⁴ просвѣтити. и вьсе концѣ вяснити. и⁸⁷⁵ цр(ь)ковь⁸⁷⁶ свою вь нїенже с(в)ѣты єго мощи⁸⁷⁷ лежеть.⁸⁷⁸ бл(а)гоуханїа⁸⁷⁹ цѣлби *вьсѣмь подавають.⁸⁸⁰ и скѣптрн⁸⁸¹ *земле твоеѣ⁸⁸² сьдрьжещаго оутврѣждаюши.⁸⁸³ и на свпротивныѣ⁸⁸⁴ побѣдъ⁸⁸⁵ творши. ⁸⁸⁶тѣмь⁸⁸⁷ сь похва(ла)мн *свѣтло⁸⁸⁸

855 Р, X1 + и.

856 Р, X1 -1.

857 Г, Р, X1 -4.

858 Т ↔.

859 Г: д(ь)нѣвы.

860 Г: свѣтъ. Р, X1 -1.

861 С: вьдварає.

862 Ё, С: бл(а)жашыхъ и поущыхъ; Г -2. Р, X1 -1.

863 Ё, С + смлѣ. Г: мирѣх[ь].

864 Г -1.

865 Ё: гльбоцѣ; Р, X1 ↔ + оустрой.

866 Ё, Г, Т, Р, X1 -2.

867 Г: єлика.

868 Ё, С -1.

869 Ё, С, Р, X1 + во.

870 Ё, С, Р, X1 -1.

871 Р, X1 -1.

872 Ё, С: оупитати.

873 Г, Р, X1 -1.

874 Р, X1 -1.

875 Р, X1 -1.

876 Р, X1 + же.

877 Ё, С ↔.

878 Т ↔.

879 Р, X1: бл(а)гоухалныа.

880 *Ё, С: подающе свѣтозарнымн лѣчамн ѡзарити.

881 Р, X1 + ц(а)рствїа.

882 С: своєє.

883 *Ё: православных(ь) ц(а)рен оутвердити; С, Р, X1: оутвердити.

884 Ё: сопотивныхъ.

885 Т: побѣды.

886 Ё, С, Р, X1: даровати.

887 Ё, С, Р, X1: тѣмже; С + и.

888 Р, X1 -1.

память твою сътворяет се.⁸⁸⁹ и радости *напльняет се.⁸⁹⁰ твою доблести⁸⁹¹ похваляющих[ь]. *тѣмь с(в)етѣ⁸⁹² оу
х(р)иста прѣд[ь]стоѣ⁸⁹³ и⁸⁹⁴ или дръзновеніе.⁸⁹⁵ испроси пѣвцем⁸⁹⁶ си⁸⁹⁷ велию м(н)а(о)сть:~⁸⁹⁸

И н(ы)ня, Богородичьнъ,⁸⁹⁹ *Славословіе великое, И от(ь)пвс(ть):~

Ип(о)с(то)ль къ кори(нь)ф(омь), глава ·рѣс· еу(а)г(ь)гелию, ко(а)н(ь). гл(ава) ·лѣ·⁹⁰⁰

⁸⁸⁹ П: сътворяемъ с(в)етую память его; С: сътворяемъ память его с(в)етую.

⁸⁹⁰ Т -4.

⁸⁹¹ Р, Х1 ↔.

⁸⁹² *Р, Х1: но такю.

⁸⁹³ *П, С: наполняем се. и доблести его похваляемъ. но такю оу Хр(и)ста пред'стое с(в)етѣ.

⁸⁹⁴ Т -1.

⁸⁹⁵ Р, Х1 -3.

⁸⁹⁶ Р, Х1 -1.

⁸⁹⁷ П, Р, Х1: твомъ.

⁸⁹⁸ Р, Х1 -2.

⁸⁹⁹ Р, Х1 -2.

⁹⁰⁰ *П: Прїи отроковице преч(и)ста, н(о)ж(ь)ственню пѣснь воѣдаваоши бл(а)годать на те надѣющыи се. и миръ испроси цр(ь)квѣмъ пр(и)сно послати. и бл(а)говѣрныи ц(а)ремъ нашымъ одолѣнїа и побѣды. да хр(и)стїанскїи всакъ азыхъ те величаютъ.

Таже, славословіе великое. и ѿпвсть. на литурги изобразителныхъ. на бл(а)женнахъ ѿ канона пѣснь ꙗ и ѿ, прокїмень глас(ь) ѧ: „Дивенъ б(о)гъ во с(в)етых(ь) своихъ, б(о)гъ І(зра)илевъ.“ Стїхъ: „Бъ цр(ь)квѣхъ бл(а)гословите б(о)га, г(о)с(по)да ѿ источникъ І(зра)илевыхъ.“ Ип(о)с(то)ль къ ефесеемъ зач(е)ло ска(занїа) „Братїе, Хр(и)сто с естъ миръ нашъ“ Аллелїа глас ѧ: „Терпе потерпѣхъ г(о)с(по)да и внатъ мн“ Стїхъ: „Бл(а)женъ мѣжъ вои се г(о)с(по)да.“ еу(а)г(е)лїе ѿ М(а)ф(е)а зач(е)ло реч(енїа): „Реч(е) г(о)с(по)дъ притїю сїю: чл(о)вѣкъ нѣкїи ѿхода призва своя рабы, и предаде имъ имѣнїе свое.“ Причastenъ: „Бъ память вѣчнѣю бѣдетъ праведникъ аллелїа.“

Конецъ и б(о)гъ слава.

С: Непроходимаа дѣры, танино знаменанчаа и бл(а)го(с)ло(в)еннаа б(о)городице д(ѣ)во. прїи м(о)л(н)твы наше. и донеси сїе с(ы)нъ своимъ и б(о)гъ нашемъ. да сп(а)сетъ тебе ради д(о)ш(е) наше.

И славословіе велико И от(ь)пвс(ть):~ На литурги бл(а)жени. Пѣс(нь) ꙗ. и ѿ. ѿт[ь] канона с(в)ет(а)го. Таж(е) Прок(и)мень Глас(ь) ѧ. Дивенъ б(о)гъ въ с(в)етых(ь) своихъ[ь]. С[ты]х[ь], Бъ цр(ь)квѣх(ь) бл(а)гословите б(о)га. Ип(о)с(то)ль къ ефесїом[ь], Гл(а)ва ꙗ. Братїе хр(и)сто(с)ъ ис(ть) миръ нашъ. Аллелїа, глас ѧ: Трѣпе потрѣпѣх[ь] г(о)спода. еу(а)г(е)лїе от[ь] м(а)ф(е)а Гл(а)ва ·рѣ· Р(е)те г(о)сподъ притїю сїю чл(о)вѣкъ нѣкыи от[ь]ходе. Прич(астенъ) Бъ память вѣчнѣю.

Г: Славословіе велико, и от(ь)пвс(ть). на литурги. Бл(а)жены. И от[ь] канона. Пѣс(нь) ꙗ. и ѿ. Прок(и)мень. Праведник(ь) яко финїѣ. С[ты]х[ь] Насажденъ въ домъ г(о)с(под)ьни. Ип(о)с(то)ль, Кори(нь)томъ, и константинъ ц(а)рв. Иши Недѣлїе ѧ. Бъ дѣянїихъ.

Т: Радоуица вса тварь вопиетъ тебѣ радоуица пресвѣтаа дѣво. радоуица израствившиа гроздо таннын. радоуица дѣверъ небеснаа. радоуица коупино несопалнаа. радоуица и радости наполняетса свѣте веселиреннн. радоуица весѣхо радости. радоуица апостолюмо радованне. радоуица хр(и)стианолю весѣло застоупленне. радоуица предостателнице весѣло чтоушило ти.

Р, Х1: Славословіе великое, и от[ь]пвс(ть): На литурги. Бл(а)женна от[ь] канона с(в)а(т)аго пѣснь ꙗ. и ѿ. Прок(и)мень, Гласъ ѧ. Возвеселитса праведникъ ѿ г(о)с(по)дѣ, и оуповаетъ на него. С[ты]х[ь]. Оуслыши б(о)же гласъ мой внегда молити мн са къ тебѣ. Ип(о)с(то)ль, ко галатомъ, зачало ꙗ: Аллелїа, глас ѧ. Праведникъ яко финїѣ процвѣтетъ: Стїхъ: Насажденъ въ домъ г(о)с(под)ьни. еу(а)г(е)лїе от[ь] Іоанна зачало: лѣ: ѿт[ь] полв. Причastenъ: Бъ память вѣчнѣю.

У Х другом руком касније додато испод: на литурги еу(а)г(е)лїе м[а]ф[ен], гл[ава] рѣ.

19. ПРИЛОГ 4. ПРОЛОШКО ЖИТИЈЕ СВЕТОГ КРАЉА МИЛУТИНА
Манастир Хиландар, број 479, 146–23а

(146) М(ѣ)с(е)ца ѿктом[ь]врїа⁹⁰¹ ,ѿ,⁹⁰² иже въ с(вє)т(и)хъ, и⁹⁰³ въ бл(а)гоучьстїи
вєлнкы.⁹⁰⁴ и въ м(н)л(о)сти нзєщнїи,⁹⁰⁵ б(о)гоноснаго стефана,⁹⁰⁶ правєщаго скѣп'три⁹⁰⁷
и⁹⁰⁸ краљєв'ства въсе⁹⁰⁹ срьбьскыє зємліє, и помор'скыє.⁹¹⁰

С[ты]х[ь],⁹¹¹ Въ славѣ || (15а) славоу стежа прѣславноую стефань,
С[ты]х[ь],⁹¹² И вѣнцємь, вѣчннїє вѣнце наслѣдова на н(є)б(є)сѣхъ.
Въ ,ѿ, ѿт[ь] житнїа исходить статїє приємліє⁹¹³
н(є)б(є)сныхъ степень б(о)ж(ь)ствныхъ стефань:~

Съи же въ с(вє)т(и)хъ и⁹¹⁴ въ бл(а)гоучьстїи вєлнкын. и въ м(н)л(о)сти богатыи ***б(о)гоносныхъ стефань.
быс(ть) прѣвѣноуць иже въ с(вє)т(и)хъ вєлнкомъ и мѣроточивомъ смєонъ немани.⁹¹⁵ п[о]добно⁹¹⁶ тако ѿт[ь]
їєсѣєва⁹¹⁷ корѣнїє ѿт[ь]раслн б(о)госаждєннїє вѣтвн. лозь бл(а)гоучьстнїа, израствнвшн намъ вєлнкаго въ с(вє)т(и)хъ
и свѣтлаго въ с(вє)т(и)чєлєхъ б(о)гоноснаго **савоу.⁹¹⁸ и б(о)годарован'нааго и прѣвокѣн'чал'наго⁹¹⁹ краља стефана.
въсен срьбьскон и помор'скон зємлн. еже г(лаго)лєт се дѣоклнтїа, дал'матїа, травоу'нїа.⁹²⁰ къ западоу прилєжєщє⁹²¹
тako ѿ мнозѣ. съ въ бл(а)гоучьстїи вєлнкъ бѣ, ѿт[ь] лозн бо гроздь явлєашє с(є). ѿт[ь] сєго же намъ нзрастє *нє
оу'н'шн⁹²² въ добродѣтєлєх[ь] родитєлєн своихъ оурошь краљь. нгоже г(лаго)лють⁹²³ || (15б) по понзкѣствован'номъ
нмєню хрѣпав'ць.⁹²⁴

⁹⁰¹ Г: ѿхтоу'врїа.

⁹⁰² Н –3, Н, Ср + памєт(ь); С: въ тѣждє д(ь)нѣ, памєть; Р, Х1 + д(є)нѣ.

⁹⁰³ Р, Х1 –1.

⁹⁰⁴ Н, С, Ср: вєлнкааго.

⁹⁰⁵ Н, С: нзєщнаго; Ср: н свєщєннаго н.

⁹⁰⁶ Р, Х1 + мнєстннѣ.

⁹⁰⁷ Г, Н, С, Ср, Р, Х1: скѣп'три.

⁹⁰⁸ Н, С, Р, Х1 –1.

⁹⁰⁹ Н: всє; Ср: всєн.

⁹¹⁰ Р, Х1: 2, 3, 1.

⁹¹¹ Ср: Стефань.

⁹¹² Г, Н, С, Ср, Р, Х1 –1.

⁹¹³ Ср: приємлєть; Р, Х1 + на.

⁹¹⁴ Г, Р, Х1 –3.

⁹¹⁵ С: неманїє.

⁹¹⁶ Г, Н, С + бо.

⁹¹⁷ Г, С: єсєѡва.

⁹¹⁸ Г: савы.

⁹¹⁹ Г, Н: прѣвокєн'ч(а)ннаго.

⁹²⁰ Р, Х1 ↔.

⁹²¹ Р, Х1 + ѡбладєющѣ.

⁹²² *Х: нє оуро'н'шн; Н: ннчнл' жє мьн'шн; Р, Х1: нєхъждшїй.

⁹²³ Р, Х1 –1.

⁹²⁴ Р, Х1 + ндрїцѣють.

Ище и мнмотече нас(ь) слово иже прежде(е)ченнаго нами⁹²⁵ краля оуроша. двою⁹²⁶ братъ его иже прѣжде сего скѣфтри⁹²⁷ кралявства правеша.⁹²⁸ г(лаго)лю радослава и владислава. ѿ них[ь] же намъ слово ни едино сънискателно боудеть. настояцими тако ѿ мнвозѣ ислараг'дом(ь) вѣн'це красити тышател'но да биваетъ.⁹²⁹

Съи⁹³⁰ же прѣжде нами р(е)ченны⁹³¹ оурошь краля⁹³² яви се тако маслина пл[о]довита,⁹³³ истатаюши намъ масло м(н)л(о)сти б(о)жїе. ѿт[ь] елени бо мнвогочьстниіе и прѣкрасныіе порожденїе намъ яви се. тако ѿт[ь] едема двѣ рѣцѣ исходеша *напонише землю ѿт(ь)чства своего. и тако ѿт[ь] круга сл(ь)н(ь)чнаго двѣ лъчи сияюще⁹³⁴ и⁹³⁵ ср[ь]д[ь]ца людїи свонх[ь] просвѣщаюши,⁹³⁶ в'сакыми добродѣтел'ми свонми:⁹³⁷

Сни⁹³⁸ прѣсвѣтла и⁹³⁹ чьстнаа и мнвогохвалнаа двонца⁹⁴⁰ и самобрата, именов' же и н'равомъ, паче же и дѣломъ.⁹⁴¹ ѿ сих[ь] намъ слово да речесть:⁹⁴²

Стефанъ⁹⁴³ иже и старѣи братъ быс(ть). и такоже ѿл'бичан (1 ба) въ дрѣвнихъ ц(а)рехъ⁹⁴⁴ есть. прѣвааго⁹⁴⁵ с(ы)на своего ц(а)р(ь)скою багреницею и вѣн'цемъ оувезати,⁹⁴⁶ и⁹⁴⁷ именов' ц(а)рьскимъ оукрашати. сице и ѿ стефанъ,⁹⁴⁸ скѣфтри⁹⁴⁹ кралявства⁹⁵⁰ въсприє.⁹⁵¹ *не малъ же вѣрменю, скѣфтри⁹⁵² правешоу. прѣд[ь]лагаем' же ѿ моужи слово не оного похваляюще. сего же охъждаемъ. ни сего же похваляюще, оного же охъждаемъ.⁹⁵³ не несуща ѿ них[ь] съпнсоюши.⁹⁵⁴ недостатъчн' бо оумъ н(а)шь тако страст'нь и нечїстъ, и непостиж'нь из'г(лаго)лати. неоскъдни бо соутъ они н(е)б(е)сныхъ похвалъ б(о)ж(ь)ствныхъ, въквѣ и агг(е)льскихъ:

⁹²⁵ Г, Ё: прѣжде нами р(е)чен'наго.

⁹²⁶ Г, Ё: двѣю.

⁹²⁷ Г, Ё, Р, Х1: скѣп'тры.

⁹²⁸ Ё: правешоу.

⁹²⁹ Р, Х1: да потшнмса.

⁹³⁰ Г, Ё: съ.

⁹³¹ Р, Х1: иже нами преждереченный.

⁹³² Р, Х1 ↔.

⁹³³ Р, Х1: 3, 4, 5, 1,2.

⁹³⁴ Г: лъче сіающїи.

⁹³⁵ Г –1.

⁹³⁶ Ё: просвѣщающе.

⁹³⁷ *Р, Х1 ∅.

⁹³⁸ Г: сїа; Р, Х1: двонца.

⁹³⁹ Р, Х1 –1.

⁹⁴⁰ Р, Х1 –1.

⁹⁴¹ Р, Х1 + иже всакими добродѣтелми свонми, напониша землю отечества своего, и таково ѿ круга солнечнаго двѣ лъчи сіающїа, с[е]рдца людїей свонхъ просвѣтиша.

⁹⁴² Г, Р, Х1: т(е)честь.

⁹⁴³ Ё + рекомыи драгѣтинь.

⁹⁴⁴ Г, Ё: ц(а)рь; Р, Х1: 2, 3, 4, 1.

⁹⁴⁵ Р, Х1: первороднаго.

⁹⁴⁶ **С ∅.

⁹⁴⁷ Г –1.

⁹⁴⁸ Ё, С –2 + съ.

⁹⁴⁹ Г, Ё, С, Р, Х1: скѣп'три.

⁹⁵⁰ Р, Х1: ц(а)р(ь)ствїа.

⁹⁵¹ Ё, С: въ прѣвхъ въспрїемлетъ; Р, Х1 –1.

⁹⁵² Г: скѣп'три; Р, Х1: сїа.

⁹⁵³ Г –7.

⁹⁵⁴ Г: съпнсюще.

Сын⁹⁵⁵ же дос(то)хвалны мзжъ⁹⁵⁶ аще и *въ багрѣницеѡдѣань бѣ,⁹⁵⁷ и хлааидою обложено, и вѣн'цемъ оукрашенъ. явлаше с(е) тако ѡ мнѡзѣ бл(а)городнѣимъ и въсѣмъ зрещимъ юго малимъ же и великимъ.⁹⁵⁸ нь⁹⁵⁹ паче⁹⁶⁰ внѣтрннми нже⁹⁶¹ б(ог)ъ єдиноумъ⁹⁶² явлашею бѣ. прѣсвѣтлѣ⁹⁶³ и прѣкраснѣ,⁹⁶⁴ д(оу)шею же и тѣломъ(ь), и всакыми добродѣтел'ми⁹⁶⁵ сияе.⁹⁶⁶ *въсегдашнимъ постомъ,⁹⁶⁷ и || (16б) в'сацѣмъ въздрѣжаніемъ. въсеношнымъ б'дѣннємъ.⁹⁶⁸ непрѣстанными м(о)л(н)твами. честими колѣнопрѣклананіи.⁹⁶⁹ низоулеганіи. въсегда соупрѣжницѡмъ съ собою память сьмрътнѡю. *сльзныѣ источники топлїи проливаше.⁹⁷⁰ по б(о)ж(ь)ствномъ д(а)в(н)дѡ, оутрѣдихъ се⁹⁷¹ *въ въздыханіи моємъ.⁹⁷² и измыю на в'сакоу ношъ ложе мое. слъзми мои постелею мою омоютю. *нѣкакъ врагъ своимъ тѣлоу⁹⁷³ явлаше с(е), нем(н)л(о)стивъ, и неоум(о)лимъ, възданѣ тѣлѣ тако бесплътнѣ показоваше се. нь невъз'можно єс(тъ) градъ врѣхъ.⁹⁷⁴ горы оукрыти се.⁹⁷⁵ ни свѣтланикъ под[ь] сподомъ крыти се. нь свѣтити на свѣщ'ницѣ добрыми дѣлы ихъ, и по г(осподь)ню словеси славеших[ь] ме прославлю.⁹⁷⁶

Съ же с(вє)ты нами реченныи. равно житию⁹⁷⁷ агг(е)льскомоу бивъ,⁹⁷⁸ и агг(е)льскомоу сп[о]добляетъ⁹⁷⁹ се образъ.⁹⁸⁰ *именемъ нарицаетъ се фєоктисть.⁹⁸¹ ѡт[ь] житиѡ же⁹⁸² исходитъ⁹⁸³ паче⁹⁸⁴ и⁹⁸⁵ трѡдовъ въ прѣмирнаѡ селенїѡмъ же и ралчитель (17а) бѣ.⁹⁸⁶ трѡдѣ⁹⁸⁷ плодъ своих[ь] събрати роукоети:

955 Г: Сь; Р, Х1: но сей.

956 *Н, С: Ихъ же и праве врѣмене мнѡго велїѡ и достохвалнаѡ дѣла въ такоуѣмъ образѣ прѣбывае исправн.

957 *Н, С: багреницею одѣань.

958 Р, Х1 + не внѣшнимъ оукрашеніемъ.

959 Н, С + мнѡго.

960 Н, С + мнѡжае.

961 Р, Х1: израдствн.

962 Р, Х1 ↔.

963 Н, С: прѣсвѣтлѣ.

964 Н: прѣкраснѣ; С: краснѣ.

965 Г, Н, С: добрїими дѣлы.

966 Н, С + бѣше.

967 Н, С: Постомъ (С: потомъ) же оубо въсегдашнимъ(ь).

968 Н, С + и.

969 Н, С, Р, Х1 + и.

970 *Р, Х1: и теплыѡ слезъ источники изливаше.

971 Н, С + г(лаго)лїе.

972 *Г, С: въздыханіемъ моимъ; Р, Х1: въздыханіемъ.

973 Р, Х1 ↔.

974 Г: врѣхъ.

975 ***Ср Ѳ.

976 Р, Х1 –7.

977 Р, Х1: равножитель.

978 *Н, С: И сице творе нем(н)л(о)стивъ нѣкакъ и неоумолимъ врагъ своемоу явлаше се тѣлоу, бесплътныхъ житїе въмрътвѣнїемъ поноуждае себе исправити тѣлеси, да якоже градъ врѣхоу горы стоє (С+ нь) явланъ бѣ и свѣтланикъ на свѣщ'никъ положъ се свѣтлѣ свѣтѣше по г(осподь)ню словеси. Сице и съ нами реченныи равноагг(е)льно житїе поживъ.

979 Н, С: спод(о)бль.

980 Г + и.

981 *Н, С: Драгоутина нде фєоктїстѡмъ(ь) измѣнивъ. И добродѣтелными дѣлы мнѡгими и исправленїи просїавъ.

982 Н, С –1.

983 Ср + и.

984 Н, С –1.

985 Ср –1.

986 Ср: бивъ + Ть.

987 С: трѡди.

С(вє)тыне же мощи его погребают⁹⁸⁸ се, съ великою⁹⁸⁹ чьстнью. *҃҃ал'мы и п'ѣнїи.⁹⁹⁰ въ храмѣ⁹⁹¹ великом(оу)ч(е)н(н)ка х(р)исто(в)а геворгїа. иже от[б] прѣродителен его *сзданныи монастырь въ⁹⁹² мѣстѣ нарицаем⁹⁹³ рась. Нъ ѡ х(р)исте⁹⁹⁴ безд[б]но соудбамь, неизрече⁹⁹⁵ промисль сълюотрениа твоего. какоже[е]⁹⁹⁶ иногда от[б] тврдаго и жестокаго камене источилъ еси слад'кыи воды въ пьстыни людемь і(ср)аильтьскымь.⁹⁹⁷ сице⁹⁹⁸ с(вє)тыне его мощи⁹⁹⁹ сзхне¹⁰⁰⁰ измьждьлыи, мїроточивнїи намь подалъ еси¹⁰⁰¹ от[б]чьствоу его. бл(а)гооуханїа и цѣлвы сконмь люд'мь неосквдно¹⁰⁰² подае.¹⁰⁰³ тако вѣсть б(о)гь свое оугодникы славити. праведници бо въ вѣкы живють. зде же съставимь теченїе слова ѡ братѣ с(вє)т(а)го. настоущими же,¹⁰⁰⁴ да тръжьствоуемь, и слово да плетемь:~

Б(о)ж(ь)ствьны же¹⁰⁰⁵ стефань, иже из дѣтская именоваше с(е) мнлоутинь. по истинѣ мнль бѣаше¹⁰⁰⁶ б(о)гь, и ч(а)овѣ)ком(ь). || (17б) нъ за еже томъ прѣкрасноу б(о)г(о)у являше с(е) от[б]¹⁰⁰⁷ юности како ц(а)р(ь)скон оутварин.¹⁰⁰⁸ рогъ съвыше излнн на ц(а)р(ь)скын връхъ его¹⁰⁰⁹ масла, по дрѣвнемь д(а)в(н)доу.¹⁰¹⁰ и вѣнцемь и¹⁰¹¹ именемь оувезе главъ его.¹⁰¹² вѣнчникъ же¹⁰¹³ именяет се стефань.¹⁰¹⁴ съ оубо вышер(е)ченны моужь мнгоъ являше с(е) въ бл(а)гочьстїи. б(о)говомаз'нивъ ницелюбивь.¹⁰¹⁵ мѡжьством(ь) прѣоукрашенъ аще инь кто.¹⁰¹⁶ колникыхъ похвалъ дос(то)инь стефань, дивни стефань. слад'кы стефань, прѣвизешнїи стефань.¹⁰¹⁷ б(о)гом(о)удрын, и¹⁰¹⁸ б(о)гоноснїи. иже довлест'внъ въ всакихъ оберѣте се. въ зем'льномь¹⁰¹⁹ воин'ствѣ моужьством(ь), оудивленъ¹⁰²⁰ сказа се. правдою и вѣрою оукрашаемь. м(н)л(о)стнью и щедротами нищих[б] оубожае.¹⁰²¹ храмн

⁹⁸⁸ Г: погрнбают(ь).

⁹⁸⁹ Ср: васакою.

*⁹⁹⁰ Ср: и ҃҃алмопеннемь.

⁹⁹¹ Г: храмъ; ҃, С, Ср + с(вє)т(а)го.

⁹⁹² *҃҃, С: сзданнымь монастырн на; Ср: сзданыи монастырь ва.

⁹⁹³ ҃, С: нарицаемь(ь); Ср: нарицаемь.

⁹⁹⁴ Ср + и.

⁹⁹⁵ Ср: неизречениа.

⁹⁹⁶ ҃ -4.

⁹⁹⁷ Р, X1 ↔.

⁹⁹⁸ С + и.

⁹⁹⁹ Г, ҃, С, Р, X1 ↔.

¹⁰⁰⁰ Г, ҃, С, Ср + и.

¹⁰⁰¹ Р, X1: 2, 3, 1.

¹⁰⁰² Ср: 2, 5, 4, 1, 3, 6.

¹⁰⁰³ Ср: подавае.

¹⁰⁰⁴ Ср -1.

¹⁰⁰⁵ С, Ср -1.

¹⁰⁰⁶ Ср: бешє.

¹⁰⁰⁷ С -1.

¹⁰⁰⁸ Г: ц(а)р(ь)ско оутварїе; ҃, С: ц(а)р(ь)ское оутварїе.

¹⁰⁰⁹ Г: тн.

¹⁰¹⁰ Р, X1: 6, 7, 8, 9, 1, 2, 3, 5, 4.

¹⁰¹¹ ҃, С -1.

¹⁰¹² Г: твою.

¹⁰¹³ Р, X1: бо.

¹⁰¹⁴ Р, X1: 4, 1, 2, 3.

¹⁰¹⁵ Р, X1 + и.

¹⁰¹⁶ Р, X1 + и.

¹⁰¹⁷ Ср + сладки.

¹⁰¹⁸ Ср -1.

¹⁰¹⁹ Г: зем'льнемь.

¹⁰²⁰ Ср: вдивленъ и мѡжаствомь.

¹⁰²¹ Ср: вбожда.

б(о)ж(ь)ствъныѣ по въс[оу]доу наздаѣ.¹⁰²² по конюмоуждо моужа сего добродѣтель неѣтъ кс(тъ) г(аго)лати, оудльжет' бо повѣсти врѣме. ѡт[ъ] мноугыхъ бо¹⁰²³ малаа¹⁰²⁴ въспоменѣмь. сын же познаваше се бл(а)гочьстїа домь.¹⁰²⁵ || (18а) прѣмоудрости скровице. м(н)л(о)стинѣ богатъство. цр(ь)квямь здатель¹⁰²⁶ несытънь:

Бъ¹⁰²⁷ синансцѣи горѣ идеже б(о)говидьць моу'си зрѣше коупинъ огнѣмь горещъ и неопалаемъ. мноужество¹⁰²⁸ богатъства домъ прѣс(вѣ)тыне б(о)городице¹⁰²⁹ приложивъ и украсивъ. и въ тонждѣ лаврѣ въ немь прьком(оу)т(ѣ)н(и)ка¹⁰³⁰ стефана ѡт[ъ] основанїа чьстнь храмь въздвиже, и оукраси:

Бъ с(вѣ)тѣмь¹⁰³¹ же градѣ идеже вол'ныне стр(а)сти вл[а]д[ы]ка нашъ под[ъ]ѣтъ. б(о)ж(ь)ствъныѣ цр(ь)квы оукраси и ѡдари. и¹⁰³² бесплътнымь¹⁰³³ ѡт[ъ] основанїа чьстнь ѡбитѣль въздвиже. и свѣтло украси, и инсокы състави¹⁰³⁴ и приложи же ѡ нвжд[ъ]нихъ потрѣбахъ[ъ] жити и питати се:

Бъ кон'стантиновѣ же градѣ кто нзр(ѣ)четъ санкы *създа, и назда¹⁰³⁵ б(о)ж(ь)ствъныѣ цр(ь)кви.¹⁰³⁶ храмн страннимь въ оупокоенїе, и болнимь въ сынаб'дѣнїе и исцѣленїе.¹⁰³⁷ тако и до д(ь)н(ь)сь свщимь тамъ¹⁰³⁸ видимо кс(тъ). тако¹⁰³⁹ не именовати се ни единомъ¹⁰⁴⁰ прѣжде бившихъ[ъ] бесн'сл'нымь¹⁰⁴¹ болницамь, разкѣ с(вѣ)т(а)го || (18б) краала. мноугыне ѡт[ъ]твдоу¹⁰⁴² бл[а]г[о]дѣти присъвькоупивъ. и своен главѣ соугоубы¹⁰⁴³ вѣн'це наложилъ¹⁰⁴⁴ ѡт[ъ]¹⁰⁴⁵ м(н)л(о)сти б(о)жїе:¹⁰⁴⁶

Бъ горѣ ж[е]¹⁰⁴⁷ афон'сцѣи не бити ни единомъ монастирѣ,¹⁰⁴⁸ югож[е] не ѡдари и¹⁰⁴⁹ приложи¹⁰⁵⁰ съсоудн цр(ь)ковнымь.¹⁰⁵¹ и всакымь¹⁰⁵² богатыми потрѣбамь им'же¹⁰⁵³ на ноужд[н]оу потрѣвъ питати се:~¹⁰⁵⁴

¹⁰²² Г, Р, X1: назидает; Ъ, С: наздавае.

¹⁰²³ Г, Ср -1.

¹⁰²⁴ С: мала.

¹⁰²⁵ Ср ↔.

¹⁰²⁶ Ср: саздатель.

¹⁰²⁷ Ср: На.

¹⁰²⁸ Ср: множаствомь.

¹⁰²⁹ Г -1.

¹⁰³⁰ Ср + архидiakона.

¹⁰³¹ Ъ: с(вѣ)тыимь; С: с(вѣ)тын.

¹⁰³² Р, X1 -1.

¹⁰³³ Р, X1 + с(вѣ)тымь.

¹⁰³⁴ Ср: ѡдари иконостаси; Р, X1: сококвпн.

¹⁰³⁵ Ъ, С ↔.

¹⁰³⁶ Р, X1: 4, 5, 1, 2, 3 + н.

¹⁰³⁷ Р, X1: оупокоенїе.

¹⁰³⁸ Р, X1 ↔.

¹⁰³⁹ Р, X1 + н.

¹⁰⁴⁰ Г: єдино.

¹⁰⁴¹ С: безн'сл'ныхъ[ъ].

¹⁰⁴² Р, X1 ↔.

¹⁰⁴³ Г: свгубыне.

¹⁰⁴⁴ Ъ, С: наложи; Ср: наложивъ.

¹⁰⁴⁵ С: въ.

¹⁰⁴⁶ Р, X1: 4, 5, 6, 1, 2, 3.

¹⁰⁴⁷ Ср -1.

¹⁰⁴⁸ Р, X1: 3, 1, 2.

¹⁰⁴⁹ Р, X1 -1.

¹⁰⁵⁰ Р, X1: приложенїемь.

¹⁰⁵¹ С: цр'ковнїе; Р, X1: ц(ѣ)рковныхъ.

¹⁰⁵² С + иннымы.

¹⁰⁵³ С + нмиже.

¹⁰⁵⁴ Р, X1: еще же и нвждныхъ потребахъ къ препитанїю.

Нъ¹⁰⁵⁵ нже¹⁰⁵⁶ ѡт[ъ] прѣродителюи юго създанны монастырь,¹⁰⁵⁷ нарицаемыи хиландарь.¹⁰⁵⁸ ѡт[ъ] основанїа въздвиже¹⁰⁵⁹ цр(ь)ковь. въ нмѣ прѣч(и)стыи и в'сепѣтыи б(о)гом(а)тере. кнже тьчн'ство нигдѣже, тако в'сѣмь¹⁰⁶⁰ зрещимь ю въ оудивленїи и чюдо привлачитъ. пир'гови же и въсацѣми ѡгражден'ми¹⁰⁶¹ оутврьдивь.¹⁰⁶² цр(ь)ков' же и ѡбитѣль инокымь,¹⁰⁶³ въ нмѣ г(оспод)а¹⁰⁶⁴ б(ог)а н(а)шего¹⁰⁶⁵ і(с)оу(са) х(рист)а¹⁰⁶⁶ възн(е)сенїа създавь,¹⁰⁶⁷ и прѣславно оустрон,¹⁰⁶⁸ тврьднми стѣнамн и пир'гови оутврьдивь.¹⁰⁶⁹ прилежешь въскран мора, ндеже и¹⁰⁷⁰ пристанище вышер(е)тннаго монастира хиландара¹⁰⁷¹ биваетъ. метохїи же и пир'гови ѡбил'но || (19а) оустрои прѣждер(е)тннмь монастыром(ь).¹⁰⁷² нм'же ѡт[ъ]твдв и до д(ь)н(ь)сь таже ѡ нвжд[ъ]нихъ потрѣбахъ¹⁰⁷³ жити и питати се:

Въ славоу же и въ¹⁰⁷⁴ велицѣмь градѣ солани. прѣкрасоюю ѡбитѣль създа.¹⁰⁷⁵ цр(ь)к(о)въ же прѣславнв прѣс(в)етѣи тронци,¹⁰⁷⁶ въсегдашнїе б(ог)в славословіе сътвори. храми же величѣством(ь) и добротою оустрои, тако не бити таковымь тьчн'ством(ь)¹⁰⁷⁷ въ том'же¹⁰⁷⁸ славномь градѣ. Гробь¹⁰⁷⁹ великом(оу)ч(е)н(и)ка х(ристо)ва¹⁰⁸⁰ димитрїа оукрашает(ь) златнми¹⁰⁸¹ и сребрннми¹⁰⁸² въѡбраженыхъ¹⁰⁸³ дьскамн. такожде и съсоуди цр(ь)ковнмн и инимн богатымн потрѣбамн. и по в'сѣхъ прочнх[ъ] монастырох[ъ] неосквдны¹⁰⁸⁴ богатодатель въсѣмь¹⁰⁸⁵ познаваше с(е):

¹⁰⁵⁵ Н, С, Р, X1 + н.

¹⁰⁵⁶ Ср: еже.

¹⁰⁵⁷ Н, С: създанным(ь) монастири.

¹⁰⁵⁸ С: нарицаемымь монастири хиландары.

¹⁰⁵⁹ Р, X1 + н.

¹⁰⁶⁰ Н, С: въсѣхъ.

¹⁰⁶¹ С: ѡграждени.

¹⁰⁶² Ср ↔.

¹⁰⁶³ Р, X1: 4, 5, 3, 1.

¹⁰⁶⁴ Г, С + н.

¹⁰⁶⁵ Р, X1 ↔ + н.

¹⁰⁶⁶ Р, X1 + преславнаго.

¹⁰⁶⁷ Ср ↔.

¹⁰⁶⁸ Г, Н, С, Р, X1 + н.

¹⁰⁶⁹ Н, С, Р, X1: оутврьди.

¹⁰⁷⁰ Ср –1.

¹⁰⁷¹ Ср: 2, 3, 4, 1.

¹⁰⁷² Р, X1: 3, 4, 1, 2.

¹⁰⁷³ Г + н.

¹⁰⁷⁴ С, Р, X1 –1.

¹⁰⁷⁵ Р, X1 + н.

¹⁰⁷⁶ Н, С, Ср + въ.

¹⁰⁷⁷ Г: тачн'ство; С: тьчн'ством[ъ]; Ср –1.

¹⁰⁷⁸ Г, Н, С: томже.

¹⁰⁷⁹ Н, С + же; С, Ср + с(в)ет(а)го.

¹⁰⁸⁰ Ср –1.

¹⁰⁸¹ Г: златымь.

¹⁰⁸² Г: сребрннм[ъ].

¹⁰⁸³ Н: въѡбражеными; С –1.

¹⁰⁸⁴ С: неосквднъ.

¹⁰⁸⁵ Н, С –1.

Съ¹⁰⁸⁶ и въ словѣшии градъ сѣроу ч(ь)стнзю обитѣль сътварак¹⁰⁸⁷ ч(ь)стномъ пр(о)рокъ и¹⁰⁸⁸ пр[ѣ]д[ѣ]т[ѣ]чи и кр(ь)стн(ѣ)лю іоаннъ.¹⁰⁸⁹ ч(ь)ст(ь)нын ликъ иночьскни съставляк,¹⁰⁹⁰ въ в'сегдашнѣк б(о)г(у)у славословіе.

Сиков' же ть моужь познаваше с(ѣ),¹⁰⁹¹ вѣторїи іосифъ неосквднн¹⁰⁹² богатожитодатель.¹⁰⁹³ *он' же¹⁰⁹⁴ домородннм(ь)¹⁰⁹⁵ || (19б) іср(ан)лѣтвом(ь)¹⁰⁹⁶ податѣль¹⁰⁹⁷ бѣаше: съ же не тькмо своимъ нь и твждимъ и иноплѣнннмъ. неосквд'нь богатоделатель бѣ дльгы роуки своѣ¹⁰⁹⁸ прострѣтнѣмъ.¹⁰⁹⁹ нигдѣ же градъ и страни,¹¹⁰⁰ и¹¹⁰¹ иночьскых[ь] съставленїа обитѣли,¹¹⁰² ндѣже несквд'ны и¹¹⁰³ прѣобилнїи¹¹⁰⁴ *богати делатель в'сѣмъ показоваше с(ѣ).¹¹⁰⁵

Снѣ же сице въ твждихъ странахъ. въ своен же землн ѡт(ь)чѣства своѣго. кто¹¹⁰⁶ изыттетъ и изыг(аго)летъ б(о)ж(ь)ствныхъ цр(ь)к(о)въ назданїа.¹¹⁰⁷ храмъ чѣстьнь б(о)г(о)ви себе сътворивъ. *по сел' же¹¹⁰⁸ храмн и¹¹⁰⁹ б(о)ж(ь)ствныѣ¹¹¹⁰ обитѣли¹¹¹¹ неситно б(о)г(о)ви¹¹¹² съдѣвак.¹¹¹³ аще по *единомъ начнѣ¹¹¹⁴ въ¹¹¹⁵ повѣсть прѣд[ѣ]лагати, постигнїет' ме лѣто сповѣдоующа. ноужда же привлачитъ¹¹¹⁶ ндеже с(вѣ)тыѣ мошн иго¹¹¹⁷ лежеть ѡт[ь] снх[ь] ѡт[ь] чѣсти вѣспоменѣмъ.¹¹¹⁸

¹⁰⁸⁶ Г, С, Р, Х1: Нъ.

¹⁰⁸⁷ Г, Ъ, С, Ср: сътвараетъ.

¹⁰⁸⁸ Ср, Р, Х1 –1.

¹⁰⁸⁹ Р, Х1 + н.

¹⁰⁹⁰ Г, С, Ср: съставлякѣтъ.

¹⁰⁹¹ Р, Х1 + ѡкѡ.

¹⁰⁹² С: нескоуданын.

¹⁰⁹³ Р, Х1 + паче же и превосхождаше того.

¹⁰⁹⁴ *С: нь онъ.

¹⁰⁹⁵ С + тькмо.

¹⁰⁹⁶ Р, Х1: точню м(н)л(о)стивъ.

¹⁰⁹⁷ Ср –1.

¹⁰⁹⁸ Р, Х1 ↔.

¹⁰⁹⁹ С + н.

¹¹⁰⁰ Ъ: страноу; С: нстранѣ.

¹¹⁰¹ Г, Ср –1.

¹¹⁰² Ъ, С: съставленїи обитѣль + изъостави.

¹¹⁰³ Р, Х1 –1.

¹¹⁰⁴ Р, Х1 + н.

¹¹⁰⁵ *Ъ, С: богатоделатель своихъ бл(а)годѣнствїи изъобил'ство не прѣподае бѣ. И.

¹¹⁰⁶ С –1.

¹¹⁰⁷ Г: назда; Ср: созданнїа; Р, Х1 + первѣе бо.

¹¹⁰⁸ *Ъ, С: нь оубо.

¹¹⁰⁹ Г, С –1, Ср –2.

¹¹¹⁰ Р, Х1 + н.

¹¹¹¹ Ъ, С + иже.

¹¹¹² Г + с(ѣ)вѣ.

¹¹¹³ С + вѣше, Ср: саделае; Р, Х1 + н.

¹¹¹⁴ *С: єдиначнѣ.

¹¹¹⁵ Г, Р, Х1 –1.

¹¹¹⁶ Ъ, С + ѡбаче еже (С –1) о обитѣли его с(вѣ)тѣи.

¹¹¹⁷ Г –1; Ср ↔.

¹¹¹⁸ Ъ, С: вѣспомѣноути.

Сътвори же лавръ въ имѣ пръвом(оу)ч(е)н(и)ка и архидіакона стефана. въ¹¹¹⁹ мѣстѣ прѣизешиимъ и оудобреннимъ. еже¹¹²⁰ и тѣ истичиущих[ь] бесчисльномъ(ь)¹¹²¹ врѣшихъ водь¹¹²² именована се баньска. ¹¹²³ кто изр(е)четъ или исповѣсть такоу(а) обитѣли прѣкрасноу, и прѣдивноу състроению. ¹¹²⁴ Б(о)ж(ь)ствннью¹¹²⁵ цр(ь)ковь прѣкраснымъ и разлнчнмъ¹¹²⁶ драморіемъ оупьстривъ. ¹¹²⁷ златомъ же и серебромъ(ь) бесчисльно¹¹²⁸ б(о)ж(ь)ствннѣ икони въображае. ¹¹²⁹ не тѣкъмо икони, нъ и стѣны златомъ(ь) оушасниае. ¹¹³⁰ ѿ трапезѣ же и ѿ прочнх[ь] келнх[ь] и в'сего монастыра съставленна, и оукрашенна. аще по единомъ кождо¹¹³¹ чина въ повѣсть прѣд[ь]ложимъ. многымъ невѣрна възнепщуют¹¹³² се. съпроста рекъ¹¹³³ нигдеже таковои красотѣ и свѣтлости истѣк'мненіе. ¹¹³⁴ еже¹¹³⁵ въсакъ оумъ и видъ къ¹¹³⁶ здивленію и чюдоду **привлачить.

Малѣмъ¹¹³⁷ же нас(ь) слоко не мнмотече,¹¹³⁸ идѣже прѣродителнхъ¹¹³⁹ него с(в)етые и¹¹⁴⁰ мѣроточивые и чюдотворивіе мощи лежеть. г(лаго)лю иже въ с(в)ет(ь)хъ¹¹⁴¹ и въ б(о)ж(ь)ствннх(ь) великнх[ь], мѣроточиваго сѣмешна, и чюд[о]творнваго савн. гробъ нх[ь] с(в)етын бесчисльнымъ¹¹⁴² *златомъ же¹¹⁴³ и серебромъ(ь)¹¹⁴⁴ дыщице въображае *оковавъ, и¹¹⁴⁵ прѣславно зстроивъ. ¹¹⁴⁶ кан'днли же и поликан'днли прѣизобилно златнми и сребрннми б(о)ж(ь)ствннью || (20б) цр(ь)ковь¹¹⁴⁷ свѣтло оукрасивъ¹¹⁴⁸ с(в)ещен'ннми съсди и иинми разлнчнми потрѣбамн¹¹⁴⁹ богатно одаривъ. ¹¹⁵⁰ тако въсѣмъ зрещимъ¹¹⁵¹ въ здивленіе прѣзѣлано и чюд[о] привлачить. ¹¹⁵² и

¹¹¹⁹ Р, Х1: на.

¹¹²⁰ Г: иже.

¹¹²¹ Ъ, С: ради и изъобилннхъ.

¹¹²² Г + н.

¹¹²³ Ъ, С, Р, Х1 + н, Р, Х1 ↔.

¹¹²⁴ Г: сътвореніе, Р, Х1: оустроеніе.

¹¹²⁵ Ъ, С + во.

¹¹²⁶ Ср –2.

¹¹²⁷ Ъ, С, Р, Х1: оупьстри.

¹¹²⁸ Ъ, С: бесчисльномъ.

¹¹²⁹ Ъ, С: въобрази; Ср: ваобража, Р, Х1 + н.

¹¹³⁰ Ъ, С: оушасни.

¹¹³¹ Ъ: коегожде; С: коегождо.

¹¹³² С, Ср: възнепщвет.

¹¹³³ Ъ, С: же ѣс(ть) рещи, Р, Х1: просто рещи.

¹¹³⁴ Г, С: истѣк'мненіе, С + мощно ообрѣсти се; Ъ: стѣк'мненію + ообрѣсти се мощно; Р, Х1: ообрѣсти се.

¹¹³⁵ Ъ + н.

¹¹³⁶ Р, Х1: во.

¹¹³⁷ Г: Малѣмъ.

¹¹³⁸ Р, Х1 ↔.

¹¹³⁹ Г, Ср: прѣродителіе; С, Р, Х1: прѣродителн.

¹¹⁴⁰ Р, Х1 –1.

¹¹⁴¹ Р, Х1: 4, 1, 2, 3.

¹¹⁴² Г, С: бесчисльном[ь].

¹¹⁴³ Ср ↔.

¹¹⁴⁴ *С: серебромъ же и златомъ.

¹¹⁴⁵ Р, Х1 –1.

¹¹⁴⁶ *С: окова. и прѣслав'нь оустрон.

¹¹⁴⁷ Р, Х1: 2, 3, 4, 5, 1.

¹¹⁴⁸ С: оукраши + н.

¹¹⁴⁹ С + сѣю.

¹¹⁵⁰ С: одарн.

¹¹⁵¹ С: въсѣх[ь] зрещнх[ь].

¹¹⁵² С: привлачнти, Р, Х1: приводнтиса.

всѣмъ¹¹⁵³ непщюущимъ,¹¹⁵⁴ яко въ д(ь)ни с(вѣ)т(а)го безмѣрномоу златъ же¹¹⁵⁵ и сребрѣ само¹¹⁵⁶ ѿ себѣ ѿт[ь]
землю издавающн¹¹⁵⁷ се. по¹¹⁵⁸ б(о)ж(ь)ствномъ г(а)сѣ иже¹¹⁵⁹ пр(о)рокѡмъ г(а)голави,¹¹⁶⁰ моѣ¹¹⁶¹ сребро¹¹⁶² моѣ¹¹⁶³
злато;¹¹⁶⁴ нъ¹¹⁶⁵ не лихвицею иже снѣ¹¹⁶⁶ злѣ прѣвращающимъ. нъ иже снѣ¹¹⁶⁷ добрѣ строещимъ.¹¹⁶⁸ також[е] и
великы василѣе нас(ь)¹¹⁶⁹ наоучи,¹¹⁷⁰ чрьпаящен се¹¹⁷¹ источници веще истеканнѣ подавають, небрѣгомн же
сыгннвають се.¹¹⁷² боломон' же¹¹⁷³ даиен нищемъ¹¹⁷⁴ б(о)гоу въ земль¹¹⁷⁵ дае. ¹¹⁷⁶ пѣс(ь)н'нопѣв'ць же, бл(а)гъ моужь
вьсь д(ь)нъ мироуе и дае.¹¹⁷⁷ такоу' же съ¹¹⁷⁸ мѣжъ познаваше с(е). правдою¹¹⁷⁹ кротѣстю,¹¹⁸⁰ м(н)л(о)стиннѣю¹¹⁸¹
щедротамн.¹¹⁸² всакымн добродѣтелмн¹¹⁸³ снѣе. по іовоу око слѣпимъ, рѣка нищихъ,¹¹⁸⁴ нога хромиль, ѡ(т)ць
сириль.¹¹⁸⁵ в'сакомъ в'се¹¹⁸⁶ бнль юс(т)ь. и¹¹⁸⁷ над[ь] || (21а) ц(а)рѣствымы и¹¹⁸⁸ иже¹¹⁸⁹ долѣ влѣкочн¹¹⁹⁰
ц(а)р(ь)ствовакь. тѣмъ ц(а)р(ь)ствомъ зем'льнымъ. ц(а)р(ь)ство н(е)б(е)сною¹¹⁹¹ измѣннѣ. и славою, славъ

¹¹⁵³ Р, X1: всѣмъ бо.

¹¹⁵⁴ С: непщевати.

¹¹⁵⁵ Р, X1 –1.

¹¹⁵⁶ С, Р, X1: самъ.

¹¹⁵⁷ С: земли издавающъ.

¹¹⁵⁸ Ср –1.

¹¹⁵⁹ Р, X1 –1.

¹¹⁶⁰ С: г(а)голавшомъ, Р, X1: г(а)голающъ.

¹¹⁶¹ С + юсть.

¹¹⁶² С, Ср, Р, X1 + н.

¹¹⁶³ С + юсть.

¹¹⁶⁴ С + н емъ же хочъ даць ю.

¹¹⁶⁵ Р, X1: обаче.

¹¹⁶⁶ С –1.

¹¹⁶⁷ Р, X1 –1.

¹¹⁶⁸ Ср –5.

¹¹⁶⁹ Р, X1 ↔.

¹¹⁷⁰ Г, Р, X1: оучить.

¹¹⁷¹ Р, X1 + бо.

¹¹⁷² Г: засипают се.

¹¹⁷³ Ср + рече.

¹¹⁷⁴ Г, С, Ср: нищъ.

¹¹⁷⁵ Р, X1: 2, 3, 1.

¹¹⁷⁶ Г, С, Ср, Р, X1: дають.

¹¹⁷⁷ С, Р, X1: милуетъ и дають.

¹¹⁷⁸ Ср: всакъ.

¹¹⁷⁹ Р, X1 + н.

¹¹⁸⁰ Г: кротостію.

¹¹⁸¹ С: милостынѣ + же и, Р, X1 + н.

¹¹⁸² С, Р, X1 + н.

¹¹⁸³ Г, С: добрыми дѣлы.

¹¹⁸⁴ Р, X1 –2.

¹¹⁸⁵ Р, X1 + н.

¹¹⁸⁶ С, Ср: вьсь.

¹¹⁸⁷ Р, X1 –1.

¹¹⁸⁸ Г, С, Ср –1.

¹¹⁸⁹ Р, X1 –1.

¹¹⁹⁰ Г: долъ, Г, С, Ср: влѣкчнми.

¹¹⁹¹ Р, X1 ↔.

нстин'наго б(ог)а н(а)шего. ємѡж[є] ч(ь)стнѣ, ч(ь)стнѣю¹²²⁹ д(оу)шѡ свою¹²³⁰ въ роуцѣ¹²³¹ прѣдасть. житіе же¹²³² вѣкѡпѣ и ц(а)р(ь)ство ѡставивъ, ц(а)р(ь)ствѡ н(є)б(є)сномоу¹²³³ съгражданинъ, и¹²³⁴ сънаслѣдникъ,¹²³⁵ и съжителъ быс(ть):

Ѡ(вє)тыне же моци него погрѣбают¹²³⁶ се съ великою ч(ь)стнѣю¹²³⁷ ѡалмы¹²³⁸ и пѣнїи. въ храмѣ¹²³⁹ прѣвои(оу)ч(є)н(и)ка и архидїакона стефана, нже¹²⁴⁰ ѡт[ь] него създан'ны мѡнастирь¹²⁴¹ ѡкож[є] више оуказа се.¹²⁴² вѣсь же с(вє)щен'ни и¹²⁴³ ннотъскни ликъ. бл(а)городнїи же и вел'мѡжи¹²⁴⁴ съ кнези¹²⁴⁵ люди¹²⁴⁶ мали же¹²⁴⁷ и велици.¹²⁴⁸ вѣси вѣкѡпѣ¹²⁴⁹ ѡт[ь]ходноє провождєніє¹²⁵⁰ над'гробноє ѡт[ь]дающе.¹²⁵¹ ѡт[ь] самнх' же¹²⁵² вѣнтрннхъ оутробою и срд'ць¹²⁵³ || (22а) растръзахоу се,¹²⁵⁴ добраго стронтема¹²⁵⁵ оулишающн се.¹²⁵⁶ снри ѡ(т)ьца, ници богатоделѣа, ал'чюци¹²⁵⁷ питателѣа.¹²⁵⁸ ѡбидни топла¹²⁵⁹ застѣпника. скрѣвни *велнко оутѣшенїє, малод(оу)шнн бл(а)год(оу)шннє. гражданоумъ и посел'никоумъ, бл(а)гооузаконен'но правнлѡ. богати тнхо¹²⁶⁰ оуѡещанїє.¹²⁶¹ вел'мѡжемъ¹²⁶² бл(а)город(ь)ннмъ прѣсвѣтло¹²⁶³ ѡстроєнїє, и оудобрєн'но житннє. воємъ бл(а)гочнн'но

¹²²⁹ Ъ, С –1.

¹²³⁰ Г, Ср, Р, Х1 ↔.

¹²³¹ С: 3, 4, 1, 2.

¹²³² Р, Х1 –1.

¹²³³ Ср –2.

¹²³⁴ Р, Х1 –1.

¹²³⁵ Р, Х1: наслѣдникъ.

¹²³⁶ Г: погрыбают.

¹²³⁷ Ср + и.

¹²³⁸ Г, Р, Х1 –1.

¹²³⁹ Ъ, С: храмѣ.

¹²⁴⁰ Г, Ср + и; Р, Х1 –1.

¹²⁴¹ Ъ, С: създаннѣмъ мѡнастири; Р, Х1: въ созданномъ ѡ негѡ м(о)н(а)стырѣ.

¹²⁴² Ср: вказахоумъ.

¹²⁴³ Г –1.

¹²⁴⁴ Г: вел'мѡжи.

¹²⁴⁵ Ъ, С, Ср + и.

¹²⁴⁶ Ъ, С: люд'мн.

¹²⁴⁷ Р, Х1 –1.

¹²⁴⁸ С: великы; Р, Х1 + и.

¹²⁴⁹ Ъ, С: вѣкоупѣ.

¹²⁵⁰ Р, Х1 + и.

¹²⁵¹ Р, Х1: подающе.

¹²⁵² С, Р, Х1 –1.

¹²⁵³ Ъ, С, Р, Х1: ср(ь)д(ь)цы, Ср: срдцємъ.

¹²⁵⁴ Ср: растрзающе се.

¹²⁵⁵ Р, Х1: пастырѣ.

¹²⁵⁶ С: оулишающе се, Ср: оулишающих се; Р, Х1: лишающєсѣ.

¹²⁵⁷ Г: ал'чны.

¹²⁵⁸ С, Ср, Р, Х1 –2.

¹²⁵⁹ Г, Р, Х1: тепла; Ъ, С: теплаго.

¹²⁶⁰ Р, Х1 –1.

¹²⁶¹ Ср –3.

¹²⁶² Р, Х1 + и.

¹²⁶³ Ср: светло.

хожденіе, и на врагы остро копіе. прѣвос(вети)т(е)люемъ ц(а)р(ь)скага оутварь, и крьмино¹²⁶⁴ 1265 нже¹²⁶⁶ вѣтрѡм(ь) бл(а)год(оу)шнѡ дихающн. ¹²⁶⁷ с(вети)т(е)люемъ велелѣпїе. ¹²⁶⁸ вожднє вожда, и крьмннцн крьмннка. ¹²⁶⁹ и пастрїе съпаствѣннка. ¹²⁷⁰ нже доврѣ паствѣ жьзлом(ь) *пасн¹²⁷¹ вьлкн пагоубннє ѡт[ь]ганяющн. ннокы прѣкрасное съставленїе. и къ б(ог)ѣ дрьзновенїе несоскздноє. с(ве)щенннцн ѡбразъ кротостн, и свѣтозарнн¹²⁷² оумь. и чнстоє¹²⁷³ м(о)л(н)твы каднло¹²⁷⁴ приношенїа. ¹²⁷⁵ съ с(ве)тостню¹²⁷⁶ бо скончавшн¹²⁷⁷ свою жнзнь. съ с(ве)тнмн вьселнл' се кесн. ¹²⁷⁸ с(ве)щенїа и просвѣщенїа, || (22б) испльнь бнк'шн рака моцен твонх[ь].¹²⁷⁹ заре б(о)ж(ь)ствннх(ь)¹²⁸⁰ нсцѣленїн свѣтло прнствпающнмь в'сегда нстачає. стр(а)стн¹²⁸¹ разлнчннх[ь] тмѣ ѡт[ь]гонє,¹²⁸² свѣтѡм(ь) нев(е)терннмь¹²⁸³ нас(ь) просвѣщає. ¹²⁸⁴ нь¹²⁸⁵ оу прѣстола вл[а]д[ь]кн в'сѣхъ¹²⁸⁶ прѣд[ь]стоє, съ агг(е)льскнмн лнкостѡянїн. съ ѡ(т)ьцн¹²⁸⁷ патрїар'хы, ¹²⁸⁸ пр(о)рокы, ¹²⁸⁹ ап(о)с(то)лы, ¹²⁹⁰ м(оу)ч(е)ннкы, ¹²⁹¹ исповѣдннкы. ¹²⁹² и съ б(о)гоносннмн прѣроднтелн свонмн. и съ тьзоненнтнмь¹²⁹³ и по пльтн братѡмь. и съ м(а)т(е)рню своєю прѣкрасно¹²⁹⁴ еленю. м(о)лнтє¹²⁹⁵ с(е) прнлѣжно вьсѣхъ вл[а]д[ь]цѣ х(рнст)ѣ, ѡ людєхъ свонх[ь], и ѡ землн¹²⁹⁶

1264 Г: крьминолюмь.

1265 *Н, С: великааго оутѣшнтеля, малод(оу)шнїн бл(а)год(оу)шнїю вьзставнтеля, гражданє и поселнїн бл(а)гоузаконеннаго правнтеля богатїн тнхаго оувѣщателя, вел'моужє и бл(а)городнїн прѣсвѣтлаго оустронтєла и оудѡвереннаго жнтїа, воє бл(а)гочнннаго хожденїа и на врагы ѡстраго копїа, прѣвос(вети)т(е)лює ц(а)р(ь)скыє втвары и крьмнла.

1266 Р, X1 –1.

1267 Н, С: дыхающаго, Ср: днхающнхъ.

1268 Н, С: с(вети)т(е)лює вел'лѣпїа.

1269 Г, Р, X1 –3.

1270 Ср, Р, X1: санаставннка.

1271 Ср: васнхъ.

1272 Г: свѣтлозар'ны.

1273 Ср: частное.

1274 Р, X1 + н.

1275 *Н, С: пасоущен, вьлком(ь) пагоубннмь ѡгоннтєла, ннокїн прѣкраснаго съставнтєла и къ б(ог)ѣ дрьзновенїа несоскоуднаго, с(ве)щенннцн ѡбраза кротостн и свѣтозарнаго оумд и чнстыє м(о)л(н)твы каднлаго приношенїа.

1276 Ср: светлостню.

1277 Н, С, Р, X1: скончавь.

1278 Н, С, Р, X1: кєсть.

1279 Н, С, Р, X1: его.

1280 Р, X1 + н.

1281 Н, С: нстачает(ь) и стр(а)стен.

1282 Р, X1 + н.

1283 Ср: невернн.

1284 Н, С: просвѣщает(ь).

1285 Р, X1 + ѡ с(в.л)тє.

1286 Н, С, Р, X1 + тако.

1287 Н, С + н.

1288 Г, Н, С: патрїар'сїн (Н, С + н).

1289 Н, С + н.

1290 Н, С + н; Ср –3.

1291 Н, Р, X1 + н; Ср: и с препѡдобннкн.

1292 С –1.

1293 Н, С + тн.

1294 С –1; Ср: прєславню.

1295 Г, Ср: м(о)лнт; Н, С: м(о)лн.

1296 С: землю.

от(ь)чѣства вашего. *иже на ны¹²⁹⁷ без'божных[ь] агарань¹²⁹⁸ насилна, ¹²⁹⁹ нещедно стадо ваше расхыщающе.¹³⁰⁰ и свпротивных[ь]¹³⁰¹ въсьмь¹³⁰² иже¹³⁰³ на ны воююще¹³⁰⁴ да б[оу]дѣтъ посрамленнии и побѣждени. и ц(а)рѣ н(а)шѣмъ¹³⁰⁵ иже¹³⁰⁶ зем'лю вашу правещѣ. въ браних[ь] *побѣда, въ бѣдахъ^{1307, 1308} крѣпкоє ороужіє.¹³⁰⁹ въ вѣрѣ¹³¹⁰ и въ¹³¹¹ бл(а)гочѣсти¹³¹² великоє оутвѣрженіє.¹³¹³ нам' бо топлинѣ¹³¹⁴ хранителію. и крѣпци застоупници есте. тѣмь оуср[ь]дѣно || (23а) потышим се побѣднѣ плещище роукама.¹³¹⁵ съ любовню пристоупимъ, къ рацѣ¹³¹⁶ мощен с(к)ет(ы)хъ ваших[ь] *топлѣ соблобизаємъ. и¹³¹⁷ келегл(а)сно¹³¹⁸ възьпимъ.

Ѡ¹³¹⁹ с(к)ети свѣтлости с(к)ет(ы)хъ оульчити сп[о]добисте се.¹³²⁰ сп[о]добите и нас(ь)¹³²¹ оульчити чѣсти¹³²² дос(то)яніи ваших[ь].¹³²³ не поноситѣ намъ величѣства¹³²⁴ прошеніа от[ь] оусрѣдїа бо прошеніє. тѣх[ь] с(к)ет(ы)хъ¹³²⁵ м(о)л(н)твами х(р)истѣ¹³²⁶ іако м(н)л(о)стивъ сп(а)си д(о)уше н(а)ше:~¹³²⁷

¹²⁹⁷ *Р, Х1: іакѡ да.

¹²⁹⁸ Г, Ъ, С: агарень.

¹²⁹⁹ Ъ, С + бывающаго; Ср: насилнемъ.

¹³⁰⁰ Ъ, С + избавити се; Р, Х1 + свободица.

¹³⁰¹ Г: свпротивным[ь]; Ъ, С: съпротивніи.

¹³⁰² Ъ, С: въси, Ср: вастѣхъ; Р, Х1 ↔.

¹³⁰³ Р, Х1 –1.

¹³⁰⁴ Ъ, С: воюющеи + прѣд(ь)стател'ством(ь) вашимъ.

¹³⁰⁵ Ср + православною.

¹³⁰⁶ Р, Х1 –1.

¹³⁰⁷ Г, Р, Х1: победах[ь]; Ср –2.

¹³⁰⁸ *Ъ, С: побѣдоу дароунте и въ побѣдахъ.

¹³⁰⁹ Ъ, С + боудѣте.

¹³¹⁰ Ъ, С + же.

¹³¹¹ Ср –2.

¹³¹² Ср: благочастивимъ.

¹³¹³ Р, Х1 + даряйте.

¹³¹⁴ Г, Ъ, С, Р, Х1: теплы, Ср: теплнхъ.

¹³¹⁵ Г: рѣкамы; Ъ, С + и.

¹³¹⁶ С –1.

¹³¹⁷ *Г: теплѣ соблобизанмъ; Ъ, С: и теплѣ сїю соблобизающе.

¹³¹⁸ Г, Р, Х1: сыгл(а)сно.

¹³¹⁹ Ср –1.

¹³²⁰ С: сп[о]добити се; Р, Х1: сподобившїася.

¹³²¹ Ср –6.

¹³²² Р, Х1 –1.

¹³²³ Ъ, С, Р, Х1 + и; Ср + сподобити се, сподобите и насъ вашихъ.

¹³²⁴ Ъ, С: величѣствоу.

¹³²⁵ Ср –1.

¹³²⁶ Ср + Боже нашъ.

¹³²⁷ Ср + нини и присно и ва веки векомъ, аминъ.

(2926) О бл(а)женѣм(ь) и пр(и)снопоминаемѣмъ кнезѣ лазаре. и иже съ ним[ь]
извнєных[ь] православных[ь], ѡт[ь] нечѣстивых[ь] агарєнь. и ѡт[ь] чєсти житїа
єгѡ въспоменѣтїє. и ѡ стр[а]дани єгѡ. и ѡ прѣнесеннѣи моци, слово,

Б(лаго)сл(о)ви, ѡ(ть)чє:~

Вѣси збо стр[а]далчѣсции подвижи прославлєни. и чюдимо єс(ть) въсѣдѣ правєднѣх[ь] стр[а]данїє. трѣди оубо поутникѡм[ь] припѣтныє прохладѣють сѣни. и зтрѣждєни приємше ѡт[ь] пѣтишьствєнаго зѣскаваєть трѣда. єма же и мы такоже по пѣты нѣкоємь, въ житїи сємь шѣствємь. пѣти же сєго страданїє много. и дарѡва намь въсѣдѣ м(о)л(н)тѣвнѣє сѣни. не тѣчїю житѣискыє нѣ д(с)шєвнѣє прохладѣти трѣды. м(о)л(н)тѣвна бо сѣнь, мєда сладчѣаншии напоєнши, с(вє)тѣх[ь] мѣжїи чюдныи повѣстїи зпокоавають. и иже въ многопєтѣловнѣмъ пѣти житїа ходивших[ь], приємь поконтѣ разлїчнѣи ѡдри. ащє бо грѣшнѣи (293а) вънидєши въ покѣанїа сѣнь. тогда г(спод)ь въведєтѣ тє въ вѣчнѣє сѣни. ащє ѡвѣрѣнїєнєнє вѣдєши житїа сєго богѣствѣм[ь] и печалми, абїє ти ап(о)ст(о)ль вѣрѣмє ѡт[ь]мєтѣєтѣ г(лаго)лє. ничтѡже въ мирѣ си вънесѡм[ь]. іавѣ тако ни изнести что можємь. и ащє вѣдаши ѡдрѣжнѣи прїидєши. поврѣгь сєбє на м(о)л(н)тѣвѣ тако ѡт[ь] ѡдра мєгкѣ вѣстанѣши. разлїчнѣи въсѣмъ х(р)истѡс странноприємчє. и дѣлатєль къ въсѣхъ сп(а)сєнїю бываєть. промышлѣєтѣ бо ч(л)овѣчѣскыи живот(ь). такоже свѡи дом[ь] домъ вл[а]д[ь]кѣ. кождѡ свою чѣсть прѡтиво подаваєть прѡдвѣгѡм[ь]. сам бо р(є)чє, славєщєє мє прославлѣю. и хотѣн сѣ мною быти да възмѣтѣ кр(ь)стѣ и грєдѣлѣ по мнѣ. сєго ради мнози иноци и мирсци послѣдоваше. и до н(ы)нѣ послѣдѣють. ихже житїє на н(є)б(є)сєхъ єс(ть). мы же збо тѣхъ въспѡминаємь. своѣи чѡвѣства зѣлѡ зслаждѣємь. єдиногѡ бо их[ь] стр[а]данїа и трѣди, и по х(р)истѣ сѣмрєть, прѣд[ь] вами прѣд[ь]ставнѣвѣ, не мѣла чѣда вас(ь) исплнѣю.

Сихъ ради зрѣв(а)женнаго и великаго кнеза лазара. памєть и стр[а]данїа възвѣстїити вамь хоцѣмь. єдка бо ащє и многыє, и великыє повѣстїи въздвигнѣти мѡгѡуть къ житїа исправлєнїю. прѣд[ь]лагаєтѣ сє збо намь слово. прочитѡщих[ь] ради ползѣ, а не мѣжа ради похвалѣи. исплнѣ бо бл(а)женнѣиши н(є)б(є)снѣх[ь] и агг(є)льскѣх[ь] похвалѣ, кою хоцєтѣ нас(ь) || (293б) брєннѣх[ь]. и страстнѣи и слово и змѣ илѣх[ь], похвалѣ. не пѣчє ли бл(а)женномъ ащє на то дрѣзнѣа бимь, бѣла бѣ досѣда. нѣ просто іажє ѡ нѣмь начинѣю повѣстѣ.

Бѣ збо бл(а)жєни мѣжъ сѣ. бл(а)городнѣх[ь] и бл(а)гѡчѣстивѣх[ь] родитѣлєи с(ы)нѣ. и въ б(о)ж(ь)ствѣнѣмъ кр(ь)щєни. с(вє)т(а)го и правєднаго лазара дрѣга х(р)ист(о)ва. тѣзонмєнствѡмъ ѡт[ь] родитєлєи именовѣ сє. по снх[ь] въ добрє въспитанїи родитєлѣмъ растєшє и крѣплѣашє сє. д(с)хѡм(ь) с(вє)тѣмъ сѣспѡспѣшьствємъ, къ добродѣтєлємъ. тажє възрѣстѣ лѣтѡм[ь] достигшѣ. вѣдѣєтѣ сє тогда ц(а)р(ь)ствѣющѡмъ ц(а)рѣ стєфанѣ въ сѣвѣнїє. и ради кротѡсти и бл(а)гѡшѣчѣа. и добродѣтєлєи єгѡ и храбрѣства. сѣнѡм[ь] почитѣєтѣ сє ѡт[ь] ц(а)рѣ и прѣвѣи въ полѣтє єгѡ поставлѣєтѣ сє. тажє повелѣнїємъ ц(а)рєвєм(ь), сѣ дрѣжѣвнѣцѣ сѣвѣ сѣчєтѣваєтѣ, (Sic!) сѣрднѣцѣ ц(а)рєвѣ. дѣщєрѣ нѣкоєго кєлѡжа. и та рѡда сѣвѣтлѣа и сѣвѣна, и нарѡчѣтѣа и корѣнє ц(а)р(ь)скаго. плємєнє с(вє)т(а)го сѣмєѡ(на) прѣваго гѡспѡдина сѣвѣлємь. и бѣс(ть) ѡт(ь)цѣ с(ы)нѡм(ь) и дѣщєрѣмъ, сє збо до здє.

Сєго же намь тѣшатєлнѣи понѣдѣвшимъ сє възыскѣти. ѡт[ь]нѣдѣ же и п[о]добнѡ, в(о)г[а] въ помѡщѣ сєбє призывѣшє. п[о]добнѡ же възыскѣти ѡт[ь] корѣнє ѡт[ь]раслѣ. іакѡ да извѣстнѡ сєго сказѣти възмѡжємь. сѣн збо вышєр(є)чєннѣи доблѣи мѡужѣ, ѡ нѣм[ь]же намь слово прѣд[ь]лєжитѣ.

Бѣс(ть) ѡт[ь] великѣх[ь] || (294а) и сѣвѣнѣх[ь] прѡисхѡдє, з ихже гѡспѡд[ь]ствѡвавших[ь] сѣвѣскыи и помѡрскыи зємлѣи. великѣх[ь] и бл(а)гѡчѣстивѣх[ь] г(лаго)лѣу крѣлѣ же и ц(а)рѣ. нѣнпѣчє тогда ц(а)рѣствѣющѣ. въсѣмѣ сѣвѣскыи и грѣтѣскыи и помѡрскыи зємлѣи. великомъ и сѣномъ ц(а)рѣ стєфанѣ. г(лаго)лѣу же прѣвомъ нѣнпѣчє и послѣднѣмъ. ємѣжє тѣчѣнствѡ въ малѣх[ь] ѡвѣрѣстїи сє имѣтѣ. въ бл(а)гѡчѣстїи и доблѣи мѣжѣствѣ сѣвѣтлѣи пожившѣа.

Сємъ же прѣждє р(є)чєннѡмъ кнезѣ лазарѣ. бѣс(ть) родитєль великѣи сѣвѣ ц(а)рєвѣи прибѣчѣ. иже великомъ сємъ ц(а)рѣ стєфанѣ, прибѣнѣзѣ бывѣашє зсѣрдѣмъ и любовїю. тѣлєснѣм[ь] възрѣстѡмъ и бл(а)гѡнравнѣи шѣвѣчѣи, іакѡ єдинѡмъ ѡбѡнѣм[ь] зрѣти сє. или сѣчє рѣши сѣвѣзѣ любовѣ, іакѡ єдинѡмъ д(с)шѣи въ двѡх[ь] тѣлєсєх[ь] быти.

Великы же кнезь лазарь. из дѣтска тако ѿ мнѡзѣ явлѣаше се вьсакыи дѣлы бл(а)гыннѣи зкрашен(ь). бл(а)гонравнѣ велѣвмьнѣ. кроткѣ мѣжѣствнѣ. вь вьсакых[ь] доблестех[ь] показоваше се. сѣа зрѣ великы стѣфанъ ц(а)рь, вьсакыннѣи изѣщныи лѣпотами юноша, вьсѣх[ь] прѣвѣсходещѣа. вь чюд[о] и здивленіе прѣвѣзымаше се. и что съ юноша имать быти сице на мнѡзѣ сьматрае. и провидѣ б(о)годанным[ь] разум[ь]момь его. онъ же д(ь)нѣ ѡт[ь] д(ь)нѣ бл(а)гыннѣ нравы приспѣвааше. любовь къ любви, къ немѣхъ прилагае. единою ж[е] || (294б) вьсѣмъ синглантѣ. сьновитымъ же и велѣможемь, ѡкр(ь)сть ц(а)ра прѣвѣдцим[ь]. г(лаго)ла къ ним[ь]. вѣдомо се да вздетъ вамъ силнѣим[ь], и сьновитимъ, тако съ юноша имат(ь) что велико по нас(ь) быти, и господ[ь]ствовати срьбьскыи земля(ми). таже сего тако пр(и)снааго с(ы)на своего имын ѡт[ь] ц(а)р(ь)скых(ь) не ѡт[ь]силати. и често бл(а)гыннѣ нравы наказовати, и близъ себе такоже д(ь)шѣ съ тѣлом[ь] имѣти. таже семѣхъ прѣснѣю сьродницѣхъ тако дьщерь. иже прѣсходѣ ѡт[ь] корѣнѣ их[ь]. великаго кнеза вратка дьщерь ѡбрѣчаетъ. и сынѡм[ь] великымъ ставнѣтѣскымъ зкрашаетъ. и землю томѣ доволно ѡт[ь]дѣливъ. и богатѣством[ь] и славою зговзнѣ. и вьса елика ѡт[ь] промысла на немѣ вьстронѣ. тѣмъ же зрите вьзлюбленіи, и послѣшницѣ сѣмъ бываѣте, вѣстъ бо добродѣтели слово мнѡгых[ь] ѡумилити. и къ ревности д(ь)шѣ вьзставити и къ лучшемѣхъ житію под[ь]вигнѣти. и пользно что самѣмъ ѡт[ь] нихъ сьнизскѣюще. и бл(а)гыннѣ пол'замѣ ѡбогатѣи се, сѣа ж[е] сице.

Великын же кнезь лазарь видить себе срьжѣтѣвнѣи сьновитимъ землями сьмодрѣжѣтѣвнѣи. и такоже дрѣв'ле по мѡѣсѣхъ великомѣ исх(ь) навѣннѣ. и (зра)нльскыннѣи людемъ прѣемникъ бывъ и начелникъ. сице и съ по великых[ь], и бл(а)гочѣстивых(ь) г(лаго)лю краа' же и ц(а)рь, прѣемникъ и вл[а]д[ь]ка вьсѣмъ срьбленем[ь] именѣет се. сице б(ог)ъ изволнѣш. и елико || (295а) сынѡм[ь] и величѣством[ь] вьсхождааше, толико вьсхождааше добродѣтелию и вьсемѣ бл(а)гыннѣи нравы.

Въ збо мнѡгъ явлѣаше се въ бл(а)гочѣстїи и б(о)гѡбѡгѡзнїи. вь нищелюбїи. и мѣжѣством[ь] прѣзкрашенѣ. иже доблѣтѣвнѣ вь вьсакых[ь] ѡбрѣте се. правдою и вѣрою зкрашаемъ. милостїю и щедротами нищїихъ згов'жае. храмы б(о)ж(ь)ствнѣе наздае повьсѣдѣ. горы и хълми испльнилъ вѣше иночѣскыхъ сьставленнѣих[ь] жилищѣ. иже зединенїемъ и вьсакыннѣи безмльїемъ себе б(ог)ъ прѣсвонше. наипаче иже вь тризницѣ подвига прѣходещен. иже ѡбще сьславаенна житїа. непрѣстанно вь м(о)л(и)твах(ь) и бдѣнїихъ вьсѣнощнѣих[ь] пождавающих[ь]. вь вьсѣгдашнѣемъ б(ог)ъ славословїи. мнѡжае сѣмъ промыснѣтель и ѡкрѣпнѣтель вѣше. чѣстнѣи и теплїи м(о)л(и)твами ихъ питаше се и гѡзѡвааше. д(ь)нѣ д(ь)на прѣспѣвааше бл(а)гыннѣи плоды. таковъ же съ мѣжѣ познавааше се. нескѡуднѣ богатоделѣ дьгы рѣкы свое прострѣтїемъ. нигдѣ же монастырь вь с(в)ѣтѣи горѣ а-ѡна ѡстави. егоже ѡ нѣжд[ь]ных[ь] потрѣбахъ не ѡдары и зговзи. аще начнѣ по коемѣждѡ мѣжа сего добродѣтель вь повѣсть прѣд[ь]ложити, здалъжетъ бо вѣрѣмъ. нѣжда же намъ паче и тѣшѣтелнѣ и вь слово привести. иже ѡт[ь] ѡсно||ванїа (295б) ѡт[ь] нѣго сьзданнїи монастырь нарицаемъ раваницѣ. и цр(ь)ковъ же прѣкраснѣ вьздвнѣжѣ вь нѣмѣ г(оспод)а и сп(а)са нашего iv(соу)са х(рист)а, вьзнесенїа.

Кто исповѣсть по единомѣ таковыѣ ѡбытѣли, прѣкрасное и прѣдивное сьставленїе ѡно. б(о)ж(ь)ствнѣю цр(ь)ковѣ прѣкрасным[ь] мраморїемъ ѡдѡбрив(ь). златомъ же и срьбромъ б(о)ж(ь)ствнѣе иконы вьѡбразывъ. не тѣкмо иконы, нѣ и стѣны златомъ зѣщнѣе. пиргови же чѣстными тѣрдыми стѣнами. и вьсацѣми ѡгражденнѣи зтѣрдынѣ. такоже нигдѣже таковыи[ь] быти. ѡ трапѣзѣ же и прочїихъ кѣлїахъ вьсего монастыра сьставленїа и зчиннїа краснаго не лѣтъ ес(ть) г(лаго)лати.

Не змльчу зѣснѣити ѡбытѣли тѣе настѡещымъ подвижнѣком[ь] любѡтѣрдыи словесны вѣнѣ. иже свонх[ь] воль сьвѣлькшнѣхъ се тако стѣдныѣ ѡдежде. и вь боренїе вьдавнѣхъ се ѡбщаго житїа. свое что ничтоже нѣмѣщнѣх[ь] разѣбъ тѣла, и сїе малынх[ь] рѣвѣ покрнѣвающнѣхъ, и съ д(а)в(и)домъ г(лаго)лющїимъ. се н(ы)на что добро или что краснѣе, нѣ еже жити братїи вькѣпѣ. сицевы же сьзѣ братѣства же и любѣе и зсрьдїа познавааше се. тако единѡн д(ь)ши вь вьсѣхъ быти тѣлѣсѣхъ. сице гѡзѡвааше и прѣспѣвааше вь д(ь)ховных(ь) вьшѣрѣченнѣи монастѣыр(ь). ѡ довол'ствѣ же сего и зговженїи. и вь||сакыи (296а) таже ѡ нѣжднѣих[ь] бл(а)гыннѣи полрѣбамѣ, прѣиспльнѣенна и прѣвмнѡженна. дрѣзостнѣ ми ес(ть) рѣчи тако нигдѣже тако быти. тѣ же не тѣкмо нищѣ и збогъ, ни славнѣ ни безславнѣ. нѣ вьсѣм[ь] вькѡупъ богатно и ѡбылно подавааше се. милѣе и щедрѣе и вьсакѡмъ вьсе бывааше. тако прослѣти се бл(а)гомъ и изредномъ житїю ихъ. и богатнѣ подаанїю и вь далннѣхъ земляхъ.

Сицевыми лѣпотами, сицевыми зкрашеннѣи свѣтлѣше се срьбьска земля. нѣ завистѣ и сїе не ѡстави. аще ли же се по ап(о)ст(о)лѣ. свдѣи твоѣ х(рист)е безднѣ мнѡгъ кто исѣтѣть. ѡ гльбина богатѣства и прѣмьдрѡсти и разума б(о)жїа. тако неиспытани свдѣи его, и неслѣднѣи пѣти его. Кто збо б(о)жїю еже ѡ вьсѣмъ прѣмьдрѡсти гльбынѣ изслѣдитъ. аще ли же и се такоже и вьса бл(а)гаа ѡт[ь] б(ог)а еже стр[а]дати сѣмъ. да м(ь)ч(е)ника тако злато вь пѣщи искоушнѣше. бл(а)гонадежднѣи къ вѣчнѣим[ь] ѡтнѣдѣтѣ поконцѣемъ. и бл(а)гаго желанїа своего ползчѣмъ.

Ненавидѣи добраа дѣаволь не истовит се. иже ѡт[ъ]паднѣвы самоволнѣ и самовластнѣ ѡт[ъ] създаваго и. въ зависть подвиг се іаже къ чл(овѣ)кѡм[ъ]. іако ѡбразѡм[ъ] б(о)ж(ь)ствным[ъ] почтѣнѡм[ъ], и б(о)горазуміемъ просвѣщенным[ъ], иже на ны въспрїетъ брань. да всемъ чл(овѣ)кскымъ иже ѡ х(рист)ѣ въ бл(а)гоу[ъ]чстїи (296б) живѡущих[ъ] погубитъ. подвижаетъ[ъ] и въоружаетъ и агг(е)лѡм[ъ] г(лаго)ла се рѣка е҃го на всѣх[ъ], и всѣхъ рѣка на нѣмъ.

Иже и изманилѡм[ъ] начелникъ, именованъ аморать. подвижно еже на боренїе не възбранно, да покажетъ храбрим[ъ] боренїе. и бѣдѣть доблѣсти начела ѡбразна. іако да достоинно побѣдныя възвезеть вѣнцемъ достойнымъ. иже ти сына ѡт[ъ]падшимъ, сїи сына и славы напальнетъ, агг(е)лскаго г(лаго)лю и бл(а)гаго.

Съ иже прѣжде нами р(е)ченнымъ аморать. встаетъ и повоюавъ и прѣеть всѣхъ грѣшнѣших[ъ] земль. и все повинъ не малѣ восточныя страны. и къ западу многых[ъ] земль прилежащих[ъ]. и многыхъ же ц(а)рь и сьмодержць, повинъ и под[ъ] рѣкъ свою покорн. и възъм се нечестїемъ и грѣднїю. и приеть мнѣнїа вѣдѣ. привп[о]добляет се македонскому александру. іакоже ѡнь иногда все восточныя страны и перскыя и индскыя повоюави и покорити. или іакоже *жерѣ* ц(а)рь перскыи на елладѣ съ бесчисленнымъ сила(ми) подвиг се. и море подвижнѣ. и афиняном[ъ] присилаетъ велѣхвалное и безумное. по морю пешемъ, по сухъ же кораблемъ шествїе свое творе.

Сице и сынъ встѣмлет се іако сверепїи левъ съ великою силою и побѣдою. все восточныя страны || (297а) и западныя все съвѣкшнѣ. іако бесчисленнымъ и неизр(е)ченномъ множествѣ съвѣкшнїи се. и языкѡм[ъ] же мнозѣмъ въ помощь себе призвавшимъ. и сръбскых[ъ] земль приближъ бывши.

Бл(а)гочестивыи же и велѣхвалныи кнезь лазаръ. сего грѣдаго и величаваго сверепо нашествїе вѣдѣвъ. прѣвѣ б(о)га изъ глыбины ср[ъ]д[ъ]ца на помощь себе призвавъ. б(о)ж(е) г(лаго)лаше, законопрѣстѣпници всташе на ме. и сънѣмъ крѣпких[ъ] възискаше д(в)шю мою. и ненавидѣнїемъ неправѣднѣмъ възненавидѣше насъ. и оружїе извѣлкоше и напрѣгоше лѣкы свое. състрѣлати и заклати и умрѣвити насъ. ты же г(оспод)и не остави насъ нѣ помозы намъ. и да выидеть оружїе нхъ въ ср[ъ]д[ъ]ца нхъ, и лѣци нхъ да съкрѣтитъ се. да развѣтѣютъ іако ты еси б(о)гъ единый творен прѣславна чюдеса.

Таже воспосилаетъ[ъ] по бл(а)городныя свое и велможе и вѣтѣ и воеводы. и все великих[ъ] же и малых[ъ], къ себѣ призвавъ. ѡ безчисльном[ъ] иноплемennomъ нашествїи силъ сказавъ. таже безмльвію бывшъ. тихѡм[ъ] и сладкимъ словѡм[ъ] всѣмъ въкѣпъ въ слѣхъ г(лаго)ла.

Вы ѡ дрѣззи и братїе велможи и бл(а)городнїи. вонны, воеводы. велици же и малїи. сами свѣдѣтелїе и видителїе есте. еликих[ъ] намъ бл(а)гыхъ б(о)гъ || (297б) въ житїи семь дарова. и ничтоже мира сего красных[ъ] и сладких[ъ] славоу же и богатство, и вса іаже чл(овѣ)кѡм[ъ] потрѣбнаа ялиши, нѣ пате оумножи. да аще намъ кака скръбнаа и приволѣзѣнна бѣдѣть. да не безбл[а]г[о]дѣтнїи, и небл(а)годарны ѡ семь б(о)гъ бѣдемъ. нѣ аще мѣть, аще раны. аще и тѣмъ съмрѣтїи ключитъ се намъ. сладко по х(рист)ѣ и ѡ бл(а)гочестїи ѡт(ь)чстѣвъ нашемъ да подимемъ. аще ес(ть) намъ въ подвижѣ съмрѣть. неже ли съ стѣдом[ъ] животъ. аще ес(ть) намъ въ браны мѣтнѣю кончинъ под[ъ]етн, неже ли плѣща врагѡм[ъ] нашимъ подати. много пожнѡм[ъ] мирови, прочее потѣшии се въ малѣ подвижѣ стр[ъ]д[ъ]цкы под[ъ]етн, да пожнѣмъ вѣчно на н(е)б(е)сехъ дадимъ себе именованїе іако вонны х(рист)овн. іако стр[ъ]д[ъ]ци бл(а)гочестїа. іако да въпишемъ се въ книгахъ животныхъ. не пощедимъ тѣлеса наша въ боренїи, да ѡт[ъ] подвигоположника свѣтлыя вѣнце въспрїимемъ. болѣзни раждають славу. и тѣрды нсходатанствѣють покон. и прочаа къ своим[ъ] емъ из(гла)г(о)лавъ. сице въоружае нхъ словесн. на подвижѣ многы стр[ъ]д[ъ]цаще съдѣлаеть.

Велѣхвалныи ж[е] и мѣжъствнныи, и бл(а)городныи, нхъже прижитъ и израсти сръбскаа земля. іако прѣкрасныя лѣторасн, и изъбранна ливанова. сице къ сладкомъ и прѣлюбовномъ (298а) своемъ г(оспод)евн ѡт[ъ]вѣщавахъ. мы г(оспод)и нашъ. ѡт[ъ] нелиже ѡбщнмъ ес(ть)ствѡм[ъ] ѡ(ть)цемъ и м(а)т(е)рїю рождени быхѡм[ъ]. б(о)га же и тебе познахѡм[ъ]. б(о)гъ же ни възрасти, а ты въспита, іако теда въскрѣли, и так(о) (сы)ны щїедри. и іако братїю възлюби. и іакоже дрѣзгы съпочтѣ. слава же и богатство и вса красна мира іаже бл(а)год(ь)нствїа имѣть. всемъ ѡбщници и прїемници быхѡм[ъ]. веселїа же и радости въкѣпѣ же и воинства. пице же и наслажденїа богатыхъ трапезъ. любов же и чѣсть вса ѡбылно ѡт[ъ] тебѣ въспрїехѡм[ъ]. что много еже за те и ѡ бл(а)гочестїи, и за ѡт(ь)чство намъ оумрѣти. не пощедимъ себе вѣдѣ и мамы и по снх[ъ] ѡтити и съ прѣстїю смѣшнїи се. умрѣмъ да всегда живы бѣдемъ. принесемъ себе б(о)гъ живъ мрѣтвѣ, не іакоже прѣжде маловрѣменнымъ, и прѣльстнымъ оутрѣжденн къ наслажденїю нашемъ. нѣ въ подвижѣ крѣвїю своею. не пощедим[ъ] животъ нашъ, да живописанъ ѡбразъ по снхъ иным[ъ] бѣдемъ. не вбонн се страха приш[ъ]дышаго на ны. нѣ встѣмленїа нечестивых[ъ] свпостать, наскатющих[ъ] на насъ. аще вбо страхъ и тычетъ непщеванн

быхом[ь], бл(а)га не зсп[о]добили се быхом[ь]. аще ѿ конждо отьщилых[ь] погрѣшени оупомышляли быхом[ь]. ничтоже ѿ тьст(ь)ных[ь] || (298б) подвигох[ь] съставило се бн. мы съ изманити брати се имамы. аще и мьть главъ и копїе ребра и смьрть животъ. мы съ свпостати брати се имамы. мы ѿ сьдръзы и сьвоины отидемь прѣждних[ь] коннь поношенїе иже и при х(рист)ѣ да х(ри)с(то)мь прослави се. мы єдино ес(ть)ство чл(овѣ)чьско п[о]добострастны есмь, и єдинъ гробъ намь да вьдетъ. и єдино поле пльтен наших[ь] съ костми да подимьтъ. тако да едемска села свѣтлѣ нас(ь) вьспрїимьтъ.

Сице єдинъ дръгаго пощрающе и прѣд[ь]варающе. такоже скровища прѣд[ь] вьсхыщающемн. и тако с(вє)тых[ь] и б(о)ж(ь)ствных[ь] пр(ѣ)ч(и)стных[ь] таинь вьси кьпно приобщивше се. б(о)ж(е) г(лаго)лаахъ вь рьцѣ твои д(с)ше наше прѣдань.

Сице сп[о]добив се бл(а)гочьстивын и бл(а)госьмысльны кнезь лазарь прѣч(ь)стны(ихъ) и б(о)ж(ь)ствных[ь] с(вє)тых[ь] таинь. и ѿзарив се д(с)хом(ь) с(вє)тым(ь). и вьсь кролѣ мира и себе бывь. змнлает се д(с)шею. по іеремїи плаче се вьсплака вь ноци и слъзы его на челястехъ его. и ть ѿгорчаваемь вь себѣ. падаеть на лицн своемь, и равнь земли бывь. ѿт[ь] землє бо и пакы вь землю вьзвращенїе свое съмышлатє. из глыбины ср[ь]д[ь]ца стenanїемь. и ськръшеннымь д(с)хом(ь), съ теплїимь покаанїемь. и сь горкынми слъзамн, плаче и рыдає, б(о)гъ сице молаше се.

М(о)л(итва) Вл[а]д[ь]ко iv(соусе) х(рист)е прѣвѣчнын ц(а)рѣ и незлобнє г(оспод)и. прїимн мє припадающа (299а) много сьгрѣшившаго ти. тебѣ єдиному сьгрѣших[ь] и лъкавое прѣд[ь] тобою сьтворихъ. оудивн на мнѣ грѣшнѣмь м(н)л(о)сть твою. и покажи бл(а)готи твоєє силъ. твоє сьзданїе есмь азъ. и тебе приврѣжень есмь ѿт[ь] чрѣва м(а)т(е)ре моеє, и ты помощникъ мои крѣпкѣ. не вьниди вь сьдѣ съ рабом[ь] твоимь. вѣмь тако явѣ прѣд[ь]ставиши грѣхы мое прѣд[ь] собою. и стєжиши слово съ мною, таковыє єже ѿт[ь] мене. г(оспод)и сьгрѣших[ь] на н(е)бо и прѣд токою. и нѣсмь достоннь вьзрѣти на высѣхъ славы твоєє. прогнєвахъ те и раздражихъ и сьгрѣших[ь] зѣло. пачє числа бесчисльных[ь] звѣздъ и пѣска морскаго. нь на твоє безмѣрноє м(н)л(о)ср(ь)дїє надѣю се. и на множество щедротѣ твоих[ь] вьзыраю. и м(о)лю твоє и краинєє бл(а)гостровїє. прїимн мое грѣшнаго покаанїє и прости ми єлика ти сьгрѣшихъ. припадаю такоже древлє манасїа, много прѣсьгрѣшившаго ти. такоже разбонникъ и бздница и мытарь. прїимн мое рыданїє и слъзы такоже иногда и езекиї згодникъ твоємъ плакавшъ се. и семъ лѣтом[ь] животъ ,єї, приложшим[ь] се. сице и азъ припадаю и м(о)лю. вьсещедрын прѣбл(а)гын ц(а)рѣ. єже ѿт[ь] сьзда вѣка сего настоєщаго ѿт[ь] живота раздрѣшити ми се. и вь подвижѣ на трижнєнїи крѣвию своею. яже ѿ тебѣ х(рист)е б(о)ж(ь) моемь ко(н)чати ми || (299б) и м(с)ч(е)ничьским(ь) стр[а]данїа вѣнцемь славы Твоєє звести ми се сп[о]добити. за єже вьсєбл(а)гын г(оспод)и мои, нѣст ми года бл(а)гополъчїиша полъчити пачє сего. настоєще єже врѣмє се, трѣда и подвига вь малнмь силмь и смьртнымь и приврѣмьным[ь] силмь кончати се имьтъ. бл(а)га она вь ц(а)р(ь)ствн твоємь, вь несѣстарѣющихъ се, и вь бесьмьртном[ь] животѣ, вьдѣшнмь вѣцѣ сьхранил єси. єже с тобою сыц(а)рствовать и сьлнкьсловати. егоже и мене недостоннаго за прѣмногыє м(н)л(о)сти твоєє не злиши вл[а]д[ь]ко г(оспод)и нь сп[о]добн мє бл(а)гыхъ свонх[ь].

Вид ми д(с)ше бл(а)гонравнын съмысль. за єже добрѣ звѣрєнь вѣ ѿ б(о)жїемь промыслѣ. не истезоваашє вл[а]д[ь]кѣ винъ бываемых[ь] єже мнѣзи ѿт[ь] чл(овѣ)кѣ твореть. нь єже кь б(о)гъ вьсѣхъ зрѣше и на того вьсєго себе вьзложивши. и на лежєшихъ лютиных[ь] єже тѣлесє ѿт[ь]рѣшенїа ѿт[ь]тѣдъ искаше вѣдѣашє бо явѣ тако збо чл(овѣ)чьскаа такова аще вьдѣтъ имьтъ съ собою сьвѣносима єже прѣдѣлъ живота. свпротивна бо свѣтѣ немощь чл(овѣ)чьскома естѣвѣ. аще и ничтоже би нно было развѣ єже ѿ тѣлесн зримое честое навѣтованїє.

Сице и съ бл(а)го врѣмє изьверѣтъ. тако таковома дръгома не быти. вь молитвѣ кь б(о)гъ прибѣгаеть. понїєже аще кто съ прикладнимь нравом[ь]. и прилежним[ь] || (300а) съмыслом[ь]. и житїемь изреднимь, вь м(о)л(н)твѣ покаанїемь, и съ смѣренїемь вьсєд(с)шнѣ б(о)гъ пристъпитъ. готовь ѿбрѣтаєт се вь слышанїє его. також[є] пр(о)рок(ь)м(ь) ісаїемь г(лаго)ла. прїдетє стєжимъ се г(лаго)лєть г(оспод)ь. аще вьдѣтъ грѣси ваши тако ѿброшєни, тако снѣгъ збѣлю. и аще вьдѣтъ тако чрѣвлєница, тако рѣно збѣлю. пѣснопѣв[ь]цѣ же д(а)в(н)дѣ ѿ снх[ь] извѣщаєтъ. бл(а)женнын имже ѿт[ь]пвстише се законїа, и имже прикрише се грѣси. бл(а)жень ємъже не вьмѣнитъ г(оспод)ь грѣха. никтоже безъ грѣха аще и єдин(ь) д(ь)нь ѿт[ь] рожденїа его живь вьдєтъ. развѣ єдинны пришьдын грѣшники сп(а)сти. б(о)гъ же єгда потрѣблаетъ сьгрѣшенїа, и съ здравїемь бл(а)гозраїїє семъ даруетъ. и сьнаслѣдника себе прїємлетъ. волн мои б(о)гви кто противит се. б(о)гъ ѿправдѣє, кто ѿсѣждає. б(о)гъ подаєи и богатєи, кто ѿбнажит и можетъ. сьдїа сьпособникъ, и кто ѿглагольникъ. аще ли же грѣдинїю и зничженїемь. г(лаго)лющен на правєднаго да постыдет се.

Видѣстє ли вьлюблєни како бл(а)горазумїем(ь) свонм[ь] и ѿт[ь] дѣлъ добрых[ь] и ѿт[ь] м(н)л(о)ср(ь)дїа б(о)жїа, надеждъ сп(а)сєнїа стєжавь. дѣла бо бл(а)га на зпованїє бывають вьзъмьздїа и вѣнць. сирѣч(ь) яже вь

х(рист)а вѣра. зри же промышленіе б(о)жїе. въ настоещи же жити талковаа (300б) прїети. нхъ же звѣдѣніе многихъ[ъ] оудивляти помышленіе. въ бѣдѣши же пакы вѣщѣ. вьса бл(а)гаа такоже великыи павль г(лаго)ла. тако ни око видѣ ни ухо слыша ни же на ср[ъ]д[ъ]ца чл(овѣ)ка възыде. таже зготова б(ог)ъ любещиимъ его. понеже нашъ любовь желаетъ. и вьсе творить ѿ нас(ъ) еже имѣти дръзновеніе къ немъ. и егда видить самѣхъ нас(ъ) всрьдно къ немъ приходящихъ[ъ]. тогда паче ѡбращает се къ намъ такоже пр(о)рѡкѡм(ъ) г(лаго)ла. б(ог)ъ бо приближен се азъ есмь. а не б(ог)ъ из далѣче. он бо прнсно близъ ес(ть). м(н)л(о)ст бо б(о)жїа възде пролита ес(ть). да иже сїю трѣбуетъ и съ вьсакыимъ[ъ] всрьдїемъ и съ тыщанїемъ, сїе и сп[о]добляет се. прочее ж[е] вьси помнлванїе трѣбвемъ. нь иже дѣла м(н)л(о)сти достонна творе, сего же достонно м(н)л(о)сти мнлуетъ. того ради и къ мѡѵсею г(лаго)лааше. помнлзю егоже аще помнлзю. и щедръ егоже аще щедръ. помазавын сего на ц(а)р(ъ)ство. помаза его еже и на тѣ мѣти ѡбнажаахъ се. и єдинъ дрѣгааго же нещедно съсѣцаахъ. копїами ж[е] нем(н)л(о)стивно пробадаахъ се. стрѣланїи же тако наглъ дѣждъ наш[ъ] дьшъ междоусобно извѣлаахъ се крѣвемъ проливаемомъ и тако рѣкамъ текѣшимъ[ъ]. тѣлесем же нхъ тако снопїе полетаемомъ[ъ] и лежѣшимъ[ъ]. тогда въ истинъ пожнахъ се тако и стѣбаїе финикови. тако изьбранна ливанова. || (301а) тако лѣторасли бл(а)горасльны. тако кринны селни бл(а)говханны, и въведе нх[ъ] въ горъ достоанїа своего. бл(а)гочьстивы же съсѣцаемїи и закалаемїи. тако жива жрътва и ѡд(ш)шевлєнна приношаахъ се. нечьстїи же, тако ѡт[ъ] небытїа въ бытїе вьсємѣтно збываемїи ѡт[ъ]силаахъ се. не бо аще постраждеть бл(а)гочьстивїи, таже страждеть нечьстивїи. вькѣпо чьстнь бываеть нечьстивомъ. нь вьмѣнлает се сємъ скр(ъ)бь въ наказанїе, и искоушенїе. нечьстивомъ же въ раны и томленїа. тѣмъ же ѡвы въ ц(а)р(ъ)ство бесконьчное, а сїи въ мзкоу вѣчнью. сїи въ радость неизг(лаго)лапоюю, а ѡни въ тлѣ кромѣшнюю. таже ѡвы бл(а)гочьстїемъ крѣплаахъ се. бл(а)горазумїемъ зтѣрждаахъ се. ~~вьсакою добродѣтелию~~ ~~зкрашаахъ се.~~ кр(ъ)шенїемъ просвѣщаахъ се. правдою свѣтлаахъ се. вьсакою добродѣтелию зкрашаахъ се. сїи же нечьстїемъ и неистовствомъ. и збїнствомъ[ъ] и вьсакою злобою възымаахъ се. память праведныхъ[ъ] въ вѣкы прѣбываеть, имє же нечьстивыхъ[ъ] згасаетъ. дѣла бо праведныхъ[ъ] животъ. плоды же нечьстивыхъ[ъ] грѣси. таже что.

Никако же мы снхъ, хвалнмыхъ[ъ] изредныхъ мѣжїи, еже змьчлїи доблємъ жьстѣвнаго нх[ъ], и достопохвалнаго. нхъ же здостонше се въ браны. храбрѣства и почьсти, испльнь вьсакоє || (301б) славы и похвалы. нхъ же над[ъ]писанїемъ слова вьмѣннѡмъ[ъ]. ѡт[ъ] снхъ бо подвнги и боренїа почьсти повѣды вьсхытнвшє. и къ сѣтломъ потекоше м(ш)ч(е)ннчѣства вѣнцѣ. и повѣдъ поставнше, и здолѣнїе възеше. и на н(є)в(є)си и на землн прославише се. тѣмъ же память чюдєсь ѡвносєще и словєсы похваллїати се длѣжни свѣ. лѣпо бо еже снмъ прилогъ бѣдетъ, славы ѡт[ъ] словєсь възымають. нхъ же и дѣанїе само ѡт[ъ] себе имать славное. да збо порєкнзющєє нмъ прославет се. слава бо еже прославити похвалєннхъ[ъ] ѡс(вє)щенїе. а иже слышєщен добродѣтели, да вьстанзтъ къ равнымъ[ъ] нхъ подвнгомъ[ъ]. и къ бл(а)гомъ житїю под[н]гнѣт се. и къ мѣжѣствѣ подвижннкы помажзтъ.

Пакы слово да възводит се таже въ бранн. ѡбонмъ же странами изнемогшнми, и бранн прѣставшн. и безчисльное мнѡжѣство ѡбонхъ избєнєныхъ[ъ]. г(лаго)лю, срьблємъ же и свпостатныхъ[ъ]. и по косовъ полю снхъ слєжєщнхъ. вьшєр(є)ченннн же аморать, мьчнмъ[ъ] орѣжїемъ ср[ъ]д[ъ]чнью извѣ прїемъ, нвждно д(ш)шѣ свою нзврьжє.

Доброповѣдны же и любєи б(о)ж(ъ)ствнѣи ревннтель, новын м(ш)ч(е)ннк(ъ) кнезь лазаръ въ ланнѣхъ мьчємъ посѣченъ, бл(а)женнью кончннн прїєтъ. егѡж[е] ч(ъ)стное тѣло въздыше ѡт[ъ] приближнхъ[ъ] градовъ, г(лаго)лємын пришина. прннесше вьнзтрь б(о)ж(ъ)ствннє цр(ъ)кѣ възнесенїа х(ристо)ва. хрїстїанѣ || (302а) чьст(ъ)нѣ положише.

Прїндемъ збо таже н(ы)нѣ намъ хвалнмаго и прнснопомнлємаго(о) бл(а)женаго и новаго х(ри)с(то)ва стр[а]далца кнеза лазара, похвалннннн и двѡврѣстннннн вѣнцн почьтѣмъ. и къ сєго свжнтєл'ннннн, лѣпо збо ес(ть) намъ и въ правдѣ. и достонно и сїю похвалннн. да не гльбнною забвєнїа, прнкрнвєна бѣдзтъ добрыхъ[ъ] благаа. пачє же гаснѣе и разумно словєсн сказзющє. тако пользно ззаконн се. и п[о]добно снхъ ѡт[ъ]крнватн. и єлнко по силѣ подвнгнѣтн се. а не, неражденїемъ и лѣнностїю за недостнжзщє раслаблєнїемъ не брѣшн се.

Быс(ть) же сїа ѡт[ъ] славныхъ[ъ] и прѣвїихъ[ъ] прнсходе, ѡт[ъ] корєне с(вє)т(а)го неманє г(лаго)лю. дьшн же дослѡхвалнаго и бл(а)горазумнаго великааго кнеза врат'ка. нменємъ же и дѣломъ[ъ] мнлнца. ннчнмъ же ѡстающн бл(а)гых(ъ) нравь свпрѡуга своего. и вьсакыимъ добродѣтели зкрашена. бл(а)горазумна. мѣжєзмна. мнлстннка. щєдра. бл(а)говєтанва. и вьсакыихъ[ъ] бл(а)гынх(ъ) ѡбыгїан испльнєна. прнжнше се нма два с(ы)на. стєфана г(лаго)лю благ(о)разумнаго, и вьлка, и пєть дьшєрїи, ѡ нхъ же намъ слово вьпрѣдъ ндетъ.

Лѣтѣ же мннзв'шѣ, и ч(ъ)стномъ тѣлѣ въ градѣ прншннѣ въ земльныхъ[ъ] бѡкѡхъ[ъ] хранимъ. внжд мн и се слад'ко слышаннѣ вещь, испльнь дѣла разумнаго. ѡт[ъ] дрѣва бо добра. сладкь плод[ъ] познаваєт се.

изволи се та и быс(ть). не въ тыщеть вымѣнѣи б(о)жїе сзды. нь егда вынѣтръ вѣдешн скръбных[ь], || (308б) велѣд(с)шїе покажи. б(о)жїа бо бл(а)гопродышленїа сила паче ѡ семь являет се. въ еже въсѣмь вьса трѣпѣтн доблестьвнѣ приходещаа. аще бо кто збо въ малѣ отыщетевае(ь) се яко чл(овѣ)къ. вѣнчаает же се свѣтлѣ яко б(о)голюбивь.

От(ь)вѣт(ь) Въ немъ ж[е] бл(а)горазумнаа вѣшаше. немощно ми ес(ть) г(оспод)н мои еже не плакати и рыдати. законн бо ес(ть)ства раздѣлают се. и великыє болѣзни пламень въжизаютъ. и д(с)шш мою опалаютъ. и стрѣз мою растрѣзаютъ.

Вѣси же коупно сїа слышавшен, кританми и гласы и въплыи непрѣстанными вьсе мѣсто оно испльнѣахъ. бл(а)городных[ь] же мнѡжѣство народа, сьрышѣще се, и от[ь] въсѣх[ь] сьсоставляет се плач(ь) и рыданїе нестѣшнмо, от[ь] болѣзни и въздыханїа ср[ь]д[ь]ца. яко львы ноютн из срѣды стрѣз рѣвѣще. с(ы)ны о(ть)ца звахъ. рабы бл[а]д[ь]кѣ. вьса выкѣп стр[а]даахъ, и сьболѣзноваахъ. твореще снхъ стр(а)сть яко зродивн.

Таже с(в)ещенны ликъ с(в)ещенных(ь) мѣжїи, митрополити же и еп(н)ск(о)пы и съ ч(ь)стными нгѣмени, и съ вѣми бл(а)городными. кѣпно малїи съ великыми. прѣложивше скръбь на радость, и въ бл(а)годаренїе пѣсны. ѡал[ь]мн же и пѣнми ч(ь)стное и с(в)етое тѣло ношаахъ. и донесше въ монастырь. егоже ть самъ от[ь] основанїа сьзда. и вьсакыми лѣпоп[о]тами (304а) стварнымии окраси.

Ч(ь)стным же с(в)ещенником(ь) и въсѣмъ общежителномъ братствѣ, от[ь] вьсѣмъ сьтекшем[ь] се семъ въ срѣтрнїе. съ свѣтлыми свѣшамн, и бл(а)гоуханными каднлн. исходитъ и над[ь]гробныє пѣсни въспѣвающе. и такоже нѣкое б(о)годарованное имъ скровнще. неизр(е)ченною радостїю прїемяютъ. и въ прѣч(ь)стнѣи цр(ь)кви възнесенїа г(о)с(под)на, въ свѣтлѣм[ь] и ч(ь)стнѣмъ мѣстѣ, ч(ь)стнѣ ракъ страаю(ь). и съ великою чьстїю, славно и ч(ь)стно положише. ѡал[ь]мн же и пѣс(ь)ными пр(н)сно славѣще б(о)г[а].

Велико же трѣжѣство ѡ памяти его сьтворше. вьсь же с(в)ещенни ликъ пр[ѣ]п[о]добных[ь] инокъ и бл(а)городных(ь) одаровакше. и нищїих[ь] доволнѣ зщедривше, въ своа къждо ихъ отидоше бл(а)годареще б(о)г[а]. и тако велико что прїемше ѡс(в)ещенїе.

П[о]добает же збо намъ ѡ възлюбленныи. снхъ не мнлотеши словеси мльчанїемъ. и нами не въспоменѣтом[ь] быти. иже по снх[ь] прѣжде малїимъ годом[ь] мнмош[ь]дъшихъ. да не змльчавше досадимъ мѣжѣствномъ стр[а]данїю и велѣд(с)шномъ трѣпѣнїю, явльшихъ се крѣпких[ь] д(с)шею въ подвижѣхъ искъшенїа иже на нас(ь) наводимых[ь] искъшенных[ь] крѣпких[ь], и нездобъ сьтрѣпимых[ь]. иже прѣжде снхъ наш[ь]дъших[ь] такоже рѣхом[ь] на срьбскю землю. от[ь] вьсѣмъ бо свпостатом[ь] подвигшемъ се, и крѣпкымъ събьстоанїемъ наележѣщїимъ. (304б) не тъкмо исманлнт[ь]м[ь]. нь и згрьскимъ землямъ и мнѡгымъ господамъ съ беснсльными силами сьподвигшемъ се. и сїю въ запвстѣнїе и заплѣненїе вьсеконьчное, и разоренїю прѣдати. и бѣ видѣти ѡвѣхъ от[ь] водимых[ь]. ѡвѣхъ же нещеднѣ томимых[ь]. ѡвѣхъ же мьчи сьсѣцаемѣх[ь]. и мнѡжѣство крѣвемъ проливающимъ се. тѣ бѣ видѣти. скръбь. бѣдъ. плачь. и рыданїе вьсѣмъ нестѣшнмо. такоже іерелїа ѡ снх[ь] п[о]добнаа плачен сѣтѣе ѡ іер(о)с(а)л(н)мѣ. бнше ѡскръбляющен его въ главахъ. врази его ѡбылнн быше. и възет се от[ь] дьщери сїонови вьса лѣпота еє. кнезы еє идѣхъ въ крѣпости прѣд[ь] лицемъ ѡскръбляющаго.

Сїа же сице видѣвшїи бл(а)гочьстива кнегыня съ с(ы)ном(ь) своимъ стефаном[ь], себе и срьбскю землю безнадеждїемъ въдовствѣющъ. и от[ь] вьсѣмъ свпостатом[ь] въ расхнщенїе нападающимъ. и не бѣ наш[ь]дъшон бѣдѣ и печали сьпомагающа и стѣшающа. таже от[ь]ложивши женскю немощь, и въспрїем[ь] мѣжѣскю ревность. и что творить; вьсь себѣ мысль събравши. и сїю из гльбини ср[ь]д[ь]ца нестѣшными стenanми съ болѣзнїю д(с)ше къ б(о)г[у] простираеть. и сего на помощь призываетъ, и того вьсес(в)етѣю м(а)т(е)рь. иже печалнымъ и сирїимъ и въдовїимъ бл(а)гъ промыслитель. сїа бо збо паче въсѣх[ь]. еже д(с)ше волѣще въздыханїе. еже ср[ь]д[ь]ца ськрѣшенїе. (305а) еже из гльбини стenanїе, еже слъзамъ пролантїе. змь къ б(о)г[у], паче вьсакое стрѣлы брѣзенше вьставляють. и сего бл(а)гопрѣмѣнителна сьтварають, иже от[ь] того на нас(ь) наводимых[ь] печалнымъ. сырнл же застоупникъ и скръбныхъ зслышнтель г(оспод)ь. видѣвъ доволное наказанїа искъшенїе. и не сьтрѣпѣвает на дльзѣ хр(н)стонменитных(ь) ѡставити свпротнвыми собыднмъ быти, и брань сьпрѣтѣветъ. близ бо есть въсѣм[ь] призывающимъ его. от[ь] немощн силъ подавае зповающїимъ на нь. и ѡвогда збо браны подвигши се и свпостатнымъ доблестьвнѣ побѣжденом[ь] бывшемъ. инїи же сами ѡ себѣ такоже от[ь] нѣкое мльнїе женоми мѣждѣсѡвнзю рать прїемше, вѣгъ се еше. инн же миром[ь] и любовїю прнтрѣгше. и вьмѣсто врагъ и свпостатных[ь], прнпателье себе сьтварають и дрѣгы. и бѣ видѣти яко ѡбонмъ єдино быти. сице срьбска земля, иже не вьса по малѣ въ запвстенїе и погранїе видѣти се хотѣаше пакы на прѣвзю свою добротъ възходнтъ. и мнѡгочл(о)вѣчными(ь) и вьсенародным[ь] населенїемъ красоваше се и мнѡжаше. б(о)г[у] сице изволившъ.

По сих же достохвалныи стефанъ, въ мѣжа съвършена възраст достигши. съвыше б(о)гомъ изволяетъ(ь) се. родителемъ же скѣпѣри || (305б) въръчатъ се. въсесо(в)ещеннымъ же пѣтрѣархѣомъ[ь] м(о)л(н)твѣю рѣковъзложеніемъ б(ла)го(с)л(о)влетъ се. ѿт(ь)чскымъ же саномъ[ь] вкрашаетъ се. великымъ же кнезъ стефанъ именоватъ се. самодръжащъ и вл[а]д[ы]ка сръблемъ нарицаетъ се. и въсѣмъ бл(а)городнымъ(ь) поклоншимъ се. многа лѣта и вѣдетъ боудеть пригласившимъ[ь]. таже многъ тръжьствъ и оу҃г҃рѣжденію въсѣмъ въкѣпѣ бывшоу, радоваахъ се и веселѣахъ. и ѿ въсѣхъ събывшихъ се б(о)га бл(а)годарствоваахъ.

Възлюбленна братіе, вѣнчѣте ми слово съ сопасаніемъ. ѿ нихъ же имамъ г(ла)голати въ ѿцѣломоу҃ждрѣніе въсѣмъ іаже скръбнымъ[ь] находещимъ на нас(ь). житіе збо наше испльнь ес(ть) злоютства и подвига. и п[о]добаетъ въсакомъ бл(а)гоучьствомъ и праведномъ въса находещіа. съ зсръдіемъ и съ велѣд(с)шїемъ тръпѣти и б(о)га бл(а)годарити. понѣже великы ес(ть) и доблестьвны д(с)ше, еже въ самомъ[ь] тѣомъ с[р]а(с)то(р)ьп(и), и при болѣзньномъ[ь] рашеніи любо прѣмъдрствовати. аще кто понѣдѣти се възможеть, ѿ комѣждо находещимъ злоютствѣ. или печали, или тыщете, крѣпкѣ и неподвижнъ д(с)шъ имѣти. сего ради с[в]а б(о)ж(ь)ствѣнаа словеса, ѿт[ь] с(в)ѣтыхъ въспрїемше. въ ползъ посрѣдѣ приведохомъ[ь]. ѿ сихъ же б(о)гоѿт(ь)ць славныи д(а)в(н)дъ злоютствова вѣдѣи. ѿ праведныхъ[ь] г(ла)голетъ. многы скръби праведнымъ[ь]. || (306а) нь зри наводимое, и ѿт[ь] въсѣхъ[ь] ихъ избавитъ е(г)осподь. сице и великы павъ выпїетъ(ь) г(ла)голе. радоую се въ стр[а]данїихъ ѿ вас(ь). и пакы не тькмо же, нь и хвалимъ се въ скръбѣхъ[ь]. іако намъ дарова се ѿт[ь] г(о)сподя. не тьїю еже въ нь вѣровати, нь еже ѿ немъ и стр[а]дати. нбо въ истинъ бл[а]г[о]дѣтъ велика ес(ть). еже сп[о]добити се х(рист)а ради что постр[а]дати. понѣже ѿт[ь] іазвъ прѣвѣ бл(а)жнмъ ес(ть) кто, и тогда ѿт[ь] почьсти. ѿт[ь] рань, и тогда ѿт[ь] прѣд[ь]лежещїихъ вѣнць. ѿт[ь] іазвъ' бо почьсти бывають, а не ѿт[ь] почьстѣ и іазвы начело прїемлють и винъ.

Видѣсте ли како бл(а)гы вл[а]д[ы]ка г(о)сподь нашъ, иже къ немъ въсед(с)шно въ разнчыхъ[ь] подвижѣхъ пристѣпающїимъ. и единъ же вѣроу и оу҃сръдіе и жительство въ подвижѣ показющїихъ[ь], и сихъ великы дары и почьсти сп[о]добки безд[ь]ни ради своего м(н)лоср(ь)дїа. и вѣнць такожде съвършенныхъ[ь]. и възмъздїе вѣдоущаго възданїа не мнше зчестивъ. сице збо и иже нами хвалмаго здостовъ. за еже ѿ бл(а)гоучьстїи въсед(с)шно оу҃сръдіемъ' же и вѣроу теплою въ подвигъ вѣдавшїи се, и крѣвію своею вѣнчавши се. тѣмъ же зсръдно прѣтецѣмъ, и съ любовїю въспрїимѣмъ. и радосно къ тръжьствъ дароноски вѣдемъ, мѣжа сего доблести, вѣнць бл(а)говѣнчѣннъ похвалами съплетимъ.

мѣж' бо съ въ въсакѣмъ[ь] бл(а)го[д]д(ь)нствѣ (306б) ѿ б(о)зѣ гвззѣ.

мѣжъ славнъ въ бл(а)городїи и богатствѣ.

мѣжъ зднвляен(ь) бл(а)гоучьстїемъ и вѣроу.

мѣжъ похвалнъ цѣломоу҃дрїемъ и правдою. м(н)л(о)стивъ. бл(а)гъ. кроткъ.

моу҃жъ выотою сана. чьстнъ въ мѣжствѣ. въ побѣдахъ[ь].

сего ради чьстїю и вѣнчїи м(с)ч(е)нничїимъ здостовъ того. памѣти бо дѣла дѣлаа достонна добродѣтелиен сѣдѣлавъ, и правда его въ вѣкы прѣбываетъ. праведници въ вѣкы живятъ, и ѿ г(о)сподя мѣзда имъ, и строенїе ѿт[ь] вышнѣаго. и похвала праведникъ, веселїе людемъ.

Съ нимъ же любочьтно похвалимъ единомысльно съподвижшихъ се. бл(а)гоучьстїа изьбранное воинство. б(о)гонзѣбранныхъ(ь) плѣковъ зднвоженное множество. начело мѣжства. тръпѣливною мѣдростїю нрѣва насръмляенїа сѣпостать, протнвно повнгишїихъ се. протнвнхъ плѣкы ѿбращающе низложише и побѣдоносци іавнше се. и иже въ кончнѣ своего подвига крѣвію своею ѿбгрише се. и мьчнымъ[ь] томляенїемъ д(с)шевнзю ѿдеждъ оубѣлнше. и еже что лучшее. іако жрътвъ непорочнъ и бл(а)гопрїетнъ себе х(рист)ъ приннесоше се. и м(с)ч(е)нничскымъ вѣнцемъ звезоше се.

И что имамъ ѿ снхъ[ь] въпрѣд[ь] изрещи

что имамъ въз(гла)г(о)лати.

не зднвет ли;

не зднлет ли;

не къ слъзамъ ли на рѣвенїе д(с)шъ въздвнгатъ;

не аще ли би кто || (307а) адамантскоую и камена нечювствѣнншю д(с)шъ имѣлъ.

не къ рыданїю или къ сѣтованїю подвигъ се би;

снхъ[ь] доблестьвнхъ[ь] и прѣзднвляеннхъ[ь]. и въ воинствѣ бл(а)гонарочнхъ(ь). и въ бранѣхъ[ь] страшномнннїихъ[ь].

ѿвы въ юности меккаго възраста цѣтовндою вел'лѣпотою цѣвтѣще. и сладковидно въсѣмъ ѿчи напльнѣюще.

ови же тако лѣтораси прѣздобрены бл(а)гозрачни и свѣтлошблнстаемн. тѣлесем[ь] прописующе иже вънѣтрѣ свѣтлость д(с)шевнѣю и въсѣмъ дивни познавахъ се.

ови же доблѣмъжѣствьныи. сладкозрителни прѣкрасни. прѣнзецны. и бл(а)гозми.

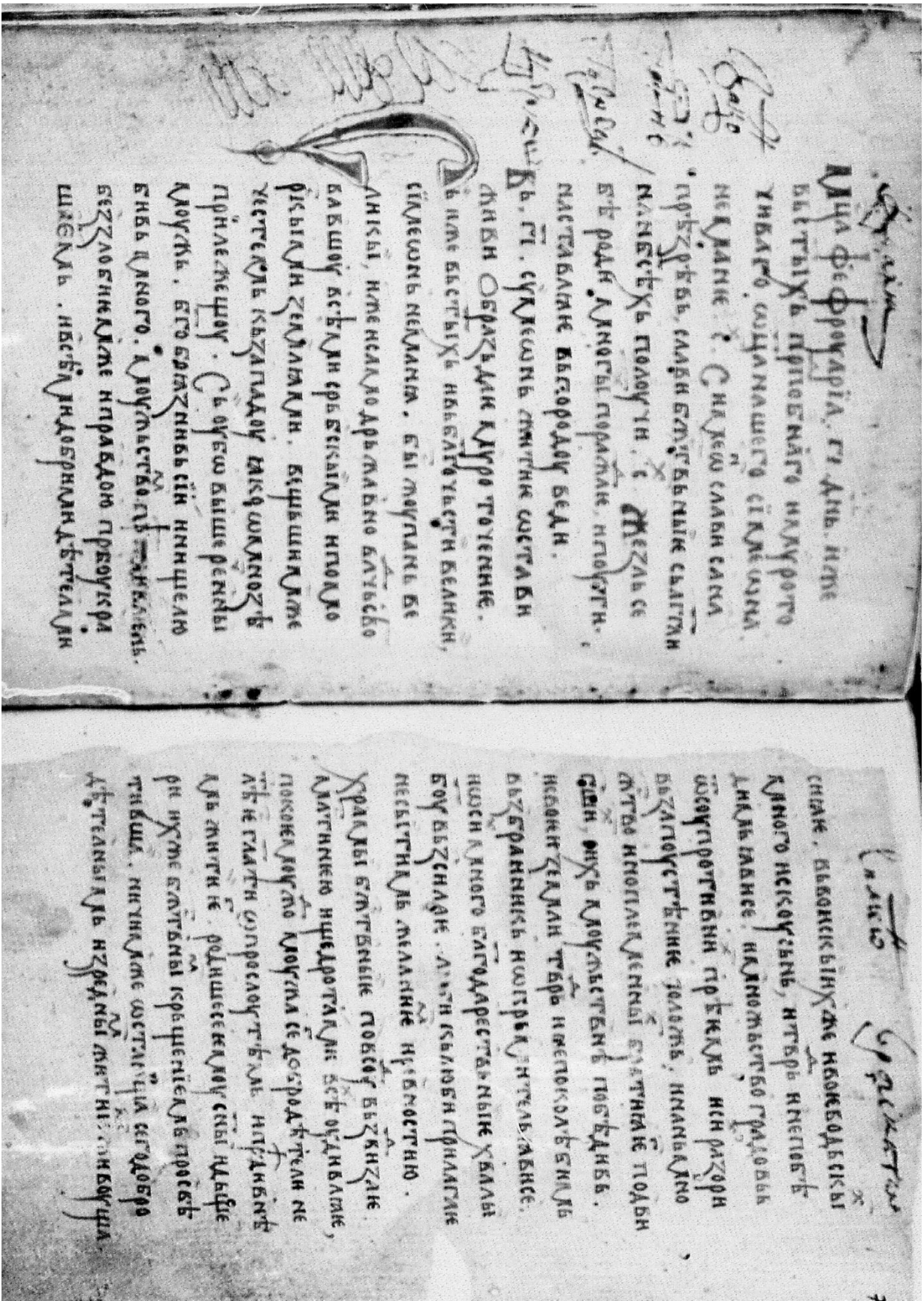
овы же бл(а)городны. сиани. сановити. велможе. храбри. доброповѣдни. бл(а)горазумни. прѣоуднвлѣнны. въ взрасте съврѣшенномъ и бл(а)гомаститом(ь). прѣвкрашениом[ь] и прѣсвѣтлом[ь].

Не сѣ ли вса въсѣхъ по единомъ аще имать кто въ памет(ь) привести добрых[ь] ихъ и изредных[ь]. и доблѣмъжѣствьна ихъ и исправленїа. съ великимъ и бл(а)гочѣстивымъ и прѣзднвлѣнным[ь]. и доблѣствьнымъ господомъ ихъ кнеземъ лазаремъ. не сѣ ли слъзамъ и рыданїю достонна; нъ такоже въ земльном[ь] ц(а)р(ь)ствы едиnorodны. и единопжителны. и единомыслны своимъ г(о)с(под)нѣ послѣдовакше и всрьдствовавшѣ. сице и при кончинѣ бл(а)женнаго живота ихъ, единоправно || (307б) и единос(с)но мѣчнѣю кончинѣ прїеше. и стр[а]дальцьским[ь] вѣнчель въ крѣви подвига своего взвезоше се. и въ ц(а)р(ь)ствы н(е)б(е)сномъ жизнь наслѣдоваше, бл(а)женнѣю и негѣвнѣщю. и свѣтом[ь] просвѣтанше се. бл(а)женныи и живнотелныи с(в)етые тронце, еже и мыи зданїе и поклонници есмы.

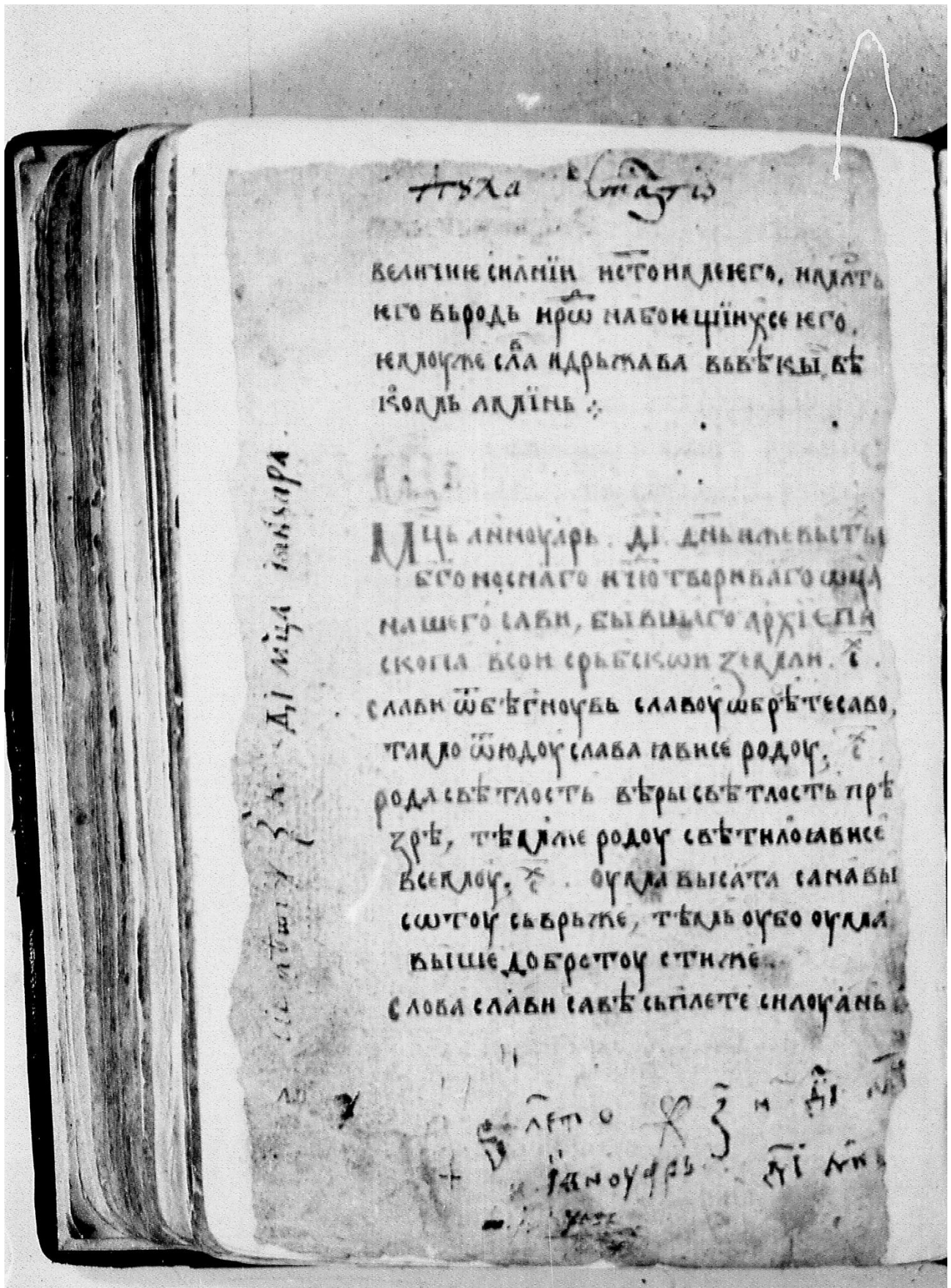
Сице и мы възлюбленныи помолимъ се и тышии се. такоже сихъ оръжїемъ бл(а)говоленїа своего вѣнчалъ ес(ть). да и мы оръжїемъ правды, прїемше вѣнчѣ бл[а]г[о]д[ѣ]ти дарованїа б(о)жїа, ограждении вѣдемъ. развѣмѣше же прочѣ великих[ь] даръ бл(а)гын(ь). и прѣжде въсѣх[ь] вгаждати б(о)гъ подвижанн се. се бо ес(ть) оръжїе наше и слава и втврѣженїе и вса бл(а)гаа, еже сътрѣпнїемъ подвижати се на прѣд[ь]лежѣщїи намъ подвигъ, на невидимыи и видимыи и свпостатныи врагы. нѣ бо наша брань къ крѣви и плѣти, нъ къ въздвншным[ь] тлѣ под(ь)н(е)б(е)сным[ь] властемъ злобы. тѣмже не расслаблани се николиже. ни ж[е] явни се назы и безъоръжни добрых[ь] дѣль. се бо ес(ть) браны сее оръжїе, еже свѣсть чистѣ. и змъ тврѣдь. и цѣломудрїе похвално. и вѣръ тако оръжїе изъбранно, и ср[ь]д[ь]це нежасно стежати. таковыи оръжїемъ сп[о]добим[ь] се. не хощет бо воинна не въоръжена видѣти, нъ оплѣчати се къ невидимым[ь] врагом[ь]. тогда бо оръжїе от[ь]лагает се егда позорище расплѣет се. расыпает же се || (309а) позорище, егда д(с)ша от[ь] тѣла разлѣтит се. явѣ бо тако дондеже въ настоѣщемъ житїи есмы, нѣжда ес(ть) подвижати се. развѣмѣше тако всака плѣть трава. и всака сл(а)ва чл(о)вѣчьскаа яко цвѣт(ь) травнїи. нѣше трава и цвѣт(ь) се от[ь]паде. сихъ ради всакъ похоть злоюю надеждами вѣчных[ь] бл(а)гъ, насытство же и ласкрьдство, и всако неподобїе от[ь] д(с)шѣ наших[ь] от[ь]гнавшѣ. вси же съ всрьдїемъ и добрїими дѣлы дароноснви вѣдемъ. и никтоже нас(ь) лѣностїю тышь приходеи явнт се. трѣпнїемъ же и бл(а)годаренїемъ, еже въ врѣме исквшенїа бѣдъ же и скрьбен непоколѣбнымъ явни се. и непрѣложни помышленїемъ. нъ бл(а)годарна словеса пр(и)сно б(о)гъ възсїлати. и жрѣтвѣ д(с)ховнѣю сами себе изъавлѣти. славецнх[ь] мѣ прославлю р(е)чѣ г(оспод)ь. и любещее мѣ възлюблю.

Къ симъ же прочее добродѣтелиемъ въспрїимѣмъ покаанїе, еже ес(ть) корѣнь бл(а)гочѣстїа, и въсѣмъ бл(а)гынѣ вина. покаанїемъ збо и мы възлюбленныи змолимъ б(о)га. да и браны потрѣвнт(ь). и варвары вгаснтъ. и врагъ встанїа съкрѣшнтъ. аще и безчисльныи сѣтъ ратннцн множѣствомъ, нъ нашъ поборникъ крѣпчанн ихъ ес(ть). сего ради егда кто прилежнѣ притечетъ къ покаанїю, много змолаетъ б(о)га. вѣст бо б(о)гъ различныи взырокы нам[ь] подавати къ ратныкѣ || (309б) низложенїю.

Боудемъ и мы възлюбленныи, не въ нѣжди дръзи нъ въ любви, и прѣжде змии таже змии привготовимъ да въ врѣме змии вѣстнѣ обрѣщемъ, тѣмже. възышнмъ. оумолнмъ. припаднмъ, къ пр(ѣ)ч(и)стоси б(о)гом(а)тери. къ с(в)етынѣ ап(о)ст(о)лом(ь). ль пророком(ь) м(с)ч(е)нником(ь). пр[ѣ]п[о]добнымъ и въсѣмъ кзпно иже б(о)гъ оугодившимъ. и сихъ м(о)лбами. снхъ прошенїемъ. дованъ ес(ть) и милостивъ б(о)гъ. паче всакого слова. паче всакое жрѣтвы. паче всакое мысли. врагы посрамнн. и землю нашѣ помилувати. и господ[ь]ствующнх[ь] зкрѣпнн. и въ православіи втврѣднн. и въ бл(а)гочѣстїи зкрѣпнн. и въ любви съврѣшнн. и въ вѣрѣ схраннн. и въ тишинѣ бл(а)гъ окрѣмнн и свою славу просвѣтанн. и нас(ь) от[ь] множѣства грѣховъ изъавнн, и вѣчных[ь] бл(а)гъ сп[о]добнн. хвалѣще г(оспод)а и б(лаго)сл(ов)еще пр(и)сно. тако того ес(ть) слава въ бесконьчныи вѣкы, аминь:~

Слика 1. Пролошко житије Светог Симеона, Манастир Пљевља, број 73, 786–79а.

Пѣсла Слѣдѣ

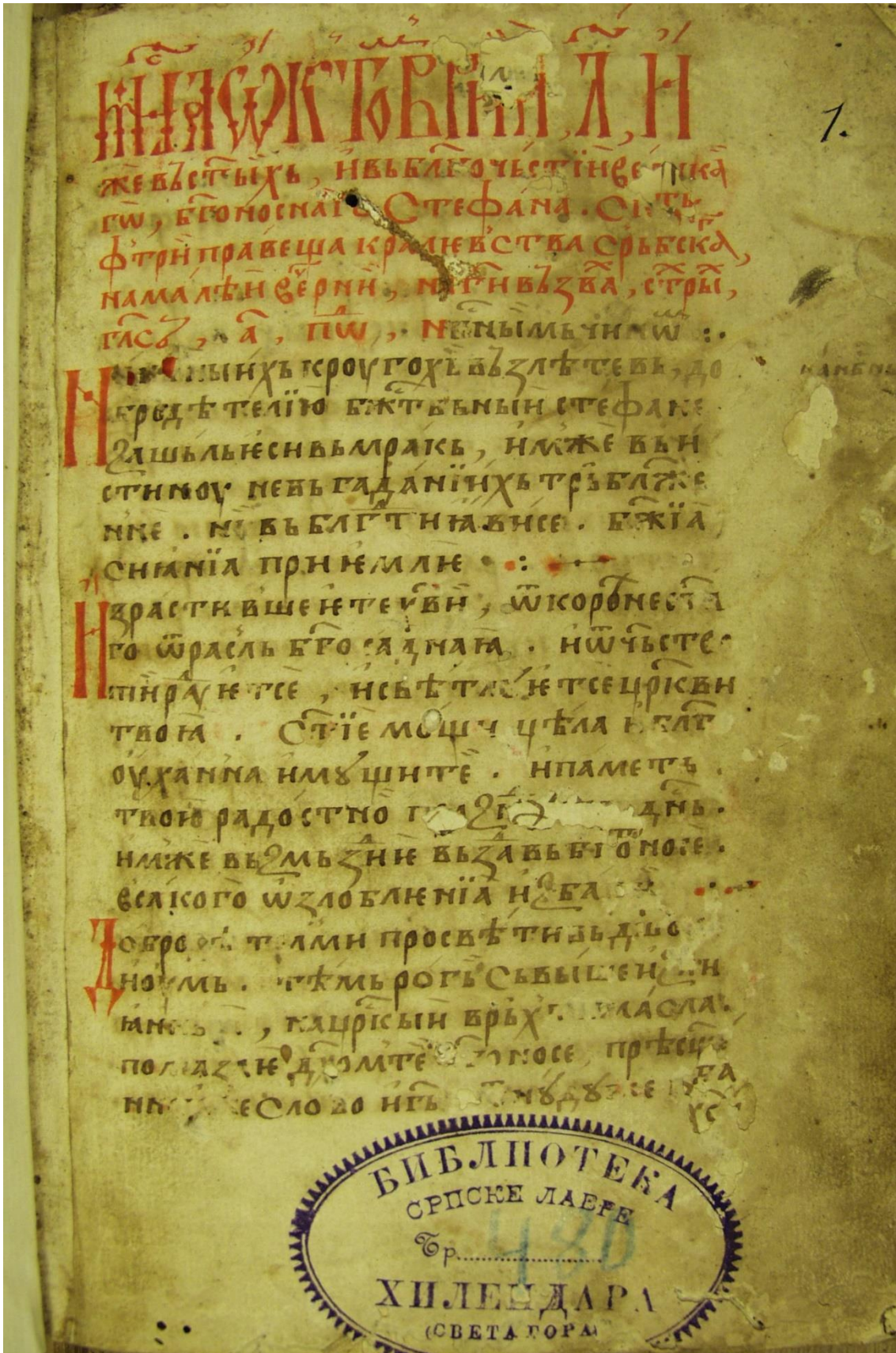
Велнѣне силнѣн негони десега, на дѣтѣ
 него вѣродѣ нрѣш на бонѣнхусе него,
 не доу те сла и дрътава вѣ вѣкы вѣ
 кодѣ а дѣнѣ :

Ді мѣд іоанара

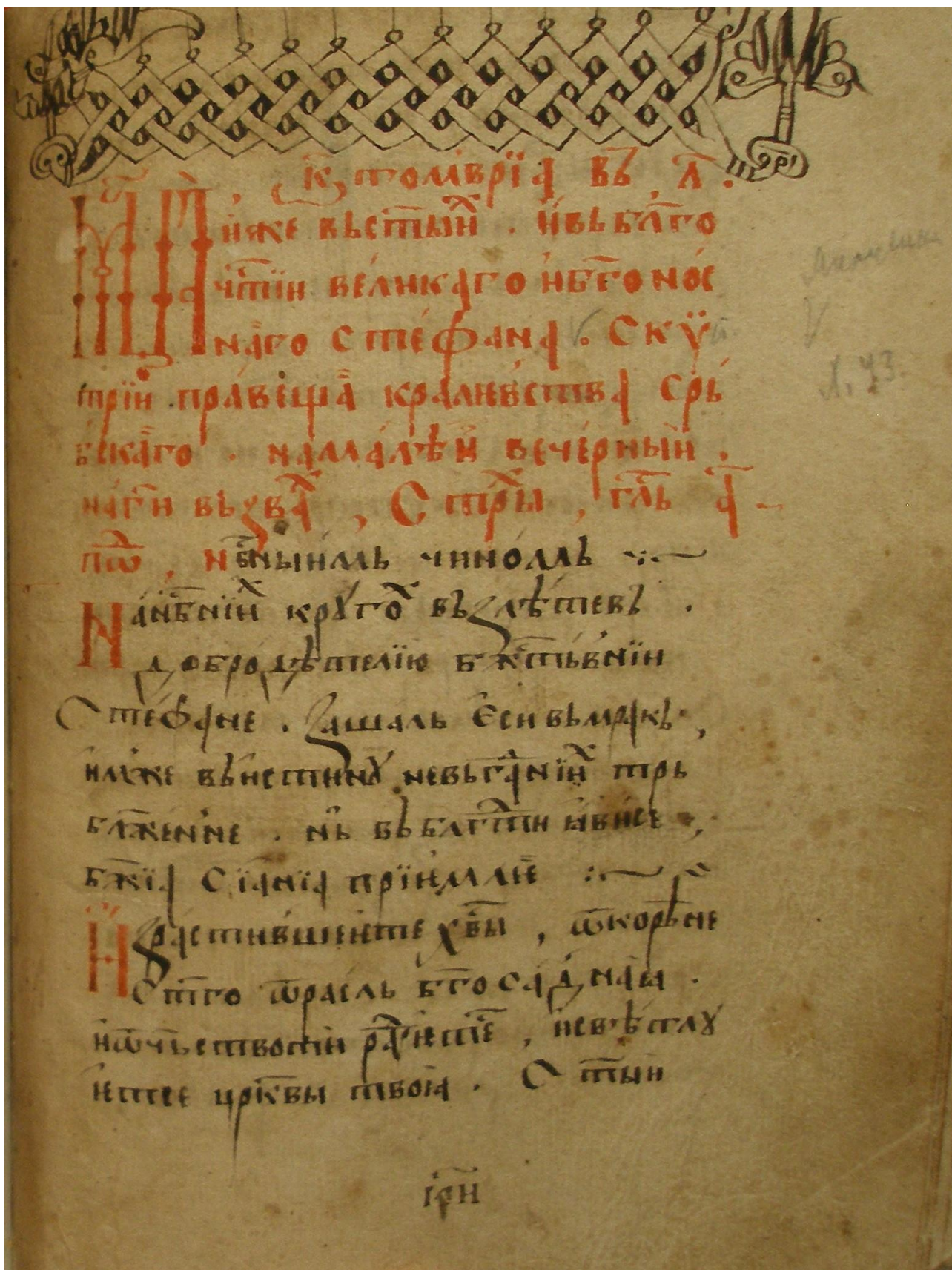
Мѣд іоанара . Ді дѣнѣ не вѣтѣ
 бо не снаго и то твормаго шѣ
 нашего слави, бы вѣнѣго архі епа
 скопа вѣон сръбскѣи зедан . ѿ .
 слави ѿ вѣгнѣу вѣ славоу шѣ рѣтѣ славо,
 тѣло ѿ юдоу слава іавнсе родоу . ѿ .
 родѣ свѣтлѣсть вѣри свѣтлѣсть прѣ
 зрѣ, тѣло іавнсе родоу свѣтлѣ іавнсе
 вѣсклоу . ѿ . оула вѣсѣта іавнѣ
 шѣтоу свѣрѣтѣ, тѣло оуво оула
 вѣше добрѣтоу стѣтѣ .
 слова слави іавнѣ свѣтѣ слѣтѣ слѣтѣ

Лѣтѣ о ѿ
 іоанара . Ді мѣд іоанара

Слика 2. Пролошко житије Светог Саве, Манастир Пљевља, број 73, 74б.

Слика 3. Служба Светом краљу Милутину, Манастир Хиландар, број 479, 1а.

Слика 4. Служба Светом краљу Милутину, Музеј Српске православне цркве у Београду, збирка Радослава Грујића, број 91, 216а.

6

Пѡль вѣн . гл҃а . в . пѣ . а . і . р . м . ѡ .
Непрѣнмоу и не ѡвнѣмъ . немощь
 по морскѡю жестковѡвъ сѣтѡу
 и з браннѣи вѣтѣше і . с . л . а . г . в . н . т . о . е .
 мѡ . Славнѡ прославнѣсе .
Невещьствѣна древлѣ лѣствѣнцѣ .
 и стѣрѣннѡ ѡледѣвшѣи поутѣмѡ
 ра . тѣвое сказаѣше рѡжство тѣа .
 еже поѣмѣ влѣце ꙗко прославнѣсе .
Снла вѣшнѣаго , сѣщество сѣра
 шепное бѣже моудрости . вѣ
 плѣще тѣа . и стѣбе . кѣтлѣкѡ
 приближнѣсе , ꙗко прославнѣсе .
Пронде сѣвоге дѣверь непроходѣмѡ
 затворѣннѣе оутѣрѣкѣи ѡвое .
 правдѣ снѣце тѣа . и мнѣрѣи
 вѣсѣа ꙗко прославнѣсе : ~ **ка . мѡ**
стѣмъ . ѣмѡже крѣн гране сѣ
снѣце . и мѣ . Славѣ тѣе вѣ плѣщѣ
вѣнцѣ , вѣмѣннѣхѣвѣ : пѣ . а . гл҃а . а . і . р . м . ѡ .
ѡвръзѣ оуспѣа .
мѡ

6

Слика 5. Служба Светом краљу Милутину, Народна библиотека Кирил и Методиј у Софији, број 267, ба.

оутварь прѣкраснаа . . . **ікѡ** . . .
Оросни ми каплю слово бжтвнѣ .
прѣво вѣчнѣи словѣ . просвѣти
мноумь нрце шзари . яко да до
нно похваляю изреднаго вьблго чь
стїи твоего оутодника . добро
дѣтелми всякими снѣяюща паче
слнчьны лоучь . млтннєю и пра
вдою . щедрь блгькротысь . вся
кими цвѣти баттми . оукраше
нь вѣрою надежею любовнєю . **ен**
якоресни златыми . съ оубо бы
пошвѣ оислѣпимь , нога хро
мымь , шць сиримь . вьсѣмь ми
лованїемь . яки се . се горади на
цртвамн томещимн тѣи црѣ
ствова . тѣмже кь цртвомь ра
змнымь прѣставилъ се кси . црви
прѣславнїе вьсѣ прѣстонши . **люе**
и людемь своимь являеши се , оу
тварь прѣкраснаа . . .
мца шктоврїа , л , иже вьстхъ
и вьблго чьстїи великы . и вь мти
и зещнїи , бгноснаго Стефана ,
прабещаго Скѹфтри и кралкв
ствѣ вьсеи срьбьскыи земли ,
и поморьскыи . с , вьславѣ

Слика 7. Пролошко житије Светог краља Милутина, Манастир Хиландар, број 479, 146.

ВАШЕ ЖЕ ДУМА ПАМЕТЬ НАЖЕ ВАСИ
 НАГАГАГО ВАСИТИН КЕАНИСАГО . НАВМАЛШ
 И ЗЕЦИМАГО , БОГОМОСАГО СТЕФАНА
 ПРАВЕЩАГО СКУПТРИ И РАДАЕ ВАСИТА
 ВАСЕ СРАБЕГИЕ СЕМАН ИТОМОРИСИЕ
 С ВА СЛАВК СЛАХ СТЕЖА ПРКСАКНИ
 СТЕФАНА . НАКНИЦЕМА ВКНИЕ КНИЦЕ
 ПАСЛАДКА ПАЛБСЕ . ВЪ Д. ПТАИ И
 КНИГИИ НАХУ ДИПТА . СТИЛПІЕ ПРІЕ
 МА НЕ ПАМАН СТЕПЕНА ВЖИВАНІИ СТЕФА
 А НАЖЕ ВАСИТА . НАКАГАГО ЗАСТАІИ
 КЕАНИСАДИ . НАМАЛТА БОГАТИИ
 БОГО ПОСАДИ СТЕФАНА . КАЛІТА
 ПРККАХИХА НАЖЕ ВАСИТА ВЕАНІ
 КОМУ ХМУРО ПТОІНКОМУ СИМЕЛІХ
 ПЕМАНИ ПОКМОХО НАГО ШЕ СЕЛВА
 КОРОПЕ ШРАСАИ БОГО САЗЕЛМАІЕК
 ПТКАИ ДОУХ КАГО ЗАСТАІИ И СРАСТИ
 ВШИ НАМА ВЕАНИСАГО ВАСИТА
 И СКАПІМАГО ВАСИТА . БОГО ПОСАДИ

ПАМЕТЕМЪ ПРКСАМЪ ОУКРАШАТИ
 ИЩЕ НА СКУПТРИ И РАДАЕ СТЕФА
 ПРККАИ ВАСПРЕМАТИТА . НАЖЕ ПРА
 БЕ ВРЕМЕНЕ МОГО ВЕАИ ПДОПОУКА
 АЛИИ АКАИ КАТАГО ВЕМА ШВРАСЪ
 ПРККАИ КАЕН СПРАВИ . АЩЕ НАГАГРЕПИ
 ЦЕНО СЪ АКАИ , И ХАМА ДОРО СВАДОЖЕ
 НЕВНИЦЕМА ОУКРАШАЕМЪ . НАВАЛШЕ
 НАГО СДОМОСЪ КАГО РОДНИМА НАВЪ
 ЗРЕЩІИМА ЕТО МАЛНМЖЕ НАВЕАНИСА
 НА МДОГО ТАІЕ МОЖДА ВЪНХ ПРАП
 МИ НАЖЕ БУХЕ ДІНОМУ НАВАІЕМОКА
 ПРККАИ ПТАК НАГРАЕНК ДШЕНОЖЕ И
 ПКАЛОМЪ , НАВА САЗАИМИ ДОБРИМИ
 АКАИ СІАЕ КЪШЕ ПОПОМЖЕ ОУКА
 ВА СЕГДАШНИМА . ^{НАСАДИ} ВЪ ДРАЖАІЕМЪ
 ВА СЕ ПОЩНИМА БУДІНІЕМА И ПЕПРАКСТ
 МИМИ МАЛТКАМИ . ЗЕСТИМИГО
 АКАИ ПРКСАЛМАДИИ , ИМИ СЪ АКАИ
 КА СЕГДА СХ ПРАЖИЦА ИМИ СЪ СЪ БОГО

Слика 9. Пролошко житије Светог краља Милутина, Народна библиотека Кирил и Методиј у Софији, број 267, 146–15а.

БИОГРАФИЈА

Ксенија Миловановић рођена је 7. јануара 1988. године у Ужицу, где је завршила основну школу и гимназију. На студије Филолошког факултета Универзитета у Београду (група Српска књижевност и језик) уписала се 2007. године. По дипломирању 2013. године уписала је мастер академске студије на Филолошком факултету у Београду (смер Књижевност) и завршила их 2014. године. Исте године уписала је докторске академске студије (модул Књижевност) на Филолошком факултету у Београду. Од 2014. до 2018. године радила је у основним и средњим школама у Београду. Од 2018. године запослена је на неодређено време у Издавачкој кући БИГЗ школство где је извршни уредник за српски језик, деју књижевност и стране језике. У тој установи уредила је низ уџбеника и приручника, приредила неке од књига лектире. Коаутор је и реализатор стручног семинара *Екстерно тестирање у основној и средњој школи* на Републичком зимском семинару 2017. године. Реализатор је стручног семинара *Стандарди и савремена настава српског језика и књижевности*, у организацији Друштва за српски језик и књижевност Србије. Учествовала је на међународним и националним научним скуповима у Софији, Скопљу, Загребу, Осиеку, Сарајеву, Билећи, Новом Саду, Крагујевцу и Ужицу. Радила је као сарадник Завода за вредновање образовања и васпитања на следећим пројектима: Развој националних испита у средњем образовању – припрема услова за успостављање система матурских испита, Обука запослених у образовању за примену образовних стандарда у основном и средњем образовању, Припремање програма, инструмената и реализација завршног испита у основном образовању, Национална испитивања – вредновање исхода учења, Развој општих стандарда постигнућа за Српски као нематерњи језик за крај првог, другог и трећег циклуса образовања. Аутор је објављених научних и стручних радова са следећим насловима: *Нове технологије у настави српског језика и књижевности (употреба ИКТ-а)*, *Фолклорни елементи у језику Ветрановићевих маскерата*, *Епистола о недељи у српској редакцији према препису из XVII века*, *Повест о паду Цариграда 1453. године према српском препису из XVII века*, *Архаична лексика села Дрежника*, *Заборављени сан цара Навуходносора*, *Испитивање читалачких компетенција ученика на средњовековним текстовима*, *Средњовековна и народна култура у роману Нишчи Видосава Стевановића*, *Средњовековни елементи у романима Добрила Ненадића*, *Преписи дела о Светом кнезу Лазару у рукописној збирци манастира Хиландара*.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Ксенија Миловановић

Број досијеа 14026/д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Књижевно дело патријарха Данила III (Бањског)

у рукописној традицији

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација ни у целини ни у деловима није била предложена за стицање дипломе студијских програма других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 2022. године

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Ксенија Миловановић

Број досијеа 14026/д

Студијски програм Језик, књижевност, култура

Наслов рада Књижевно дело патријарха Данила (III) Бањског
у рукописној традицији

Ментор др Томислав Јовановић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 2022. године

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Књижевно дело патријарха Данила III (Бањског)
у рукописној традицији

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду, и доступну у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла:

1. Ауторство (CC BY)

Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)

3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)

6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци. Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 2022. године
